

วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
COMMUNITY CULTURE AND LOCAL WISDOM FOR
LOCAL DEVELOPMENT

คู่มือนี้พิมพ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

**COMMUNITY CULTURE AND LOCAL WISDOM FOR
LOCAL DEVELOPMENT**

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN PUBLIC ADMINISTRATION
FACULTY OF PUBLIC ADMINISTRATION
GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2018**

คุษฎีนิพนธ์เรื่อง

วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

โดย

วาสนา อางสาภิกรณ์

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

ศ.ดร.ติน ปรัชญพฤทธิ
ประธานกรรมการ

พล.อ.ต.หญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิลป์
กรรมการ

ศ.(กิตติคุณ) ดร.สุเทพ เชาวลิศ
กรรมการ

รศ.ดร.จุมพล หนิมพานิช
กรรมการ

ศ.(พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

ศ.ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ์ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

24 พฤษภาคม 2562

Dissertation entitled

COMMUNITY CULTURE AND LOCAL WISDOM FOR LOCAL DEVELOPMENT

by

WATSANA ATSALIKORN

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Public Administration

Rangsit University
Academic Year 2018

Prof. Tin Prachyapruit, Ph.D.
Examination Committee Chairperson

AVM Jiraporn Srisil, D.M.
Member

Prof. Suthep Chaoyalit, Ph.D.
Member

Assoc. Prof. Jumpol Nimpanich, Ph.D.
Member

Prof. Anek Laothamatas, Ph.D.
Member and Advisor

Prof. Somboon Suksamran, Ph.D.
Member and Co-Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plt.Off. Vanee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

May 24, 2019

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ เป็นเพราะความกรุณาและเมตตาจาก ศาสตราจารย์ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ในการเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ความเอาใจใส่ดูแล ตลอดแนวทางการศึกษา และศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ตรวจตราแก้ไขปัญหาข้อบกพร่อง และแนะนำให้คำปรึกษา รวมทั้งคอยติดตามให้กำลังใจในการทำคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ทุกท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ติน ปรัชญพฤทธิ์ ประธานการสอบคุษฎีนิพนธ์ และกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล หนิมพานิช ซึ่งท่านเป็นผู้ให้แนวทางและเปิดมุมมองในการศึกษาวิจัย ศาสตราจารย์กิติคุณ ดร.สุเทพ เชาวลิต และพลอากาศตรีหญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิล ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขให้คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีความเรียบร้อย สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และคณาจารย์หลักสูตรปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ และแนวคิดต่าง ๆ ในทางวิชาการ และถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ จนทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างดีขอขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านในการมีส่วนร่วมให้คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้

ขอขอบคุณผู้ที่ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัย ผู้บริหารท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ ประชาชน เทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และเทศบาลตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ที่ให้ความร่วมมือในการทำการศึกษาคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นอย่างดี

สำหรับความดีงามและคุณประโยชน์อันพึงมีจากการศึกษาคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแต่ครอบครัว บิดา มารดา น้องชาย ครูอาจารย์ และทุก ๆ ท่านอันเป็นที่รักและเคารพยิ่งของผู้วิจัย ซึ่งคอยห่วงใย เป็นกำลังใจให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จนทำให้ผู้วิจัยสามารถทำการศึกษาคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

วาสนา อาจสาภิกรณ์

ผู้วิจัย

5608080 : สาขาวิชาเอก: รัฐประศาสนศาสตร์; ปร.ค. (รัฐประศาสนศาสตร์)

คำสำคัญ : วัฒนธรรมชุมชน, ภูมิปัญญา, การพัฒนาท้องถิ่น, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

วาสนา อาจสาสิทธิ์: วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
(COMMUNITY CULTURE AND LOCAL WISDOM FOR LOCAL DEVELOPMENT)

อาจารย์ที่ปรึกษา: ศ.(พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ศ.ดร. สมบูรณ์
สุขสำราญ, 163 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาในการพัฒนาท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาแนวทางที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาในการพัฒนาท้องถิ่น วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการทบทวนเอกสารประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม บริบททั่วไปที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน และเทศบาลตำบลลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร การสังเคราะห์ผลที่ได้จากการศึกษามาจากรูปแบบต่างประเทศและประเทศไทยในการพัฒนาท้องถิ่น ดีความข้อมูลจากเอกสารไปพร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การลดข้อมูล การสังเคราะห์แบบไม่มีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลที่นำเชื่อถือได้มาดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา จนได้ข้อค้นพบที่สำคัญ การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เน้นเรื่องวัฒนธรรมชุมชนส่งผลอย่างไรในการพัฒนา สัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่สำคัญ

ผลการวิจัย พบว่า เทศบาลตำบลทั้งสองแห่ง ได้ใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต และนำการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจทางการบริหารและการดำเนินกิจกรรมของรัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักบทบาทและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่จะต้องพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ซึ่งเป็นหลักคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (Civic Public Administration) มาเป็นแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น จนประสบความสำเร็จ

ลายมือชื่อนักศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

5608080 : MAJOR: PUBLIC ADMINISTRATION; Ph.D.

(PUBLIC ADMINISTRATION)

**KEYWORDS : COMMUNITY CULTURE, LOCAL WISDOM, LOCAL DEVELOPMENT,
LOCAL GOVERNMENT ORGANIZATION.**

**WATSANA ATSALIKORN: COMMUNITY CULTURE AND LOCAL WISDOM FOR
LOCAL DEVELOPMENT. DISSERTATION ADVISOR: PROF.ANEK LAOTHAMATAS,
Ph.D., DISSERTATION CO-ADVISOR: PROF. SOMBOON SUKSAMRAN, Ph.D., 163 P.**

The purpose of this qualitative research was 1) to study Local Government Organization, in using community culture and wisdom for the development of their local communities and 2) to study the ways in which they use community culture and wisdom. The data were collected from the review of cultural and historical documents as well as evidence related to the Tunnum Municipality, Lamphun Province and Lan Krabue Subdistrict Municipality, Khampangphet Province. The results were synthesized from the study of foreign and Thai local development forms. The data obtained from in-depth interviews with local culture experts and representatives of local administrative organizations, reducing non-participant observation, and reliable information were analyzed. Then, the data were analyzed through an application of the qualitative triangular method.

The result showed that both Local Government Organization – Tunnum Municipality, Lamphun Province and Lan Krabue Subdistrict Municipality, Khampangphet Province – depended on their community culture and local wisdom in the promotion and development of living quality and implemented participatory government administration (Participatory Governance) that allowed people to participate in the decision making about administrative matters and activities directly and indirectly. They also emphasized the promotion of the realization of self-dependence and civil rights and duties among people which is the principle of civic public administration for successful local development.

Student’s Signature Dissertation Advisor’s Signature
Dissertation Co-Advisor’s Signature

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญรูป	ซ
บทที่ 1	
บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามงานวิจัย	20
1.3 สมมติฐานงานวิจัย	20
1.4 วัตถุประสงค์งานวิจัย	20
บทที่ 2	
วัฒนธรรมกับการพัฒนา	24
2.1 วัฒนธรรมกับการพัฒนา	24
2.2 การพัฒนาโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐาน	31
2.3 บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน	62
2.4 ปัญหาและอุปสรรค การใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา	78
2.5 รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง การพัฒนาที่ขับเคลื่อน โดยชุมชน	83
บทที่ 3	
บทเรียนการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น	88
3.1 บทเรียนการพัฒนาในต่างประเทศ	88
3.2 บทเรียนพื้นที่การพัฒนาของไทย	95

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า	
3.3	บริบททั่วไปพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดลำพูน: นครแห่งทุนวัฒนธรรม ชุมชน	99
3.4	บริบททั่วไปพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร: เมืองแห่ง ประวัติศาสตร์ อัญมณีของประเทศ	104
3.5	กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือระเบียบวิธีวิจัยสำหรับ การศึกษาครั้งนี้	110
บทที่ 4	วัฒนธรรมจิตอาสา สร้างภูมิปัญญาสู่การพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน	113
4.1	บริบทตำบลอุโมงค์	114
4.2	อาสาป็นสุข: จิตสำนึกอาสา คนตำบลอุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกัน	123
4.3	โรงเรียนดอกชอมพอดตำบลอุโมงค์: การอนุรักษ์ภูมิปัญญาจาก ผู้สูงวัย	127
บทที่ 5	วัฒนธรรมรักสามัคคี ผู้การสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เทศบาล ตำบลลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร	131
5.1	บริบทตำบลลานกระบือ	131
5.2	การพัฒนาคุณภาพชีวิตเทศบาลลานกระบือ	138
5.3	ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน: ภูมิปัญญาหนึ่งเดียวของไทยจาก กำแพงเพชร	138
5.4	วัฒนธรรมชุมชน กับการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือลานกระบือ	140
5.5	เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนลานกระบือ	142
บทที่ 6	อภิปรายผล	146
6.1	สรุปผลการวิจัย	146
6.2	ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย	153

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	155
บรรณานุกรม	156
ประวัติผู้วิจัย	163

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	เปรียบเทียบลักษณะของท้องถิ่นและชุมชน	38
6.1	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับแนวทางการพัฒนาด้วยวัฒนธรรม ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น	147

สารบัญรูป

รูปที่		หน้า
2.1	การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น : การเปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาให้คน ทั้งแผ่นดินมีส่วนร่วม เหมือนดอกไม้บานทั้งประเทศ	25
2.2	เทคนิคในการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์	61
2.3	องค์ประกอบของวงกลมแห่งการสร้างควมไว้วางใจจากสาธารณะ	73
3.1	ระดับการเข้าร่วมของคนในชุมชนตามแนวคิดของ Arnstein	94
3.2	แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ.2561-2564)	103
4.1	อาสาป็นสุข คนตำบลอุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกัน	123
4.2	โครงสร้างประชากรแบ่งตามช่วงอายุของประชาชนอุโมงค์	124
4.3	แผนภาพความคิดอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์	125
4.4	ภาพกิจกรรมโรงเรียนดอกชอมพอดตำบลอุโมงค์	126
4.5	แผนภาพความคิดอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์	128
5.1	แผนที่การปกครอง 4 หมู่บ้านเทศบาลนครกระบี่	133
5.2	บ่อน้ำมันลานกระบี่	134
5.3	ประเพณีแห่พระด้ายเกวียน	139

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

นับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย ผ่านมาหลายยุคหลายสมัย มีการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใต้รัฐธรรมนูญหลายฉบับ ที่ยังคงหลักการและแนวทางปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับ “ท้องถิ่น” “การมีส่วนร่วม” และ “ประชาชน” เป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศ ซึ่งดูเหมือนรัฐไทย ชนชั้นผู้นำและราชการส่วนกลางจะให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น แต่ราชการส่วนกลางและชนชั้นผู้นำทั้งหลาย ยังเน้นย้ำความเป็นเอกลักษณะและรัฐรวมศูนย์ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการศึกษาด้วยทฤษฎีและระเบียบราชการเป็นหลัก ผ่านการจัดโครงสร้างแบบระบบราชการ มีสายงานบังคับบัญชาเป็นแนวดิ่งแบบพีระมิด แล่ด้วยหน่วยงานควบคุมกำกับ ที่มีทั้งราชการส่วนกลาง และราชการส่วนภูมิภาค ที่อ้างระเบียบกฎหมายให้มีความชอบธรรมในการคงอยู่ของจักรวรรดินิยมแห่งชนชั้นศักดินาของระบบราชการไทยอยู่เช่นเคย

ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลางดังกล่าว ผ่านความชอบธรรมด้วยการตราระเบียบ กฎหมายที่เอื้อต่อการแทรกแซงภารกิจตามอำนาจหน้าที่ที่บัญญัติไว้ชัดเจน จนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยไม่สามารถ ปฏิเสธ หรือแสดงความหวังใฝ่เห็นแย้ง ในบางภารกิจที่ราชการส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ได้เลย แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการปฏิรูปต่อเนื่องมาหลายยุคหลายสมัย มีการให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้นจากหลักการกระจายอำนาจที่มีความเข้มข้นในการให้ความหมายและบัญญัติผ่านกฎหมายไว้ชัดเจน เช่น พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนกระจายอำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ก็ยังนำไปสู่การปฏิบัติจากกลไกรัฐส่วนกลาง อยู่อย่างชัดเจน

จะเห็นได้ว่า ทั้งก่อนและหลังการปฏิรูปการเมืองท้องถิ่นที่ผ่านมา ประเทศไทยและชนชั้นผู้นำรวมทั้งราชการส่วนกลาง มิได้สนใจมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและท้องถิ่นที่สะท้อนรากเหง้าของปัญหาการปกครองท้องถิ่น ตามหลักการกระจายอำนาจที่รัฐจะต้องส่งเสริมให้ชุมชนและท้องถิ่นบริหารพัฒนาตนเอง (Self-Government) ตามหลักการปกครองส่วนท้องถิ่นที่แท้จริง ซึ่งเหตุผลสำคัญที่รัฐไทยและราชการส่วนกลางยังคงไม่เชื่อมั่นและไว้วางใจในการส่งเสริมให้ชุมชนและท้องถิ่นมีการบริหารพัฒนาตนเองตามหลักกระจายอำนาจที่แท้จริงนั้น เป็นผลมาจากประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) ซึ่งเป็นกระแสการพัฒนาประเทศด้วยการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ ที่มีความแตกต่างและแยกจากกัน โดยเด็ดขาดจากสังคมแบบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม (Traditional Society) โดยเป็นผลมาจากการปฏิวัติทางการพาณิชย์ (Commercial Revolution) ในช่วงศตวรรษที่ 16-18 และการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 และศตวรรษที่ 19 ภายใต้ระบบทุนนิยม (Capitalism) ของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในช่วง ค.ศ. 1864-1914 ซึ่งเป็นแบบฉบับสังคมสมัยใหม่แห่งอารยธรรมยุโรป-อเมริกา (อุดม สุวรรณพิมพ์, 2559, น. 6)

การทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ดังกล่าว อุดม สุวรรณพิมพ์ (2559, น. 11) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยชุมชนท้องถิ่นไทยแนวใหม่กับรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์ปรัชญาเอกหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยรัฐกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต ไว้ว่าการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ของรัฐไทยชนชั้นผู้นำและราชการส่วนกลาง ได้ให้คุณค่าและให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล (Individualistic) เน้นคุณค่าและบทบาทแบบทางโลก (Secular) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบสิ้นเชิง ให้เป็นสังคมใหญ่ (Macro-Sociological Change) ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ก็เพื่อให้สังคมของประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมวัฒนธรรมตะวันตก ในลักษณะ Macro-Sociological Change ใช้ระบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นตัวเปรียบเทียบความเจริญของแต่ละประเทศ

การทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ระหว่างท้องถิ่นกับท้องถิ่น ภูมิภาคกับภูมิภาค และประเทศกับประเทศ ที่ใช้ตัวเปรียบเทียบความเจริญของแต่ละประเทศดังกล่าว จึงเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการรวมศูนย์ มุ่งเน้นการเป็นชาตินิยม (Nationalism) และความเป็นเอกราชของรัฐแบบสมัยใหม่ ที่รัฐรวบอำนาจบริการสาธารณะไว้ในมือของรัฐให้มากที่สุดนั่นเอง

ที่ผ่านมาพัฒนาการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย ตลอดระยะเวลา 120 ปี ที่ผ่านมานั้น เป็นสิ่งยืนยันว่าเสถียรภาพทางการเมืองในระดับชาติของประเทศไทย ส่งผลอย่างมากต่อการสร้างความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแนวคิดการปกครองท้องถิ่น และการกระจายอำนาจในประเทศไทย อันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่มีต่อแนวคิดการปกครองท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ คือ การที่นโยบายทางการเมืองระดับชาติขาดเสถียรภาพและการที่ประเทศไทยมีวัฒนธรรมการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจที่ยังรากลึกมาอย่างยาวนาน (ไททัศน์ มาลา, 2560, น. บทคัดย่อ)

ความเป็นทางการ และการรวมศูนย์อำนาจของรัฐที่นำระบบราชการมาบริหาร วัตถุประสงค์เพื่อรักษาเสถียรภาพ และความเป็นเอกนิยม ซึ่ง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552, น. 100) ได้อธิบายความหมายของคำว่า เอกนิยม ไว้ในหนังสือ แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน : สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย ว่า อำนาจสาธารณะที่เกิดในสังคมสมัยใหม่ มักเป็นอำนาจสาธารณะที่ผูกขาดโดย “รัฐ” ที่เรียกว่า “เอกนิยม” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อำนาจอธิปไตย” ซึ่งเป็นยุคสมัยของการรวบอำนาจและสิทธิในการบริหารจัดการเรื่องของส่วนรวมทั้งหมดไว้กับรัฐ โดยหมายรวมถึงสถาบันต่าง ๆ องค์กรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างไม่มีข้อจำกัดอีกด้วย (Nisbet, 1964 อ้างถึงในเอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552, น. 100)

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของไทยที่ปรากฏในปัจจุบัน จากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ประเทศไทย การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย มีการเปลี่ยนแปลงเด่นชัดแต่เพียงโครงสร้างการบริหารงาน การจัดการอำนาจเพื่อสั่งการและควบคุมของการถ่ายโอนอำนาจที่มีระบบราชการเป็นแนวทางการบริหาร แต่ไม่ได้คำนึงถึงและให้ความสำคัญกับการนำวัฒนธรรมชุมชนและรากเหง้าประวัติศาสตร์มาใช้ในการพิจารณาจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้ความเป็นทางการเป็นเกณฑ์ที่กำหนดโดยรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งชนชั้นผู้นำ เป็นผู้กำหนดมิได้เกิดจากการริเริ่มหรือดำเนินการของประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น แนวคิดในการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้เกณฑ์จำนวนประชากรเป็นข้อพิจารณาในการจัดตั้ง เป็นต้น โดยผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของการปกครองส่วนท้องถิ่นไทยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน พบว่า

พัฒนาการของการปกครองส่วนท้องถิ่นไทย เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่การปฏิรูประบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวคือ ได้มีกฎหมายว่าด้วยการจัดกิจการท้องถิ่นฉบับแรก คือ พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ.116 โดยกำหนดให้ สุขาภิบาลกรุงเทพฯ มีหน้าที่ดำเนินการรักษาความ

สะอาด และป้องกันโรค ทำลายขยะมูลฝอย จัดสถานที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ สำหรับราษฎรทั่วไป ห้ามการปลูกสร้าง หรือซ่อมแซม โรงเรือน ที่จะเกิดโรค รวมทั้งการขนย้ายสิ่งโสโครก ที่ทำความรำคาญให้กับราษฎรไปทั่ว เป็นต้น

ต่อมาจากการศึกษาพัฒนาการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไทย ผู้วิจัยพบว่า ประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลท่าฉลอม ร.ศ.124 เมืองสมุทรสาครขึ้นในต่างจังหวัดเป็นแห่งแรก ซึ่งจากจุดเริ่มต้นเราจะเห็นว่าการจัดตั้งสุขาภิบาลเป็นกลไกในการบริหารของรัฐที่ทำหน้าที่บำรุงเมือง ที่แตกต่างจากการจัดการของรัฐส่วนกลางในการทำหน้าที่บริหารจัดการเมืองโดยทั่วไป ที่เน้นการรวมศูนย์หรือรัฐราชการผูกขาดอำนาจและทรัพยากรสาธารณะ จากที่ก่อนหน้านี้ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 รัชทำหน้าที่เพียงการสร้างความมั่นคงจากการป้องกันประเทศ การรักษาความสงบเรียบร้อยเท่านั้น และปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยด้วยการเพิ่มกิจการและการจัดการด้วยตัวเอง ปลูกฝังอุดมการณ์การพัฒนาที่นำสุขาภิบาล ซึ่งเป็นความพยายามของรัฐ ที่ต้องการดึงคนและทุนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาท้องถิ่นของตนแต่การบริหารจัดการยังมีข้าราชการเป็นหลักในการดำเนินการ (King Prajadhipok Institute, 2004 อ้างถึงใน ไททัศน์ มาลา, 2560, น. 345)

การจัดตั้งสุขาภิบาลกรุงเทพมหานคร และสุขาภิบาลท่าฉลอม เป็นแนวคิดที่สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่นำการบริหารจัดการท้องถิ่นโดยการจัดการสาธารณสุขไปโลก “สุขาภิบาลกรุงเทพมหานคร” เป็นรูปแบบแรกจากการเสด็จทอดพระเนตรในประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ในการนำมาเป็นตัวอย่างในการพัฒนาแก่บรรดาหัวเมือง โดยมีเสนาบดีนครบาลเป็นผู้รับผิดชอบกระทรวงนครบาล และ “สุขาภิบาลท่าฉลอม” ซึ่งเป็นการดูแลและจัดการเรื่องความสะอาดเช่นเดียวกับกรุงเทพมหานคร เพียงแต่มีการขยายพื้นที่ออกไปนอกเขตเมืองเป็นแห่งแรกของไทย ในตำบลท่าฉลอม เมืองสมุทรสาคร โดยมีบุคคลทางราชการซึ่งแต่งตั้ง โดยมีผู้ว่าราชการเมืองสมุทรสาครในขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบ

จากการศึกษาเพิ่มเติมของผู้วิจัยพบว่า เหตุผลสำคัญทางการเมืองการปกครองส่วนท้องถิ่น ประการหนึ่ง สมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มีเหตุการณ์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอำนาจและการสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ก็คือ เกิดขึ้นจากการสถาปนาและการครองราชย์ตอนต้นรัชกาลที่มีการต่อสู้เพื่อรวมอำนาจคืนมาของสถาบันกษัตริย์ มีการต่อสู้ระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ทรงเป็นผู้นำการปฏิรูปสังคม ปฏิรูปการปกครอง นำการ

บริหารบ้านเมืองให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นฝ่ายกลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในต่างประเทศ และมีบทบาททางด้านการเมืองในขณะนั้น ต่อสู้กับพวกอนุรักษนิยม (Conservative Siam) กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) ที่กลัวการเปลี่ยนแปลงและเป็นพวกหัวโบราณ ซึ่งอาจกล่าวอีกคำหนึ่งว่า “กลุ่มอนุรักษนิยม” ซึ่งเกรงกลัวการกระทบเทือนตำแหน่งและต่อต้านอิทธิพลตะวันตก จากการใช้พระราชอำนาจจากการบริหารราชการแผ่นดินเมื่อพระชนพรรษาได้ 20 พรรษา กลุ่มสยามหนุ่ม ได้พยายามขจัดอิทธิพลของขุนนางรุ่นเก่า โดยการปฏิรูปการคลังรัฐบาล และพยายามจัดตั้งและสร้างสถาบันทางการเมืองขึ้นมาเพื่อตัดทอนอำนาจเก่าให้เบาบางลงไป (สยามานุสติ, 2561)

จากการศึกษาเพิ่มเติม ผู้วิจัยยังพบข้อมูลที่น่าสนใจที่มีผลต่อการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยอีกว่า กลุ่ม ร.ศ.103 หรือกลุ่มราชวงศ์และขุนนางที่เป็นคณะชุดในยุโรป เป็นอีกกลุ่มที่มีอิทธิพลที่เคลื่อนไหวในการนำสถานการณ์หรือภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่แพร่หลายในเอเชียมาถวายให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาเอกราชภายใต้การปฏิรูปการปกครองให้คล้ายคลึงกับประเทศพัฒนาแล้ว ที่มีหลักการพัฒนาของชาติจักรวรรดินิยม โดยการอ้างความศิวิไลซ์ที่ชี้ให้เห็นว่าการปกครองในรูปแบบเก่า จะนำไปสู่ความด้อยพัฒนา ความล้าหลัง ที่ประเทศยุโรปมองว่าประเทศแถบเอเชียไม่เปิดประเทศให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนทรัพยากร เพื่อให้เกิดการพัฒนาความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม อย่างเท่าเทียมกัน

กลุ่ม ร.ศ.103 ให้เหตุผลว่า นอกจากการเปิดประเทศแล้วการที่ประเทศจำเป็นต้องปกครองแบบ “Constitutional Monarchy” โดยให้รัชกาลที่ 5 เป็นประธานรัฐบาลแต่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และไม่ต้องการให้มีรัฐสภา (Parliament) ไม่มีการเลือกตั้ง แต่กลับไปให้รัชกาลที่ 5 ขยายและกระจายอำนาจ การตัดสินใจในการบริหารการปกครองให้มากกว่าเดิม อิทธิพลของกลุ่ม ร.ศ.103 ทำให้การปฏิรูปในรัชกาลที่ 5 ดำเนินต่อไปอย่างเต็มรูป โดยใน พ.ศ.2435 ได้มีการนำระบบบริหารราชการแบ่งแยกโครงสร้างอำนาจหน้าที่ (Structural-Functionalism) 12 กระทรวง การจัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ มุ่งหารายได้ จากการเก็บภาษีและการสร้างอำนาจรวมศูนย์มากยิ่งขึ้น การพัฒนาที่มีมาจากการลงทุนเพื่อให้เกิดโครงสร้างพื้นฐาน การป้องกันประเทศ ที่ก่อให้เกิดการควบคุมรายได้เพื่อรัฐส่วนกลาง สร้างฐานอำนาจเป็นหลัก

การปฏิรูปโครงสร้างอำนาจหน้าที่จากเหตุผลการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองของรัชกาลที่ 5 และการปกครองที่มีแต่ภาพการรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) สะท้อนการปกครองที่เป็นทางการ

ทำให้การควบคุมและสั่งการมีเอกภาพและประสิทธิภาพมาก แต่ไม่คำนึงถึง ความประหยัดและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีศีลธรรม (Moral) ความเป็นมืออาชีพ (Professionalism) และจริยธรรม (Ethic) ของภาครัฐ จากการนำระบบราชการมาใช้แต่อย่างใด

การบริหารงานจากการนำระบบราชการมาใช้ แม้มีการจัดตั้งกระทรวงแยกย่อยขึ้นมากมาย เพื่อนำมาแก้ปัญหาได้อย่างทั่วถึงนั้น เมื่อการพัฒนาและอิทธิพลของกระแสภายนอกและจากระบบทุนนิยม การเพิ่มขึ้นของประชากร ความซับซ้อนของสังคมที่เพิ่มมากขึ้น และการกำหนดโครงสร้างภารกิจที่ชุมชนดั้งเดิม มีระบบการจัดการชุมชนของตนเอง จนทำให้เกิดความซ้ำซ้อนของภารกิจหน้าที่ ทำให้การปกครองท้องถิ่นมีลักษณะการกระจายอำนาจเพียง โครงสร้าง แต่อำนาจหน้าที่ยังมี ส่วนกลางดำเนินการควบคุมและออกคำสั่งตลอดเวลา

ตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีสุขาภิบาลที่เกิดขึ้น รวม 25 แห่ง ซึ่งเกิดจากพระประสงค์ของรัชกาลที่ 5 มีการประกาศใช้กฎหมายหลักในการปกครองท้องถิ่น คือ พระราชบัญญัติสุขาภิบาลตามหัวเมือง ร.ศ.127 และฉบับแก้ไขพระราชบัญญัติหัวเมือง ร.ศ.127 มาดำเนินการจัดการดูแลชุมชนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นว่รัชกาลที่ 5 ท่านยังทรงเห็นประชาชนจำเป็นในการร่วมสร้าง การปกครองท้องถิ่นร่วมกัน จากพระราชดำรัสที่ว่า (พงษ์ศักดิ์ พิพัฒนเดชา, 2506, น. 8)

“..ประเทศอื่น ๆ ราษฎรเป็นผู้ขอให้ทำ พระเจ้าแผ่นดินจงใจทำ แต่ในเมืองเรานี้ เป็นแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรกระทำ เพราะจะเป็นความเจริญแก่บ้านเมืองและเป็นความสุขแก่ราษฎรทั่วไป จึงได้คิดทำ เป็นการผิดอย่างตรงกันข้าม”... (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2551)

ผู้วิจัยเห็นว่า ด้วยความพร้อมของท้องถิ่นและสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น การเลือกบริหารบ้านเมือง การนำบ้านเมืองโดยใช้พระราชอำนาจ น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดของการพัฒนาประเทศให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่การเรียนรู้ในการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่สำคัญยิ่งในปัจจุบัน

พัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในช่วงต่อมา คือ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ตรา ธรรมนูญการปกครองคณะนคราภิบาล (Municipality) คู่สิทธิธานี พ.ศ.2461 เพื่อทดลองรูปแบบ

เมืองจำลอง “คูลิตธานี” นับเป็นการปกครองในรูปแบบเทศบาลครั้งแรก ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองอย่างประเทศอังกฤษ นำรูปแบบการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ภายใต้จักรวรรดิอารยธรรมยุโรป-อเมริกา (External Colonialism) มาใช้อย่างเด่นชัดมากขึ้น โดยกำหนดให้เป็นนิติบุคคล แยกจากส่วนกลาง มีรายได้ของตนเอง ดูแลการคมนาคม การดับเพลิง สวนสาธารณะ โรงพยาบาล สุสาน โรงฆ่าสัตว์ คูคลองโรงเรียนราษฎร์ การรักษาความสะอาด และการป้องกันโรค ทำบริการสาธารณะที่มีกำไร เช่น ตั้งโรงรับจำนำ ตลาด รถราง เป็นต้น ออกใบอนุญาต และเก็บค่าธรรมเนียมสำหรับยานพาหนะ ร้านจำหน่ายสุรา โรงละคร โรงหนัง สถานเริงรมย์ และอื่น ๆ แต่ยังเป็นการสร้างที่เกิดจากความต้องการของชนชั้นปกครอง รวมทั้งการเกิดขึ้นบนพื้นที่ใจกลางของเมือง (Core) ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อยของประเทศ ไม่ได้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ชนบท พื้นที่ชายขอบ (Periphery) และเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่มีโอกาสเข้าถึงการพัฒนาของรัฐน้อยกว่าแต่อย่างใด

ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบจากการศึกษารูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 พบว่า รูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นแทบจะเป็นการคัดลอกมาจากชาติตะวันตก ในยุคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศอังกฤษยุคต้นที่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) และเจอรามี เบนธัม (Jeremy Bentham) มองว่าการปกครองท้องถิ่นที่ดีจะต้องเน้นประสิทธิภาพทางการบริหารและการควบคุมจากส่วนกลาง มีการบังคับบัญชาอย่างเป็นระบบ และสร้างสถาบันการเมืองท้องถิ่นที่เน้นองค์ประกอบสำคัญ คือ การขยายโอกาสการมีส่วนร่วมและกลไกในการให้การศึกษาการเมืองการปกครอง โดยการจัดตั้ง Borough และ Commune หรือเทศบาล ในปี ค.ศ.1050 เพื่อบริหารจัดการภารกิจเฉพาะ ที่เกิดจากความขัดแย้งด้านสิทธิและความต้องการการถือครองที่ดินของผู้อาศัยในเขตท้องถิ่น ระหว่างเจ้า “ศักดินา” และชาวนาผู้มีฐานะ จนเกิดความไม่เท่าเทียม และทำให้อังกฤษออกกฎหมายท้องถิ่นฉบับแรกในปี ค.ศ.1835 เพื่อจัดการกับปัญหาในเรื่องภาษี และสภาเทศบาลมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลในสร้างสถาบันเมืองจำลอง ในรูปแบบเทศบาลที่ชื่อว่า “คูลิตธานี” เป็นจุดเริ่มต้น ประชาธิปไตยท้องถิ่นของไทยที่มีบทบาทอย่างมากในการศึกษาการเมืองท้องถิ่นและพัฒนารองครุฑปกครองส่วนท้องถิ่นในเวลาต่อมา

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ประเทศไทยได้จัดระเบียบการบริหารราชการ เป็นราชการ

ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการ บริหารแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2476 โดยในส่วนของราชการส่วนท้องถิ่น ได้มีการจัดตั้ง เทศบาลขึ้นตาม พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2476 ซึ่งปัจจุบันใช้ พรบ.เทศบาล พ.ศ.2496

แต่ต่อมาปรากฏว่า การดำเนินงานของเทศบาล ไม่ได้ผลเต็มที่ตามที่มุ่งหมายไว้ จึงไม่อาจ ขยายการตั้งเทศบาลออกไปทุกท้องถิ่น ที่ว่าราชอาณาจักรได้ คงตั้งขึ้นได้เพียง 120 แห่ง ก็ระงับ การจัดตั้งเทศบาลขึ้นใหม่ เป็นเวลานานหลายสิบปี และได้มีการตั้ง สุขาภิบาล ขึ้นแทนเทศบาล ในท้องที่ที่ยัง ไม่มีฐานะ เป็นเทศบาล ตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ.2495 จนกระทั่งถึงปี 2500 จึงได้มีการยกฐานะสุขาภิบาลบางแห่งขึ้นเป็นเทศบาลตำบล คือ เทศบาลตำบลกระบินทร์ เทศบาล โคกสำโรง เทศบาลตำบลบัวใหญ่ เป็นต้น และกรณีที่มีการจัดตั้งจังหวัดใหม่ ก็ให้จัดตั้งเทศบาล เมืองขึ้น ในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ตามบทบัญญัติมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติ เทศบาล พ.ศ.2496

อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งเทศบาล และสุขาภิบาลก็ยังไม่เป็นไปโดยทั่วถึง ส่วนใหญ่จึงคงอยู่ ภายใต้การปกครองส่วนภูมิภาค ดังนั้น เพื่อแก้ความเหลื่อมล้ำในการปกครองท้องถิ่น ในเขตเทศบาล และสุขาภิบาล กับท้องถิ่นที่อยู่นอกเขตดังกล่าว จึงได้มีการจัดตั้ง องค์การบริหารส่วนจังหวัดขึ้น โดยตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ ส่วนจังหวัด พ.ศ.2498 ให้เป็นองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการส่วนจังหวัด ภายในเขตพื้นที่จังหวัดนอกเขตเทศบาล และเขตสุขาภิบาล

นับแต่นั้นมา การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงครอบคลุมทั่วทั้งราชอาณาจักรไทย กล่าวคือ ทุกพื้นที่ของประเทศไทย จะอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การปกครองท้องถิ่น ไม่รูปร่างใดก็รูปร่างหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศใช้กฎหมายการปกครองท้องถิ่นรูปพิเศษ ได้แก่ พระราชบัญญัติระเบียบ บริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2518 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ.2521 ทั้งนี้เนื่องจาก กรุงเทพมหานครเป็นเมืองขนาดใหญ่ มีประชากรมากที่สุด ส่วนเมืองพัทยา เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีลักษณะพิเศษ และใช้รูปแบบการบริหาร โดยการจ้างผู้บริหาร ซึ่งปรากฏว่า ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ปัจจุบันจึงมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงให้เป็นเทศบาลนคร

ในปี พ.ศ.2537 ก็ได้มีการปรับปรุงการบริหารส่วนท้องถิ่นในส่วนพื้นที่ขององค์การบริหาร ส่วนจังหวัด ให้มีการบริหารส่วนตำบลขึ้นเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตาม

พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ซึ่งนับว่าเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่เล็ก และใกล้ชิดประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540 โดยกำหนดให้มีพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบของ อบต. ด้วย แต่ให้มีอำนาจมีหน้าที่ดำเนินการในกิจการที่ อบต. ดำเนินการไม่ได้ หรือต้องประสานงานร่วมกันระหว่าง อบต. หลายแห่ง เป็นต้น ดังนั้น ปัจจุบันประเทศไทยจึงมีรูปแบบการปกครองท้องถิ่น ทั้งหมด 5 รูปแบบ คือ กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา เทศบาล (แยกเป็นเทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

การบัญญัติกฎหมายการปกครองท้องถิ่น แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการ คือ ต้องการให้การจัดทำบริการสาธารณะมีประสิทธิภาพ นั่นคือ จัดทำบริการสาธารณะให้ทั่วถึง และตรงกับความต้องการของราษฎรในชุมชนท้องถิ่นตามความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจุดมุ่งหมายนี้จะสำเร็จลงได้ก็ด้วยวิธีการให้ราษฎรในท้องถิ่นนั่นเอง เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการด้วย และต้องการให้การปกครองท้องถิ่น เป็นสถาบันสอนการปกครองประเทศ ในระบอบประชาธิปไตย โดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นจะต้องมาจากการเลือกตั้งของราษฎรในท้องถิ่นนั้น

กฎหมายการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้น เพื่อจัดตั้งองค์การปกครองท้องถิ่น จึงมีวัตถุประสงค์กระจายอำนาจบริหาร ไปสู่ท้องถิ่น โดยกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลางในขอบเขตการกำกับดูแล นั่นคือ จะไม่กำหนดให้ราชการส่วนกลางมีอำนาจบังคับบัญชาเหนือคณะผู้บริหารของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ แต่จะให้มีอำนาจในการกำกับดูแลเพื่อป้องกันมิให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของราชการส่วนท้องถิ่น และเพื่อเป็นหลักประกันแก่ราษฎรในท้องถิ่นว่าจะได้รับการบริการสาธารณะอย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ จะกำกับดูแลและตรวจสอบให้ราชการส่วนท้องถิ่นกระทำการ โดยชอบด้วยกฎหมาย หากมีการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเกิดขึ้นก็จะมีอำนาจในการเพิกถอน หรือยับยั้งการกระทำนั้นได้ ทั้งนี้ ต้องเป็นไปตามที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจแก่ราชการส่วนกลางให้กระทำได้ไว้อย่างชัดเจนด้วย

แม้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เช่น บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 หมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่นมาตรา 249 ยังบัญญัติไว้ว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 1 ให้มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเอง ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และมาตรา 250 วรรค 1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2560)

จากเจตนารมณ์ของกฎหมายการปกครองท้องถิ่นไทยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า องค์กรปกครองท้องถิ่นไทย หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่ง ก็คือ “ราชการส่วนท้องถิ่น” จึงถูกจัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานของแนวความคิดในการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น จึงถือได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น และเป็นกลไกการปกครองที่จะ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมาจากประชาชนดำเนินกิจการเพื่อประชาชนและโดยการกำกับดูแลของ ประชาชน

องค์กรปกครองท้องถิ่นจึงเป็นกลไกของการมีส่วนร่วมในเชิงปกครอง หรือในเชิงโครงสร้างของชุมชนท้องถิ่น และเมื่อกล่าวในเชิงโครงสร้างขององค์กรปกครองท้องถิ่น ก็พบว่าตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 มาตรา 252 กำหนดให้ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้ง โดยตรงของประชาชน หรือมาจากความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น” (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2560)

องค์กรปกครองท้องถิ่นโดยทั่วไปจึงจะแบ่งโครงสร้างการบริหารจัดการออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก ได้แก่ สภาท้องถิ่น มีบทบาทอำนาจหน้าที่ในการตราข้อกำหนดของท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ในระดับท้องถิ่นนั้น ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการงบประมาณประจำปี ที่ฝ่ายบริหารเสนอ และเรื่องอื่น ๆ ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 หรือพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่กำหนดให้เป็นอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นกฎระเบียบ/ข้อบังคับ ที่ให้

ชุมชนในท้องถิ่นนั้นได้ยึดถือปฏิบัติ หรือเป็นกติกาของสังคม เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข และส่วนที่สอง คือ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ที่เป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และดำเนินการให้เกิดการบังคับใช้ตามกฎหมายท้องถิ่นที่สภาท้องถิ่นได้ตราขึ้น เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข และคุ้มครองประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

นอกจากนั้น ตามเจตนารมณ์การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาท้องถิ่นยังมีบทบาทในการตรวจสอบการบริหารจัดการของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยพิจารณาอนุมัติงบประมาณแผนงาน โครงการ และการตั้งกระทู้ถาม กรณีที่สงสัย หรือให้ความเห็นข้อแนะนำ แก่คณะกรรมการบริหารฯ ได้

การบำบัดทุกข์ บำรุงสุข และคุ้มครองประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ได้ผล ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการผลักดันให้กลไก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือราชการส่วนท้องถิ่นดำเนินการกิจการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดซึ่งประชาชนในท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ คือ การใช้สิทธิในการเลือกสรร หรือเลือกตั้งผู้แทนของตนเองเข้าไปเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นดังกล่าว เพื่อเป็นตัวแทนในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ และกำหนดทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง และชุมชน

ทั้งนี้หากผู้แทนข้างต้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ประชาชนในท้องถิ่นก็มีสิทธิที่จะไม่เลือกตั้งให้เป็นผู้แทนในสมัยต่อ ๆ ไปได้ การเสนอความต้องการต่อผู้แทนของตน เพื่อนำเข้าสู่การพิจารณากำหนดเป็นนโยบาย แผนงาน/โครงการในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน การตรวจสอบ การดำเนินงานของสภาฯ และคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ โดยการเฝ้ามอง และติดตามการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตน แล้วเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะโดยเสนอในนามของกลุ่ม/ชมรม หรือองค์กรชุมชนในท้องถิ่น

การเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะอาจเสนอโดยผ่านสื่อของชุมชน เช่น หอกระจายข่าว สื่อมวลชนท้องถิ่น หรือโดยวิธีการตั้งข้อสังเกต โดยผ่านปากต่อปากของชุมชนเอง หรือผ่านผู้แทนของตนที่ได้เลือกไป รวมทั้งการร้องเรียนผ่านผู้บริหารของหน่วยงานที่กำกับดูแลองค์กรปกครองท้องถิ่นนั้นก็ได้ การร้องเรียน หรือร้องทุกข์ต่อองค์กรปกครองท้องถิ่น ในกรณีที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบกิจการใด ๆ ในท้องถิ่นนั้น ซึ่งเป็นสิทธิที่ประชาชนสามารถร้องเรียนได้ และขณะเดียวกันเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองท้องถิ่นในฐานะเจ้าพนักงานฯ ที่ต้องดำเนินการแก้ไขเรื่องดังกล่าวตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด การให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อกำหนดของท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็น “กติกา” หรือ “หลักปฏิบัติ” ที่สภาท้องถิ่นได้ตราขึ้น เพื่อให้ใช้บังคับในเขตท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการรักษาความสะอาด และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองแล้วแต่กรณี รวมทั้งต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมเรื่องต่าง ๆ ขององค์กรปกครองท้องถิ่นด้วย

จากบทบาท และสิทธิหน้าที่ของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองท้องถิ่นดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่า ประชาชนเป็นองค์ประกอบ หรือปัจจัยที่สำคัญที่จะให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นองค์กรที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชน ได้เป็นที่พึง และเป็นหัวหอกของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น สมดังเจตนารมณ์ของการปกครองท้องถิ่น ในระบอบประชาธิปไตย และการกระจายอำนาจสู่ประชาชนอย่างแท้จริง การปกครองท้องถิ่นที่เป็น “ประชาธิปไตย” และที่ประชาชนมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่นนั้น

การปกครองท้องถิ่นที่เป็น “ประชาธิปไตย” และที่ประชาชนมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่นนั้น อย่างไรก็ตามองค์กรปกครองท้องถิ่นจะเข้มแข็งได้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชนได้อย่างยั่งยืน ประชาชนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการดำเนินงานในลักษณะ “ประชาสังคม” กล่าวคือ มีการรวมตัวของชุมชน เป็นองค์กร หรือชมรม หรือกลุ่มต่าง ๆ อย่างหลากหลายตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้ทุกส่วนของชุมชนได้มีส่วนร่วมทั้งในการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการ และติดตามกำกับ การโดยองค์กรปกครองท้องถิ่นจะเป็นองค์ภาคีหนึ่งที่สำคัญ และมีบทบาทร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ในการดำเนินการพัฒนา ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนและภูมิประวัติศาสตร์เป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างประชาสังคมและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไทย

การที่จะเกิดการรวมตัวของชุมชนเป็นองค์กร หรือชมรม หรือกลุ่มต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้ทุกส่วนของชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เต็มกำลังความสามารถและยั่งยืนได้นั้น ต้องอาศัยคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่ไม่เป็นทางการ อาศัยความเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำทางธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้วในชุมชนท้องถิ่น ระบบเครือข่าย ประเพณีที่ต้องอาศัย “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นพื้นฐาน ในการรวบรวมคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีพลังที่เกิดจากการรวมกันอย่างไม่เป็นทางการ เป็นพลังที่ไม่เป็นทางการเป็นพลังของ “พลเมือง” ที่รักบ้านเมือง หลอมรวมกับด้วยจิตสาธารณะ รวมกันที่เรียกว่า “ประชาสังคม” ซึ่ง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2557) ได้กล่าวถึง ภาคประชาสังคม ไว้ในหนังสือลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน : อ่านและสอนที่จอห์นส์ฮอปกินส์ ว่า นอกจากการรวมตัวกันขององค์กรนอกภาครัฐ หรือประชาสังคม วัฒนธรรมชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่หลอมรวม “Mediating Structure” ที่มีครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ละแวกบ้าน โบสถ์ องค์กรสาธารณกุศล หรือที่เรียกว่าองค์กร หรือ โครงสร้างที่เป็นสื่อกลางระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐผู้การ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั่นเอง

จากที่ผู้วิจัยได้เกริ่นไว้ข้างต้นถึงพัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่เริ่มต้น การเกิดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยมีเจตนาชี้ให้เห็นว่าการเริ่มต้นให้มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยนั้น เป็นการเริ่มต้นจากความต้องการของชนชั้นปกครองที่เห็นแบบอย่างการปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ แล้วได้ลอกเลียนแบบการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศดังกล่าวมาทดลองในประเทศไทย ซึ่งเป็นการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกิดจากความเป็นทางการ เป็นการเริ่มต้นการมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่ได้เกิดจากชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้เกิดจากแนวคิดของ “พลเมือง” และ “ภาคประชาสังคม” ที่เป็นการรวมกันของพลเมืองในชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง ตามแนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2551) ที่กล่าวไว้ในหนังสือการเมืองภาคพลเมืองว่า การสร้างการปกครองท้องถิ่น หัวใจคือการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็งที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพลเมือง เสียสละทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม

จากความเป็นทางการในการเริ่มมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้นจึงเรียกได้ว่า การสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยโดยทั่วไป ไม่ได้เอาวัฒนธรรมมาสร้าง หรือมาพัฒนา การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นสาเหตุทำให้เกิดปฏิรูปโครงสร้างท้องถิ่นที่มีหลักการกระจายอำนาจเป็นแนวทางปฏิบัติ แต่การ

ทำงานกลับมั่งเน้นและให้ความสำคัญกับเรื่องการบริหารและการจัดการท้องถิ่นที่มีความเป็นทางการที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค เป็นส่วนใหญ่หาใช่เป็นของชุมชนท้องถิ่นเหมือนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศต้นแบบ เช่น อังกฤษ และอเมริกา แต่เป็นการสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชนแต่อย่างใด การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยจนถึงปัจจุบัน จึงดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้ระเบียบกฎหมายหนังสือสั่งการจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นสำคัญ ซึ่งเห็นได้จากระเบียบกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อวางหลักเกณฑ์ แนวทางปฏิบัติในการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายฉบับ รวมทั้งระเบียบกฎหมายหลักเกณฑ์ในการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่ใช่เพียงแต่ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่ององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยตรงเท่านั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยยังต้องถือปฏิบัติตามพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้และสอดคล้องกับกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบของราชการส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคอีกด้วย

กิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นการทำงานตามตัวชี้วัดของการจัดการส่วนกลางที่มีส่วนรับผิดชอบการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบทั่วประเทศ ตามที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2557) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เหตุเกิดที่ท้องถิ่น โดยยกตัวอย่างในเรื่องงบประมาณว่า งบประมาณที่ท้องถิ่นได้รับหลังการปฏิรูป เมื่อปี 2535 มีเพียง 5.5% ของงบประมาณทั้งหมดของรัฐ หรือ 94.5% เมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวมกัน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการปกครองส่วนท้องถิ่นของฝรั่งเศสที่เรามักชอบเอามาเปรียบเทียบ จะเห็นว่ายังมีการให้งบประมาณท้องถิ่น 50-60% ของงบประมาณส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวมกัน และเปรียบเทียบความเป็น “ราชการส่วนท้องถิ่น” ในการจัดการการบุคคลากรของท้องถิ่นจากจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีมากกว่ากระทรวงหรือกรมในสังกัดราชการส่วนกลาง เมื่อเทียบข้าราชการประจำของส่วนกลางกลับมีจำนวนน้อยกว่า และในส่วนของอำนาจหน้าที่ในการมอบหมายบทบาทภารกิจจะเป็น โครงการขนาดเล็ก และมองว่าการปกครองส่วนท้องถิ่น คือ กิจการบ้านเมืองชนิดง่าย ๆ และพื้น ๆ

เมื่อมองจากการถ่ายโอนภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 จนถึงรัฐธรรมนูญปี 2560 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 จากรัฐธรรมนูญมาตรา 1 บัญญัติว่า “ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้” การแสดงออก

ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยดังกล่าว ซึ่งภาพความเป็นรัฐเดี่ยวที่ศูนย์รวมของการบริหารอยู่ที่ส่วนกลาง การกระจายอำนาจดังกล่าวเป็นการกระจายอำนาจทางบริหารหรือทางปกครองเท่านั้นไม่ได้เป็นการกระจายอำนาจทางนิติบัญญัติและอำนาจทางตุลาการไปด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวประเทศไทยจึงไม่มีศาลท้องถิ่น ไม่มีสภาท้องถิ่นดังเช่นประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีรูปของรัฐเป็นรัฐรวม มีแต่เพียงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นอันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ สะท้อนบทบาทท้องถิ่นที่มีหลักการการกระจายอำนาจปกครอง (Decentralization) เป็นอำนาจบริหาร (Executive Power) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เรียกว่า “Local Administration” ที่สร้างแต่ความเป็นเอกภาพของรัฐเดี่ยว แต่ไม่ใช่ “Local Government” ตามแบบท้องถิ่นของแม่แบบของฝรั่งเศสซึ่งเป็นแม่แบบที่รัฐไทยกล่าวอ้างเสมอมา

นอกจากความเป็นรัฐเดี่ยว จะเห็นว่าประเทศไทยมีความเป็นสังคมที่นิยม “ราชการ” ด้วยการยอมรับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบภายใต้อิทธิพลทางการเมืองจากชนชั้นนำมาตลอดระยะเวลาการสร้างประเทศโดยการนำทฤษฎี “ชาตินิยม” มา “สร้างชาติ” ที่มีการบริการสาธารณะภายใต้ความเป็นชาตินิยมสร้างความศรัทธาจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อสร้างเสถียรภาพทั้งผู้ปกครองและความมั่นคงของประเทศ ตั้งแต่ระดับบนที่เน้นการปกครองในแนวดิ่งหรือแนวตั้ง (Vertical Administration) ที่มีระบบราชการ “กรม” คอยทำหน้าที่บริหารงานรัฐทั้งหมด และการรวมศูนย์ของไทยจะเป็นการรวมศูนย์ที่แตกกระจายตามสายงานของกรมต่าง ๆ (Fragmented Centralism) และทำให้ความเป็นทางการผ่านโครงสร้างระบบราชการที่มีรากเหง้ามาจากความเป็นเจ้าขุนมูลนายจากระบบศักดินาและสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบบอุปถัมภ์ ยังปกคลุมการเมืองการปกครองของไทยจนถึงปัจจุบัน ทั้งการปกครองท้องถิ่นและการปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองในลักษณะดังกล่าวในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการปกครองจากคนส่วนน้อย และการให้คุณค่าของคนทำงานของรัฐ เพื่อมาบริหารจัดการโดยมีรัฐ ทำให้การปกครองท้องถิ่นที่มีพื้นที่ (Area) เป็นการปกครองท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับภารกิจ (Function) มากกว่าการให้ความสำคัญกับพื้นที่ (Area) ที่มีทรัพยากรและประชาชนในท้องถิ่นมากมายเพียงใดก็ตาม

พัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย ได้รับอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญจากกระแสที่มาจากทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กระแสแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาแนวใหม่หลังจากประเทศต่าง ๆ ได้รับผลกระทบจากภาวะสงคราม ในขณะนั้นสหรัฐอเมริกาหรือประเทศพัฒนาแล้วมีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิด “ทฤษฎีภาวะทันสมัย”

(Modernization Theory) หรือกระบวนการพัฒนาเป็นตะวันตก (Westernization) เข้ามาช่วยเหลือประเทศ “ด้อยพัฒนา” และการนำไปสู่สังคมที่ศิวิไลซ์ ตามแบบกระบวนการพัฒนาแบบตะวันตก และตามมาด้วยทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) นำมาใช้เพื่อสะท้อนความหวังดีของประเทศฝั่งประเทศพัฒนาแล้ว

การเปรียบประเทศตัวเองเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และกล่าวหาประเทศอื่นภายใต้เงื่อนไขที่ตัวเองเป็นผู้กำหนดขึ้นว่า ประเทศกำลังพัฒนา ประเทศด้อยพัฒนา ที่เป็นการข่มขู่ให้นานาประเทศเอาอย่างตัวเองภายใต้สังคมนิยมและวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทย ก็เรียกประเทศตัวเองไปตามคำนิยามนั้น เป็นการซึมซับเอาอารยธรรมยุโรป-อเมริกา มาโดยปริยาย ซึ่งแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยเองก็ไม่เห็นด้วยกับการที่นานาประเทศและรวมถึงประเทศไทย ไม่ให้โอกาสตัวเองในการค้นหาความได้เปรียบของภูมิประวัติศาสตร์ภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย มาสร้างข้อต่อรองใด ๆ กับประเทศตะวันตกเหล่านั้น ณ เวลานั้นแม้แต่น้อย และเป็นการดูถูกตัวเองประเทศของตัวเองมากเกินไป ซึ่งแนวคิดนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2558, น. 40) ที่ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ เมือง : ย้อนคิด มุ่งสู่นาคต ไว้ว่า “การเรียกประเทศกำลังพัฒนา ด้อยพัฒนา โลกที่สาม เป็นการเรียก “เมืองตะวันออก” ด้วยสายตาของคนตะวันตก ล้วนเป็นคำที่มีปมด้อย ลงโทษตัวเองเกินกว่าเหตุ”

ในการนี้เองผลจากที่รัฐไทยได้รับเอกราชเสรีรัฐสมัยใหม่ โดยมีองค์ประกอบของการทำให้รัฐเปลี่ยนแปลงทฤษฎี ปัญหาอำนาจเก่าที่มีความขัดแย้งและแย่งชิงการนำที่พยายามลดทอนอำนาจจากระบบเก่าเพื่อสร้างดุลยภาพทางการปกครองของสถาบันตนเอง โดยการเชื่อมความสัมพันธ์การกระจายอำนาจ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลของการนำเอาการปกครองมาใช้ผิดหลักการโดยไม่ดูบริบทของสังคมไทยไปสู่หมู่บ้านและชุมชนในระดับภูมิภาค ตามแนวทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นละเลยความเป็นเอกภูมิ (Uniqueness) ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นรากเหง้าของสังคมไทยมายาวนาน

การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเมื่อมองจากความเป็นรัฐเดี่ยวของไทยที่มี 3 ภาคส่วน คือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เข้ามาบริหาร เราจะเห็นความเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เด่นชัดในเรื่องของรูปแบบที่แยกออกมาเป็นองค์กรเล็ก ๆ เข้ามาแทนที่หมู่บ้านชุมชนดั้งเดิมของไทย โดยมีความเป็นทางการที่มีระบบราชการมาบริหารจัดการจากรัฐส่วนกลาง เราจะไม่เห็นความแตกต่าง พิเศษหรือเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ หรือตัวตนตามหลักการกระจายอำนาจ

การปกครองท้องถิ่นบนรากฐานแบบแผนและคตินิยมของการปกครองดูแลตนเองและชุมชน โดยชาวบ้านเอง ดังที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวไว้ “การปกครองท้องถิ่นเป็นเพียงการสร้างรูปแบบบริหารใหม่ และชนชั้นนำเป็นผู้ประทานให้”

การศึกษาท้องถิ่นผู้วิจัยมองว่าพัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาจากความต้องการของชนชั้นปกครองที่ประเทศไทยรับความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) เปิดประเทศรับอิทธิพลของวัฒนธรรมภายนอก เพื่อตอบรับและปรับตัวในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการรักษาเอกราชของตนเอาไว้

“วัฒนธรรมชุมชน” จึงเป็นแนวทางหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ในการตั้งคำถามการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะเป็นทางเลือกใหม่ของคำว่า “การพัฒนา” วัฒนธรรมชุมชน คือ ภาพสะท้อนการพัฒนาการเมืองภาพใหญ่ผ่านช่วงเวลาไปสู่ความทันสมัยที่รัฐนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเป็นตัวแบบ เน้นความเป็นทางการผ่านระเบียบ กฎหมาย และมุ่งปรับเปลี่ยนไปในแนวทางนั้น

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นเราจะเห็นว่า แม้การปกครองโดยรัฐรวมศูนย์ที่มีการพัฒนาที่เป็นทางการ หรือรับเอารูปแบบใดมาก็ตามนั้น แต่ด้วยการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชน การช่วยตัวเองจากแรงเกาะเกี่ยวภายในชุมชนมีอยู่สูงของไทย ความคิดความงามต่าง ๆ ยังคงถูกรักษาไว้ในส่วนของแกนในของการปกครองระบบศักดินาในฐานะการปกครองเดิม จิตสำนึกของชุมชนที่มาจากความผูกพันทางการเมือง ประเพณี วัฒนธรรม และลักษณะร่วมทางสถาบันทางสังคม ยังยึดโยงอย่างแยกไม่ออก วัฒนธรรมชุมชนจึงยังทรงคุณค่าที่เป็นอัตลักษณ์ผ่านพื้นที่ (Area) ที่น่าสนใจศึกษารวมถึงรากเหง้าวัฒนธรรมชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เป็นตัวบอกเล่าและความภาคภูมิใจ

หากจะศึกษาในด้านความเข้าใจ ผู้วิจัยจะกล่าวโดยละเอียดในพื้นที่ศึกษาและพัฒนาการในจังหวัดกำแพงเพชรและลำพูน ในลำดับถัดไปซึ่งเป็นจังหวัดที่ผู้วิจัยนำมาเปรียบเทียบการพัฒนาทางเลือกที่เป็นทั้งการเปิดมุมมองทางประวัติศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นทางการและการค้นหาความไม่เป็นที่ทางการจากวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นข้อค้นพบจากการศึกษาที่ได้จากการสำรวจประกอบกับภาพชุมชนที่มีวัฒนธรรม สักระยะทำให้เกิดวิถีคิดหรือกระบวนการทัศน์ใหม่ แต่เก่าแก่ทางด้านประวัติศาสตร์ไปสู่การย้อนตัวตน

เหตุผลที่เป็นประเด็นคำถามสำคัญในการศึกษาว่า ทำไมต้อง “วัฒนธรรมชุมชน” หรือการพัฒนาแนวทางนี้คือทางออกของการพัฒนาตามที่ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานไว้หรือไม่ สิ่งหนึ่งผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับ ยุกติ มุกดาวิจิตร (2548) จากหนังสือเรื่อง อ่านวัฒนธรรม ที่มองปรากฏการณ์ทางสังคมสะท้อนค่านิยมที่แตกต่าง ในแนวทางความคิดที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงระหว่างกระแสนิยมสมัยใหม่ (ตะวันตก) โดยมีการเมืองชาวบ้าน การยื่นข้างชาวบ้าน อันเป็นฐานรากอุดมการณ์ทางการเมืองจนทำให้ “วัฒนธรรมชุมชน” สามารถเป็นเครื่องมือช่วยจัดการ ทำให้เกิดรูปธรรม “นำความคิดให้มีตัวตน” จนเกิดภาพแทนของการปกครอง คือ การนำวัฒนธรรมชุมชนมาแสดงให้รู้ว่า มีตัวอย่างอะไรที่จะสามารถในการนำไปใช้เป็นการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา อานันท์ กาญจนพันธุ์ และไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์เห็นสอดคล้องกันในเป้าหมายของแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” คือ พลังต่อรองให้ผู้เสียเปรียบในสังคมไทย หรือเป็นกระแสทางเลือกในการเมืองแบบใหม่ และสามารถเป็นพลังชุมชน เน้นการฟื้นฟูชุมชนค้นหา ผลักดัน โดยไม่ปฏิเสธรัฐและสถาบันที่มีอำนาจ “วัฒนธรรมชุมชน” ถือว่าเป็นแนวคิดที่สะท้อนความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ที่อธิบายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงชนบท ในมิติทางประวัติศาสตร์ และเพื่อก่อให้เกิดกระแสภาควิชาการ กระตุ้นให้เกิดหันมาสนใจชุมชนท้องถิ่น หรือพลังของชุมชนในการผลักดันนโยบายการพัฒนามากขึ้น และการศึกษาของ ยุกติ มุกดาวิจิตร (2548, น. 3-4) มองว่าเป็นวาทกรรม (Discourse) วิถีชีวิตชาวชนบทและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เป็นแนวทางการพัฒนาชนบท และการสะท้อนภาพแทน (Representation) ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรม ในการบอกเล่ารูปแบบวิถีชีวิตในชุมชนนั้นที่มีอยู่จริง

ในความหมายของ ชุมชน ย้ำให้เห็นว่าการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยจำเป็นต้องเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Area) และเป็นเป้าหมายหลักของการปกครองท้องถิ่น จึงต้องสร้างความเข้าใจเพื่อกำหนดทิศทางการทำงานว่า ชุมชน คือ ชีวิตของสมาชิกที่เกี่ยวข้องกันซึ่งกันและกัน มีการพึ่งตนเอง (Self-Reliant) ความเป็นหมู่บ้าน เป็นองค์เอกภาพที่เกิดจากการรวมตัวกัน มีตัวตนของตนเองเป็นอิสระจากชุมชนอื่น ๆ จากรัฐ จากชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง เป็นพลังที่คอยกำกับดูแล ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพลังต่อต้านการแทรกแซงการครอบงำจากอำนาจภายนอก ด้านเศรษฐกิจเน้นการทำเกษตรกรรมผลิตพอยังชีพพอประมาณ ในด้านสังคม-การเมือง มีความสัมพันธ์ผ่านระบบเครือข่าย การปกครองผ่านผู้นำผ่านระบบอาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพยกย่อง การปกครองมีความเสมอภาค ไม่มีชนชั้นและความขัดแย้งในชุมชน และในด้านความเชื่อ

การนำความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” มาพัฒนาไม่ใช่การส่งเสริมให้ชาวบ้านกลับไปสู่อุดมคติ แต่กลับไปสู่คุณค่าเดิม หรือพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่มีการเชื่อมโยงอดีตอย่างมีความหมาย (เสรี พงศ์พิศ, 2529, น. 31) การพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชน จึงมิได้เป็นเพียงการแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือการต่อสู้ดิ้นรนภายในระบบสังคม ระบบคุณค่า วิถีชีวิต หรือแบบแผนวัฒนธรรมที่ถูกครอบงำโดยสังคมเมือง ตะวันตก ทุนนิยม เท่านั้น หากแต่เป็นการแสวงหาแบบวิถีชีวิตอย่างใหม่บนพื้นฐานของชุมชนดั้งเดิม เพื่อหลีกเลี่ยงและต่อสู้วัฒนธรรมที่กำลังครอบงำชุมชน

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่า วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประวัติศาสตร์ชุมชน ร้อยรัดและรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประชาชนและชุมชนท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในยุคสมัยปัจจุบัน โดยผู้วิจัยจะได้ดำเนินการศึกษาที่มาและการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่น่าสนใจผ่านวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกำแพงเพชรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน ในรูปแบบเทศบาลตำบล จากเหตุผลที่มาจากภารกิจหน้าที่และความเป็นชุมชนที่มีลักษณะกึ่งเมือง กึ่งชนบท ที่อยู่ใกล้ความเป็นศูนย์กลางของสถาบันทางการเมือง รวมทั้งโครงสร้างและการบริหารงานที่คล้ายกับการบริหารของประชาธิปไตยส่วนกลาง คือ เทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน และเทศบาลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ภายใต้คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ และสมมติฐาน

ทั้งนี้เพื่อหาข้อค้นพบของการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยให้เป็นองค์กรของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชนในชุมชนท้องถิ่นไทยที่จะพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไทยสู่การพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองควบคู่กัน มีความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ในแบบของตัวเอง ในสังคมโลกอนาคต โดยไม่จำเป็นต้องทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ที่ “รัฐไทย” ถูกบังคับด้วยระบบทุนนิยม (Capitalism) อยู่ภายใต้จักรวรรดิอารยธรรมยุโรป-อเมริกา (External Colonialism) อย่างเช่นในอดีตอีกต่อไป ทั้งนี้ผู้วิจัย

1.2 คำถามงานวิจัย

1.2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พยายาม หรือใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างอย่างไรในการพัฒนาท้องถิ่น

1.2.2 แนวทางขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างไร

1.3 สมมติฐานงานวิจัย

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จ ตอบสนองความต้องการของประชาชน ได้ดีและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ หรือชุมชน ควรนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา”

1.4 วัตถุประสงค์งานวิจัย

1.4.1 เพื่อศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาในการพัฒนาท้องถิ่น

1.4.2 เพื่อศึกษาแนวทางที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาในการพัฒนาท้องถิ่น

โดยผู้วิจัยมีแนวทางในการศึกษา ในบทที่ 1 ด้วยการจุดเริ่มต้น หรือวิวัฒนาการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านเหตุและผลของแนวคิดในเรื่องของวัฒนธรรมการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมที่ทำให้บ้านเมือง ท้องถิ่นไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและความสัมพันธ์ในยุคต่าง ๆ

ในบทที่ 2 ซึ่งให้เห็นว่า วัฒนธรรมกับการพัฒนามีความสำคัญกับการสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร จากประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนก่อเกิดเป็นแนวทางและองค์ความรู้ใหม่อย่างไร

บทที่ 3 มีการทบทวนเอกสารการถอดบทเรียนการพัฒนาต่างประเทศ และในประเทศไทย รวมทั้งประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม บริบททั่วไปที่เกี่ยวข้องของจังหวัดลำพูน และกำแพงเพชร ในการพัฒนาวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมมาพัฒนาอย่างไร

บทที่ 4 และบทที่ 5 จะกล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำมาพัฒนา ของเทศบาลตำบล โมงค์ และเทศบาลตำบลลานกระบือ เพื่อตอบคำถามของผู้วิจัยในการ ตั้งข้อสังเกตจากแนวคิดและทฤษฎี ที่ว่าวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสร้างให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จอย่างไร เพื่อที่จะสะท้อนกลับมาเอื้อให้รูปแบบ การพัฒนาที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างไร และสรุปผลเป็นแนวทางการพัฒนาในบทที่ 6 ซึ่งจะกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาที่ค้นพบจากงานวิจัย เพื่อยืนยันสมมติฐาน “องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จ ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดีและเป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนาประเทศ หรือชุมชน ควรนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา”

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจนำเสนอผ่านความเป็นวิชาการให้เกิดการมองท้องถิ่นที่มีกระบวนการ ทางปัญญา การรักษารากเหง้าที่มาจากประวัติศาสตร์ของตนเอง จนมาเป็นวัฒนธรรมชุมชนและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือสะท้อนความต้องการที่จะเห็นการปกครองที่สมดุล โดยมี รัฐ สังคม ท้องถิ่น เป็นหน่วยหลักของการขับเคลื่อนรัฐ และการสร้างพลเมืองที่มีความรู้เป็นรากฐาน ของการพัฒนาที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ร่วม ซึ่งจุดแข็งของไทยเรามีท้องถิ่นและชุมชน เป็นฐานของการพัฒนาที่มีวัฒนธรรมของตนเองมาอย่างยาวนาน หรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ที่มีความเป็นมาของชนชาติไทย เกาะเกี่ยวและเชื่อมโยงกันอยู่ภายใต้ความเข้มแข็งของชุมชน แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไปความเป็นไทย หรือชุมชน ไทยยังมีเอกลักษณ์ของความไม่เป็นทางการ ซึ่งถือ ได้ว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นสินทรัพย์อันมีค่าดำรงอยู่ในการพัฒนาของไทย แม้รูปแบบ จะแปรเปลี่ยนด้วยเหตุปัจจัยใดก็ตามนั้น ความเป็นทางการ และไม่เป็นทางการที่มีวัฒนธรรมชุมชน สอดแทรกในการขับเคลื่อนมาตลอด ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอให้วัฒนธรรมชุมชนเกิดเป็นรูปธรรม ที่สามารถระบุชัดของแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม และสมดุล

งานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” มีเป้าหมาย สูงสุดคือการนำ “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้าง “วัฒนธรรมองค์กรที่ดี” ให้กับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เกิด ประโยชน์สูงสุด

โดยสรุปความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะสามารถเป็นแบบแผนความดีงามบนความไม่เป็นที่ทางการที่ชุมชนท้องถิ่นยอมรับร่วมกัน ยึดถือปฏิบัติต่อกันในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนท้องถิ่นกันเองอย่างเข้าใจ ความดีงามอย่างไม่เป็นที่การบนพื้นฐานประวัติศาสตร์ของชุมชนที่หล่อหลอมกล่อมเกลาพลเมืองของชุมชนท้องถิ่นให้มีความรักความผูกพัน มองเห็นคุณค่าระหว่างคนกับคน ระหว่างคนกับบ้านเมืองของตนเองผ่านการแสดงออกด้วยความเชื่อและภูมิปัญญาของวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่นั้น หากนำมาใช้ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ก่อรูปขึ้นจากความเป็นทางการผ่านประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ที่ชุมชนท้องถิ่นได้ถูกรัฐส่วนกลางกำหนดให้เป็นแบบแผน วิธีการคัดสรรตัวแทนของคนในชุมชนท้องถิ่นมาบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองด้วยนั้น

การปฏิบัติตามแบบแผนวิธีการคัดสรรบุคคลที่เป็นตัวแทนที่เป็นแบบแผนวิธีการเดียวกันทั้งประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยแบบตัวแทนอย่างเป็นทางการดังกล่าว นอกจากได้สร้างวัฒนธรรมความเป็นทางการในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังได้สร้างการฝักฝายทางการเมืองให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอันเป็นที่เป้าหมายในการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ขณะเดียวกันความเป็นทางการของการได้มาซึ่งผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นกลไกสำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ยึดถือแบบแผนวิธีการผ่านประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) เพียงอย่างเดียวได้บิดเบือน ริดรอนลดความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นความดีงามที่ยึดถือปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคนลงไปด้วย เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในการบริหารบ้านเมือง การสร้างบ้านแปงเมืองจนเกิดฝักฝายค่านับ ฝ่ายสนับสนุนขึ้นในชุมชนท้องถิ่น เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชนท้องถิ่นที่ควรจะเป็น

ในทางกลับกัน หากชุมชนท้องถิ่นได้ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นแบบแผนวิธีการสำคัญร่วมกับประชาธิปไตยแบบตัวแทนในการคัดสรรพลเมืองของบ้านเมืองของตนเอง เข้าไปเป็นตัวแทนในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอาความไม่เป็นที่การในเรื่องความดีงามที่เคารพนับถือของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง บ้านเมืองของตนเอง ไปผสมกับความไม่เป็นที่การในการเลือกตัวแทนของพลเมืองในบ้านเมืองของตนเองเข้าไปทำหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ การเป็นฝักฝายทางการเมืองก็อาจจะลดน้อยลง เกิดวัฒนธรรมองค์กรขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดี พัฒนาประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ซึ่งเป็นประชาธิปไตยที่มีความเหมาะสมมากกว่าในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและลดความขัดแย้งแบ่งฝ่ายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาใน “การบริหารบ้านเมืองที่ยึดโยงกับวัฒนธรรมชุมชนผ่านประวัติศาสตร์ชุมชนร่วมกัน”

สุดท้าย หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้ “วัฒนธรรมชุมชน” และ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอันเป็นบ้านเมืองของตนเองด้วยแล้ว และใช้ “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นเครื่องมือในการสร้างการเป็นเจ้าของโครงการกิจกรรมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หลอมรวมเอาพลเมืองของบ้านเมืองของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นใน “การพัฒนาบ้านเมืองที่ยึดโยงกับวัฒนธรรมชุมชนผ่านประวัติศาสตร์ชุมชนร่วมกัน” ชุมชนท้องถิ่นนั้นก็就会产生ความสุข ร่วมเย็น เป็นมิตร จิตใจงาม ทั้งบ้านทั้งเมือง เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งปากฝั่งที่เป็นทางการคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปากฝั่งที่ไม่เป็นทางการ คือ ชุมชนท้องถิ่น ที่ถือกำเนิดขึ้นก่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะก่อตั้งขึ้นด้วยซ้ำ

สิ่งสำคัญที่สุดที่จะเป็นผลพลอยได้จากการใช้วัฒนธรรมชุมชน เป็นเครื่องมือทั้งการบริหารและการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็คือ การได้ห็นส่วนการพัฒนาจาก “ประชาสังคม” ที่มีอยู่แล้วในชุมชนท้องถิ่นอย่างไม่เป็นทางการ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของพลเมืองภายใต้วัฒนธรรมชุมชน และประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นกลุ่มคน เป็นชมรม เป็นมูลนิธิ ที่ภาครัฐและความเป็นทางการถือว่าเป็นกลไกสู่ความสำเร็จของการพัฒนาที่สำคัญและยั่งยืน

บทที่ 2

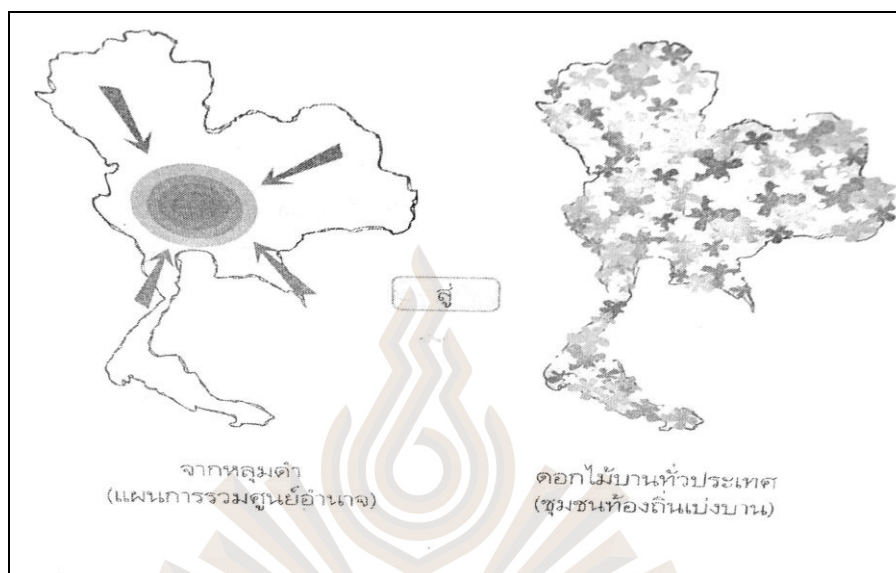
วัฒนธรรมกับการพัฒนา

2.1 วัฒนธรรมกับการพัฒนา

“วัฒนธรรมชุมชน” มีความหมายและสำคัญอย่างไรกับสมมติฐานในงานวิจัยชิ้นนี้ที่ว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จ ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดี และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศหรือชุมชน ควรนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนา” ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอเพื่อสร้างความเข้าใจ วัฒนธรรมในมิติของการนำมาพัฒนาประเทศ ที่มี “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นแนวทางการปฏิรูปเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ จากผลของ “การพัฒนา” กระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม การทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ที่มีศูนย์กลางตะวันตก เป็นผู้กำหนดทิศทางมาช้านานนั้น ทำให้ “วัฒนธรรม” อันเป็นรากของสังคม (ประเวศ วะสี, 2547, น. 22-25) ถูกละเลยมองข้ามในกระบวนการพัฒนาในทศวรรษที่ผ่านมา

การพัฒนาที่ล้มรากฐานของวัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการ “พัฒนาที่เอา วัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง” จากสาเหตุการปรับปรุงประเทศให้เจริญทันสมัยเทียบเท่าอารยะประเทศ ยุโรปและอเมริกา พยายามเดินตามรอยทางของผู้อื่น เพื่อการอยู่รอด ไม่รู้จักตัวตน ขาดจิตวิญญาณ ไม่เห็นศักยภาพและคุณค่าของตนเอง และการมองแบบแยกส่วนเรื่อยมา จนเกิดการเกลียดชังการตาม วัฒนธรรมตะวันตก ขาดการสืบทอดต่อเนื่องทางภูมิธรรม ภูมิปัญญาเสื่อมหายไป จนทำให้เกิด การพัฒนาขาดคุณภาพ (พระเทพเวที, 2532, น. 18-19) มองข้ามมุมมองทางด้านจิตใจ ความมั่งคั่ง ของวิถีชีวิต ของมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิม สังคมของการอยู่ร่วมกันมองผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นที่ตั้ง เปรียบได้กับวิถีวัฒนธรรมที่ถูกหลงลืมไป ทำให้ความเข้าใจวัฒนธรรมที่ผ่านมา จะเห็นว่า ขาดพลังขับเคลื่อนทางปัญญา (ประเวศ วะสี, 2547, น. 18) ดังที่นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวถึงใน หนังสือยุทธศาสตร์ชาติเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นว่า สังคมปัจจุบันมีความสลับซับซ้อน อำนาจที่ ผ่านมาการแก้ปัญหาได้ผลน้อยลง (Power is Less and Less Effective) ดังนั้นการเปิดพื้นที่ทาง สังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวางด้วยการจัดการตนเอง ชุมชนท้องถิ่นได้เข้าสู่การเรียนรู้

ร่วมกันนั้น จะสามารถผ่านพ้นจากการเป็นหลุมดำ เปลี่ยนเป็นการเบ่งบานทางภูมิปัญญาที่มีชุมชนท้องถิ่นและวัฒนธรรมเป็นรากฐานและเป็นแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้อง

รูปที่ 2.1 การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น : การเปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาให้คนทั้งแผ่นดินมีส่วนร่วม เหมือนดอกไม้บานทั่วประเทศ
ที่มา : ประเวศ วะสี, 2555

ในขณะที่สังคมไทยได้เปิดประเทศโดยนำเข้าการพัฒนาที่เชื่อมโยงอยู่กับระบบโลก จนทำให้สังคมดั้งเดิมของตนเองที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของตนเองเกิดขึ้นจากชุมชนนั้น ได้ถูกลบหรือเลือนหายไปซึ่งเมื่อถึงวิกฤตของการพัฒนาตามแบบฉบับไม่ประสบความสำเร็จ และเป็นคำตอบที่สมบูรณ์ไม่ได้ การกลับมาทบทวนถึงคุณค่าที่แท้จริงและความหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้ “วัฒนธรรม” กลับมามีบทบาทสำคัญในการนำมาสังเคราะห์สังคมในการแก้ไข ปรับปรุง จากการพัฒนาที่ผิดทาง “ไม่รู้ตัวตนนานร่วมกว่าศตวรรษ ในขณะที่เรามองแต่ปัญหามานาน เราควรมองหาโอกาสจากเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง จากประวัติศาสตร์ชาติไทย ในความเป็นคนไทยและความภาคภูมิใจจากการรอดพ้น ความเสียหายจากการรักษาเอกราชไว้ได้นั้น ไม่ใช่เพียงเพราะใคร แต่เป็นศักยภาพที่เกิดจากความสามารถของเราเองที่มีลักษณะพิเศษของสังคมไทย จาก “วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่น” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางชนชาติ ภูมิประวัติศาสตร์ อันเป็นสมบัติและสินทรัพย์ของไทยมาอย่างยาวนาน

ดังที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2560) ได้กล่าวถึงความเป็นไทยโดยให้คุณค่าและความสำคัญในการศึกษา “วัฒนธรรม” ไทยผ่านหนังสือ เอนกทรรศน์ พิจารณาสังคมไทย ด้วยภูมิปัญญา ความหวังและกำลังใจว่าในความเป็น “ชาตินิยมของไทยมีความเป็นท้องถิ่นนิยม” ที่มีลักษณะไม่ใช่การครอบงำจากการรวมศูนย์ในมุมมองรวมศูนย์แบบตะวันตก แต่เป็นการรักบ้าน รักเมือง และความปรารถนาดีของรัฐส่วนกลางให้บทบาทท้องถิ่น ได้มีความภาคภูมิใจและร่วมพัฒนา ในการสร้างประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมซึ่งมีชุมชนเป็นฐานจากการที่ประเทศไทยนั้นมีจุดแข็งทางสังคมในเรื่องความผูกพันสูง มีการยอมรับความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ การผสมผสานวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ การมีน้ำใจ เอื้ออาทร การนับถือญาติผู้ใหญ่ ความเป็นพี่น้องหรือความอาวุโส ความเป็น “จิตอาสา” ให้ความช่วยเหลือและบริการ จนทำให้ปัจจุบันยุทธศาสตร์การพัฒนาของไทยตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 8-12 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เราจะเห็นการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของ “คน” พัฒนาให้มีความเป็นพลเมืองซึ่งเราจะเห็นเด่นชัดเรื่องการท่องเที่ยว การฟื้นฟูประเพณี โบราณ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการพัฒนาที่เกิดจากจิตวิญญาณของชุมชนในการสร้างการมีส่วนร่วม รวมทั้งการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น หรือการ “อภิวัฒน์ท้องถิ่น” ซึ่ง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้เสนอไว้ในหนังสือ เอนกทรรศน์ ว่า

...การพัฒนาที่จะสามารถเป็นพลังขึ้นมาได้นั้น องค์การทางวัฒนธรรม องค์การทางการปกครอง วิชาหกิจชุมชน และสหกรณ์ ควรผนึกกำลังชุมชนท้องถิ่น ระหว่างชุมชนกับชุมชน ให้เป็นรูปธรรมผ่านบริการสาธารณะ ทำให้ “ท้องถิ่น คือ บ้านเมือง” ที่มีใจ มีพลัง มีประสิทธิภาพเคลื่อนไปข้างหน้าพร้อมกันทั้งประเทศไม่ได้เจริญเฉพาะส่วนอย่างที่ผ่านมา... (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560, น. 5)

ในการนี้นอกจาก วัฒนธรรมไทย มีความเป็นสังคมแบบชุมชน(บ้าน) และรัฐแบบรัฐท้องถิ่น (เมือง) ดังที่อ้างถึงศาสตราจารย์จำเอง ที่ศึกษาชาวไทดำไว้ โดยศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้นำมายืนยันและอ้างอิงทางวิชาการนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึงวัฒนธรรมกับการพัฒนาในมุมมองทฤษฎีและที่มา ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงบริบทของท้องถิ่นชุมชนมากขึ้น จากความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองและความหมายของความเป็นไทยต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาแนวใหม่ที่ถูกทาง จนเป็นที่มาของการศึกษางานวิจัยฉบับนี้ และจากสิ่งที่ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้บันทึกไว้ในหนังสือเอนกทรรศน์ว่า “ประเทศไทยรวม (หลาย) เลือดเนื้อ (เป็น) ชาติเชื้อไทย” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560, น. 5)

จากข้อความดังกล่าว ถือเป็นประโยชน์และการแปลความหมายจาก “ความเป็นคนไทย” ที่เกิดจากรวมบรรพบุรุษมาจากหลากหลายเชื้อชาติ ดังนั้นการที่เราจะสามารถทำให้ท้องถิ่นเป็นท้องถิ่นนำชาติได้นั้น เราจำเป็นต้องเข้าใจในวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เข้าใจตัวตน เพื่อจะเข้าใจ เข้าถึงการพัฒนาอย่างแท้จริงได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ชี้ทิศทางให้ประเทศมาอย่างยาวนาน จากการให้คุณค่าความพอเพียง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของสังคม ชุมชนท้องถิ่นของไทย ชุมชนท้องถิ่นที่มีภูมิปัญญา มีศักยภาพ สามารถนำหลักการมาบริหาร บ้านเมืองโดยให้มองเห็นคุณค่าของคน วัฒนธรรมของตนเอง ดังปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ทำให้เห็นความสำเร็จการบริหารการพัฒนาและส่งผลเป็นรูปธรรมที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องการเน้นย้ำการให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ในการที่จะอธิบายเชื่อมโยงให้เกิดความเข้าใจในแง่มุมของการนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่น ว่ามีที่มาและความสำคัญอย่างไรในการนำมานิยามในงานวิจัยฉบับนี้

พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนครชิปปงษ์ประพันธ์ ทรงใช้คำว่า วัฒนธรรม โดยแปลมาจากคำว่า “Culture” รากศัพท์มาจากภาษาละติน Clut หมายถึง ลัทธิ ธรรมเนียม ประเพณี หรือ ศาสนา Clut หรือ Cultre เมื่อแปลว่า งอกขึ้น หรือ เพาะให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นคำศัพท์เดียวกับ “Agriciculture” ที่หมายความว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ได้รับการปรุงแต่งที่ดีแล้ว ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ (ชนิดา จิตตรุทธะ, 2559, น.18) อมรา พงศาพิชญ์ (2538, น. 1-2) อธิบายการเกิด และความหมาย “วัฒนธรรม” จากหนังสือ มนุษย์กับวัฒนธรรม ว่าคือ ความต้องการทางสังคมของมนุษย์ขั้นที่สองรองมาจากความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ เป็นการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งอยู่เหนือสภาพทางชีววิทยา หรือระบบในสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่ระบบที่เกิดจากสัญชาตญาณ แต่วัฒนธรรม คือ “ระบบสัญลักษณ์” ในสังคมมนุษย์ เมื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นมนุษย์จะรู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ โดยแบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีลักษณะเป็นนามธรรมสะท้อนผ่านความคิด เช่น ภาษาพูด ระบบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และจับต้องได้มีลักษณะเป็นรูปธรรม วัตถุที่เป็นเรื่องบ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ และมองว่า “วัฒนธรรมคือสิ่งที่ครอบงำชีวิตมนุษย์” สอดคล้องกับ คลัคฮอร์น (Kluckhohn) ที่กล่าวว่า เป็นระบบประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้น เกิดขึ้นตามเวลา เป็นระบอบแบบแผนชีวิต และการดำรงอยู่ของมนุษย์ทั้งระบบเปิดเผยจากพฤติกรรมมนุษย์ ที่เห็นได้ทันที และระบบซ่อนเร้นภายในที่ไม่สามารถมองเห็นได้ และให้ความสำคัญโดยมองว่า

“วัฒนธรรมเป็นแกนรวมให้มนุษย์อยู่ด้วยกันได้” (Kluckhohn, 1962 อ้างถึงในชนิตา จิตตรุทธะ, 2559, น.18)

พระยาอนุমানราชชน ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ทางด้านการศึกษาวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายไว้อย่างชัดเจนและตรงกับการอธิบายแนวทางที่จะนำไปสู่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนว่า “วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมและสร้างภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาของสังคม นั้น ๆ” ขยายความรวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรมลักษณะนิสัย แนวความคิด และสติปัญญา หรือกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า “วัฒนธรรม” คือ ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่ หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคม ที่มีอยู่ (พระเทพเวที, 2532, น. 9) และความหมายขององค์การยูเนสโก ได้ยอมรับว่า วัฒนธรรม คือ ชุดที่เด่นชัดของจิตวิญญาณ เรื่องราว สติปัญญา และรูปโฉมทางอารมณ์ของสังคม หรือกลุ่มสังคม ซึ่งหลอมรวมศิลปะ วรรณคดี การดำเนินชีวิต วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน ระบบคุณค่า ประเพณีและความเชื่อ (ชนิตา จิตตรุทธะ, 2559, น. 18-19)

จุดเริ่มต้นตั้งแต่เกิดสังคมมนุษย์ สะท้อนความหมาย “วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต” ที่เกิดจากการดำรงชีวิตที่เกิดจากอำนาจและความรู้ที่ถูกถ่ายทอดและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในทุกยุคทุกสมัย วัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงรูปแบบที่จับต้องและมองเห็นได้จาก โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์อนุสาวรีย์ เมืองเก่า และจับต้องไม่ได้ที่มีเรื่องของพฤติกรรม ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น หรือความเชื่อเท่านั้น แต่วัฒนธรรมเป็นพลังอำนาจ และเครื่องมือการสร้างอำนาจ สร้างความชอบธรรม หรืออาจเรียกได้ว่าวัฒนธรรมเป็นกลไกในการเผยแพร่อุดมการณ์ ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างกันของผู้คนในแต่ละแห่ง ทำให้วัฒนธรรมของสังคมมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง มีแบบแผนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมร่วมกันของประชาชนในสังคมที่มีขอบเขตทางภูมิศาสตร์ ทักษะ ความเชื่อ ปทัสถาน ค่านิยมบทบาท พฤติกรรมจนเกิดการหลอมรวม ขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางสังคมในยุคต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์จนทำให้เกิดวัฒนธรรมนั้น ๆ (ชนิตา จิตตรุทธะ, 2559, น.13)

เมื่อวัฒนธรรมคือฐานรากการเกิดสังคมจากวิวัฒนาการที่เกิดจากธรรมชาติทางสังคม ที่มีส่วนในการกำหนดวิถีชีวิตจากแบบแผนทำให้วัฒนธรรมมีลักษณะความไม่เป็นทางการ หรือเป็นมากกว่าการกระทำหรือกฎใด ๆ เพราะกฎเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์และคงที่ (Garfinkel, 1967) เป็นทั้งประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่ หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคม

(พระเทพเวที, 2532, น.9) ในความอยู่รอด การอยู่ร่วมกันหรือวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติของคนมาตั้งแต่เริ่มต้นของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน รวมทั้งการปรับตัวเพื่ออยู่รอดในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ เชื่อมโยงจนทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีความเชื่อเพื่อสร้างคุณค่าร่วม จนเกิดวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2547, น. 22-25) และพัฒนาจนเกิดการแบ่งสังคมโดยใช้วัฒนธรรมจากจุดศูนย์กลางของสังคมหนึ่ง (Core) ขยายวงกว้างออกไปยังชุมชนอื่น หรือสังคมอื่นที่เรียกว่า “วัฒนธรรมย่อย” (Periphery) ทำให้เกิดการแบ่งสังคมและวัฒนธรรมในโลกเป็นภาค ๆ ตามความคล้ายคลึงของวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์, 2547, น.9)

ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นของกลุ่มกันในสังคม จะดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมนั้น ๆ (ศรีศักดิ์ วัลติโกดม, 2547 อ้างถึงใน เลิศชาย ศิริชัย, 2547, น.11) กล่าวได้ว่า วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ของหมู่คณะ มีลักษณะเป็นระบบ มีความเป็นพลวัตสูง ไม่เป็นทางการและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง (Culture is Changed) ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดแก่ส่วนหนึ่งส่วนใดของระบบที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ภายใต้วิถีชีวิต (Way of Life) ที่มาจากความรู้ ความรู้สึกนึกคิด หรือเรียกได้ว่าเป็น “มรดกทางสังคม” ซึ่งเป็นรากฐานและจุดเริ่มของสังคมนมนุษย์

ทั้งนี้ วัฒนธรรมจึงมีความหมายกว้าง ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวิถีปฏิบัติจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอื่น ๆ หรือในทางตรงข้าม อาจทำให้เกิดความขัดแย้งที่เกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เพื่อการสร้างอำนาจนำในมิติอื่นได้หลากหลายมิติจากมุมมองภายในภายนอกในเชิงเปรียบเทียบ เหตุเพราะวัฒนธรรมไม่ว่าจะถูกกำหนดได้จากความดีงามจากสังคมที่มีความรู้ ความเชื่อแตกต่างกัน ดังคำพูดของ Nishida Kitaro จากหนังสือการเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) ว่า “แต่ละวัฒนธรรมต้องธำรงไว้ซึ่งการไม่มีเปรียบได้ (Uniqueness) ของคนในสังคม โลกถึงแม้ว่าการพัฒนาตัวเองมาจากการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น แต่แต่ละวัฒนธรรมมีที่โดยสิทธิชอบธรรมในโลก เพราะว่าไม่มีสองวัฒนธรรมใดที่เหมือนกัน”

เราจะเห็นว่า วัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะตามลักษณะทางสังคมที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญในการสะท้อนผลผลิตของปรากฏการณ์แห่งยุคสมัย จึงทำให้การศึกษาวัฒนธรรม ไม่ใช่แค่การค้นหาลึกลับที่เป็นรากเหง้าของสังคมจากระบวนการสั่งสมความรู้ บูรณาการสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันจนเกิดสังคมที่สมาชิกในสังคมหรือชุมชนต้องการเพียงเท่านั้น แต่วัฒนธรรมคือการปรับตัวของยุคสมัยในการเปลี่ยนแปลง การรับ ปรับปรุง ประยุกต์ใช้ให้สังคมมีความสมดุลและอยู่ร่วมกันที่มี

อดีตไว้คอยสอนปัจจุบัน ให้การดำรงชีวิตของสังคมมนุษย์อยู่ได้ภายใต้ธรรมชาติของสังคมที่มนุษย์ทุกสังคมต่างมีวัฒนธรรมในการดำรงอยู่ได้แม้แตกต่างกัน

ในการอธิบายบริบทของสังคมในฐานะเป็นกระบวนการ สามารถทำให้วัฒนธรรมก่อร่างเป็นรูปธรรมของวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลให้สังคมมีรูปแบบหรืออุดมการณ์ที่จะสามารถแปรผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนและปรับปรุง ซึ่งเปรียบเสมือนเข็มทิศ กำหนดแนวทางให้ชัดเจน จากการแบ่งสังคมที่มีการนำความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติและสายโลหิตจากการประวัติศาสตร์ของสังคมแต่ละแห่งทำให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แตกต่างกัน จนเกิดคุณค่าร่วมระหว่างชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จนเกิดการพัฒนาวัฒนธรรม ที่มีกลุ่ม องค์การ รัฐภูมิภาค และสังคม โลก ดังเช่นการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยที่มีโลกาภิวัตน์และสารสนเทศ เข้ามาสร้างสังคมใหม่ ทฤษฎีการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมที่มีการสร้างขึ้นเพื่อการดำรงไว้ซึ่งการรักษาวัฒนธรรมของตนเองเพื่อปกป้องและเป็นเครื่องมือในการจัดการสังคมภายใน และกระแสภายนอกที่ถาโถมเข้ามาจากวัฒนธรรมอื่นที่อาจจะดีหรือไม่ดีนั้น ทุกอย่างล้วนเกิดจาก “วัฒนธรรม”

หนังสือ วัฒนธรรมพิธีมิต กับการทำให้เป็นประชาธิปไตย เขียนโดย ชนิตา จิตตรุทธะ (2559, น. 20-21) อธิบายองค์ประกอบด้วยการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ นามธรรมและรูปธรรม นำมาจำแนกเป็นแนวทาง แบบแผน ในการการสร้างกรอบความเข้าใจ และสามารถพัฒนาวัฒนธรรม จนเกิดวัฒนธรรมทางสังคมหรือวัฒนธรรมชาติ จากส่วนแรก นามธรรม (Abstraction) ที่อยู่ภายใน ในส่วนของความคิดหรือจิตใจ (Ideal or Mental Culture) คือ 1) ปทัสถาน (Norms) เป็นแบบแผนทางพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม หากเป็นแนวปฏิบัติโดยทั่วไปไม่เกี่ยวข้องกับกฎศีลธรรม เรียกว่า วิถีประชา (Folkways) ซึ่งเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่จัดไว้เป็นระเบียบ และระบุว่าต้องหรือไม่ต้องปฏิบัติอย่างชัดเจน 2) สถาบัน (Institution) ตั้งขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้มนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็นได้อย่างเป็นระบบระเบียบปราศจากความขัดแย้งในกลุ่ม 3) ค่านิยม (Values) แสดงถึงความเป็นหน่วยเดียวกันของผู้คน เพราะการแสดงออกที่เป็นความรู้สึกนึกคิดเดียวกันของกลุ่ม 4) ความเชื่อ (Beliefs) คือ ความคิดที่คนเรายอมรับและยึดถือ อาจเป็นความคิดสากลหรือเป็นที่ยอมรับของคนบางกลุ่ม หรือเป็นความจริงทั้งหลายที่อยู่รอบ ๆ ตัว และในส่วนที่สอง รูปธรรม (Reality) หรือ (Material or Behavioral Culture) วัตถุสิ่งของ หรือกิริยาอาการ

สรุปได้ว่า ความหมายวัฒนธรรม คือ ความไม่เป็นทางการ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คือ วิถีชีวิตของคนในสังคมที่มีสมาชิกในสังคมให้คุณค่าร่วมกับความรู้สึกร่วมกันเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ การแสดงออก จนได้รับการยอมรับในการนำมาปฏิบัติร่วมกัน เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งปัจเจกและสังคม โดยรวม

2.2 การพัฒนาโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐาน

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากธรรมชาติของ “วัฒนธรรมทางสังคม” (ชนิตา จิตตรุทธะ, 2559, น.14) วัฒนธรรมที่เกิดจากระบบรวมของแนวคิด แบบแผนของสมาชิกในสังคมที่มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างคุณค่าร่วมและการถ่ายทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีบริบทสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงสังคมให้อยู่รอดได้ เมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม หลังจากได้รับอารยธรรมจากภายนอกที่มีมาจากตะวันตก ที่เป็นผลมาจากภาวะสมัยใหม่และกระแสโลกาภิวัตน์อย่างรวดเร็ว นำพาการพัฒนาประเทศที่เกิดจากแนวคิดสมัยใหม่การแพร่กระจายวัฒนธรรมทุนนิยมไปทั่วโลก ซึ่งเกิดจากเจตจำนงเสรีของการพัฒนาที่จะกระทำต่าง ๆ ผลักดันโลกตะวันตกสมัยใหม่ให้สร้างสรรค์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยมีหัวใจสำคัญ เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม

ทั้งนี้ วัฒนธรรม จึงส่งผลและมีอิทธิพลสำคัญในการกำหนดแบบแผนที่สะท้อนประวัติศาสตร์ของการพัฒนาสังคม ที่มีพัฒนาการหลังจากการพัฒนาในยุคสมัยใหม่ (Modern) ผู้การสร้างสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ภายใต้วัฒนธรรมทุนนิยม และเมื่อวัฒนธรรม คือ ความงอกงาม แต่ความงอกงามเหล่านั้นกลับเกิดความไม่สมดุลของการนำมาปฏิบัติ เลื่อมถอยล้มเหลวที่ประเมินได้จากคุณภาพชีวิต และสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง จากการแสวงหาความเจริญ เอาชนะธรรมชาติด้วยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นคุณค่าดั้งเดิม สร้างสิ่งใหม่ด้วยเทคโนโลยี การผลิต การเพิ่มมูลค่าด้วยการให้คุณค่ากับราคาและปริมาณ เราจะเห็นเด่นชัดด้วยกระบวนการก่อรูปการพัฒนาวัฒนธรรมของโลกตะวันตกในเรื่องของการปกครองระดับรัฐที่นำระบบความเป็นทางการโดยการยึดรูปแบบความเป็นราชการ สร้างอำนาจรวมศูนย์ที่มีลักษณะสั่งการจากบนสู่ล่าง (Top-Down Approach) ใช้ระบบ การสั่งการ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นว่าไม่สามารถนำมาใช้ได้กับทุกสังคม เนื่องจากวัฒนธรรมมีรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมอยู่

ด้วยวัฒนธรรมที่มีความไม่แน่นอน และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลักษณะเฉพาะภายใต้โลกาภิวัตน์ หลังการบริหารการพัฒนาในยุคของสมัยใหม่เสื่อมถอย ท้องถิ่นนิยมถูกเสนอตัวขึ้นมาเพื่อเป็น “การพัฒนาทางเลือก” ที่มาพร้อมกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Post-Modern) โดยพยายามรื้อความคิดเดิม ยึดถือแนวปฏิบัติที่ยึดกรอบ ความเป็นศูนย์กลาง (Core) และการมโนภาพเดี่ยว อำนาจต่าง ๆ ถูกยึดโยงอยู่กับความเชื่อของวาทกรรมที่รัฐกำหนดสร้าง ซึ่งความเป็นท้องถิ่นนิยมและยุคหลังสมัยใหม่ (Post-Modern) เป็นกระแสตรงข้ามที่ก่อนหน้านี้ในช่วงเวลาของยุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern) และยุคสมัยใหม่ (Modern) ชุมชนถูกกดทับให้อยู่แนวเขตวัฒนธรรมที่เป็นชายขอบ ถูกกลบและมองข้ามจากหลักฐานมากมายทางประวัติศาสตร์สะท้อนความสำคัญของชนชั้นบนกับการสถาปนาอำนาจของสังคม ทำให้กระแสแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Post-Modern) จึงได้รับความสนใจจากการให้ความสำคัญ บทบาทของชุมชนคนที่ถูกมองข้าม ที่เคยถูกการลดทอนคุณค่าผ่านวาทกรรมการค้าพัฒนา ให้เป็นพลังต่อรองให้ผู้เสียเปรียบในสังคม (ยุคดิ มุกดาวิจิตร, 2548, น.27) จากที่การพัฒนาก่อนหน้ามองชุมชนคือหน่วยของสังคมที่มีวิถีพื้นบ้าน และวัฒนธรรมชุมชนคืออุปสรรคของการพัฒนา

จะเห็นว่าวัฒนธรรมกับการพัฒนา เป็นเสมือนเบ้าหลอมของสังคมที่ดำเนินไปด้วยกัน เมื่อวัฒนธรรมคือคุณค่าภายในของมนุษย์ที่เกิดจากการสังสม พัฒนาคุณงามความดีจากวิถีที่เกิดจากกระบวนการสร้างสังคม ทำให้ “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” คือ การสะท้อนคุณค่าของมนุษย์ที่ผ่านช่วงเวลา และการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เจริญเติบโตงอกงาม ภายใต้ความต้องการทั้งทางชีวภาพกายภาพ และจิตวิญญาณ ในการดำรงอยู่ร่วมกันให้เหมาะสมและสมดุล อันเป้าหมายของการรวมกลุ่มจากรากลึกทางด้านจิตใจที่มนุษย์ย่อมไม่ต้องการสูญเสียและความขัดแย้งที่เกิดจากแนวคิดที่เกิดจากวัฒนธรรมที่เลวร้ายเพื่อกดขี่และทำลายซึ่งกันและกัน

เมื่อสังคมพัฒนาการมาจากวัฒนธรรมที่ยังไม่ก่อรูปชัดเจนเป็นอุดมการณ์ทางสังคม เมื่อความรู้คืออำนาจ “การพัฒนา” (Development) จึงถูกครอบงำและสร้างความได้เปรียบทางสังคมจากวาทกรรมในการใช้ “อำนาจ” สร้างลัทธิการปกครองแทรกซึมผ่านวัฒนธรรมของสังคมปิดกั้น และทำเอกลักษณ์รวมทั้งความหมายบางสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมหรือสังคมแบบจารีตดั้งเดิม (Traditional Society) เลื่อนหายไป ทฤษฎีทำให้ทันสมัย (Modernization Theory) มีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์มากที่สุด หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม และการปฏิวัติเชิงพานิชย์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่เกิดขึ้นแทนที่วัฒนธรรมเก่า ทำให้ถูกกดทับและยึดครองด้วยวัฒนธรรมใหม่ โดยการให้คุณค่าเชิงวัตถุ ชี้วัดด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และเครื่องจักร โลหะที่เป็น

วัตถุประสงค์แห่งการพัฒนาความรู้ในการสร้างระบบคิด ที่มีวิธีการผลิตและเพิ่มผลิตภาพด้วยอุตสาหกรรม เป็นแนวทางการพัฒนาแทนที่แรงงานคน (อุดม สุวรรณพิมพ์, 2559, น.6) ผลักดันที่จะช่วยมนุษย์หลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา และล้าสมัยจากสังคมดั้งเดิมที่ได้นิยาม วัฒนธรรม เอาไว้ว่า ไม่มีอารยะของประเทศโลกที่สาม สร้างประวัติศาสตร์โลกด้วยการครอบงำแนวคิด การเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิม

ดังนั้นเมื่อการพัฒนา คือ การสร้างความหมายจากวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเมื่อโลกาภิวัตน์เป็นผลมาจากนำความทันสมัยเข้าสู่ระบบโลก ทำให้เราเห็นความล้มเหลวจากการขับเคลื่อนสังคมมาอย่างยาวนาน ซึ่งแปลความได้ในความเป็นวัฒนธรรมเดิม ที่ไม่ใช่วัฒนธรรมโบราณ แต่มีความหมายของการพัฒนาในช่วงเวลาที่มีผลกระทบเกิดขึ้นเป็นวงกว้างจนทำให้วัฒนธรรมแผ่ขยายมากที่สุด และต่อจากนี้ไปในการนำการพัฒนาไกล่ถึง ผู้วิจัยจะขออธิบายการให้ความหมายตามนัยยะของงานวิจัยฉบับนี้ ในแง่มุมของการนำวัฒนธรรมกับการพัฒนา มาสื่อสารที่มาและความเข้าใจของการเกิดสังคมที่มี “วัฒนธรรมเป็นฐาน” ในวิธีการศึกษา สู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและ “การพัฒนา” ที่มีการต่อยอดความก้าวหน้าของสังคม การถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน และจากประวัติศาสตร์เป็นข้อมูลในการทบทวน รื้อฟื้น สู่กระบวนการวิเคราะห์สิ่งที่พึงปรารถนาาร่วมกันของสมาชิกในสังคม

การศึกษาวัฒนธรรมในงานวิจัยจึงพยายามที่จะสะท้อนความสนใจปรากฏการณ์ในสิ่งที่เป็นแง่บวกและ โอกาสในการเลือกทางเดินที่มีสังคมเป็นโครงกรอบ ความคิดความงามในการพัฒนาที่มีวัฒนธรรมเดิม หรือประวัติศาสตร์ของแนวคิด ที่อยู่ภายใต้เวลา (Time) และพื้นที่ (Area) เป็นแนวทางมากกว่าที่จะพยายามอธิบายการสร้างอำนาจเป็นหลัก หรือการพยายามอธิบายอิทธิพลทางอำนาจ เพื่อการจัดการสร้างความเป็นหนึ่งเดียว จนเกิดการเบียดเบียน ทำร้ายซึ่งกันและกันเพื่อความยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางวัตถุ เป็นตัวชี้วัดความสุข ภายใต้ซากปรักหักพังที่ไร้ซึ่งวัฒนธรรมและจิตวิญญาณดังที่ประวัติศาสตร์โลกได้ผลผลิตการพัฒนา อย่างเช่นสงครามที่เกิดขึ้นเพื่อการแย่งชิงเอาชนะ โดยใช้สังคม ประชาชนเป็นข้ออ้าง แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงแค่ตอบสนองอำนาจของบุคคลเพียงคนเดียว หรือกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานจากปรากฏหลักฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ จากประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต ที่เรียกว่าเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) โดยที่สังคมไทยมีทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ที่คอย

หล่อหลอม ผสมกลมกลืนความหลากหลายวัฒนธรรมหลอมรวมการอยู่ร่วมกัน จนเกิดเป็น วัฒนธรรมชาติ สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งก่อนประวัติศาสตร์

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมไทยมีจุดเริ่มต้นทางประวัติศาสตร์ สะท้อนถึงการเชื่อมร้อย วัฒนธรรมจากสายน้ำ ลุ่มรกรกวัฒนธรรมงานสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรม ที่มีถิ่นฐานเดิมเป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ในดินแดนสุวรรณภูมิมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วัด วิหาร ที่มาจาก ความเชื่อ โดยใช้สัญลักษณ์อันเป็นบ่อเกิดทางวัฒนธรรมที่สะท้อนจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง จนถึงระบบการเกษตรกรรมจนนำไปสู่สังคมที่มีค่านิยม ที่มาจากความเชื่อ ที่มีไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และการเผยแพร่ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสาน ทางวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่มาจากกระแสการพัฒนามาจากวัฒนธรรมตะวันตก ศาสนาพุทธและ พราหมณ์ ซึ่งศาสนาพุทธคนไทยมีความสัมพันธ์นานมาหลายพันปี

วัฒนธรรมกับการพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้ลักษณะสังคมไทยสะท้อนพัฒนาการจาก ประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นพบจากหนังสือ “วัฒนธรรมถิ่น วัฒนธรรมไทย” ของอรุณี ดันศิริ (2549) ที่สรุปให้เห็นวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ จากอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบันได้ว่า มีความเป็นครอบครัว เกือบจะเป็นเครือญาติ ความเป็นบ้านเกิดจากการขยาย ขยาย สร้างเรือนหมู่ ให้ความสำคัญสร้างครอบครัวของลูกในการแต่งงาน การจัดหาที่ทำกินจากการสร้าง บ้านเรือน นำไปสู่การสร้างหมู่บ้านแยกเป็นสาขา แต่ความสัมพันธ์ยังคงมีความเป็นพี่น้องไปมาหาสู่ ใกล้ชิดดั้งเดิม จนเกิดการสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีภายใต้การสนองความต้องการของชีวิตและ สังคม สืบทอดมาจากการเกษตรและศาสนา คติความเชื่อเดียวกัน จนเกิดเป็น “วัฒนธรรมท้องถิ่น” แต่ละท้องถิ่น โดยวัฒนธรรมไทยมีการพัฒนามาจากสังคมชาวบ้าน ประชาชนส่วนใหญ่เป็น ชาวชนบท ทำให้ความสัมพันธ์ของคนไทยมีความสนิทสนมส่วนตัว มีความเป็นกันเอง ทำให้เห็นว่า รากของสังคมไทยที่ยึดโยงสังคมให้เข้มแข็งได้ คือ วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เกิดจากชุมชน

สรุปได้ว่า จากปรากฏการณ์ทางสังคม จนมาถึงกระบวนการสร้างความหมายทาง วัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า วัฒนธรรม คือ รากฐานของสังคมมนุษย์ ที่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเชื่อ ประเพณีหรืออย่างไรก็ตาม วัฒนธรรม คือ พื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการรวมตัว ร่วมมือ ร่วมใจ ความรัก ความผูกพัน ซึ่งเป็นหัวใจของการรวมตัวของมนุษย์ในการสร้างระบบสังคม ถ้าที่ใดไม่มี วัฒนธรรม เมื่อสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้น เช่น ศิลปกรรม โบราณสถาน จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย

ถ้าไม่มีเหตุของการรวมตัวและการสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งใหม่ หรือการรื้อฟื้น รักษา แม้กระทั่งความคิด ความงาม ให้เกิดขึ้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้

ดังนั้นรากฐานของวัฒนธรรมในสังคมไทย มีทุนทางสังคม คือ วัฒนธรรมของชุมชน เป็นรากเหง้าในการประกอบสร้างให้สังคมไทยมีความแตกต่างและเป็นอัตลักษณ์ เป็นจุดแข็งที่จะสามารถเป็นทั้งประโยชน์ของการนำมาใช้ในเรื่องของการพัฒนาตามวิถีที่แตกต่างตามพื้นที่ของวัฒนธรรม

จากสมมุติฐาน “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จ ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดีและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศหรือชุมชน ควรนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา” ผู้วิจัยเห็นว่าในการนี้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจะใช้ประโยชน์ในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสร้างการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจ เข้าถึง และนำมาพัฒนาต่อยอด เพื่อที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ความเป็นชุมชนที่มี “ท้องถิ่น” สะท้อนตัวตนที่ชัดเจนมากขึ้นในยุคสมัยที่การพัฒนากลับมาให้ความสำคัญกับคนเป็นตัวขับเคลื่อนสังคม รวมถึง วัฒนธรรมชุมชน หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น จะสามารถเป็นทางเลือกของการพัฒนาที่มีความหมายไม่ใช่มองวัฒนธรรม คือ ของเก่าในช่วงเวลาหนึ่ง แต่คือคุณค่าของการรักษา และนำความยิ่งใหญ่ของประเทศผ่านยุคสมัย ผู้วัฒนธรรมที่สอดคล้องและสมดุล ในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2.2.1 วัฒนธรรมกับการพัฒนาท้องถิ่นไทย

หลังจากที่ท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนา โดยประเทศไทยมีท้องถิ่นเป็นรากฐานของประเทศ ทำให้การพัฒนาเปลี่ยนจากการสร้างคุณค่าเชิงปริมาณ จากเดิมเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย ด้วยการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม เปลี่ยนมาเป็นการพัฒนาเชิงคุณภาพ ที่จะต้องพัฒนาประชาชนด้วยการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี ที่มีการพัฒนาวัฒนธรรมและจิตใจ หรือเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่เปรียบเสมือนสิ่งที่เคยขาดหาย และมีความจำเป็นจะต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ทำให้แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาท้องถิ่นของไทยในระยะแรกที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาวัฒนธรรมสู่ความทันสมัย หรือการพัฒนาในรูปแบบวัฒนธรรมทุนนิยมตะวันตกและจากวิวัฒนาการของโลก เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวไม่สามารถนำมาใช้ได้ในยุคสมัยปัจจุบัน ทำให้วัฒนธรรมคู่ตรงข้ามได้มามีบทบาทจากกระแสท้องถิ่นที่มาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม หรือวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระแสการพัฒนาที่มาแรงในโลกปัจจุบัน หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การพัฒนาที่จะนำวัฒนธรรมนำสมัยที่นำพาความยั่งยืนมาสู่สังคมในปัจจุบันและอนาคต

ในการนี้ ชุมชน และท้องถิ่น เป็นคำสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการสะท้อนประเด็น บทบาทและความหมายเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการใช้คำซึ่งมีตำราหลายเล่มมีการบัญญัติคำคำว่า “ชุมชน” กับ “ท้องถิ่น” เป็นคำเดียวกัน และด้วยผู้วิจัยเองต้องการจะใช้คำว่า “ชุมชนท้องถิ่น” ในงานวิจัยฉบับนี้ โดยการนำมาใช้โดยการควบรวมกัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามี ความต่าง จึงขออธิบายเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในเชิงทฤษฎีและนำมาวิเคราะห์ ในการอธิบายงานวิจัยได้ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งในมุมมองผู้วิจัย เห็นว่าความไม่เป็นที่ถกเถียงกันระหว่างวัฒนธรรมการพัฒนาที่มาจาก คำว่า ชุมชน และคำว่าท้องถิ่น คือความเป็นทางการที่มาจากพัฒนาที่มีวัฒนธรรมการปกครองจากรัฐส่วนกลาง หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการนี้ “ชุมชนท้องถิ่น” คือ การพัฒนาตามหมายที่ผู้วิจัยต้องการให้ส่งผลต่อเป้าหมายของการศึกษาให้ทั้งสองส่วน สามารถพัฒนาไปด้วยกันอย่างสมดุล

“ชุมชน” หรือ Commune มาจากภาษาฝรั่งเศส หมายถึง การอยู่ร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจนเกิดความรักสามัคคี (Cambridge Advanced Learner Dictionary, 2003, pp.242-243 อ้างถึงใน อุดม ทุมโมสิต, 2552, น.198) หรืออีกความหมายที่ให้ไว้ในพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนกัน หรือทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมร่วมกัน หรือดำเนินการอื่นอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้ ในทางสังคมวิทยา ชุมชน คือ กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิต และมีการติดต่อสื่อสารหรือสัมพันธ์กันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการมีถิ่นที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือมีความสนใจร่วมกัน เช่น มีอาชีพเดียวกัน ประกอบกิจการเดียวกัน มีวัฒนธรรม หรือความเชื่อร่วมกัน ตามความหมายที่กล่าวข้างต้น ชุมชนอาจมีอาณาเขตที่สามารถกำหนดได้ชัดเจน ภายในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น หมู่บ้าน หรือตำบลในชนบท หรือชุมชนในเมือง แต่ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะ

ชุมชนยังหมายรวมถึงกลุ่มคนที่มีการติดต่อสัมพันธ์เป็นปกติอย่างต่อเนื่องเพราะมีความสนใจ มีอาชีพ หรือมีผลประโยชน์ร่วมกันด้วย ในกรณีเช่นนั้นอาณาเขตเชิงพื้นที่อาจไม่ใช่สิ่งสำคัญ และสมาชิกของชุมชนเช่นนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่แห่งเดียวกัน (สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูล ข่าวสารคุณภาพ, 2557)

นอกจากนี้ชุมชนยังมีความหมายที่มากกว่าในเรื่องพื้นที่ คือ การดำรงอยู่ด้วยตนเองเป็นหลัก (Self-Sufficient) มีการพึ่งพาชุมชนและองค์กรทางสังคมอื่นค่อนข้างน้อย และจากประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันของปัจเจกบุคคลที่เกิดและเติบโตเป็นสมาชิกภายในชุมชนเป็นเวลานานสั่งสม มุ่งสร้างอุดมการณ์ ความเชื่อ กฎกติกา ในการอยู่ร่วมกันทำให้ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ทำให้มีผลต่อความสามารถในการสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน และความสามารถในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันของชุมชน (นภภรณ์ หะวานนท์, 2550, น.34) สอดคล้องกับ Ferdinand Tonnies (1855-1936) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันอธิบายในงานเขียนเรื่อง Gemeinschaft and Gesellschaft (Community and Society) ว่า ชุมชน Gemeinschaft หรือ Community คือ การรวมกลุ่มของบุคคลที่เป็นธรรมชาติ ติดอยู่กับตัวบุคคลกลุ่มสำคัญเท่า ๆ หรืออาจมากกว่าผลประโยชน์ของตัวเอง จัดระเบียบองค์กร โดยยึดถือวิถีชาวบ้าน (Folkway) หรือ จารีต (Mores) หรือความเชื่อที่สมาชิกควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร หรือมีความรับผิดชอบอย่างไรต่อกัน ทำให้เกิดเจตนารมณ์เห็นพ้องต้องกัน (Consensus) อย่างผสมกลมกลืน (Harmony) องค์กรที่แสดงความเป็นชุมชนที่สุดคือ ครอบครัว (The Family)

คำว่า “ท้องถิ่น” หรือ (Local) ที่มาจากภาษาอังกฤษและรากศัพท์ภาษาละติน คือ Localis แปลว่าสถานที่ (The Oxford English Dictionary, 1993, p.379 อ้างถึงใน อุดม ทุมโฆสิต, 2552, น.199) ที่มีการกำหนดเขตพื้นที่ (Area) เฉพาะ เป็นส่วนย่อยของ หรือความเป็นชายขอบของประเทศ ดูได้จากการเปรียบเทียบตารางต่อไปนี้อธิบายความหมายชุมชน ท้องถิ่น ที่สามารถนำมาใช้ได้ การอธิบายความเข้าใจทั้งทางด้านคำทางวิชาการและการนำมาใช้ในงานวิจัยชั้นนี้ได้อย่างครอบคลุมที่สุด

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบลักษณะของท้องถิ่นและชุมชน

ประเด็นเปรียบเทียบ	ลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกัน	
	ท้องถิ่น	ชุมชน
1) ที่มา	มาจากการจัดการปกครองในหน่วยการปกครองท้องถิ่นของอังกฤษ โดยส่วนกลางเป็นผู้กำหนด	มาจากธรรมชาติในการปกครองตัวเองของประชาชนในกลุ่มประเทศใหญ่ทวีป เช่น ฝรั่งเศส สเปน อิตาลี เยอรมัน
2) เขตแดน	มีเขตแดนชัดเจน	อาจมีหรือไม่มีเขตแดนก็ได้
3) สถานะทางกฎหมาย	ท้องถิ่นจำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับ ทำให้ท้องถิ่นมีสถานะและอำนาจตามกฎหมาย	ชุมชนเกิดขึ้น โดยธรรมชาติ จึงไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับก็ได้แต่สมาชิกชุมชนผูกพันกันด้วยแรงยึดโยงทางสังคม/วัฒนธรรม
4) การใช้อำนาจในการดำเนินงาน	ใช้อำนาจตามกฎหมายหลัก (Legal right) กฎหมายมีความสำคัญต่อการจัดการปกครองท้องถิ่น	ใช้อำนาจจากประชาสังคมเป็นหลัก เจตนารมณ์ทางสังคม (social will) จึงเป็นหัวใจสำคัญของชุมชน
5) พลเมืองสมาชิก	ถือประชาชนที่ระบุไว้ตามทะเบียนบ้านเป็นสมาชิกท้องถิ่น เรียกว่า พลเมือง	ไม่ถือประชาชนตามทะเบียนบ้านเป็นสมาชิก แต่ยึดถือความสัมพันธ์ใจร่วมกันเป็นเกณฑ์ จึงไม่ใช่คำว่า “พลเมือง” กับชุมชน
6) สิทธิตามกฎหมาย	มีสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยมีกฎหมายกำหนด สถานะแห่งสิทธิไว้อย่างชัดเจน	ไม่มีสิทธิตามกฎหมาย แต่มีจิตวิญญาณ คำมั่นสัญญา ของคนในชุมชน เป็นตัวกำหนดบทบาทของคนในชุมชน
7) แรงยึดโยง	อำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด	ความผูกพันทางเชื้อชาติ ชุมชน และเจตนารมณ์ร่วมเป็นแรงยึดโยงของชุมชน

ที่มา : อุดม ทุม โฆสิต, 2552, น.202

ท้องถิ่นกับชุมชนในทางวิชาการ ถูกนำมาใช้ในประเศยุโรปตะวันตก ทั้งสองคำ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และนำมาใช้กับการปกครองท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่ แต่เน้นไปที่ชุมชน (Commune) ปกครองตนเอง ที่มีการปกครองท้องถิ่นที่เกิดจากรากฐานชุมชน และประวัติศาสตร์ชุมชน ประเทศเหล่านี้เป็นชุมชนปกครองตนเอง (Self-Governing Community) อย่างเช่นฝรั่งเศส ที่สะท้อนรากฐานที่มาจากชุมชนเริ่มการปกครอง ด้วยความรักความผูกพันของสังคมดั้งเดิม ชุมชน จัดตั้งการปกครองดูแลตนเองตามธรรมชาติ จะอยู่นอกที่ตั้งหรือไม่ได้ โดยที่ประชาชนเหล่านั้น มีวิถีคิด วิถีชีวิต ความเชื่อและผลประโยชน์ร่วมกัน แตกต่างจากท้องถิ่น (Local) ที่มีแนวคิดมาจาก อังกฤษในสมันเนอร์แมน แรกเริ่มเพื่อควบคุมประชาชนรากหญ้า และฝังลึกในความเชื่อในการปฏิบัติเช่นเดียวกับฝรั่งเศสแต่ต่างกันตรงที่ ท้องถิ่น เป็นการนำเอาเขตพื้นที่มาเป็นหลักในการจัด หน่วยการปกครอง โดยรัฐบาลกลางกำหนดรูปแบบเอาไว้ (อุคม ทุม โฆษิต, 2552, น.198-200)

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า “ชุมชน” มีความไม่เป็นทางการที่สะท้อนแง่มุมทางด้านวัฒนธรรม ของการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เน้นความสัมพันธ์เชื่อมร้อยคนให้เกิดกลุ่ม เกิดสังคมเฉพาะ ซึ่งในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนเกิดมาก่อนการสร้างสังคมที่มีรูปแบบ เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมแบบจารีตประเพณีดั้งเดิม มีประวัติศาสตร์และ พัฒนาการที่เกิดจากรากฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา การพึ่งพา ที่มีลักษณะความเป็นครอบครัว เครือญาติ ที่เป็นพื้นที่การพึ่งตนเอง เป็นสังคมพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในชุมชนและสังคม ซึ่งใน ขณะเดียวกัน ความเป็น “ท้องถิ่น” จะเป็นพัฒนาการของการแพร่กระจายวัฒนธรรมของชุมชน จนเกิดสังคมที่มีกฎระเบียบแบบแผน มีลักษณะของความเป็นทางการ และความเป็นสากล สืบเนื่องมาจากชุมชนที่มาจากกฎของธรรมชาติสู่กฎทางสังคมที่เป็นทางการ คือ ท้องถิ่น สร้างความสำคัญพลังอำนาจกำหนดความหมายในรูปแบบของการนำมาผสมผสานจนเกิดองค์กร ที่เชื่อมร้อยกันทั้งด้านบริบทและความสัมพันธ์ได้ว่า “ชุมชนท้องถิ่น” เกิดจาก “วัฒนธรรม” ที่มี ฐานรากของการพัฒนาของมนุษย์จนทำให้การปฏิรูปแนวทางการพัฒนาในสังคมสมัยใหม่

ท้องถิ่น หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในอดีต ที่มีรัฐส่วนกลางกำหนด ทิศทางการพัฒนา ทำให้วัฒนธรรมการพัฒนาท้องถิ่นของไทย สะท้อนวัฒนธรรมหลงในการนำมา บริหารพัฒนา ซึ่งมีลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจและการตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลางมาอย่างยาวนาน จนละเลยองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่หลากหลาย โดยเฉพาะแนวคิดตะวันออก ซึ่งไทยได้ประยุกต์ แนวคิดตะวันตกจนละเลยฐานข้อมูลและข้อเท็จจริงของสังคมไทย ขาดการเรียนรู้และมีส่วนร่วม จนก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดหรือความไม่ลงตัวของสิ่งใหม่กับสภาพที่เป็นจริง

หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคของการพัฒนา จากการนำบริบทของการบริหาร การพัฒนามาพัฒนาจนทำให้การพัฒนาประเทศมีความชัดเจนในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยประเทศไทยมีหลักการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่นำการพัฒนาโดยใช้หลัก ที่เรียกว่า AFP หรือ (Area Function Participation) ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศ ซึ่งหมายถึง การพัฒนาโดยยึดท้องถิ่นเป็นหลัก หน่วยงานราชการต่าง ๆ เข้าไปปฏิบัติการกิจตามความต้องการ ของท้องถิ่น และคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นภาคีหลักในการดำเนินการพัฒนา (วิจารณ์ พานิชย์, 2544, น.21)

จากพัฒนาการของวัฒนธรรมกับการพัฒนา ที่ทำให้ภาคสังคมมีบทบาทมากขึ้นและให้ ความสำคัญกับพื้นที่และชุมชน ทำให้บริบทของการพัฒนาที่ทำให้รัฐเปลี่ยนการพัฒนา และสร้าง ค่านิยมการประดิษฐ์คิดค้น (Innovating Value) ให้การบริหารพัฒนาเป็นส่วนสำคัญของ กระบวนการพัฒนาสมัยใหม่ ครอบคลุมถึงภารกิจใหม่ ๆ ที่ให้กับประเทศกำลังพัฒนากระทำ (ดิน ปรัชญพฤทธิ, 2555, น.2) ทำให้คำว่า การบริหารการพัฒนา (Development Administration) ที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อ ค.ศ.1955 หรือ ค.ศ.1956 แสดงถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงการบริหารภาครัฐ ที่จำเป็น โดยเน้นไปที่การนำนโยบาย แผนงาน โครงการไปปรับปรุงเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในช่วง 15 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศเกิดใหม่หลายประเทศต้องการอิสระภาพและเสรีภาพ และ กำหนดชะตาชีวิตตัวเองด้วยการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและพัฒนาประเทศและการสร้าง ความหมายของ “การพัฒนา” ที่มีถ้อยคำ ไม่ว่าจะประเทศพัฒนาแล้ว (Development) ยังไม่ พัฒนา หรือด้อยพัฒนา (Underdevelopment) ล้วนแสดงถึงเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของ ประชาชนในประเทศหรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ และในแง่มุมมองในการพัฒนาที่เกิดจากเงื่อนไขการดำรงชีวิต จุดมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุ และสมรรถนะที่จะเติบโตไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนานั้น สาระสำคัญของการพัฒนาอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ที่มีกระบวนการ เปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนาน้อย ไปสู่สภาพที่พึงปรารถนามากขึ้น (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2555, น.2-4)

ทั้งนี้งานวิจัย “วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ไม่ละเลย การศึกษาการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นภาพแทนของรัฐส่วนกลาง และผู้วิจัย เห็นสอดคล้องกับ ดิน ปรัชญพฤทธิ (2555, น.18-20) ความหมายการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นในการบริหารการพัฒนาภาครัฐ จากหนังสือ ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา ที่สะท้อนพัฒนาการของการพัฒนา ตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ซึ่งเป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแนวคิดจาก

ปฏิฐานนิยม (Positivism) เน้นพฤติกรรมกรรมเชิงปริมาณ (Quantitative) ที่เน้นข้อเท็จจริง และสาเหตุของปรากฏการณ์โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยทางจิตวิทยา มาเป็นการเน้นแนวคิดปทัสถานนิยม (Normativism) ที่มีการวัดปรากฏการณ์และพฤติกรรมออกมาในเชิงคุณภาพ (Qualitative) ให้ความสำคัญกับแนวความคิดทางเลือกสาธารณะ (Public Choice) การส่งมอบบริการรัฐให้กับประชาชน การมุ่งลูกค้า ความเสมอภาคทางสังคม การปรับปรุงคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วม การกระจายความมั่งคั่งสู่ประชากร จากนิยามดังกล่าวทำให้เห็นว่า การพัฒนาได้เปลี่ยนทิศทางมาให้ความสำคัญกับสังคม วัฒนธรรม มากขึ้นเป็นลำดับ

บทเรียนและผลของการพัฒนาของไทยที่ผ่านมา เสน่ห์ จามริก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ การวิจัยเพื่อท้องถิ่น : รากฐานแห่งพลังปัญญา ว่า หลังจากการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยเผชิญวิกฤตทั่วทั้งเอเชียตะวันออก จนลามไปถึงวิกฤตทางสังคมที่เกิดมาจากผลของการเดินตามเส้นทาง “โลกาภิวัตน์ทุนนิยม” ตามที่นักเศรษฐศาสตร์ไทยและนักเศรษฐศาสตร์สภาพัฒน์ชอบกล่าวว่า เปรียบเสมือน “ฝูงห่านบิน” ตามกันไป คือ การเดินตามเส้นทางที่กำหนดจากโลกาภิวัตน์ ที่เป็นฝ่ายแผ่อำนาจไปทั่วโลกจนนำไปสู่ “วัฒนธรรมการค้าเหยื่อ” ที่อาศัยฐานความสามารถทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีชีวภาพเข้ามาแทนที่และครอบครองโลก มีผลทำให้โครงสร้างทางสังคมทั้งระดับโลกและระดับรัฐ มีความเกี่ยวข้องกับแผนการพัฒนาจนนำมาสู่การจัดการของระบบโลกมาเป็นอุตสาหกรรม จนทำให้ถึงทางตันของการพัฒนา (อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์, 2545, น.19)

ประเทศไทยมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เป็นเสมือนเข็มทิศในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีพัฒนาการมาจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีแนวคิดมาจาก “เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ” หรือ “เศรษฐกิจเสรีทุนนิยม” ที่เป็นระบบเศรษฐกิจจากโลกาภิวัตน์และความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมอย่างไร้พรมแดน เห็นได้จากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-7 ที่มีผลจากกระบวนการค้นคว้าความเป็นสมัยใหม่ ผสมผสานหลักปรัชญาและหลักการทางเศรษฐกิจเสรี การวางแผนแบบรวมอำนาจ ซึ่งมีการนำไปประยุกต์ใช้และรุ่งเรืองสุดขีดในทศวรรษที่ 1950 และ 1960 การพัฒนาแนวคิดกระแสหลักดังกล่าวมีฐานคติที่เชื่อว่า การได้ครอบครองผลผลิต และการบริโภคทรัพยากรให้มากที่สุดจะทำให้มีชีวิตที่ดีกว่า ภาคเกษตรดั้งเดิมและชนบทที่ล้าหลัง ทำให้ภาคอุตสาหกรรมเจริญเติบโต เน้นการตลาดกระบวนการผลิตสมัยใหม่ และวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ในการให้คุณค่าเชิงวัตถุ ซึ่งเชื่อมั่นว่าการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth-Centered Development) หรือตามหลักทฤษฎี Neo-Classic Growth Theory จะสามารถนำมาซึ่งความมั่งคั่งรุ่งเรืองแก่สังคมได้อย่างทั่วถึงในที่สุด

จากบทเรียนสะท้อนให้เห็นปัญหาจากหลักการแนวคิดที่ไม่สอดคล้องจนเกิดปัญหาเชิงโครงสร้างและนโยบาย จึงมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ทิศทางการพัฒนาประเทศไทย กลับมาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น จากแผนพัฒนาประเทศฉบับแรก (2504-2509) ที่มีคำขวัญ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” เศรษฐกิจคือความสมบูรณ์และความเจริญที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ จนนำมาสู่การสรุปผลการพัฒนาฉบับที่ 1-7 ดังที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาและเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” (สมพร เทพสิทธา, 2550, น.5) ซึ่งการพัฒนาที่มีแต่ปัญญาความรู้ กำลังคน ที่มีแต่การเสริมสร้างความสามารถ แต่ขาดการคำนึงถึงศักยภาพทางด้านจิตใจ การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในการพัฒนาจิตใจนั้นยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์นัก

ทำให้ประเทศไทยเริ่มการปรับเปลี่ยนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-12 โดยนำหลักปรัชญาการพัฒนาค่าที่ให้ความสำคัญกับคน และชุมชน มาเป็นแนวทางหลัก ซึ่งนำฐานคิดของวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมมาเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่ทางเลือกการพัฒนา ในงานวิจัย เรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ของผู้วิจัยฉบับนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านแผนพัฒนาในช่วงหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ในประเทศไทย และการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาทางการเมือง และการปฏิรูปท้องถิ่น ที่มีการกระจายอำนาจเป็นหลักการสำคัญ จนทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นถูกบัญญัติให้อยู่ในหมวดสำคัญในการถ่ายโอนหรือความเป็นอิสระ รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และเป็นจุดเริ่มต้นสู่การให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทเป็นรูปธรรมมากที่สุดของการมีรัฐธรรมนูญฉบับใด ๆ แล้วนั้น การได้ให้ความสำคัญต่อแนวคิดการพัฒนาที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยมีเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาคน ซึ่งมีการน้อมนำแนวคิด หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับ “การพึ่งตนเอง” มานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9

รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่ยังคงสะท้อนการพัฒนาจากวิสัยทัศน์ “มุ่งพัฒนาสู่ สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)” ของคนไทยที่มีคุณธรรมนำความรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบ

บริหารจัดการประเทศที่มีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน ภายใต้ระบบการบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ที่กำหนดเป็นวิสัยทัศน์จนถึงปี พ.ศ.2570 ไว้ว่า

....คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรม ประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี....(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ในการนี้แผนพัฒนาฯที่ 10 และ 11 ทั้งสองฉบับได้ให้รายละเอียดความสำคัญและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาในระดับต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ บัณฑิต ครอบครัวยุวมชน สังคมและประเทศ มีการขยายทุนของประเทศจาก 3 ทุน ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาเป็น 6 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมมาใช้อย่างบูรณาการ มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน บนความเป็นธรรมาภิบาล สร้างความสมานฉันท์ในทุกระดับ

ความสอดคล้องกับภารกิจในส่วนราชการมุ่งประโยชน์สู่ประชาชนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จากการปรับตัวของภาครัฐในการดำเนินนโยบายสาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน บนพื้นฐานของความรู้ คู่คุณธรรม รวมทั้งออกแบบนโยบายภาครัฐที่ยึดทางสายกลางและสอดคล้องกับมิติการพัฒนาที่เป็นองค์รวม เน้นการเติบโตที่ก่อให้เกิดความสมดุลในระยะยาว ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ใช้ทรัพยากร และปัจจัยในท้องถิ่น ยึดหลักเหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาชุมชนที่มีระบบการผลิต ที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณี กฎหมายและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชน ที่สร้างภูมิคุ้มกัน โดยมีระบบการผลิตและการตลาดที่หลากหลาย มีแผนชุมชนที่คำนึงถึงการใช้จ่าย และอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน สร้าง

ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกเน้นย้ำการนำมาปฏิบัติ มาตลอดของการขับเคลื่อนประเทศแม้จะยังไม่สะท้อนให้เกิดแรงกระเพื่อมมากมานักก็ตาม

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่สั่งสมมานาน ทำให้ประเทศไทยต้องปรับกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ครั้งใหญ่ โดยเน้นย้ำให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและกว้างขวางของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศ ในทุกขั้นตอนของแผนฯ ในการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศร่วมกัน เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน”

ชุมชนท้องถิ่นในฐานะสถาบันหรือหน่วยของสังคมที่ได้รับบทบาทสำคัญจากยุทธศาสตร์ และแผนการพัฒนาฯ ในการเป็นพลังให้สามารถมีทางเลือกการใช้ชีวิตในสังคมและการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองทุกคนสามารถแสดงออกทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริมให้ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพลังร่วมในการพัฒนาสังคม ส่งเสริมบทบาทและความเท่าเทียมในระดับการบริหาร และการตัดสินใจทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

ทั้งนี้เราจะเห็นว่า วัฒนธรรมกับการพัฒนาที่มีชุมชนท้องถิ่นเป็นแนวรับสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือส่วนกลางมากขึ้น ทั้งจากนโยบายและโอกาสจากการสังเคราะห์ปรากฏการณ์ จนสามารถผลักดันแนวคิดการปกครองท้องถิ่นให้เกิดขึ้น เรายังคงเห็นการพัฒนาที่มีการพยายามหนุนเสริมชุมชนให้มีบทบาทสำคัญอย่างต่อเนื่องมาจากการมองเห็นโอกาสจากการพัฒนาที่มาจากปัญหา คือ โลกาภิวัตน์ ทำให้ความแตกต่างหลากหลายเข้ามาแทนที่ความเป็นหนึ่งเดียวจากการปฏิรูประบบการปกครอง ที่มีท้องถิ่นเป็นตัวแปรของการพัฒนา และอำนาจของภาคสังคมเริ่มมีมากขึ้น การนำวัฒนธรรมอื่น มาบริหารพัฒนาจึงไม่สามารถตอบคำถามความต้องการที่เหมือนกันได้ หากขาดการศึกษาวัฒนธรรมที่มี “คน” เป็นตัวแสดงที่สำคัญของการจัดการสังคมทั้งหมด

สรุปได้ว่า จากแนวคิดการพัฒนาท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในกระบวนการสร้างสังคมและนำมาพัฒนานั้นจำเป็นต้องคำนึงถึง ความเข้าใจ เข้าถึงการพัฒนาที่อยากเห็นสังคมเป็นสุขร่วมกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษา “วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” นั้นแนวทางที่นำไปสู่ นโยบายและบริหารจัดการท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานของรากเหง้า จากประวัติศาสตร์ ชุมชน ที่นำส่วนที่ดึงมาปฏิบัติแต่ไม่ปิดโอกาสการพัฒนาแนวทางใหม่ ๆ ที่จะสามารถนำมาประยุกต์สอดคล้องกับภูมิสังคมของท้องถิ่นแต่ละแห่งและจะสามารถสร้างการพัฒนาที่มีเอกลักษณ์และยั่งยืนบนฐานของทรัพยากรที่มี รวมไปถึงภูมิปัญญาของตนเองได้ ทั้งนี้ แม้จะปฏิเสธไม่ได้ว่า นโยบายและการจัดการบางด้านต้องการมาตรฐานกลางบางประการ (Standardization)

ในการพัฒนาท้องถิ่น ในความหมายที่จะนำมาพัฒนานั้น เป้าหมายและผลลัพธ์ คือ ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ในการเข้าร่วมการพัฒนาในทุกมิติ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ หลังจากวัฒนธรรมกับการพัฒนาในอดีต มองข้ามความรู้สึกนึกคิดที่มีจิตใจเป็นหัวใจของการพัฒนา ซึ่งนอกจากการพัฒนาในบริบทของผลลัพธ์แล้วนั้น ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับ ดิน ปรัชญพฤทธิ (2555, น.250-253) ที่กล่าวไว้ในอีกบริบทของความหมายการบริหารการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ตลอดจนมุ่งให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความพึงพอใจในชีวิตของตน สอดคล้องกับเนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน รัฐบาลหรือรัฐบาลจัดให้ประชาชน และการประสานประสานระหว่างประชาชนและรัฐบาล ทั้งนี้จะเห็นว่า การพัฒนาที่อยู่ในบริบทของงานวิจัยฉบับนี้นั้น ต้องการให้การพัฒนาท้องถิ่นที่นำโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนตัวแทนของรัฐส่วนกลาง สามารถกำหนดนโยบายที่เป็นไปตามแนวคิดท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรม ซึ่งเป็นของชุมชน สัมกับเจตนารมณ์ของท้องถิ่นที่คนท้องถิ่น ต้องรู้จักท้องถิ่น และต้องร่วมมือ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นด้วยตนเองหรือที่เรียกว่า Local Self-Government ได้อย่างเต็มปากเต็มคำ

ทั้งนี้เมื่อมองวัฒนธรรมของสังคมไทย เราจะเห็นได้จากงานเขียนและวิจัยทั้งสองเรื่อง “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทยจากประวัติศาสตร์ชุมชน” ที่สะท้อนในความชุมชน ในงานเขียนของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2541, น.251-252) เรื่อง วัฒนธรรมหมู่บ้านไทยว่า “วัฒนธรรมไทยดั้งเดิม” หรือวัฒนธรรมหมู่บ้านนั้น เกิดจากความเป็นชุมชนที่มีระบบคุณค่า อุดมการณ์ สืบทอดและต่อเนื่องกัน

มาตามเงื่อนไขความสัมพันธ์กับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และเงื่อนไขประวัติศาสตร์

อิทธิพลของเงื่อนไขส่งผลและความรู้สึกให้เกิดความเชื่อระหว่างตนเอง-บรรพบุรุษ-ชุมชน จนทำให้เกิดตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้าน ความเป็นสังคมกสิกรรม การให้ความสำคัญต่อสังคมส่วนรวม ผลประโยชน์ร่วมกัน และยึดถือความสัมพันธ์ทางสายเลือด ความเป็นพี่น้อง การมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูล การประสานผลประโยชน์เพื่อความอยู่รอดร่วมกัน และอีกหนึ่งงานเขียน “ประวัติศาสตร์ความคิดไทย กับแนวคิดชุมชน” มองว่าต้นแบบสังคมและวัฒนธรรมไทยมีความเป็นชุมชนเข้มข้น และมีความคิดเป็นอิสระนั้น เกิดจากสาเหตุของแนวคิดทางด้านภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมว่า ภูมิศาสตร์ชนชาติไทยอยู่อาณาบริเวณตอนใต้ของแผ่นดินใหญ่ ทวีปเอเชียตะวันออกเฉียง ส่วนใหญ่อยู่ในเขตร้อนทรอปิก ความหนาแน่นต่อประชากรพื้นที่ต่ำ ต่างจากเขตลุ่มน้ำใจกลางของอินเดียหรือจีนที่มีประชากรหนาแน่นมาก

อาณาบริเวณของไทย มีทรัพยากรธรรมชาติต่อบุคคลมากทำให้การจัดการระบบสังคมไม่เข้มงวดเท่ากับสองอาณาจักรใหญ่นั้น อีกทั้งภูมิอากาศยังอำนวยให้ผู้คนสามารถติดต่อพบปะสังสรรค์กันโดยตรงได้มาก อย่างเช่น สามารถจัดงานรื่นเริงร้องเพลงและรำวง งานชุมชนพิธีกรรมจัดติดต่อกันหลายวัน หลายคืน ในบรรยากาศนอกที่พักอาศัยของแต่ละคน นอกจากนี้สำหรับชนชาติไทยที่อาศัยอยู่ในเอเชียอาคเนย์ตอนบน ลักษณะภูมิประเทศ แวดล้อม หมู่บ้านหรือเมืองยังเป็นแบบที่ราบลุ่มในหุบเขาเล็ก ๆ แต่ละชุมชนมีภูเขากั้นล้อม ทำให้ชุมชนมีความเป็นตัวของตัวเองสูงมาก และค่อนข้างเป็นอิสระจากภายนอกมาภายหลังวัฒนธรรมไทย จึงแพร่ขยายลงมาที่ราบใหญ่ในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548, น.99)

ทำให้ความเป็นชุมชนของไทย เกิดจากสาเหตุทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เกิดจากสายวิวัฒนาการของตัวเองโดยเฉพาะ เกี่ยวพันกับธรรมชาติสอดคล้องกับปัจจัยทางภูมิศาสตร์และความเป็นชุมชนสูง ต่างจากระบบวัฒนธรรมของจีนหรือระบบวัฒนธรรมของอินเดีย ที่มีการรักษาความผูกพันแบบบุพกาลที่เกิดจากศาสนาเอาไว้มาก และมีอิทธิพลจากประวัติศาสตร์ไทยที่ท่านอาจารย์ฉัตรทิพย์ได้อ้างถึง คือ ศาสตราจารย์ ดร.ชลธีรา สัตยวิวัฒนา ในหนังสือ ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไปเยว่ ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกเสนอเรื่องอิทธิพลวัฒนธรรมมอญ-เขมร กล่าวไว้ว่า ชุมชนไทยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมมอญเขมรระดับรากหญ้า การดำรงอยู่ดั้งเดิมของชุมชน

หมู่บ้านไท จะนับถือผู้สูงอายุและการปกครองโดยสภาผู้เฒ่า มีความนิยมการรื่นเริง และงานชุมชน สถานภาพผู้หญิงในชุมชนมีบทบาทในด้านการงาน อาชีพ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548, น.101)

ในด้านระบบการปกครองทางประวัติศาสตร์ ในช่วงระบบศักดินา และช่วงหลังการเข้ามาของระบบทุนนิยมในดินแดนประเทศไทย มีประเพณีแบ่งที่ดินหรือการนำเข้ามาของระบบกรรมสิทธิ์เอกชน เข้ามาเพื่อสิทธิการครอบครองของปัจเจกบุคคล แต่ยังคงเห็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินยังต้องผ่านการเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน ชุมชน ใช้แรงงานรวมกันในการผลิต เช่น เกี่ยวข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต ทุกข์ร้อน เจ็บไข้ ร่วมกันปกป้องภัยอันตราย นับถือผีปู่ย่าตายายเดียวกัน และแม้มีศาสนาพุทธเข้ามาในหมู่บ้านศาสนาก็ถูกปรับให้มีลักษณะยืดหยุ่น ให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชน ทำให้เห็นว่าระบบชุมชนยังยึดโยงและแนบแน่นในสังคมไทยมาช้านาน แม้ในขณะที่มีรัฐเป็นอีกระบบหนึ่งที่มีวิธีการเพียงเรียกเก็บส่วย เก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ แต่ก็ไม่ได้เข้าไปทำลายความสุขความเป็นชุมชนหมู่บ้าน

จะเห็นได้ว่าแง่มุมจากประวัติศาสตร์ชุมชนของไทย ในงานวิจัยของศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สะท้อนการที่ชุมชนเป็นรากฐานของสังคมได้ดีทั้งจากงานเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในภูมิภาค วัฒนธรรมชุมชนเป็นแกนอยู่ข้างในระบบรัฐศักดินา ได้เป็นอย่างดี แม้กระแสนิยมหรือการก่อตัวของระบบที่มากครอบงำ ระบบชุมชนยังคงอยู่ เพราะในแง่ของจำนวนคนระบบชุมชนยังคงเป็นระบบที่ใหญ่ที่สุดในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยมีงานสนับสนุนทั้งจากงานวิจัยของท่านศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ งานประวัติศาสตร์ชุมชน และคณะทำงานผู้นำทางวัฒนธรรม ยังคงยืนยันและสามารถอธิบายว่าสังคมไทยและวัฒนธรรมไทย ที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน และสรุปว่าระบบของชาวไทยแท้ ๆ คือระบบชุมชน

แม้ว่าความเป็นชุมชนในอดีตที่ผ่านมา มีความเป็นคู่ตรงข้ามกับการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ที่มีลักษณะการจัดระบบสังคมเมืองที่มีความสัมพันธ์แบบทางการ และการทำให้ชุมชนถูกกลืนเป็นเนื้อเดียวกันจากการที่ผนวกชุมชนหมู่บ้านที่มีอยู่ดั้งเดิมเข้ามามีส่วนร่วมในระบบของกระบวนการรัฐสมัยใหม่ แทรกแซงครอบงำและการให้ความหมายชุมชนถูกจำกัดความหมายอยู่กลุ่มคนเล็กที่อยู่นอกเหนือเขตความรับผิดชอบการปกครอง เป็นสังคมด้อยพัฒนา ล้าหลังป่าเถื่อน ไม่มีส่วนในการกำหนดรูปแบบทิศทางชีวิตที่ดำรงอยู่ในพื้นที่และการใช้ทรัพยากรของตนเอง จนเมื่อหันกลับมาที่ชุมชนหลังจากความเสื่อมถอยของสังคมสมัยใหม่ ทำให้เราเห็นว่าชุมชนมีสินทรัพย์ที่มีค่าทั้งกายภาพและจิตวิญญาณ และถูกมองข้ามคุณค่าความเป็นมนุษย์ในมุมมอง

การพัฒนาที่ยาวนาน ผู้วิจัยจึงขอชี้ให้เห็นความหมายและแนวคิด และแนวทางที่ถูกดึงกลับมาอย่างยาวนาน เพื่อปรับกระบวนการพัฒนาผ่านความหมายคำว่า ชุมชน

ดังนั้นถ้าต้องการจะพัฒนาประเทศและท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นว่าจุดเริ่มที่สำคัญที่สุดคือ การศึกษาวัฒนธรรมพื้นถิ่น ท้องถิ่น ชุมชน เพราะวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดแบบแผนของพฤติกรรมลักษณะของบุคคลในสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนา โดยการนำประสบการณ์เก่ามาช่วยนำทางหรือควบคุมการพัฒนาให้มีวิถีของตัวเอง และเป็นจุดเชื่อมของระบบคิดการพัฒนาแบบเก่า รู้ตัวตนของตนเองจากอดีตจากประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น จากวิถีชีวิตที่ล้วนเป็นคุณค่าของการสร้างทิศทางที่รู้จักเหง้าของพื้นถิ่น และสามารถค้นพบแนวทาง ภูมิปัญญา ภายใต้วัฒนธรรมที่ประกอบสร้างให้เกิดการพัฒนาในแนวทางที่ชัดเจนขึ้นได้

2.2.2 วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น

วัฒนธรรมชุมชน เกิดจากการพัฒนาแนวคิด “ท้องถิ่นนิยม” (Localism) หรือกระแสของชุมชนท้องถิ่นกลับมาโดดเด่นอีกครั้งในยุคหลังสมัยใหม่ (Post-Modern) หลังจากการทบทวนการพัฒนาและการค้นหา “พลังชุมชน” ในการฟื้นฟูชุมชนชนบท หันกลับมาให้ความสำคัญกับ “ชุมชนท้องถิ่น” หลังเหตุการณ์ทางการเมืองผ่านยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเมืองการปกครองไทย และแนวคิดกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2550 ในมาตรา 66 และ 67 ได้กล่าวถึง “ท้องถิ่นนิยม” (Localism) ที่มีรากฐานทางทรัพยากร ภูมิปัญญา การดำรงอยู่ในการพึ่งตนเอง (Self-Reliance) รวมทั้งการปกครองตนเองด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของแนวคิด มุ่งเน้นและส่งเสริมให้กลไกให้ความสำคัญกับบทบาทชุมชนในการฟื้นฟู รากเหง้าวัฒนธรรมประเพณีที่ขาดหาย หลังจากแนวคิดเดิมที่อยู่ในยุคสมัยใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญและก้าวผ่านมาโดยตลอด (อุดม สุวรรณพิมพ์, 2559, น.1-2) รวมทั้งทำให้ “ชุมชน” มีบทบาทในการเป็นทางเลือกของกระแสที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและสังคม จัดสรรให้เกิดความสมดุลมากที่สุดในการลดความขัดแย้งหรือความวุ่นวาย หลังจากคู่ตรงข้ามของแนวคิด ได้ยึดพื้นที่ในการพัฒนาสังคมมาอย่างยาวนาน

วัฒนธรรมชุมชน ก่อรูปเติบโตในสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2520 จากปัจจัยภายนอก รัฐที่ทำให้ชุมชนมีบทบาทมากขึ้นจากอิทธิพลทางศาสนาจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก จากการ

ประกาศการเปลี่ยนแปลงคำสอนของศาสนาคริสต์ ในเวทีการประชุมวาติกัน (2505-2508) ปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากเดิมที่อำนาจต่าง ๆ การตัดสินใจในชีวิต รวมศูนย์อยู่ที่วาติกันและพระสันตปาปา ปรับให้มีกระจายอำนาจให้นักบวชชายหญิง ขอมรับและเข้าใจความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น และจักต้องเป็นผู้รับใช้มิใช่ผู้อื่นมารับใช้ เข้าไปมีบทบาทเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสังคมในหลายภูมิภาคในไทย การเข้ามาขององค์กรสากลในการเพิ่มความช่วยเหลือองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงหลังปี 2520 ทำให้กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน NGO (Non-Government Organization's) เพิ่มมากขึ้น จากการปฏิบัติการของอุดมการณ์สังคมนิยมในประเทศไทยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาล้มเหลว การหันกลับเข้ามาสู่ชุมชนเพื่อเข้ามาปรับกระบวนการพัฒนาที่ประชาชนควรพึ่งตนเอง ไม่รอรัฐหรือผู้นำจัดการอย่างที่ผ่านมา ซึ่งในขณะนั้นมีทุนนิยมคุกคาม แต่จะเห็นได้ว่าชุมชนหมู่บ้านยังเข้มแข็ง และเป็นทางเลือกในการมองอำนาจใหม่จากชุมชนขึ้นมาแทน

สืบเนื่องมาอีกครั้งหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 และผลกระทบจากการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐมาปฏิบัติ จนทำให้แนวทางนี้ทำทลายกระแส “อุดมการณ์ทุนนิยม” ของภาครัฐ (บำรุง บุญปัญญา, 2549, น.7) ซึ่งมีนักคิดนักวิชาการสายชุมชนนิยมและนักพัฒนาชุมชน ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นักรทพิชย์ นาถสุภา ประเวศ วะสี อภิชาติ ทองอยู่ นิพนธ์ เทียนวิหาร อภิชาติ ทองอยู่ สมพันธ์ เตชะอธิก และบำรุง บุญปัญญา ที่เชื่อและพยายามเผยแพร่แนวคิดผ่านงานวิชาการอย่างแพร่หลายจนนำมาซึ่งความคิดพื้นฐานที่มองเห็นร่วมกันจากการศึกษาว่า การมองกลับมาให้ความสำคัญกับชุมชนนั้นเพราะ “ชุมชน” มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอยู่แล้ว ซึ่งในหลักการแนวคิด “ชุมชนนิยม” จะเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าแก่ชุมชนที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเองมากที่สุด

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จึงเป็นพลังทางทฤษฎีที่เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับชุมชน ซึ่งในอดีตมีการศึกษาแต่เรื่องราชสำนักและราชการที่มีรัฐเป็นศูนย์กลาง ละเลยเรื่องชาวบ้านและท้องถิ่น อันเป็นสถาบันพื้นฐานสำคัญของประเทศ และเป็นการเปลี่ยนฐานองค์ความรู้ ว่าด้วยสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นฐาน ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของความรู้ที่ถูกต้องและชอบธรรมของสังคมไทย (บำรุง บุญปัญญา, 2549, น.31) รวมทั้งทุนทางสังคมที่มีคุณค่าทางศีลธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญา ที่เกิดจากประวัติศาสตร์ที่มีระบบการจัดการดูแลและการปกครองตนเองชุมชนมาอย่างยาวนาน (สนั่น ชูสกุล, 2549 อ้างถึงใน บำรุง บุญปัญญา, 2549, น.44-45) และเมื่อสังคมมีบทบาทเหนือรัฐ ทำให้รัฐที่มีอำนาจอธิปไตยอยู่ในมือทั่วโลกเกิดการปกป้องตัวเองด้วยการใช้กฎของรัฐ

ควบคุม ทบตวนอำนาจใหม่เพื่อการรักษาและธำรงไว้ซึ่งรัฐที่มีองค์ประกอบสำคัญที่ไม่อาจละเลย โดยมีประชาชนที่หน่วยองค์กรที่สำคัญที่สุดของความเป็นรัฐทั้งปวง และยากต่อการควบคุม ผู้วิจัยไม่ปฏิเสธแนวคิดสมัยใหม่และโลกาภิวัตน์ ในฐานะของการดำรงอยู่ของระบบที่เป็นผลประโยชน์ โดยส่วนใหญ่เป็นของประชาชน และการปกครองที่เน้นเพื่อประชาชน หากกระบวนการพัฒนาดังกล่าวไม่ส่งผลต่อชีวิตถึงขั้นทำลายเผ่าพันธุ์สิ่งมีชีวิตและมนุษย์จนล่มสลาย กระนั้นแล้ว การเลือกสรร แก้ไข และการปฏิรูปจึงควรเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนและสมดุลต่อไป

วัฒนธรรมชุมชน พัฒนามาจากแนวคิด “ชุมชนนิยม” (Communitarianism) ที่เกิดจากวัฒนธรรมที่มาจากชุมชน สร้างขึ้นจากระบบความสัมพันธ์ของชุมชน เป็นอุดมการณ์ทางสังคมที่มาจากกรอบของระบบสังคมประเพณี (Traditional Society) อยู่บนความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด เป็นเครือญาติที่เกิดจากหมู่บ้าน การจัดระเบียบมาจากความเชื่อ อุดมการณ์ คุณค่า มาตรฐานที่มีร่วมกัน ที่เกิดจากการถ่ายทอดยึดโยง เกาะเกี่ยวการดำเนินชีวิตทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ในระยะเวลาอันยาวนานจนเกิดการสังคมนิยมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในมิติต่าง ๆ ของชีวิต ผ่านการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการในชุมชนจนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นภูมิปัญญาของชุมชน (นภากาศ หารวานนท์, 2550, น.20-21) ที่พยายามก้าวข้ามแนวคิดเดิมหรือความทันสมัยเพื่อแสวงหาสิ่งที่มีค่าของสังคม

ในขณะเดียวกัน โลกได้หันกลับมาส่งเสริม “วัฒนธรรม” ทบตวนสิ่งที่ขาดหายไป ตระหนักและพยายามมองหาจุดเปลี่ยนเพื่อที่จะออกจากการพัฒนาในยุคเก่าเข้าสู่การพัฒนาแบบใหม่ที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม ซึ่งปรากฏการณ์นี้เองทำให้ “วัฒนธรรม” ได้รับการประกาศจาก Unesco หรือองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ในปี พ.ศ.2531 จัดให้เป็นปีเริ่มต้นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม โดยให้วัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ให้คุณค่ามนุษย์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจการพัฒนา โดยกำหนดวิถีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

ทำให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนหนักแน่นขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านว่าสามารถที่จะฟื้นฟู ดำรงอยู่ และพัฒนาตนเองได้ด้วยพื้นฐานความเชื่อ ความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ของตนเอง ให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและผสมกลมกลืนในชุมชน ความเป็นญาติมิตร ความมีน้ำใจ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่

อภิชาติ ทองอยู่ได้ให้คำจำกัดความ วิถีชาวบ้านซึ่งเป็นที่มาของ วัฒนธรรมชุมชนไว้ว่าเป็น “น้ำใจ ที่งดงามเปี่ยมด้วยความรักและมีไมตรีที่ล้นเหลือ” (สุปียา ทาปทา, 2550, น.47) ซึ่งเปรียบได้กับว่า วัฒนธรรมสังคมไทย มีความเป็นเอกลักษณ์ มีความเป็นตัวตนที่ให้ความเสมอภาค เอื้อเพื่อเพื่อแผ่ การช่วยเหลือกันและกัน มีน้ำใจไมตรี มีความรักในเพื่อนมนุษย์ ความเป็นญาติพี่น้อง มีความเกื้อกูล กับความสัมพันธ์อื่น ๆ ระหว่างคนกับธรรมชาติ ความคิดกับการกระทำมีสังคม เศรษฐกิจ เชื่อมโยง ซึ่งกันและกัน ไม่เว้นแม้แต่ความสัมพันธ์ทางจารีตประเพณีที่มาจากกฎธรรมชาติกับคุณค่าทาง ศิลธรรม รวมมาเป็น จริยธรรมของชุมชน หรือพลังของวัฒนธรรมชุมชน

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมชุมชน ถูกประกอบสร้างมาจาก รากฐานการผลิตซ้ำของความรู้และ ระบบคิด (Knowledge and Conception Reproduction) และเครือข่ายสัมพันธ์จนเกิด “ความเป็น ปึกแผ่น ร่วมแรงร่วมใจที่มาจาก การถ่ายทอดระบบคิดและค่านิยมจากอดีต ให้ความสำคัญกับคน มากกว่าวัตถุ เป็นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up) คนเป็นศูนย์กลางการพึ่งตนเองและ การตัดสินใจด้วยตนเอง พัฒนาจิตใจ (Mind) มากกว่าด้านวัตถุ (Material)

วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่ใช้พลังทางวัฒนธรรม พลังแห่งจิตสำนึก อันเป็นแก่นแกนอันเป็นคุณค่าที่แท้จริงสังคมไทย กระบวนการพัฒนานี้ถือว่าเป็นเส้นทางที่เป็นไท (บำรุง บุญปัญญา, 2549, น.45) ทำให้ “วัฒนธรรม” มีนิยามความหมายใหม่จากเดิมที่มีการพัฒนา ที่มาจากอิทธิพลของกระแสการพัฒนาในยุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern) จากการรวมโลกให้เป็น หนึ่งเดียวจากวัฒนธรรมให้เป็นตะวันตก ที่ถูกกดทับความหลากหลายด้วยความเหมือน ผ่าน “วัฒนธรรม” ที่ประกอบไปด้วยชุดของสังคมหรือกลุ่มทางสังคมที่มีเพียงศิลปะและอักษร ทางวัตถุเพียงเท่านั้น แต่มีการสะท้อนรวม ไปถึงวิถีชีวิตแบบต่าง ๆ สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ระบบ คุณค่า ประเพณีและความเชื่อ มาสู่นิยามความหมายใหม่ของวัฒนธรรมในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern) ที่ให้ความสำคัญกับพหุวัฒนธรรม จึงทำให้ “วัฒนธรรมชุมชน” มีความหมายเป็นองค์รวม ในวิถีการดำรงอยู่ ที่มีกลุ่มทางสังคม คือ ชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีการส่งเสริมให้เข้าใจ และยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรม นำไปสู่พลังชุมชนและสามารถอธิบายสังคมได้เป็น อย่างดี (บำรุง บุญปัญญา, 2549, น.27)

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้ชุมชนเป็นแกนกลางมาพัฒนา จากการที่ มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุขก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเกิดเป็นจารีตประเพณีระบบกฎเกณฑ์

หลักการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ถือปฏิบัติและตั้งสมมติเป็น “ภูมิปัญญาวัฒนธรรม”

ศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เสนอแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย โดยสรุปสาระสำคัญของแนวคิดจากความคิดของปัญญาชน นิพนธ์ เทียนวิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชาติ ทองอยู่ และประเวศ วะสี ที่ได้ว่าเป็นนักคิดนักพัฒนาในยุคแรกของการให้ความหมายและความสำคัญ ผ่านหนังสือ ตำราและงานวิจัยอย่างมากมาย รวมทั้งบทบาทในการนำมาเป็นแนวนโยบายขับเคลื่อนผ่านองค์กรภาครัฐ ภาคประชาชนจนทำให้แนวคิดมีอิทธิพลในการเป็นทางเลือกการพัฒนาจากงานของท่านที่มองว่า สังคมไทยนั้นมีวัฒนธรรมอยู่สองกระแส กระแสหนึ่งคือ วัฒนธรรมทุนนิยม สร้างขึ้นโดยรัฐ เพื่อสร้างความเหมือนกัน ความเป็นอันหนึ่งเดียวกันให้แก่คนในชาติ กับอีกกระแส คือวัฒนธรรมชาวบ้าน ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละที่แต่ละแห่ง ซึ่งวัฒนธรรมหลวงนั้นเป็นต้นเหตุของการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชาวบ้านเป็นอิสระจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูง สัมพันธ์กับชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้งานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน ไม่ว่าจะธรรมชาติข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงเป็นเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือความเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ความเป็นอยู่ที่สืบเนื่องมายาวนาน ลักษณะนี้เรียกว่าเป็นสังคมในตัวเอง และแสดงว่าการสั่งสมมานานนั้น ทำให้สังคมเป็นอิสระ ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีของการพัฒนาของตนเองอยู่ (นัฐวุฒิ สิงห์กุล และคณะ, 2548, น.55-60)

วัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีหมู่บ้าน เป็นระบบคุณค่าของชุมชนตนเอง ผ่านประวัติศาสตร์จากบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ระหว่างสมาชิกบรรพบุรุษเป็นเวลาช้านาน ทั้งอดีตและปัจจุบันมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน ภายในระบบของหมู่บ้านด้วยการสืบทอดผ่านยุคสมัย วิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้าน มีความมีน้ำใจที่เปี่ยมด้วยความรักและไม่ตรีอยู่เหนืออื่น ที่มีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรมและอหิงสา มีเอกลักษณ์ในตัวเอง โดยให้ความสำคัญกับความเป็น “คน” และความผสมกลมกลืน (Harmony)

นักพัฒนาหลายท่านในประเทศไทย ที่ได้ทำงานพัฒนาโดยการนำแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจากประสบการณ์ และมีกรอบความคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน อันได้แก่ ความเชื่อมั่นในศักยภาพชุมชน การเคารพในเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน มองว่าวัฒนธรรมชุมชนไม่ว่างเปล่า

หากแต่มีบางสิ่งบางอย่างแฝงอยู่ ข้อค้นพบของนักพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน สามารถทำการถอดบทเรียนจนเกิดรูปธรรมอยู่ชุดหนึ่ง ได้ดังนี้

1) วัฒนธรรมชุมชนเป็นผลของผลผลิตจากความพยายามร่วมกันในการต่อสู้และแสวงหาหนทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ คือ การเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของเทคโนโลยี เครื่องมือ ทักษะ กรอบความคิด ที่เป็นทั้งด้านความรู้ความสามารถ (ภูมิปัญญา) และเป็นทั้งตัวแทนของระบบคุณค่าแต่ละระบบ (ภูมิธรรม) เช่น ในชุมชนทางภาคเหนือที่มีการกั้นน้ำให้เป็นเหมืองฝายอันเนื่องมาจากลักษณะพื้นที่ที่ลาดเอียง หากวิเคราะห์เนื้อหาของเทคโนโลยีพื้นบ้านเหล่านี้ก็จะพบว่าสามารถใช้เป็นพื้นฐานของความรู้สมัยใหม่ เช่น ความเชื่อเรื่องการห้ามตัดต้นไม้ใหญ่หรือต้นไม้ริมรั้ว ความรู้และคุณค่าพื้นบ้านเหล่านี้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอดของมนุษยชาติในแต่ละท้องถิ่นมานับเป็นพันปี และมีการถ่ายทอดส่งต่อมาแล้วรุ่นต่อรุ่น

2) ความพยายามแสวงหาวิธีการในการอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ทั้งที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันและนอกกลุ่ม นำไปสู่ผลผลิตทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิธีการจัดรวมเป็นกลุ่มองค์กร (ระบบเครือข่าย) การจัดแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบตามเกณฑ์ต่าง ๆ การจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การปรับไหม การขอขมา รวมทั้งระบบคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง เช่น การให้อภัย อโหสิกรรม

3) เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์ของตัวเอง และเอกลักษณ์นี้เป็นต้นกำเนิดแห่งความภูมิใจและศักดิ์ศรีของตัวเองจึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชน ลักษณะร่วมของเอกลักษณ์แห่งวัฒนธรรมชุมชนที่ถือเอาคนเป็นศูนย์กลาง เน้นความสำคัญของคนมากกว่าวัตถุ เช่น ที่สะท้อนออกมาในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และมีกรอบความคิดแบบองค์รวม (Holistic) ที่มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทุกมิติ ทั้งระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการทำกิจกรรมใด ๆ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ทุกมิติเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ซึ่งหากวิเคราะห์วิถีชีวิตประจำวันขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่น และการผลิต ก็จะพบลักษณะความคิดแบบองค์รวม (นัฐวุฒิ สิงห์กุลและคณะ, 2548, น.59-60)

หลักการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ตามแนวคิดของอาจารย์กาญจนา แก้วเทพ นักวิชาการของไทยอีกท่าน ที่ยึดแนววัฒนธรรมชุมชนเป็นหลักในการกำหนดแบบแผนการพัฒนา ได้นำเสนอ

แนวคิดดังกล่าวไว้ในหนังสือ กระบวนการพัฒนาและทางเลือกสาธารณะ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัย
 ธรรมมาธิราช ว่าการพัฒนาโดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มีหลักการสำคัญแยกออกได้ ดังนี้คือ
 (พายัพ พยอมยนต์ และคณะ, 2552)

1) การให้ความสำคัญกับคน ซึ่งเป็นคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ตามแนวคิด
 การพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หมายความว่า คนในชุมชนมีพื้นฐานของภูมิปัญญา
 องค์ความรู้ และศักยภาพในชุมชนที่เป็นพลังในการพัฒนาทั้งหมด ไม่ใช่แนวคิดและแรงผลักดัน
 จากภายนอกรัฐอีกต่อไป

2) ใช้พลังวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ประกอบขึ้นมาจาก
 ครอบครัวยุคใหม่ ซึ่งเป็นรากฐานของการผลิตซ้ำของความรู้ระบบคิด (Knowledge and Conceptual
 Reproduction) และเครือข่ายความสัมพันธ์ หรือรวมความได้ว่า “ความเป็นปึกแผ่นร่วมแรงร่วมใจ”
 “การถ่ายทอดระบบคิดและค่านิยมจากอดีต” “เทคโนโลยีชุมชน” และ “โลกทัศน์แบบองค์รวม”
 เมื่อส่วนสำคัญต่าง ๆ เหล่านี้รวมกัน มีอิสระเพียงพอและสามารถใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ที่จะก่อเกิด
 พลังชุมชนในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

3) การให้ความสำคัญถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในมิติต่าง ๆ มากกว่าความสัมพันธ์
 ระหว่างคนกับวัตถุ หลักการนี้ไม่เน้นสร้าง หรือแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางด้านวัตถุ แต่เป็นการ
 สร้างแสวงหาความรู้ ภูมิปัญญา ระบบคิดและกระบวนการทัศน์ และการให้คุณค่าต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่
 วัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งสืบสอต่อไป

4) เปลี่ยนจากการพัฒนาในแบบเดิม ที่รัฐไทยนำมาใช้นานกว่าทศวรรษ ที่รัฐเป็น
 ฝ่ายกระทำ (Subject of Development) ส่วนชุมชนและชาวบ้านเป็นผู้รองรับการกระทำ (Object of
 Development) หรือการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top-Down) มาเป็นชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นและเป็น
 ผู้กำหนดแนวทาง วิธีการ วิถีชีวิตเป็นของตนเอง (Self-Determination) หรือเรียกว่าการพัฒนาจาก
 ล่างขึ้นบน (Bottom-Up)

5) หลักการ “พึ่งพาตนเอง” (Self-Reliance) หรือ “พอเพียงในตัวเอง” (Self-
 Efficiency) เพราะตามแนวคิดแบบองค์รวมนั้น เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่ผูกพันกันอย่างแยก

ไม่ออก ชุมชนเป็นทั้งผู้คิดสร้างสรรค์ ผู้ผลิต สร้างเสริมคุณค่าของตัวเองด้วยการกระจายการบริโภคอย่างทั่วถึง ไม่มีความเหลื่อมล้ำ ทุกส่วนมีส่วนร่วมในทุกระบวนการพัฒนา

6) การขยายแนวทางการพัฒนาไปสู่การขยายเครือข่ายชุมชน ในการพึ่งพาตนเองจากการช่วยเหลือกันและกันมากยิ่งขึ้น โดยอาจจะมียุทธศาสตร์ภายนอกชุมชนมาให้ความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ผลผลิตให้การเพิ่มศักยภาพชุมชนได้มากขึ้น

ผู้วิจัยสรุปแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้ว่า เป็นการให้คุณค่าในศักยภาพของ “คน” ซึ่งคือประชาชนในชุมชนในการจัดการด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในการพัฒนาที่เกิดจากกระบวนการของชุมชนในการสร้างชิ้น การพึ่งตนเองเพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนมีความไม่เป็นทางการ สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างเป็นพลวัต ให้คุณค่ากับคุณภาพชีวิตที่ก่อให้เกิดความดีงาม ความสุขใจ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด คนกับธรรมชาติและสิ่งสร้าง คนกับคนด้วยกัน พื้นฟู ดำรงอยู่และพัฒนาตนเองได้ด้วยพื้นฐานทางความเชื่อใน “วัฒนธรรม” ของตนเอง

2.2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา

การพัฒนาประเทศตามแนวทางที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ในระยะเวลาที่ผ่านมาสร้างผลกระทบมากมายต่อชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร ปัญหาความยากจน ความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนจนและคนรวย ความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากชาวบ้านขาดการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ จัดสรรทรัพยากร ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างการพัฒนาสมัยใหม่ของโลกกับแนวทางการพัฒนากระแสท้องถิ่นนิยม และหันมาสนใจและทบทวนกับการพัฒนาแบบทางเลือกมากขึ้น (Alternative Development) โดยให้ความสนใจกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมชนบท ดังนั้นประเด็นของการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น จึงถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันมากที่สุดในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐภาคเอกชน และภาคประชาสังคม นำมาเพื่อใช้ในการจัดการแก้ไขกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม และฐานทรัพยากรของชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550, น.40)

ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ความรู้ชุดเดิมที่ไม่สามารถตอบคำถามให้สังคมทุกสังคมได้ มนุษย์จึงมีกระบวนการสังคมของตนเอง สร้างวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เพื่อความอยู่รอดนั้น จนเกิดการ เรียนรู้เพื่อการปรับตัว เพื่อปรับเปลี่ยนสู่สังคมและวัฒนธรรมภายใต้ประวัติศาสตร์ร่วมกัน ดังที่ท่าน อาจารย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงที่มาของแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาไว้ได้อย่างชัดเจนว่า “ความรู้ วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากการปฏิบัติจริงและถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ความรู้ ของมนุษย์ไม่ได้มีแต่ที่เกิดจากการทดลองในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น ความรู้อีกกระแส หนึ่งเกิดขึ้นมาก่อน คือ ความรู้ที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคม คือ ความรู้ กระแสวัฒนธรรมความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้เหล่านี้ที่ถูกค้นพบ ลองใช้ตัดแปลง ถ่ายทอดกันมาด้วยเวลานานเป็นพันเป็นหมื่นปีจึงมีค่ายิ่งนัก” (เอกวิทย์ ฌ ถलग, 2546 อ้างถึงใน เลิศชาย ศิริชัย, 2547, น.14) ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมชุดหนึ่ง ซึ่งมาจากคำว่า “ภูมิ” แปลว่า “แผ่นดิน” หรือปัญญาที่ติดแผ่นดิน มีความหมายว่าในแผ่นดิน คือ สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่ง ซึ่งไม่เหมือนกันมนุษย์ต้องสร้างปัญญาที่เหมาะสมที่จะอยู่ได้ในภูมิหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในความหมายอีกนัย ภูมิ หรือ Space คือ พื้นที่ที่ไม่ใช่พื้นที่ว่างเปล่า แต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ที่มีความสัมพันธ์การดำรงชีวิตของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิตมนุษย์ (ประเวศ วะสี, 2547, น.24)

ภูมิปัญญา (Wisdom) มีหลายความหมายที่เป็นทั้งความรู้ ความสามารถ และทักษะแห่งการ ดำรงชีวิตจากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง และผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว ภูมิปัญญาเป็นนามธรรม คือ ไม่มีตัวตนที่จะสามารถ จับต้องได้ เป็นความสำนึก ความคิดความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเรา หรือในทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตและคุณค่าแห่งวัฒนธรรม

ภูมิปัญญา (Wisdom) คือ ความสามารถของมนุษย์ที่มาจากความคิด ความเชื่อ การสั่งสม ประสบการณ์จากการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการ ทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิตมาอย่างยาวนาน จนเกิดความสมดุลที่เกิดจากการปรับตัว และแก้ไข ที่มีเป้าหมายการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

จากภูมิปัญญา (Wisdom) ที่สะท้อนความสามารถของมนุษย์จนเกิดวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหมายจากการขยายความได้จากการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ที่พัฒนาขึ้น โดยคนในท้องถิ่น เชื่อมโยง ไปถึงการสั่งสมประสบการณ์ที่มาจากบรรพบุรุษ สืบทอด

มาจากฐานผู้รู้ ในระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง ไปตามยุคยุคสมัย หรือ อาจกล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการใช้ภูมิปัญญาหรือความรู้ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นความรู้ชุดใหม่

ดังนั้นจากความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยนั้น ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของไทย ก่อเกิดมาพร้อมกับภูมิปัญญาเพื่อการดำรงชีวิต อาทิ การประกอบอาชีพ การรักษาสุขภาพ การรักษาเอกราชที่เกิดจากการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ผ่านกระบวนการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ท้องถิ่นและพัฒนานำไปใช้จากฐานผู้รู้ เลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถนำมาแก้ไขและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสม เทอดชาย ช่วยบำรุง (2554, น.36-42) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ สำหรับการนำมาสังเคราะห์หรือจำแนกตามเกณฑ์ได้ในเรื่องของ 1) ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา 2) ภาษาและวรรณกรรม 3) ศิลปกรรมและโบราณคดี 4) การละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ 5) ชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ และสามารถจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ได้เป็นรายสาขา ดังนี้ (กฤษณา วงษาสันต์, 2552, น.5)

1) ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภาวะต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด

2) ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

4) ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

5) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

6) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสั่งสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

7) ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ กวีศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

8) ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า

9) ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

11) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้น สังเกต สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้ของงอกงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็นความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณค่าและความสำคัญไม่เพียงแต่สำหรับผู้คนหรือท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมให้สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง ซึ่ง นันตวัชุนนารด (2555, น.8) ได้สรุปคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า 1) ทำให้การดำรงอยู่ของชุมชนและชาติผ่านพ้นวิกฤต 2) เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่ดำรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล 3) เป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่ผสมผสานองค์ความรู้สากลบนพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยที่ใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น 4) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชน 5) เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและอย่างมีความเชื่อสืบต่อกันมา 6) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา และ 7) มีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์เมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนเกิดมิติรอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนใน

ครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น เป็นสหวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหา ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพหรือประโยชน์ด้านอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ซึ่งความสำคัญดังกล่าวได้รับความสนใจจากองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรชาวบ้าน ได้หันมาให้ความสนใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น หากจะทวนกระแสความเจริญหันกลับไปหลงไหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิกิริยาเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้คนไทย สังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีคุณภาพให้ทันโลก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเราเอง ในการพัฒนาเพื่อก้าวไปในอนาคต ไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาของเราเอง มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรมอันได้สั่งสมสืบสานกันมาช้านาน และบัดนี้ก็ยังอภังคอยู่ไม่รู้จบ เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามีอยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะแก่เรา (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2551, น.51)

เทอดชาย ช่วยบำรุง (2554, น.68-70) ได้ให้ความสำคัญการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องของการเรียนรู้และกระบวนการที่ปรับเปลี่ยน ปรับตัวได้ภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย ที่ไม่ควรมองแค่มิติเดียว หรือแนวทางการพัฒนาเชิงเดียว จากบทเรียนที่ผ่านมาการขาดการเชื่อมโยงความรู้ ในการจัดการความรู้เชิงซ้อนที่ไม่มี การนำความรู้อื่นในการเข้ามาผสมผสาน ให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีเดิม เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ที่มีการสร้างภูมิปัญญาของตนเอง จากจุดเริ่มต้นของสังคมมนุษย์ คือ ความหลากหลายและต่างวัฒนธรรม

ทั้งนี้การให้ความสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของคนกลุ่มต่าง ๆ มากกว่าในอดีต ซึ่งมีเทคนิคในการยกระดับในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจ รากเหง้า ความรัก ความผูกพันและความภาคภูมิใจในชุมชน ทั้งการเรื่องของการบริหารทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดและประสบการณ์ สานกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือ จนพัฒนาให้เป็นระบบที่เชื่อมโยงให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 4 เทคนิคหลัก (เทอดชาย ช่วยบำรุง, 2554, น.68-70)

- 1) การอนุรักษ์ คือ การรักษาสิ่งที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยให้คงสืบต่อไป
- 2) การฟื้นฟู คือ การนำสิ่งที่สูญหายไปแล้วกลับมาอีก
- 3) การประยุกต์ใช้ คือ การนำสิ่งเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย
- 4) การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่จากฐานความรู้ดั้งเดิม

รูปที่ 2.2 เทคนิคในการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์
ที่มา : เทอดชาย ช่วยบำรุง, 2554, น.70

ในการนี้ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสร้างการมีส่วนร่วม และความร่วมมือไปใช้หลายรูปแบบ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ใกล้ชิดชุมชน และเป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นมากที่สุด และจากงานภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ ของเทอดชาย ช่วยบำรุง (2554, น.79-80) ได้ยกระดับการพัฒนาบนฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่จนเกิดเป็นรูปธรรมการพัฒนาที่สร้างสรรค์ได้จากบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

- 1) ในฐานะของผู้ริเริ่ม คือ การเป็นผู้ที่มองเห็นปัญหาของท้องถิ่น และแสวงหาแนวทางแก้ไข โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่หรือสูญหายพัฒนาเป็น โครงการแล้วดำเนินการร่วมกับภาคีในท้องถิ่น

2) ในฐานะของผู้ดำเนินการ คือ เกิดจากการริเริ่มของภาคส่วนอื่น แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการดำเนินโครงการนำภูมิปัญญามาใช้ มาบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาพัฒนา

3) ในฐานะผู้สนับสนุน คือ การหนุนเสริม สนับสนุนงบประมาณ บุคลากร สถานที่ อุปกรณ์ หรือองค์ความรู้ ซึ่งโครงการอาจถูกริเริ่ม หรือดำเนินการโดยภาคีอื่นเป็นหลัก

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญากับการพัฒนาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ที่พัฒนาความรู้ขึ้น โดยคนในท้องถิ่น เชื่อมโยงไปถึงการสังมประสพการณ์ กระบวนการสืบทอดที่มาจากบรรพบุรุษ รุ่นสู่รุ่น ในระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคยุคสมัย ซึ่งเป็นชุดความรู้หรือองค์ความรู้ชุดใหม่นำมาพัฒนาท้องถิ่น

ในการนี้การพัฒนาตามแนวคิด วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน (The Indigeneous Development Strategy) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) มีความเกี่ยวข้องกันในการเชื่อมต่อของวัฒนธรรมโดยมีพื้นที่เป็นฐานการพัฒนา โดยอาศัยความเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมการบูรณาการสูง เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม เป็นแนวทางการพัฒนาหลังจากผ่านยุคการพัฒนาตามลำดับที่สะท้อนการพัฒนาชุมชนจากชนบท ที่จำเป็นต้องรอรับความช่วยเหลือจากรัฐฝ่ายเดียว ในระยะเริ่มแรก หรือยุคของการพัฒนาแบบสงเคราะห์ จนมาถึงระยะของการปรับกระบวนการทัศน์ ในปัจจุบันที่การไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้วัฒนธรรมไทยในทุกระดับมีการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมโลก ทำให้ประเทศไทยจะต้องปรับตัวกับการสร้างเงื่อนไขใหม่ โดยหันมาสนับสนุนชุมชนมุ่งสู่วิถีการพึ่งตนเอง อันเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน โดยใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่เป็นฐานการพัฒนา ทำให้บทบาทที่เน้นกระบวนการทุนทางวัฒนธรรมที่มีภูมิปัญญาของชุมชนอันเป็นรากเหง้าสังคมไทย จะสามารถเป็นแนวรุกสำคัญของทิศทางการพัฒนาแนวใหม่ที่เหมาะสมและสมดุลได้อย่างแท้จริง

2.3 บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากพัฒนาการการจัดระเบียบการปกครองท้องถิ่น ในบทที่ 1 นั้น สะท้อนการพัฒนาของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา เป็นการบริหารในพื้นที่เป็นไปในรูปแบบของการบริหารงานตามภารกิจ (Function) และหน้าที่เป็นหลัก มีลักษณะการรวมศูนย์อำนาจและการตัดสินใจไว้ที่

ส่วนกลาง โดยหน่วยราชการล้วนมุ่งแก้ปัญหาและตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลในส่วนกลางเพียงเท่านั้น ส่งผลให้การนำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยไม่ได้คำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ตามความเป็นจริง และละเลยเอกลักษณ์และศักยภาพเฉพาะพื้นที่ ตลอดจนขาดการบูรณาการในการดำเนินการต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่อย่างเป็นเอกภาพ อันส่งผลให้การแก้ปัญหาไม่มีประสิทธิภาพ และไม่ได้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน ได้อย่างยั่งยืน

ในการจัดระเบียบการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ทำให้เห็นว่าการก่อรูปพัฒนาการของประเทศไทยจากความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) และการก่อเกิดระบบทุนนิยม (Capitalism) สร้างภาคราชการเป็นของประชาชน เน้นการสร้างพลเมืองและการสร้างคุณค่ากับปัจเจกบุคคล (Individualistic) (อุดม สุวรรณพิมพ์, 2559, น.6) ปรับโครงสร้างเฉพาะให้กับข้าราชการเป็นผู้ขับเคลื่อน สอดคล้องกับแนวคิด เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552, น.100) จากหนังสือ “แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน” ว่า สังคมสมัยใหม่อำนาจสาธารณะผูกขาดโดยรัฐที่เรียกว่า “เอกลัทธิ” หรืออำนาจอธิปไตยภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญในการจัดการส่วนรวม รวบอำนาจ ทั้งหมดไว้ที่องค์กรต่าง ๆ และสถาบันต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างไม่มีข้อจำกัด

พัฒนาการของ “ท้องถิ่นที่เป็นทางการ” หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สะท้อนจากประเทศไทยมีโครงสร้างทางการปกครองที่มีแบบแผนจากส่วนกลาง หรือศูนย์กลาง (Core) อันเนื่องมาจากอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ส่งผลจากแนวคิดการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ที่มีการจัดระเบียบ ความสัมพันธ์องค์กรเป็นระบบข้าราชการประจำ (Bureaucracy) ที่รับมาจากแนวคิดระบบราชการของ เวเบอร์ (Weber, 1947 อ้างถึงใน นัทรทิพย์ นาดสุภา, 2553, น.26-27) ที่มีลักษณะการจัดวางโครงสร้างองค์กรที่มีการแปรรูปการกระทำทางสังคมที่มีความเป็นเหตุเป็นผล การจัดระเบียบงาน การจำแนกความแตกต่าง ผ่านโครงสร้างอำนาจ (Authority) บังคับบัญชาแบบทางการ (Charismatic Authority) แบบอำนาจทางการตามประเพณี (Traditional Authority) และแบบอำนาจทางการตามกฎหมายข้อบังคับ (Legal Authority) วางอยู่บนหลักอำนาจการบังคับบัญชา และลำดับชั้น (Hierarchy) ในการสั่งการต่าง ๆ ทั้งในด้านการกระทำ และตัวบุคคลผู้กระทำมีลักษณะจากบนลงล่าง (Top-Down Approach) ที่มีกรอบแนวคิด การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่สถาบันการเมืองการปกครองในศูนย์กลางเสมอ และในฐานะ “ตัวกลาง” การทำหน้าที่ประสานและสร้างความร่วมมือในระหว่างบรรดาสถาบันทางการเมืองการปกครองนอกศูนย์กลาง ข้าราชการหรือท้องถิ่นนั้น เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความร่วมมือในการรับผลประโยชน์

ร่วมกัน (Mutual Interests) ซึ่งมีรัฐบาลส่วนกลางมีบทบาท ควบคุมระบบทั้งหมด (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2561)

ในความเป็น “เอกนิยม” ในการมองรัฐเป็น “หนึ่งเดียว” และ “ชาติเดียว” การรวมศูนย์ที่มีอำนาจสาธารณะ ผูกขาดการจัดการ บริหาร ที่มีการปกครองท้องถิ่นเป็นเพียงศูนย์กระจายอำนาจ การที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย พิสูจน์ให้เห็นว่า แม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นในยุคสมัยใด ความเคลื่อนไหวของอิทธิพล สิ่งแวดล้อมที่รับเข้ามาภายในประเทศในพื้นที่ปกครอง ในขณะใดขณะหนึ่งนั้น สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบขององค์กรที่เกิดจากโครงสร้างที่ถูกบังคับโดยทางการหรือระบบโดยชนชั้นนำสร้างขึ้นมาจนเกิดเป็นกฎ ธรรมเนียม ให้เห็นบังคับใช้ให้ปฏิบัติ แต่เราจะเห็นวิถีไทย ประชาธิปไตยของไทย แบบไทย ๆ ที่มีแม้มีกรอบภายนอกบังคับไว้แต่ไม่อาจกลืนกินวัฒนธรรมทางสังคมที่เข้มแข็งของไทยให้เหมือนชาติอื่น ๆ จากความหมายของ “วัฒนธรรม” ที่มีมากกว่าอำนาจที่มองเห็นได้ในยุคของรัฐรวมศูนย์ที่ทั่วโลกเผชิญกับอำนาจอธิปไตยที่รัฐไทยนำฝรั่งเศสเป็นต้นแบบ หรือประชาธิปไตยแบบฝรั่งเศสและในยุคกลางก่อนสมบูรณาญาสิทธิราชที่มีกษัตริย์ เจ้าขุนนาง แต่ไม่มีรัฐ อำนาจสาธารณะเกิดจากการจัดการของกษัตริย์กับบรรดาประชาสังคมและภาคสังคม ตัวอย่าง “ท้องถิ่น” เกิดในช่วงนี้ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2555, น.14-15) อธิบายอย่างชัดเจนว่า ถ้าจะกล่าวถึงการเกิดรัฐของไทย “กิลด์หรือคอลลิจ” หรือสังคมย่อยย่อย ๆ หดหายไปจากการนำสมบูรณาญาสิทธิราชมาใช้แทน พหุนิยมแบบเดิม ชุมชน-สังคม-เอกสิทธิ์ประเทศราช หัวเมือง ท้องที่ ท้องถิ่น เริ่มถูกบงการจากรัฐส่วนกลางที่โคจรเด่นในยุคนี้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงสะท้อนภาพ “องค์กรของรัฐ” ที่ยังส่งผลต่อการบริหารงานและการใช้วัฒนธรรม “ชาตินิยม” ให้คุณค่าและความสำคัญกับชาติกำเนิด (Ascription) ความเป็นกรณีเฉพาะ (Particularism) บทบาทหน้าที่ โครงสร้างการทำงานแบบราชการที่มีการบริหารจัดการภาครัฐแบบดั้งเดิม (Traditional Public Administration) ตามข้อเสนอของแมกเวเบอร์ สร้างพลเมืองและยกระดับการบริหารภาครัฐเป็นสายอาชีพ (Vocation) มีเกียรติศักดิ์ศรีมากกว่าการบริหารเอกชน (อุดม สุวรรณพิมพ์, 2559, น.62) สะท้อนให้ส่วนกลาง กระทรวง ทบวงกรม เป็นผู้กำหนดแบบแผน แนวทางปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียว ดำรงความเป็นเอกภาพ “เอกนิยม” ที่ยังยึดโยงกระแสความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “รัฐสมัยใหม่” ที่อยู่ภายใต้กระแสของการเปลี่ยนแปลงทุกช่วงเวลาของโลกตะวันตก

รวมถึงหลักการกระจายอำนาจที่เป็นแนวคิดหลักในการปกครองท้องถิ่นตามที่ วุฒิสาร ตัน ไชย (2558, น.164) ได้สรุปไว้เพื่อให้ทราบว่า เป้าประสงค์ที่แท้จริงของการกระจายอำนาจ คือ “การนำอำนาจการแก้ปัญหาไปไว้ใกล้ปัญหา” และ “สร้างสำนึกความเป็นเจ้าของของประชาชนในการจัดการตนเอง (Self-Governance)” ซึ่งนิยามนี้แตกต่างจากนิยามการกระจายอำนาจในอดีตที่มุ่งการกระจายอำนาจในเชิงบริหารและองค์กรเป็นหลัก และภาครัฐมองประชาชนเป็นเพียงผู้รับบริการจากภาครัฐมากกว่า ดังที่ Burns (1994 อ้างถึงใน วุฒิสาร ตัน ไชย, 2558, น.164) เสนอว่าการกระจายอำนาจมีอยู่ 4 มิติ คือ 1) การทำให้เป็นท้องถิ่น (Localization) ที่มุ่งถ่ายโอนการบริการจากส่วนกลางไปสู่ชุมชนหรือจุดต่าง ๆ มากขึ้น 2) ความยืดหยุ่น (Flexibility) ที่มุ่งให้เกิดรูปแบบการจัดการที่ยืดหยุ่นและให้องค์กรทำงานผ่าน ทีมงานสหสาขาวิชา (Multi-Disciplinary Team Working) 3) การพัฒนาการจัดการ คือ การกระจายอำนาจการตัดสินใจไปสู่ผู้จัดการหรือเจ้าหน้าที่ที่จัดบริการโดยตรง และ 4) วัฒนธรรมองค์กรและการเปลี่ยนแปลง (Organizational Culture and Change) คือ การปรับตัวการบริหารจัดการและบุคลากรในการส่งเสริมคุณภาพการบริการและการเสริมอำนาจให้ท้องถิ่น

จากสิ่งที่สะท้อนจากข้อความข้างต้น อธิบายได้ว่า วัฒนธรรมที่เกิดจากการแพร่กระจายอำนาจของอิทธิพลตะวันตกจนทำให้เกิด ค่านิยมของการปกครองมองข้าม “วัฒนธรรม” หรือบริบทของพื้นที่เป็นหลักที่เรียกว่า “ภูมิประวัติศาสตร์” ของประเทศนั้น ๆ จึงเป็นการสะท้อนย้อนคิด การพัฒนากระแสหลักที่นำไปให้เกิดการพัฒนาตาม ๆ กันมา จนหลงทิศในขณะทีแนวคิดทั่วไปของการปกครองท้องถิ่น (Local Government) ที่เกิดจากรัฐสมัยใหม่ที่พยายามปฏิรูปให้การกระจายอำนาจผ่านชุมชนท้องถิ่นที่กล่าวถึงความใกล้ชิดกับประชาชน และการขยายสวัสดิการของภาครัฐ และการยอมรับทั่วโลกว่ายังไม่มียุติการใดที่ควบคุมทุกอย่างจากส่วนกลางแล้วประสบความสำเร็จ

ส่วนใหญ่เชื่อว่า ถ้าไม่มีการปกครองท้องถิ่น รัฐประชาธิปไตยก็ไม่เกิด อย่างเช่น ประเทศคอมมิวนิสต์ ยุโรปตะวันออกหรือสหภาพโซเวียตที่ระบุนิวไ้ในรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1936 ที่ยังต้องยอมรับการบริหารท้องถิ่นที่ไม่ใช่ส่วนกลาง แม้ว่าในทางปฏิบัติสหภาพโซเวียตจะยังคงใช้อำนาจส่วนกลางผ่านพรรคคอมมิวนิสต์ (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2555, น.1) ทำให้เห็นว่า การนิยามความหมายตามหลักการของการปกครองท้องถิ่น มองถึงผลลัพธ์การพัฒนาท้องถิ่นจากประวัติศาสตร์การพัฒนาที่ให้ความสำคัญเชิงพื้นที่ ชุมชนท้องถิ่น และวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ อัลเดอร์เฟอร์ (Alderfer, 1964, น.17 อ้างถึงในเรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2555, น.2) ที่กล่าวว่า “รูปแบบ

และโครงสร้างของการปกครองท้องถิ่นเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ซึ่งพัฒนาควบคู่ไปกับอารยธรรม และอาจมีเนื้อหาภายในที่แตกต่างไป เพราะเป็นสิ่งที่เกิดมาควบคู่กับวิถีชีวิตของสังคม และเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”

ดังนั้นเราจะเห็นว่าพัฒนาการของการปกครองท้องถิ่น เกิดจากวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาถ่ายทอด โครงสร้างที่มีผลจากผู้ปกครอง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ หรือภูมิประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ ทำให้การศึกษาท้องถิ่นที่มีพัฒนาการมาจากรัฐเพียงรูปแบบเดียวนั้น ไม่อาจตอบสนองความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ที่มาจากทฤษฎีความเป็นอิสระของท้องถิ่น ยังคงเป็นเหตุผลหลักในการพยายามเปลี่ยนแปลง หรือการปฏิรูปท้องถิ่นในปัจจุบัน เนื่องจากทฤษฎีการปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ ดังเช่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ที่แทบจะเป็นแม่แบบของการนำมาใช้ในการบริหารการปกครองท้องถิ่นทั่วโลก และในบริบทของความเป็นพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการ

ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ของอังกฤษในยุคต้นจนถึงยุคศตวรรษ 1980 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากการสะท้อนอำนาจและประสิทธิภาพในการบริหารที่ให้คุณค่าของการกระจายอำนาจ ลดการรวมศูนย์ และการสร้างประชาธิปไตยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับท้องถิ่น แต่มีความแตกต่างจากสหรัฐอเมริกา ที่มีหลักคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระ (Local Autonomy) และท้องถิ่นนิยม (Localism) ซึ่งคนอเมริกันเชื่อในหลักคิดนี้มาก ความเชื่อเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาจากหลักที่อ้างกันมาว่า จากหลักคำพิพากษาของดิลลอน (Dillon Rule) ที่กล่าวว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดจากมลรัฐ สิ่งที่มีมลรัฐไม่ได้ระบุไว้ ท้องถิ่นไม่สามารถทำได้ ซึ่งคล้ายกับการกระทำนอกเหนืออำนาจของอังกฤษที่เคารพความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการของการปกครองส่วนท้องถิ่นกับรัฐบาลกลาง

จากคำพิพากษานี้จะเป็นแนวทางให้เกิดความเข้าใจว่าไม่สามารถกระทำได้ หากแต่หลายมลรัฐในสหรัฐอเมริกาก็สมควรใจให้อิสระและให้ท้องถิ่นกระทำกิจกรรมท้องถิ่นได้หากรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายของมลรัฐไม่ได้ห้าม (เรื่องวิทช์ เกษสุวรรณ, 2555, น.61) ซึ่งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้การปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย จะเห็นได้จากการนำหลักการของอังกฤษในเรื่อง “ประสิทธิภาพเชิงหน้าที่” (Functional Effectiveness) ในลักษณะของการถ่วงดุลอำนาจจากส่วนกลาง และประสิทธิภาพ ในการบริการท้องถิ่นมาเป็นแนวทางการพัฒนา ซึ่งมีความเหมือนกัน

กับสหรัฐอเมริกาในเรื่องการมีส่วนร่วม แต่มีความแตกต่างกันกับอังกฤษที่ไม่ได้กล่าวถึง คือ การให้ความสำคัญกับกลุ่มที่มีหลากหลาย หรือการนำทฤษฎีพหุนิยม

สะท้อนการพัฒนาการปกครองท้องถิ่นของไทยในลักษณะการปกครองท้องถิ่นแบบอังกฤษ ที่ให้ความสำคัญกับรัฐและความเป็นทางการเป็นหลักจากอิทธิพลของการนำเข้าวัฒนธรรมการปกครองที่ขาดการสังเคราะห์อย่างลึกซึ้งในบริบทของสังคมที่มีลักษณะเฉพาะที่สังคมไทยได้นำมาพัฒนาอย่างยาวนาน ทำให้ประวัติศาสตร์ที่มีชุมชนเป็นฐานรากจากวิถีทางวัฒนธรรมเป็นชาตินิยมในแบบของไทยที่ยังไม่มีการนำมาปฏิบัติหรือศึกษา ยังคงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการมาสร้างเสริม ปรับปรุงให้เกิดแรงกระเพื่อมของคุณค่าวัฒนธรรม บ้านเมือง ที่มีท้องถิ่นชุมชนเป็นพลังการขับเคลื่อน

จากพัฒนาการสู่การขับเคลื่อนประเทศโดยใช้หลักการกระจายอำนาจ เป็นแนวทางจัดสรรเพื่อเกิดดุลอำนาจภายในท้องถิ่น (Internal Balance of Power) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันส่งผลให้วัฒนธรรมระบบราชการมีบทบาทสูงจากโครงสร้าง “รัฐเดี่ยว” ที่มีอำนาจรวมศูนย์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการปกครองของไทย มีบทบาทนำมาตลอด ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ จากหนังสือ “การกระจายอำนาจ การคืนอำนาจ สู่การจัดการตนเองของชุมชน ท้องถิ่นและสังคม” ว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงติดกับดักบนเส้นทางกระจายอำนาจของตน หากที่จะหลุดพ้นจากพันธนาการของรัฐส่วนกลางที่มีแนวคิด “เอกลิขิต เป็นสรณะ” ซึ่งเป็นการคิดในกรอบแนวคิดเก่า และการทับซ้อนอำนาจรากฐานของการปกครองที่มีระบบอุปถัมภ์ของไทย ตั้งแต่ระดับชุมชนที่มีความเป็นพหุลักษณะ สูงจนถึงระดับชาติ กลับมีลักษณะเหมือนกัน แต่แตกต่างกันในระดับปฏิบัติเชิงรูปธรรม อยู่ที่การจัดระเบียบทางการบริหาร ในความ “ทางการ” เป็นหลัก (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2555, น.8-9)

ซึ่งทำให้การบริหารราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์เชื่อมกันระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534) ประกอบด้วยการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น การจัดรูปแบบหรือบทบาทภารกิจจะมีความเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่ระดับชาติจนถึงท้องถิ่น ซึ่งถูกกำหนดการพัฒนาด้วยการบริหารที่เกิดจากอำนาจรัฐ ทั้งจากกฎหมายรัฐธรรมนูญ ผู้ยุทธศาสตร์ที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ และแผนการปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ส่วนราชการส่วนกลางยังยึดโยงทุกภาคส่วนราชการ แม้ท้องถิ่นจะได้รับการกระจายอำนาจแล้วก็ตาม

จากสภาพแวดล้อมในภูมิภาคภายนอก และภายในประเทศ ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 เป็นแนวรบหลักอย่างเป็นทางการได้มีบทบาทในการก้าวขึ้นมาเป็นตัวแทนประชาชน หลังจากเกิดเหตุการณ์ตลอดช่วงระยะ พ.ศ.2535-2540 จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชนที่เกิดจากการเรียกร้องผลักดันจากความไม่สมดุล จากการบริหารงานแบบดั้งเดิม ที่มีผลกระทบ การออกกฎหมายเพื่อการเอื้อประโยชน์โดยอำนาจรัฐส่วนกลาง และไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม จนทำให้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติ

แนวนโยบายหลักในหลายประเด็นหันกลับไปสู่ท้องถิ่น โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สร้างดุลอำนาจใหม่ คึงอำนาจให้กับประชาชนและเน้นการบริหารงานท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญในสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้น รวมทั้งสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และปฏิรูประบบราชการ โดยเน้นความสำคัญในเรื่องยุทธศาสตร์พื้นที่เป็นหลัก เน้นเรื่องผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการมากกว่ากระบวนการตามโครงสร้างภารกิจ และการบริหารงานในระดับพื้นที่ (Area-Based Management) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จในการบริหารงานพัฒนาประเทศ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 มาตรา 284 ได้วางหลักการสำคัญไว้ว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหลายย่อมมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะการกำหนดอำนาจและหน้าที่ระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเองให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยคำนึงถึงการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่ท้องถิ่นเป็นสำคัญ” (วุฒิสาร ตัน ไชย, 2558, น.166) รวมทั้งการพึ่งตนเองซึ่งเป็นหลักการปกครองที่แตกต่างจากการบริหารรัฐส่วนกลาง ในการให้ท้องถิ่นมีอำนาจตัดสินใจจัดบริการ สาธารณะ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้การคำนึงถึงเจตนารมณ์และสอดคล้องกับการพัฒนาของจังหวัดและประเทศโดยเน้นไปที่ของประชาชนและส่วนรวมเป็นหลัก สู่การวางหลักเกณฑ์วางบทบาทภารกิจการจากมาตรา 284 ให้กำหนดตรากฎหมายลูกตราพระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการระบุนอำนาจ

หน้าที่ การจัดสรรสัดส่วนภาษี และจัดตั้งคณะกรรมการกระจายอำนาจในการจัดทำแผนการกระจายอำนาจและแผนปฏิบัติการระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคำนึงถึงภาระหน้าที่ของรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยตนเอง จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจาย พ.ศ.2542 เกิดขึ้น (วุฒิสาร ตันไชย, 2558, น.113-117)

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจาย พ.ศ.2542 กำหนดให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึงว่า องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้งรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น (พระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542) มีสองรูปแบบ คือ รูปแบบแรก เป็นการปกครองท้องถิ่นทั่วไป ได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด มีโครงสร้างการบริหาร คือ สภาองค์กรบริหารส่วนจังหวัด และนายกองค์กรบริหารส่วนจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้กำกับดูแล เทศบาล มีโครงสร้างการบริหาร คือ สภาเทศบาล และนายกเทศมนตรี โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้กำกับดูแล และองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีโครงสร้างการบริหาร คือ สภาองค์กรบริหารส่วนตำบล และนายกองค์กรบริหารส่วนตำบล โดยมีนายอำเภอเป็นผู้กำกับดูแล และรูปแบบที่สอง เป็นปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในประเทศไทยซึ่งมีอยู่ 2 แห่ง มีฐานะเป็นทบวงการเมือง และนิติบุคคล คือ กรุงเทพมหานคร มีโครงสร้างการบริหาร คือ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร สภากรุงเทพมหานคร สภาเขต และเมืองพัทยา มีโครงสร้างการบริหาร คือ สภาเมืองพัทยา นายกเมืองพัทยา

ในการที่องค์กรปกครองท้องถิ่นมีหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไปนั้น ด้วยหลักการและการพิจารณาความเหมาะสม จากแนวคิดการปกครองท้องถิ่นที่มีท้องถิ่น ชุมชนมีบทบาทสำคัญ ทำให้ความแตกต่างหลากหลายผสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น การจัดตั้งจึงเป็นไปเพื่อความเหมาะสมโดยใช้บริบทพื้นที่เป็นหลัก และในยุคของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การพัฒนาของประเทศภายใต้การกำกับดูแล ที่เกิดจากความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐกับท้องถิ่นที่ยังไม่แยกขาดออกจากกัน ส่งผลให้ท้องถิ่นมีความเจริญขึ้นจากการปรับปรุงรูปแบบการปกครองท้องถิ่นไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เหมาะสม ยกระดับเพื่อประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครอง

ตนเองในท้องถิ่น อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการกระจายอำนาจการปกครอง การที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นรูปแบบใดก็ตาม

ในแง่ของการบริหารจัดการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นไปในเชิงการจัดการกิจกรรมระหว่างรัฐกับการบริหารราชการขององค์กรปกครองท้องถิ่น และความสัมพันธ์ในเชิงการควบคุมกำกับดูแล ซึ่งในความสัมพันธ์แรกในเชิงการจัดการกิจกรรมระหว่างภารกิจของรัฐ สามารถแบ่งภารกิจออกเป็น 4 ประเภท 1) ภารกิจทางปกครอง เน้นเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ การป้องกันประเทศ การต่างประเทศ การอำนวยความสะดวก ฯลฯ ถือได้ว่าเป็นภารกิจโดยแท้ของรัฐ ซึ่งโดยทั่วไปรัฐจะเห็นผู้ดำเนินการเอง 2) ภารกิจทางเศรษฐกิจ ภารกิจทางเศรษฐกิจนั้นเน้นเรื่อง การให้บริการสาธารณะทางอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม เช่น การขนส่ง การเดินรถไฟ การไปรษณีย์ โทรเลข การไฟฟ้า การประปา ฯลฯ รัฐอาจเป็นผู้ดำเนินการเองโดยผ่านส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ หรืออาจมอบให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการแทนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐได้ 3) ภารกิจทางสังคม เน้นเรื่อง การให้บริการสาธารณะทางสังคม เช่น การให้บริการการศึกษา การรักษาพยาบาล การสาธารณสุข การกีฬา การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งรัฐอาจเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยผ่านส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ หรืออาจมอบให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการแทนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐก็ได้ สุดท้าย 4) ภารกิจของท้องถิ่น เกิดขึ้นจากลักษณะของสภาพชุมชนเอง โดยภารกิจดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องที่รัฐไม่สามารถเข้าไปสอดส่องดูแลได้โดยทั่วถึงอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งโดยลักษณะของภารกิจก็เป็นเรื่องของความต้องการเฉพาะแต่ละชุมชน เช่น การรักษาความสะอาด การกำจัดขยะมูลฝอย การให้มีน้ำสะอาด ตลาด โรงฆ่าสัตว์ สุสาน ฌาปนสถาน

จากภารกิจเราจะเห็นภารกิจส่วนรัฐที่กำหนดขึ้นมีการซ้อนทับกันอยู่ในการปฏิบัติทั้ง 4 ภารกิจ จากการถ่ายโอนที่ถูกกำหนดจากแผนกระจายอำนาจอำนาจที่ยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์และการให้สิทธิการบริหารงานยังขึ้นอยู่กับนโยบายทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงทำให้ภารกิจต่าง ๆ แม้บัญญัติไว้ด้วยความแม่นยำเพียงใด เมื่อปัญหาต่าง ๆ และปรากฏการณ์ไม่อาจคาดคะเนเกิดขึ้นจนทำให้ “นโยบายเร่งด่วนหรือวาระแห่งชาติ” ถูกกำหนดจากสถานการณ์ปัญหา ประชดตัว การแก้ไขหรือการประสานความร่วมมือ จะเห็นได้ว่าไม่เกิดผลสำเร็จจนทำให้เกิดความขัดแย้ง และความล่าช้า จากอำนาจการตัดสินใจ อย่างเช่น นโยบายยาเสพติด จนทำให้มีการกำหนดการปฏิรูปภารกิจอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้หลักการพื้นฐานของการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่มาจากผลของการสร้างความทันสมัยจากการเปลี่ยนแปลงที่ระบบราชการผูกขาดอำนาจ ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชน มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นผ่านการสร้างความร่วมมือและการปรับตัวระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนอื่น ๆ หลังจากการเรียกร้องวิถีของการปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐให้สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 และผนวกกับวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง 2540 กฎกติกามารยาทในการบริหารจัดการทางการเมืองและภาครัฐเกิดการปรับเปลี่ยนการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็นเพื่อการตัดสินใจมีมากขึ้น รวมทั้งการกระจายอำนาจและการจัดสรรทรัพยากรที่มีกลไกให้ประชาชนมีสิทธิตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจของประชาชนทางการเมืองในระดับการวางแผนนโยบาย ผู้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนดั้งเดิมมากขึ้น

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ต่อยอดมาจากแนวคิดกระจายอำนาจ จนทำให้เกิดการปฏิรูปการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งจากความตั้งใจของรัฐ และความพยายามของทุกภาคส่วนไม่ว่าประชาชน ประชาสังคม และเอกชน กลุ่มองค์กรเครือข่ายจนเกิดองค์กรที่เกิดขึ้นจำนวนมากหลังการดำเนินการ ในการร่วมขับเคลื่อนและผลักดันเพื่อการพัฒนาการปกครองท้องถิ่น ไปสู่นาคร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นและประชาชนที่เกิดจากรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ทั้งสองฉบับ ซึ่งการมีส่วนร่วมได้เปิดช่องทางให้ประชาชนมีอำนาจบริหารตรวจสอบและถ่วงดุลการจัดการท้องถิ่นกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรัฐธรรมนูญรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 มาตรา 283 ให้อิสระการปกครองและกำหนดทางของการบริหารสาธารณะและนโยบายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ที่บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ให้บทบาทประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้หลายช่องทางในการบัญญัติขอบข่ายอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้หลายมาตราทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอิสระในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น (ลักคณา โยคะวิสัย, 2558, น.25-26) การมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นกลไกที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถตรวจสอบและประเมินผลงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มากขึ้น

ทำให้การมีส่วนร่วมในปัจจุบัน จำเป็นที่จะต้องนำเอาสิ่งที่สะท้อนปรากฏการณ์มาพัฒนาและประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการร่วมทั้งในระดับองค์กร ทุกภาคส่วนและปัจจัยความสำเร็จของ

การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยผู้วิจัยได้นำรูปแบบปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถ ก๊กผล จากหนังสือ การบริหารปกครองสาธารณะ การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21 ที่เป็นผลของการการปรับเปลี่ยนองค์การจากระบบราชการแบบเดิมที่มีการตัดสินใจโดยใช้ระบบราชการเป็นศูนย์กลางในแบบของ (Max Weber) หรือ ตัวแบบเวเบอร์ (Weberian Model) จากขั้นตอนการบังคับบัญชาที่ชัดเจน การแบ่งงานตามระเบียบ และไม่ให้ความสำคัญของประชาชนในการมีส่วนร่วม ซึ่งรูปแบบดังกล่าวไม่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายที่มีอยู่ในโลกสมัยใหม่ หากแต่ระบบราชการของไทยได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน อรรถ ก๊กผล (2552) ได้กล่าวว่า

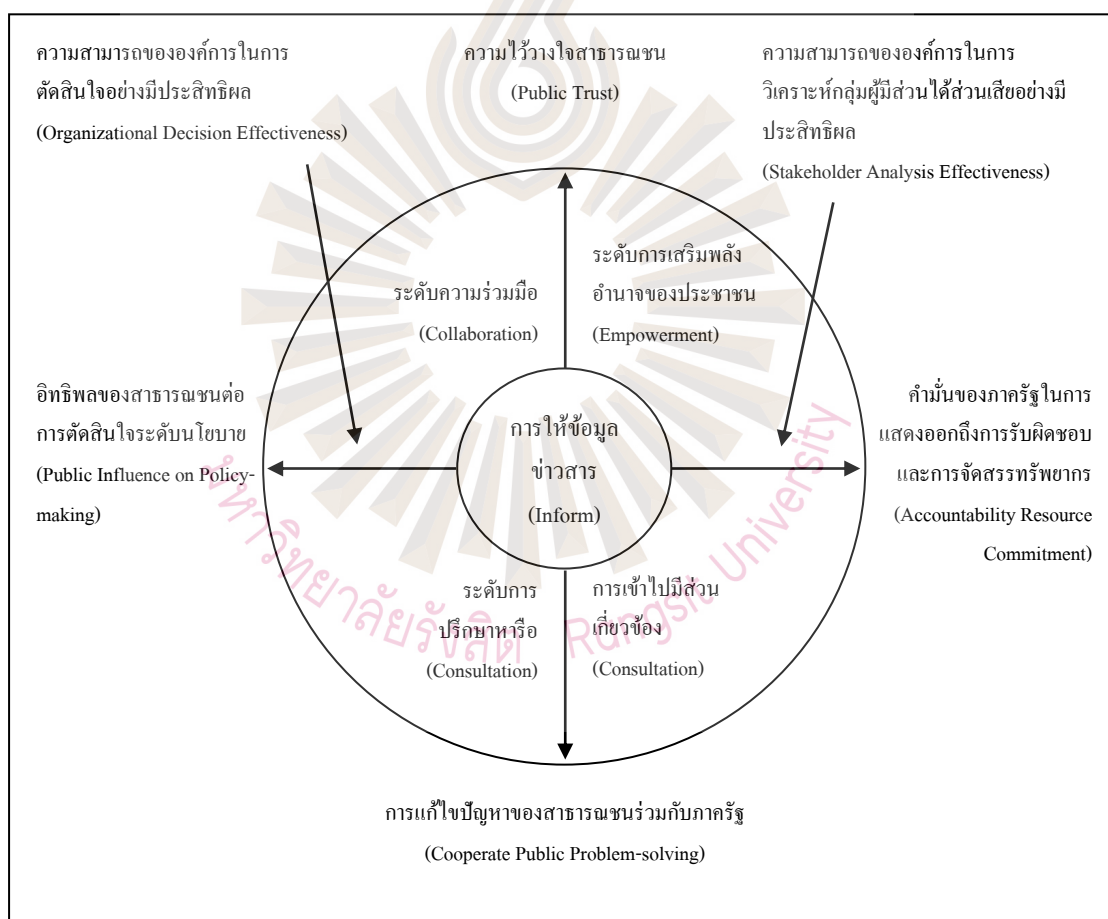
...หากจะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาร่วมกัน ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนนั้น จำเป็นจะต้องเลือกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน และเทคนิคที่เหมาะสม โดยจะต้องมีหลักการที่ดี เจตจำนงหรือความตั้งใจที่ชัดเจน (Commitment) รวมทั้งกรอบเชิงสถาบันรองรับ (Institutional Framework)... (อรรถ ก๊กผล, 2552, น.98-99)

ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยว่า การสร้างการมีส่วนร่วมที่ดีและเหมาะสมนั้นควรจะเป็นเรื่องของส่วนรวมที่ไม่ขัดแย้ง และเกิดความสมดุลระหว่างสมาชิกในสังคม

ดังนั้น การมีส่วนร่วมควรเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ หรือมีการพัฒนาซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งในการบริหารพัฒนาท้องถิ่นที่มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจบริบทที่เปลี่ยนแปลงคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่มีความเหมาะสม จากความหลากหลายประเภท โครงการ และลักษณะของความแตกต่างของพื้นที่ทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม และค่านิยม ระดับความสนใจของชุมชน นำมาซึ่งความสามารถในศักยภาพ ความสามารถ ความพร้อมในข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น ระยะเวลา บุคลากรงบประมาณ ทำให้เราวิเคราะห์ความสำเร็จกระบวนการย่อยหลายรูปแบบ จากภาครัฐและภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นำไปสู่การปฏิบัติที่ตระหนักถึงข้อเท็จจริง ข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการปรึกษาหารือที่มีประสิทธิภาพ

การดำเนินการในรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีพัฒนาการแบบขั้นบันไดแบบเก่า หรือบันได 8 ขั้น ของการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) จากวารสาร A Ladder of Citizen Participation ที่มี 1) ขั้นการควบคุม (Manipulation) 2) ขั้นการรักษา (Therapy) 3) ขั้นการให้ข้อมูล (Informing)

4) ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation) 5) ขั้นการปรึกษาหารือ (Placation) 6) ขั้นการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) 7) ขั้นมอบหมายอำนาจ (Delegated Power) และ 8) ขั้นอำนาจพลเมือง (Citizen Control) (Arnstein, 1969, p.217 อ้างถึงใน ปิยากร หวังมหาวร, 2560, น.59-60) ที่เน้นเจาะจงเฉพาะประเด็นนั้นอาจจะไม่เพียงพอ เพราะปัจจุบันความต้องการหรือความมุ่งหมายที่มากขึ้นของประชาชนต่อสังคมแปรเปลี่ยน มีความสอดคล้องและสมดุลมากในการบริหารจัดการร่วมกันมากขึ้นในลักษณะของการเอื้อประโยชน์ร่วมกัน ดังที่ อรรถัย กักผล ได้พัฒนาตัวแบบระดับการมีส่วนร่วม (Spectrum of Public Participation) ในลักษณะวงกลมแห่งการไว้วางใจสาธารณะ (Circle of Public Trust) โดยให้ความสำคัญในการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชนในขั้นตอนของการตัดสินใจมากขึ้นเกือบทุกขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม

รูปที่ 2.3 องค์ประกอบของวงกลมแห่งการสร้างควมไว้วางใจจากสาธารณะ

ที่มา : อรรถัย กักผล, 2552, น.100

รูปภาพอธิบายได้ว่า การให้ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ใจกลางนั้น เป็นที่ยอมรับและเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างวงกลมแห่งความไว้วางใจ ที่เกิดจากระบบการตัดสินใจที่มีประสิทธิผล (Organizational Decision Effectiveness) จากผลของวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของทั้งสองแกน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาครัฐ ที่สามารถนำมาสะท้อนความสามารถองค์กรภาครัฐในการใช้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเกิดการเชื่อมโยงระหว่างความร่วมมือ (Collaboration) การเกื้อหนุนเสริมพลังอำนาจประชาชน (Empowerment) ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจต่อกันระหว่างรัฐและประชาชน ในการกำหนดและจัดลำดับความสำคัญที่ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในนโยบายจนถึงการจัดการบริการสาธารณะ

ในความเชื่อมโยงระหว่างการรับฟังการ หรือ (Consultation) กับความร่วมมือ (Collaboration) ในรูปแบบของคณะกรรมการที่มีประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ รวมทั้งความจริงใจ (Sincerity) จะสามารถเอื้ออำนวยในการแก้ไข พัฒนาประเด็นปัญหาระหว่างองค์กรภาครัฐและประชาชนให้สามารถดำเนินนโยบายและการปฏิบัติได้อย่างราบรื่นผ่านแนวคิดทั้ง 2 ระดับนี้ ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้เองที่ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และการเข้ามาทำงานด้วย “จิตสาธารณะ” มีโอกาสที่จะผสมผสานกันจนได้แนวทางแก้ไขปัญหา (Solution) ที่เหมาะสมกับบริบทนั้น ๆ (Community Context) (อรทัย ก๊กผล, 2552, น.101)

ดังนั้นการมีส่วนร่วมที่มีรูปแบบ วงกลมแห่งการไว้วางใจสาธารณะ (Circle of Public Trust) สะท้อนการระบุดีชอบข้อผูกพันของการแบ่งปันทรัพยากรที่เกิดจากการเชื่อมโยงการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) กับการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยจิตสาธารณะ จนทำให้อิทธิพลดังกล่าวผลักดันให้ภาคีหุ้นส่วนมีโอกาสเข้าร่วมจัดสรรทรัพยากรในการขับเคลื่อนงาน และสามารถพัฒนาศักยภาพยุทธศาสตร์และการพัฒนาบริการในส่วนขององค์กรได้เป็นอย่างดี

จากหลักการของการบริหารนอกจากรูปแบบ อำนาจการบริหารจากภารกิจ และเจตนารมณ์สำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นหลักสากลของสังคมประชาธิปไตย จากกฎหมายรัฐธรรมนูญและการปฏิรูปภาครัฐภายใต้แนวคิดการบริหารภาครัฐแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) และกฎหมายอีกหลายฉบับที่กำหนดหน้าที่ของภาครัฐในการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ถือเป็นหัวใจหรือเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ (สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558) รวมถึงแผนปฏิบัติการได้ระบุนโยบายปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับโอน และระบุกิจกรรมเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท “เลือกทำโดยอิสระ” เนื่องจากภารกิจหลายเรื่องไม่ควรบังคับ

ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำกิจกรรมตามแผนงานงบประมาณที่ส่วนราชการตั้งไว้เดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีอิสระในการที่จะเลือกทำกิจกรรมประเภทนี้ตามที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นความจำเป็น และประเภท “หน้าที่ที่ต้องทำ” โดยมีหลักเกณฑ์ว่า งานใดที่เป็นเรื่องของการมอบอำนาจและการใช้อำนาจ รวมทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน หรือความจำเป็นขั้นพื้นฐาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเมื่อรับโอนไปแล้ว ถือว่าเป็นความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังต้องดำเนินการต่อไป เพื่อเป็นหลักประกันในการจัดบริการสาธารณะแก่ประชาชนเมื่อมีการถ่ายโอนภารกิจ คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองส่วน-ท้องถิ่น ได้พิจารณาให้ความเห็นชอบการถ่ายโอนภารกิจทั้ง 6 ด้าน รวมมีการถ่ายโอนภารกิจทั้งสิ้น 245 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ 50 กรม ใน 11 กระทรวง

ในการนี้ การพัฒนาที่กำหนดจากแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 32(1) การถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงมีหลักการสำคัญ และรูปแบบการถ่ายโอนการถ่ายโอน 3 ลักษณะ โดยต้องยึดหลักเกณฑ์ทั่วไปของแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น, 2560)

- (1) ภารกิจที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการเอง แบ่งเป็น 3 ประเภท
 - (1.1) ภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการหรือผลิตบริการสาธารณะเอง
 - (1.2) ภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ
 - (1.3) ภารกิจที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจซื้อบริการจากภาคเอกชน ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น
- (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการร่วมกับรัฐ
- (3) ภารกิจที่รัฐยังคงดำเนินการอยู่แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจะดำเนินการได้
 - (3.1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีภารกิจถ่ายโอน จำนวน 87 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จำนวน 17 กรม ใน 7 กระทรวง แบ่งเป็นกลุ่มภารกิจต่าง ๆ คือ
 - (3.1.1) การคมนาคมและการขนส่ง
 - (3.1.1.1) ทางบก
 - (3.1.1.2) ทางน้ำ

(3.1.2) สาธารณูปโภค

(3.1.2.1) แหล่งน้ำ/ระบบประปาชนบท

(3.1.3) สาธารณูปการ

(3.1.3.1) การจัดให้มีและควบคุมตลาด

(3.1.4) การผังเมือง

(3.1.5) การควบคุมอาคาร

(3.2) ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีภารกิจถ่ายโอน จำนวน 103 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จำนวน 26 กรม ใน 7 กระทรวง แบ่งเป็นกลุ่มภารกิจต่าง ๆ คือ

(3.2.1) การส่งเสริมอาชีพ

(3.2.2) งานสวัสดิการสังคม

(3.2.2.1) การสังคมสงเคราะห์พัฒนาคุณภาพชีวิต เด็ก สตรี

คนชรา ผู้ด้อยโอกาส

(3.2.3) นันทนาการ

(3.2.3.1) การส่งเสริมกีฬา

(3.2.3.2) การจัดให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

(3.2.4) การศึกษา

(3.2.4.1) การจัดการศึกษาในระบบ

(3.2.4.2) การศึกษานอกระบบ

(3.2.5) การสาธารณสุข

(3.2.5.1) การสาธารณสุข การรักษาพยาบาลและการป้องกัน

ควบคุมโรคติดต่อ

(3.2.6) การปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

(3.3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย มีภารกิจถ่ายโอน จำนวน 17 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จำนวน 9 กรม ใน 6 กระทรวง แบ่งเป็นกลุ่มภารกิจต่าง ๆ ดังนี้

(3.3.1) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพของประชาชนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

(3.3.2) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(3.3.3) การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและ

ทรัพย์สิน

(3.4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว มีภารกิจถ่ายโอน จำนวน 19 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จำนวน 6 กรม ใน 5 กระทรวง แบ่งเป็นกลุ่มภารกิจ

(3.4.1) การวางแผน

(3.4.2) การพัฒนาเทคโนโลยี

(3.4.3) การส่งเสริมการลงทุน

(3.4.4) การพาณิชยกรรม

(3.4.5) การพัฒนาอุตสาหกรรม

(3.4.6) การท่องเที่ยว

(3.5) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีภารกิจถ่ายโอน จำนวน 17 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จำนวน 9 กรม ใน 4 กระทรวง แบ่งเป็นกลุ่มภารกิจ

(3.5.1) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาป่า

(3.5.2) การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่าง ๆ

(3.5.3) การดูแลรักษาที่สาธารณะ

(3.6) ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีภารกิจถ่ายโอน จำนวน 2 เรื่อง มีส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จำนวน 1 กรม ใน 1 กระทรวง ในกลุ่มภารกิจ ต่อไปนี้

(3.6.1) การปกป้อง คุ้มครอง ควบคุม ดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

จากบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นภารกิจสำคัญที่ได้รับจาก พระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 และการถ่ายโอนภารกิจ 6 ด้านนั้น จะเห็นว่าในส่วนของหมวดที่ 2 การกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการ จัดระบบการบริการสาธารณะ (มาตรา 16) ให้เทศบาลซึ่งงานวิจัยฉบับนี้ได้นำมาศึกษานั้น มีอำนาจ และหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ในเรื่อง การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส และด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งในส่วนนี้ การถ่ายโอนภารกิจดังกล่าวได้ดำเนินการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากจุดเน้นของการศึกษาวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ที่มองที่คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ ในการถ่ายโอนภารกิจดังที่ยกมาในเบื้องต้นนั้น ทุกข้อและทุกด้านล้วนมีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย นำมาพัฒนาเพื่อให้เกิดผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนเกือบทั้งสิ้น ซึ่งทำให้เห็นว่ารัฐมีความจริงใจและมีความเข้าใจในการเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนซึ่งมองจากรากฐานทรัพยากร และบริบทที่สำคัญ

สรุปได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรที่เปรียบเสมือนตัวแทนของคนในชุมชนท้องถิ่นกับการได้มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ตามหลักการมีส่วนร่วมและหลักประชาธิปไตยท้องถิ่น ทำให้หลักการปกครองท้องถิ่นได้ทำหน้าที่ของอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540, รัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ.2550, รัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ.2560, แนวทางการกระจายอำนาจ, พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ถือว่าเป็นการเดินทางที่แม้มีระยะเวลายาวนาน แม้ยังคงมีการผสมกลมกลืนจากรัฐและความเป็นเอกนิยมที่มีอิทธิพลเป็นเงาไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาดและจะยังไม่จางหาย โอกาสของท้องถิ่นที่เราพอจะยังมองเห็นและมีความหวังจากการปฏิรูปในระยะที่ผ่านมาจนเกิดเป็นรูปธรรมที่เห็นได้จากการเข้าถึงความต้องการของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเปรียบเสมือนญาติมิตรที่ใกล้ชิดและพร้อมจะเข้าใจ และยังไม่เลวร้ายเกินไปนักที่รัฐไทยยังเปิดโอกาสจากการให้ความเป็นอิสระ ซึ่งความหมายกว้าง คำจำกัดความสามารถที่เปิดทางให้กับความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ถูกกดทับมานานนั้น ได้แสดงศักยภาพ ความสามารถของคนท้องถิ่น ชุมชน ชาวบ้าน หมู่บ้าน ที่เคยถูกวางทรรคมการพัฒนาของยุคสมัยใหม่ ให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ ความด้อยพัฒนามายาวนานนั้น ได้มีอิทธิพลแพร่ขยายความดีงามสู่ระบบโลก และนิยามความหมายใหม่ให้ความเท่าเทียมกันจากความสมดุล ที่มีวัฒนธรรมเป็นฐานกลางในการเชื่อมโยง ที่ความร่วมมือ ร่วมใจ จิตสำนึกสาธารณะ จาก “วัฒนธรรมชุมชน” ที่พร้อมเป็นทั้งโอกาสและทางเลือก ความดีงามสามารถเป็นไปได้จากฐานการพัฒนา รากเหง้าของท้องถิ่นจะสามารถขับเคลื่อนให้ทันยุคสมัยได้อย่างยั่งยืนและดีงาม

2.4 ปัญหาและอุปสรรค การใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยและหลากหลายด้วย “ทุนทางสังคมวัฒนธรรม” อันเป็นผลรวมของสิ่งที่ดีงามที่มีอยู่ในสังคมที่เกิดจากการสั่งสมต่อยอด และพัฒนาร่วมกันของคนในสังคม

ขึ้นมาเป็นมรดกวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา วิถีชีวิต และภูมิปัญญา ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของความเป็นไทย และแสดงถึงอัตลักษณ์ของภูมิภาค จากที่ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางระหว่างภูมิภาค เป็นสังคมที่รับความหลากหลาย ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างผสมกลมกลืนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (วีระ โรจน์พจนรัตน์, 2551, น.85)

ดังนั้นจะเห็นว่า วัฒนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ สามารถเป็นทุนทางเศรษฐกิจ สำหรับกิจกรรมการผลิตและบริการ ช่วยสร้างผลผลิตสู่ภาคอื่น อาทิ การศึกษา การจ้างงาน การท่องเที่ยว รวมทั้งยังสร้างผลกระทบต่อการพัฒนาทางสังคม จนทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม การสร้างระบบค่านิยมใหม่ การพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของชาติและกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และการสร้างความร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ

ทั้งนี้ประเทศไทยกับการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมองข้ามมิติวัฒนธรรม ที่เป็นจุดแข็งที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย แต่กลับให้ความสำคัญกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก หลังจากการนำยุทธศาสตร์การพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เกิดจากความทันสมัยก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรโลกเป็นอย่างมาก ซึ่งจุดอ่อนของประเทศไทยในการพัฒนาที่สำคัญ คือ เศรษฐกิจ การเมือง และราชการ ยังมีลักษณะเป็นการรวมศูนย์อำนาจและขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทย ที่ตกอยู่ภายใต้กระแสวัฒนธรรมทุนนิยมและวัตถุนิยม นำมาซึ่งผลกระทบทางสังคมมากมาย เห็นได้จากการประเมินผลและผลกระทบของการพัฒนาประเทศตั้งแต่ก่อนและเริ่มแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ได้ข้อสรุปว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจก้าวหน้า การพัฒนาสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ขาดสมดุลแม้จะประสบความสำเร็จในด้านปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ ผลจากการค้นพบดังกล่าวทำให้มีการทบทวนการพัฒนาใหม่ เริ่มจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เรื่อยมาจนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 12 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาฉบับปัจจุบันได้เปลี่ยนแนวคิดเดิมที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก เน้นให้คนเป็นศูนย์กลาง การมีส่วนร่วมในการนำมาส่งเสริมการพัฒนาประเทศทุกขั้นตอน โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนา หลังจากได้นำประเด็นการเปลี่ยนแปลงสถานะสังคมมาพิจารณาโดยเห็นว่าสังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ค่านิยมที่ดั่งงาม

ของไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) และเป็นผลจากการขาดมิติทางวัฒนธรรม

แม้การปฏิรูปท้องถิ่นที่ผ่านมา ผ่านการปรับปรุงแก้ไขทั้งแนวคิดในเรื่อง กระจายอำนาจ การถ่ายโอนภารกิจหน้าที่หลายประการ เพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐบาล และได้ดำเนินการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นแล้ว แต่ปัญหาและอุปสรรคที่ยังคงค้างคา ตั้งแต่มีการพัฒนาท้องถิ่นที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาตลอด คือ ปัญหาการไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติได้จริง ภารกิจที่ถ่ายโอนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และงบประมาณที่จัดสรรให้แต่ละท้องถิ่นยังไม่มีที่เหมาะสม ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลตามแผนที่วางเอาไว้ได้ ส่วนมาจากวัฒนธรรม “รวมศูนย์” ที่ยังสะท้อนภาพรวมของการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นไทยที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นภาพแทนของการปกครองที่มีชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แบ่งรูปแบบที่มีลักษณะเป็นเอกรูปเหมือนกันทั่วประเทศนั้น มีการพิจารณาในมิติของของความเป็นเมือง (Urbanization) เขตพื้นที่เมือง (Urban) เขตพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi Urban-Rural) และเขตพื้นที่ชนบท (Rural) ทำให้บริบทของท้องถิ่นมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญส่งผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นที่มีผลต่อการกำหนดนโยบาย และทิศทางการบริหารพัฒนาองค์กร มีสภาพการบริหารจัดการที่แตกต่างกันไปรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน เช่น ในเขตพื้นที่ภูเขาข้อมมีการบริหารงานที่แตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พื้นที่ชายทะเล เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าการวางแผนเพื่อการพัฒนา และการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อการพัฒนาข้อมแตกต่างกัน

ทั้งนี้แม้วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ซึ่งจะเห็นได้จากลักษณะทางภูมิศาสตร์และกลุ่มคนที่มีความแตกต่าง หลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งตามหลักการนี้กลับส่งผลทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรค ในการพัฒนาท้องถิ่นที่แม้บทบาทภารกิจตามพระราชบัญญัติฯ กระจายอำนาจ การให้อิสระดำเนินการตามความต้องการของประชาชน และการชำระไว้ซึ่งการสืบสอด รักษา วัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่อุปสรรคทางด้านโครงสร้างและวัฒนธรรมการเมืองที่มีความเป็นทางการสูง จากการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังที่นักวิชาการต่างประเทศ Fred W Riggs มองเห็นว่าสังคมไทยว่า เป็นสังคมของระบบราชการ (Bureaucrat) เป็นสังคมแบบอุปถัมภ์ค้ำจุน หรือสังคมแบบผู้นำ-ผู้ตาม (Patronage &

Client) และให้การยอมรับในความรู้และศักยภาพที่รัฐเป็นผู้จัดการ และมีวัฒนธรรมทางการเมืองดั้งเดิม หรือวัฒนธรรมแบบไทย ๆ

ในการนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและปรากฏการณ์ข้างต้นดังที่กล่าวมา เราจะเห็นว่าปัญหาอุปสรรค สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ขาดการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ที่แท้จริง แม้ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรของภาครัฐผ่านการปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารมาสู่การปฏิรูปการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) โดยนำหลักการเพิ่มประสิทธิภาพคล้ายธุรกิจมากขึ้น มุ่งเน้นการวัดผลสัมฤทธิ์ ค่านิยมประสิทธิภาพ ประหยัด และมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะลูกค้า และบริการแก่ประชาชนไม่ใช่เจ้าของระบบราชการ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557, น.37) ส่งผลต่อการที่รัฐส่วนกลาง หรือการปกครองในระดับชาติยังคงมีอิทธิพลต่อการปกครองท้องถิ่น ซึ่งแท้จริงแล้วการบริหารควรมีลักษณะที่แตกต่างกัน จากบริบทการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย และที่สำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีบทบาทสำคัญในการบริหาร ในฐานะเจ้าของพื้นที่เจ้าของฐานข้อมูลที่มาจากประวัติศาสตร์ชุมชน อันเป็นการสร้างความเข้าใจที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาที่จะให้ข้อมูลข่าวสาร สะท้อนปัญหาและความต้องการ การเน้นการรับบริการการมีส่วนร่วมเพียงการรับรู้ข้อมูล ตรวจสอบและการประเมินผลแต่เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่ประชาชนควรที่จะต้องมีส่วนร่วมทุกระดับ

ประการที่สอง การขาดการส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ในการนี้เกี่ยวข้องกับกลไกจัดการการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม หรือการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งในบางท้องถิ่นความเป็นชุมชนท้องถิ่นด้วยวัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะของรากฐานทางสังคมดั้งเดิม วัฒนธรรมรากเหง้าของสังคมไทยนั้นมีทั้งในแง่ของความรักเพื่อเพื่อนฝูง ความเป็นเครือญาติที่มีครอบครัวเป็นเหมือนสถาบันของความรัก ความเมตตา หรือรักในความเป็นกลุ่ม ชุมชน หรือชาติพันธุ์ของตนเองในระดับจุลภาค แต่ในระดับมหภาคสังคมไทยยังเป็นสังคมเป็นทางการแบบศักดินาที่มีระบบอุปถัมภ์ที่ยังรากลึก ตั้งแต่การปกครองของไทยในยุคต้นจนถึงปัจจุบัน แม้มีการกระจายอำนาจโดยเพิ่มบทบาทให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยท้องถิ่นที่มีการจัดการตนเอง แต่ยังคงให้ความเชื่อมั่นในการตัดสินใจให้ศักยภาพรัฐและขาดการร่วมคิด ร่วมทำ ที่มาจากผู้คนที่ทำด้วยความ “สมัครใจ” “จิตอาสา” หรือเรียกว่า

ความเป็นประชาสังคมที่ให้ศักยภาพทางปัญญาของชุมชนที่หลากหลาย รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์จากการรวมตัว แลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป

ประการที่สาม ความไม่สมดุลในการจัดสรรงบประมาณและกฎหมายท้องถิ่น เนื่องจากการบริหารจัดการท้องถิ่น หลังจากการปฏิรูปที่มีการถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลาง ทำให้การจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในแต่ละแห่งที่ได้รับ การจัดเก็บภาษีได้น้อยลง อีกทั้งการกระจายอำนาจภารกิจหน้าที่ของรัฐบาลกลางไปยังท้องถิ่นยังคงถูกจำกัด หรือกล่าวได้ว่าการกระจายภารกิจหน้าที่แต่ไม่กระจายเงินงบประมาณหรือบุคลากร ทำให้ท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคเกิดปัญหาตามมา ทั้งนี้เมื่อบริบทต่างกันในแต่ละรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากวัฒนธรรมต่างจากการเปิดเสรี และการนำเข้าวัฒนธรรมเรื่อยมา ผลที่ได้้นอกจากจากอัตลักษณ์ และภูมิปัญญาที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมแล้ว ปัญหาที่ตามมา คือ วิถีชีวิต การผสมผสาน การสร้างวัฒนธรรมใหม่ เทคโนโลยี ทำให้การพัฒนาเขตพื้นที่ขยายตัว การปรับตัวไม่ทันต่อการเข้ามาของข้อมูลข่าวสาร และกฎหมายที่ยังไม่เอื้อต่อขยายตัวและการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ประการสี่ อิทธิพลของผู้นำหรือแกนนำที่มีบทบาทชี้นำการบริหารงานของท้องถิ่น ทั้งนี้หมายถึงอำนาจในการบริหารจัดการของฝ่ายบริหารที่มาจากคัดเลือกตั้ง นายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ส่งผลต่อทิศทางหรือแนวทางการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกรูปแบบที่มาจากนโยบายและวิสัยทัศน์ที่มาจากประสบการณ์ และทัศนคติของผู้นำซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการปกครองท้องถิ่นของไทย การบริหารการพัฒนา ยังคงเชื่อมโยงกับการเมืองระดับชาติ การตอบสนองความต้องการที่นักการเมืองท้องถิ่น และนักการเมืองระดับชาติเข้ามามีบทบาทต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลักษณะของผู้อุปถัมภ์ค้ำจุน เพื่อหวังผลทางด้านคะแนนเสียงจากประชาชนในพื้นที่เขตนั่น ๆ ทำให้มีผลต่อแนวทางในการพัฒนาพื้นที่นั้น ซึ่งวัฒนธรรมการปกครองแบบเก่ายังคงยึดโยงกับผู้นำเป็นหลัก และวัฒนธรรมชุมชนเองนั้น ยังมีส่วนที่เหมือนกันด้วยก็คือ การเปลี่ยนแปลงไปตามตัวบุคคลที่มาชี้นำ ตามการพัฒนาที่มีความเป็นทางการเช่นกัน

ประการที่ห้า ปัญหาในการนำนโยบายมาปฏิบัติ เนื่องจากวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดหลักก่อร่างสร้างสังคมมาเป็นองค์กรชุมชน มีลักษณะของการปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เป็นทางการและเป็นไปในรูปแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ที่มี

ส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองด้วยตนเอง โดยมีการปรึกษาหารือ ในการร่วมถกแถลง อภิปรายข้อปัญหาต่าง ๆ นำไปสู่การแสวงหาทางออกที่เห็นพ้องต้องกัน หรือฉันทามติในการแก้ไข ปัญหาสาธารณะ ตลอดจนการตัดสินใจทางการเมืองต่าง ๆ (Kurian, 2011, p.385) มีความสัมพันธ์ กันแบบหลวม ๆ โอนอ่อนผ่อนตาม ถ้อยทีถ้อยอาศัย ประนีประนอม ไม่ผูกติดยึดถือ ไม่เหนียวแน่น ไม่ฝืนรากรลิกเหมือนวัฒนธรรมของฝ่ายรัฐส่วนกลางที่มีลักษณะปฏิบัติต่อกันแบบทางการ มีกฎ ระเบียบและข้อจำกัด ในที่นี้หมายถึงฝ่ายกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรม เฉพาะตัวที่แข็งแกร่ง ส่งทอดกันมารุ่นต่อรุ่น เหนียวแน่นไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ทำให้การ ประสานงานระหว่างกันในการร่วมมือ และการมีส่วนร่วมนอกจากการสื่อสารหรือการรับข้อมูล เกิดความไม่เข้าใจที่เกิดจากความรู้ที่ระบบราชการมีความยุ่งยาก ซับซ้อนของอำนาจหน้าที่ และ ค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติ ต่างกับวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความยืดหยุ่น ให้ความสำคัญกับการพูดคุย ปรึกษาหารือ มากกว่าลายลักษณ์อักษร และขั้นตอนปฏิบัติ นำมาซึ่งความไม่สมดุล ในการนำมา พัฒนา

2.5 รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง การพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน

ประชาชนควรเลิกคิดว่าเป็นเพียงผู้น้อย ผู้ยากไร้ ผู้รอคอยให้ผู้ใหญ่ หรือทางการบ้านเมือง มาอุปถัมภ์บ้านเมือง สลัดความเป็น “ไพร่-ทาส-ผู้น้อยสมัยใหม่” ออกไปให้เร็วที่สุด (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552, น.78) ซึ่งผู้วิจัยมองว่า การผลักดันให้ราษฎร ผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจ และ ประชาชนที่เป็นเพียงผู้ทำตามสิทธิหน้าที่แต่ขาดพลังขับเคลื่อน หรือสำนึกต่อการสร้างสาธารณะ ประโยชน์แก่บ้านเมือง ควรที่จะปลดแอกให้การพัฒนาที่เห็นความสำคัญในการปกครองตนเองเป็น “พลเมือง” ที่ไม่เป็นเพียงเป็นผู้รับบริการจากรัฐได้มาเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายร่วมกัน

จากแนวทางการพัฒนาและกระบวนการทัศน์ที่หันทิศทางมาที่ชุมชน ซึ่งเกิดจากการวัฒนธรรม กับพัฒนา จากฐานรากของสังคม โดยมีชุมชนเป็นแนวร่วมสำคัญหลังจากการหลงทิวมาอย่าง ยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการขับเคลื่อนทางการเมืองที่เห็นเด่นชัดในการให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ทางการเมืองหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เพียงแยกอำนาจมาจากส่วนกลาง การปฏิรูปมีเพียงคน บางกลุ่มสร้างกฎระเบียบ เพื่อยึดโยงอำนาจจากระบบประชาธิปไตยที่อิงบริบทโลกภายนอกและ การผูกขาดจากรัฐรวมศูนย์มองชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนย่อยของการบริหารจัดการ

ในยุคของการปฏิรูปประเทศไทยที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยจนเกิดประชาธิปไตยที่มีการอภิบาลรวมจากโครงสร้างการบริหารราชการ ที่มีเพียงระดับชาติและท้องถิ่น จากกระบวนการเลือกผู้นำหรือผู้แทนมาทำหน้าที่แทน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2555, น.25) ทำให้กระบวนการพัฒนาถูกกำหนดและได้มาจากประชาธิปไตยแนวทางตะวันตก ผู้แทนเป็นผู้ตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือประชาธิปไตยที่ใช้อำนาจผ่านตัวแทน (Representative Democracy) ยาวนานจนนำมาสู่ปัญหาและความขัดแย้งทางการเมืองตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันความเป็นชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปตามการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม มีลักษณะความเป็นเมืองมากขึ้น คาดว่าจะไม่เหลือให้เห็นความเป็นชนบทในอนาคตข้างหน้า แต่ด้วยวัฒนธรรมสะท้อนความเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของสังคมไทย ผลกระทบที่เกิดขึ้นยังคงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่กระแส โลกาภิวัตน์มีผลทางด้านเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างคุณค่าโดยใช้เงินเป็นตัวชี้วัดความสุขเพียงเท่านั้น จนขาดสำนึกส่งผลปรากฏการณ์ในสังคมสะท้อนผ่านชุมชนในสังคมไทยผ่านกระบวนการขับเคลื่อนสังคม (Social Movement) โดยภาคประชาชนในอดีต จากปัญหาการพัฒนาเข้าสู่ไม่ถึง การถูกกดทับเอารัดเอาเปรียบ การแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เกิดการต่อสู้ระหว่างภาคประชาชน รัฐ เอกชน เพื่อครอบครองอำนาจสาธารณะ การต่อรองทำให้การเปลี่ยนแปลงจนทำให้รัฐได้สร้างและเปิดให้มีการมีส่วนร่วมพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ซึ่งเราจะเห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นหรือการปรึกษาหารือในลักษณะของความไม่เป็นทางการในระดับชุมชน ในการคิดและตัดสินใจเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า ชุมชนเองเป็นพื้นฐานการปกครองท้องถิ่นที่เป็นฐานของสังคมยั่งยืน จากแนวคิดประชาธิปไตยผ่านหนังสือ Democracy in America ของ Tocqueville ตี้ออกเกอวิล ที่มองว่าหัวใจการปกครองท้องถิ่นจะเห็นได้จากกรณี การปกครองสหรัฐที่มีการปกครองตนเองของประชาชนโดยตรงในเมืองขนาดเล็กและขนาดกลางที่มีประชาชนรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน (Association) นั้นต่างร่วมกันดูแลกันและกัน โดยแทบไม่พึ่งพิงราชการและพบว่าพลเมืองมักมีสำนึกสาธารณะสูง การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์เฉพาะที่ เฉพาะส่วน เฉพาะเมือง ในการสร้างความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากการสร้างพลเมืองที่แข็งขัน (Active Citizen) ที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ โดยชุมชนตื่นตัวลุกขึ้นมาบริหารจัดการปัญหาของตน เรื่องของตน เรื่องของพื้นที่ชุมชน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2557, น.97-98)

จากการศึกษาเอกสารพบว่า ชุมชนในประเทศไทยที่มีการบริหารจัดการแล้วประสบความสำเร็จจากการใช้แนวคิดแนวทางที่เกิดจากวัฒนธรรมของชุมชนที่มีชุมชนที่มีประชาชนช่วยกันดูแล ยังสะท้อนได้จากวัฒนธรรมของสังคมไทย จากการศึกษาพฤติกรรมของประชาชนตามทฤษฎีพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ในบริบทของประเทศไทย ในมุมมอง ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2554) ตามทฤษฎีของ Kahne และ Westheimer (2004) ที่พบว่า นอกจากการให้ความสำคัญในบริบทพื้นฐาน คือ พลเมืองตามวัฒนธรรม แล้วนั้น

ในภาพของการจำแนกตามภาคของประเทศไทย ยังยืนยันในข้อค้นพบที่ได้จากคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองของไทยที่แบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ 1) ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม (Traditionalist/Minimalist) ที่มีภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด 2) ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับชุมชนของตน (Community Oriented Citizenship) มากที่สุดอยู่ที่ภาคเหนือ และ 3) ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับอิสรภาพความก้าวหน้า ทันสมัย (Modern/Liberal Progressive) ซึ่งมีมากที่สุดใภาคกลางและความเป็นเมืองหลวงของประเทศอย่างกรุงเทพมหานคร (พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2561) การศึกษาความเป็นพลเมืองในวิถีวัฒนธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เน้นย้ำการศึกษาวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นและสำคัญในการพัฒนาที่มีความจำเป็นในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ขึ้นอยู่กับพื้นที่และลักษณะประชากรเพื่อประสิทธิภาพของการบริหารจัดการที่ไม่ทิ้งความหมายของวิถีทางวัฒนธรรม ชุมชน และการผสมผสานความเป็นสากลจากความทันสมัย ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ รวมทั้งการสำรวจจากงานเดียวกันของ ถวิลวดี บุรีกุล ยังคงยืนยันคุณลักษณะของคนไทยที่สองในสามส่วนจากคุณสมบัติความเป็นพลเมืองยังคงสะท้อนวัฒนธรรมชุมชน ที่มีคำอธิบายความเป็นชาตินิยมแบบไทย ๆ ได้ถึงความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งมีคะแนนการสำรวจมากที่สุด (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2554)

จากรากฐานสังคมไทยที่มีสืบทอดมาอย่างช้านาน วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้าน การช่วยเหลือ ความมีน้ำใจ การแบ่งปันในลักษณะพี่น้อง และมีความเป็นชุมชนขนาดเล็กที่เรียกว่า บ้านไม่ชอบรัฐ รักริสรระ ซึ่ง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547, น.66-67) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ว่า “วัฒนธรรมชาวบ้านไทยเป็นอนาธิปัตย์นิยม (Anarchism)” ทำให้สังคมไทยมีพัฒนาการมาจากสังคมที่มีวัฒนธรรมชาวบ้านเป็นอุดมการณ์ในการพัฒนา ยึดหลักวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการพัฒนาที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีชุมชนซึ่งเป็นองค์กรขนาดเล็กนั้น มีความเหมาะสมทั้งจากหลักคิดของความหลากหลายจนนำมา

ซึ่งวัฒนธรรมที่สังคมไทยยึดถือ จะสามารถพัฒนาศักยภาพภายใต้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ไม่หยุดนิ่งและความเจริญของสังคมโลก เหตุเพราะเราเรียนรู้แก่นของสังคม ซึ่งวัฒนธรรมชาวบ้าน คือ วัฒนธรรมชุมชนของสังคมไทย ทั้งจากการวิเคราะห์ความเป็นไทยจากความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยอหาม สะทอน “วัฒนธรรมกลาย” ของไทยที่ผ่านยุคสมัยที่เกิดการผสมผสานกัน จากข้อค้นพบวัฒนธรรมทั้งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทั้งจากการศึกษาโบราณคดีจากสิ่งปรักหักพัง เช่น เจดีย์ ปราสาท ภาษา และศาสนา นั้นเห็นว่าวัฒนธรรมเกิดจากการผสมของชนชาติหลากหลาย จากไทยโบราณจนถึงปัจจุบัน และเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมไทย ค้นพบเอกลักษณ์ของตน จากวัฒนธรรมกลายมากที่สุด คือ วัฒนธรรมของผู้ปกครองและพ่อค้า แต่ส่วนที่กลายน้อยและยังคงอยู่ในปัจจุบัน คือ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านที่ยังครอบคลุมพื้นที่ได้มากที่สุด

ดังนั้นเราจะเห็นว่าการพัฒนาท้องถิ่น การเดินตามแนวคิดสมัยใหม่ที่สำคัญกับ เศรษฐศาสตร์มหภาค การขยายตัวของระบบตลาดและการบริโภคที่ไม่มีข้อจำกัด เน้นประสิทธิภาพ โดยขาดปรัชญาและจริยธรรมกำกับ นำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ไม่ใช่ความสุขอย่างแท้จริง (เอก เหล่าธรรมทัศน์, 2555, น.122) ซึ่งการปฏิรูปท้องถิ่นทำให้ชุมชนท้องถิ่นสะท้อนตัวตน ความคิด พลังทางปัญญาที่ซ่อนแอบจากการถูกกดทับ โดยการให้การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรชั้นล่าง และพลังอำนาจองค์กรที่สูงขึ้นเป็นผู้กำหนดทิศทางมายาวนานนั้น ไม่อาจตอบสนองได้อย่างแท้จริง ทำให้การสะท้อนความเป็นวัฒนธรรมส่วนย่อยจากชุมชนท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น นำค้นหา จากภูมิปัญญาที่สังคมไทยมี เปรียบเสมือนมรดกวัฒนธรรมของไทยที่ยิ่งใหญ่และมีค่านำมาสู่ ทิศทางการพัฒนาในปัจจุบันที่ให้น่าอยู่มากขึ้น

ทั้งนี้รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง คือ แนวทางที่ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการนำวิเคราะห์ และการยืนยันในการนำวัฒนธรรมมาพัฒนา โดยชุมชนเป็นฐานการสร้างการพัฒนาท้องถิ่นที่ดีได้ ซึ่งจะเห็นได้จากพัฒนาการที่รัฐกับสังคมแบ่งอำนาจสาธารณะกัน ประชาชน และชุมชนได้มามีบทบาทในการร่วมสร้างการปกครอง ยกระดับให้ประชาชนเป็นพลเมือง ที่มีศักยภาพ ไม่ถูกรูดตัวเอง และขับเคลื่อนด้วยการมีส่วนร่วม ร่วมมือกัน สร้างบ้านแปงเมือง ด้วยความภาคภูมิใจ รักบ้านรักเมือง โดยรัฐส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน ประชาสังคม ประชาชน และท้องถิ่น ได้เข้ามาบริหารทรัพยากรของพลเมือง ช่วยตนเองและรัฐ ที่มีการนำองค์ความรู้ และภูมิปัญญา มาพัฒนาการปกครองท้องถิ่นให้เป็นองค์กรที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง

ในการพัฒนารูปแบบรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง จะเห็นว่าสะท้อนวัฒนธรรมชุมชน ที่ได้การมีส่วนร่วมจากประชาชนไปโดยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ที่กำหนดโดยภาคสังคม มีความไม่เป็นทางการแต่ไม่ปฏิเสธการบริหารงานร่วม เน้นการจัดการตนเอง (Self-Government) ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ที่หล่อเลี้ยงด้วยคุณธรรมพลเมือง เห็นว่าบ้านเมืองเป็นของร่วมกัน เน้นย้ำความสัมพันธ์จากล่างขึ้นบน (Bottom-Up) เป็นการดำเนินการร่วมกันด้วยกัน ท้องถิ่น ชุมชน รัฐ ในลักษณะผู้สร้าง หนุนส่วนและการต่อรอง (เอก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์, 2557, น.65) โดยมีเป้าหมาย คือ สังคมประชาธิปไตยที่ดีจากพัฒนาการปกครองท้องถิ่นนำสมัย โดยใช้รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองเป็นแนวทางการพัฒนา

ดังนั้นสรุปได้ว่า การพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางที่มีการนำวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญา มาเป็นแนวร่วม แนวรบสำคัญของสร้างการปกครองท้องถิ่นที่ดี เหมาะสม และสมดุล รวมทั้งการปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนำแนวทางการพัฒนาในส่วนอื่น ๆ จากข้อค้นพบในงานวิจัยที่ได้จากการถอดบทเรียนในบทที่สาม และข้อสรุปได้จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งสองจังหวัดลำพูนและกำแพงเพชรได้ ในบทที่ 4, 5 และ 6 ต่อไป

บทที่ 3

บทเรียนการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดสำคัญผู้วิจัยใช้แนวคิดโดยใช้กรอบแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน ศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชน การดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาที่คิดค้น สังสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา ในเชิงสร้างสรรค์ การสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชนในมิติของความเคลื่อนไหวในแง่ของกระบวนการคิด ครอบคลุมในเรื่องของการเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ชุมชน เชื่อมต่อด้วยวิถีคิดทางภูมิปัญญา การสร้างสรรค์ ผลิดใหม่ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายกันในแต่ละชุมชน และการปรับตัวภายใต้บริบทของสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น พร้อมกับการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกัน เพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหาร ในงานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” นำไปสู่การสร้างสรรค์การพัฒนาแนวใหม่ที่มีวัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา

3.1 บทเรียนการพัฒนาในต่างประเทศ

3.1.1 การพัฒนาตามแนวทางภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เวียดนาม

การพัฒนาประเทศเวียดนาม จุดเริ่มของการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาในการเปลี่ยนแปลงประเทศมาจนถึงปัจจุบันนั้น จากประวัติศาสตร์ทางการเมือง การเกิดรัฐเวียดนามสมัยใหม่เกิดขึ้นจากการประกาศเอกราชของโฮจิมินห์ ที่เปลี่ยนระบอบการปกครองจากจักรพรรดิที่มีอยู่อย่างยาวนาน จากองค์ความรู้จารีต ประเพณี มาสู่องค์ความรู้จากตะวันตก การครอบครองลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศส ที่มีอิทธิพลส่งผลให้เวียดนามตระหนักและหันมาสนใจประวัติศาสตร์ของชนชาติ ที่มีชนพื้นเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนา หลังจากที่เวียดนามได้ยอมรับข้อตกลงพาดะโน้ต ในปี ค.ศ.1884 จากฝรั่งเศสบันทึกกว้าง มีการแบ่งพื้นที่เวียดนามเป็น 3 ส่วน ภาคเหนือ (ดั่งเกีย) ภาคกลาง

(อานันท์) หรือเรียกว่าเป็นรัฐอารักขาฝรั่งเศส และภาคใต้ (โคชินจีน) มีฐานะเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส โดยตรง (พิเชษฐ สายพันธุ์, 2548, น.157-159) ฝรั่งเศสได้เรียนรู้จากงานวิจัยในพื้นที่เวียดนามโดยใช้ ศาสตร์การศึกษาชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นกรอบในเรื่องของฐานความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีชาติพันธุ์ (Ethnic Group) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งความเป็นพลเมืองของรัฐสมัยใหม่ ที่มองชนพื้นเมืองเวียดนามยังคงเป็น ชนชาติส่วนน้อย (Minority Group) ของคนส่วนใหญ่ที่มีฐานะผู้ปกครองมีหน้าที่ไปดูแล หรือ ที่รัฐสมัยใหม่เห็นว่า ชาติพันธุ์ คือ ความเป็นชายขอบ

ดังนั้นเวียดนามเกิดการเรียนรู้ จนนำมาสู่ยุคก่อนกำหนดชาติพันธุ์วิทยา (To Dan Toc Hoc) ค.ศ.1968 ทำให้เวียดนามสำรวจค้นคว้ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นฐานความรู้ที่เวียดนาม ได้นำมาริเริ่มจนเกิด “สถาบันชาติพันธุ์วิทยา” อย่างเป็นทางการตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์ เวียดนาม มีการกำหนดนโยบายที่เด่นชัดเป็นทางการที่เกี่ยวกับชนชาติส่วนน้อยในปี ค.ศ.1935 และ จัดตั้งคณะกรรมการพรรค บริหารในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น และหลังความสำเร็จของการปฏิวัติ เดือนสิงหาคม ค.ศ.1945 รัฐบาลได้พัฒนาหน่วยงานเฉพาะชนชาติส่วนน้อยให้เป็น “สภากรรมการ ชาติพันธุ์ส่วนกลางและเขตภูเขา” ซึ่งก่อรูปสร้างประโยชน์ต่อการออกนโยบายมากขึ้น และงานวิจัย ที่สะท้อนกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การเติบโตทางด้านการเมืองและนำแนวคิดพื้นฐานมากำหนดมุมมอง ว่า “เชื้อชาติต่าง ๆ ในโลกล้วนเท่าเทียมกัน” จะสามารถบริหารจัดการแบ่งแยกชาติต่าง ๆ ความรู้สึก รังเกียจที่เกิดขึ้นจากระบบอาณานิคมและศักดินา เวียดนามมีหลักคิดที่ ชาติพันธุ์วิทยา คือ ทางออก หนึ่งของการปฏิรูปสังคม และสร้างความปึกแผ่นระหว่างชนในชาติให้เหนียวแน่น (พิเชษฐ สายพันธุ์, 2548, น.160)

รัฐบาลเวียดนาม ได้ก้าวผ่านช่วงเปลี่ยนผ่านทางสังคม (Social Transitional Period) เสนอ นโยบายแห่งชาติที่สนับสนุนความเป็นเอกภาพ การช่วยเหลือเกื้อกูล การสร้างความเสมอภาคให้แก่ กลุ่มชนต่าง ๆ ดำรงไว้ซึ่งจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนและผสานวัฒนธรรมของชาติ ภายใต้อารมณ์ของสังคมนิยม เปิดประเทศและหันกลับมาสนใจศึกษาวัฒนธรรมเวียดนาม ความเชื่อ และศาสนา ที่มีลักษณะหวนกลับไปทบทวนอดีตควบคู่กับความสมัยใหม่ เกิดการปรับตัว ขนานใหญ่จนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับโครงสร้าง โดยใช้ชาติพันธุ์เป็นแนวทางของ กระบวนการพัฒนาที่มีวิวัฒนาการจากจารีต พัฒนาการความป่าเถื่อนสู่สังคมอารยะ จากการที่เห็น ชนกลุ่มใหญ่มีอารยะกว่าชนกลุ่มน้อย จนเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยขบวนการปฏิวัติสังคม ทางการเมืองเกิดขึ้น สังคมเวียดนามจึงใช้ความเป็นชาติพันธุ์เป็นกรอบการสร้างชาติ เป็นเป้าหมาย ที่ต้องการสร้างชาติด้วยภาพของสังคมอุดมคติที่ความเจริญ ด้วยวัฒนธรรมเวียดนาม สร้างสังคม

อุดมคติ ค่านิยมวัฒนธรรมที่ดีและวัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น อย่างเช่นกรณี “ช่วยให้ผู้ที่อยู่บนเขตที่สูงได้ก้าวหน้าเช่นเดียวกับที่ลุ่ม ให้ชนกลุ่มน้อยก้าวร่วมไปกับชนกลุ่มใหญ่ได้” (พิเชษฐ สายพันธุ์, 2548, น.188)

ผลของการสร้างชาติในรัฐสมัยใหม่ในเวียดนาม ตั้งแต่ปี ค.ศ.1930 ได้อาศัยยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่มีลักษณะพิเศษจากสังคมพหุชาติพันธุ์ในเวียดนาม นั่นคือ การรวมยุทธศาสตร์การปฏิวัติของชนกลุ่มน้อย (Ethnic Rebellion) เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งกับขบวนการปลดปล่อยอิสรภาพของชาติ (National Independence) และทำให้สำเร็จจากเหตุของการที่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้มีพื้นฐานของวัฒนธรรมการปลดปล่อยมาอย่างยาวนานในดินแดนเวียดนาม และถูกผูกโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนประวัติศาสตร์เวียดนามกับการต่อสู้กับอาณานิคมที่ยิ่งใหญ่รายรอบมานับพันปี และการต่อสู้นี้เอง ทำให้การนำแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแบบประวัติศาสตร์สังคมนิยมแห่งเวียดนาม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เห็นได้ชัดเจนในกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับนโยบายทางการเมือง จนเกิดเป็น “ฐานความรู้” มาเป็นส่วนหนึ่งและควบคู่ไปกับขบวนการสร้างชาติซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หลัก ที่มาจากระบบคิด 3 ประการ คือ การใช้ภาษาร่วมกัน ลักษณะและวิถีชีวิตร่วมกัน และจิตสำนึกร่วมกัน ในการเป็นกลุ่มเดียวกัน (พิเชษฐ สายพันธุ์, 2548, น.191-193)

คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ และการจำแนกกลุ่มในเวียดนามทำให้ฐานะที่ชัดเจนของรัฐส่วนกลางที่มีต่อท้องถิ่นและคนท้องถิ่น ผ่านการก่อรูปที่นำกลุ่มชาติพันธุ์มากำหนดพรมแดนของการบริการจัดการโดยการบูรณาการจากความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการวัฒนธรรมระบบความเชื่อ ศาสนา นำมาซึ่งเอกภาพในรัฐชาติใหม่ จากสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีผู้นำ โฮจิมินห์ เป็นวีรบุรุษของบรรดาชนส่วนน้อยในการสร้างชาติ ในฐานะผู้นำ มีกรอบของอุดมการณ์ที่มีการสื่อความหมายของการเป็นพี่น้องร่วมชาติ ร่วมอุทร จากแผ่นดินแม่ (เวียดนาม) ความเป็นพี่น้อง จึงเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ของการบูรณาการประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์รวมเข้าเป็นประวัติศาสตร์ชาติเวียดนามได้มีมาอย่างยาวนาน “ชาติพันธุ์วิทยา” จึงเป็นชุดความรู้ของกระบวนการสร้าง “ภูมิปัญญาเพื่อชาติที่สำคัญที่สุดชุดหนึ่ง ร่วมกับฐานองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์รัฐสมัยใหม่แห่งประเทศเวียดนาม (พิเชษฐ สายพันธุ์, 2548, น.196-198)

3.1.2 วัฒนธรรมญี่ปุ่น: รูปแบบการพัฒนาการปกครองท้องถิ่นและการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ญี่ปุ่น ได้รับการยอมรับอย่างมากในการบริหารจัดการท้องถิ่นสมัยใหม่ที่ทั่วโลกต่างยอมรับ ในความสำเร็จจากรูปแบบการปกครองท้องถิ่นที่ดีและมีความเหมาะสม ซึ่งมีกลไกหลักสำคัญที่ทำให้ความสำเร็จเกิดขึ้นนั้น ก็คือ ชุมชน ที่เกิดจากภูมิปัญญา ที่มาจากวัฒนธรรมการเรียนรู้ ความรู้สึกที่เกิดจากกระบวนการที่มีความต้องการร่วมคิด ร่วมทำ มีความมุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รวมทั้งความรัก สามัคคี ความภักดีต่อชุมชน และเป็นที่ยอมรับพลังความคิด สติปัญญา การพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของชุมชนของสังคมญี่ปุ่น ในการจัดการท้องถิ่น

ด้วยญี่ปุ่นประกอบไปด้วยเกาะน้อยใหญ่เรียงรายมากมายนั้น และมีภูเขาเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ และมีฉากัน ซึ่งประชาชนมักตั้งบ้านเรือนที่ราบบริเวณชายฝั่ง ที่มีเกาะใหญ่ ๆ ที่มักท่องเที่ยวรู้จักกันมักคุ้นกันอยู่ 4 เกาะ คือ ฮอกไกโด ฮอนชู ชิโกกุ คิวชู ทำให้แต่ละท้องถิ่นต่างมีลักษณะการจัดกระจาย มีลักษณะเฉพาะตัวที่มีการพึ่งตนเอง สะท้อนได้จากภาษาและวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งการปกครองที่เอื้อให้ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญคือการบริหารราชการแผ่นดินนั้นมี 2 ส่วน คือ ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ไม่มีภูมิภาคเหมือนของไทย ซึ่งส่วนกลางไม่มีอำนาจปกครองหรือสั่งการการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นได้เลย โครงสร้างรูปแบบการบริหารงานจากส่วนกลางเป็นรัฐสภา และส่วนท้องถิ่นผู้ว่าราชการ นายกเทศมนตรี เป็นฝ่ายบริหารและเลือกตั้งมาจากประชาชน ซึ่งการบริหารราชการมาจากรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.1947 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยคณะยึดครองจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นฉบับแรกที่ทำให้ความสำคัญกับ “ความเป็นอิสระของท้องถิ่น” (Local Autonomy) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีอิสระปกครองตนเองตามหลักการระบอบประชาธิปไตย (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546, น.189-191) จากหลักการดังกล่าวในการสร้างความเจริญก้าวหน้าและความสำเร็จท้องถิ่นของญี่ปุ่น บอกถึงประเทศแต่ละประเทศนั้นไม่สามารถเลียนแบบประเทศใดประเทศหนึ่งได้ สาเหตุมาจากสังคมที่มีพื้นฐานและข้อจำกัดทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน (ถาวร งามตระกูลชล, 2559, น.22)

ในการนี้ทำให้ญี่ปุ่น โดดเด่นในเรื่องของการนำ วัฒนธรรม ที่ทำให้การรู้จักตัวเอง จากข้อดีนำมาพัฒนา ปฏิบัติจากลักษณะจำเพาะของชาวญี่ปุ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนเป็นมรดกตกทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ที่อิชิโร ซึรุโอะ (Tsuruka, 2002, pp.358-360 อ้างถึงใน ถาวร งามตระกูลชล, 2559, น.6) ได้กล่าวไว้ว่า คนญี่ปุ่นเมื่อรวมตัวกันจะมีความพยายามสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันตามพื้นฐาน

ที่หลากหลายของตำแหน่งทางสังคมและอายุ รัศมีกระวังการถ่ายทอดทางภาษา ทั้งภาษาพูด ภาษากาย ปฏิบัติด้วยความสุภาพและความเกรงใจ ให้ความสำคัญกับการเคารพรุ่นพี่ (Sempai) จากรุ่นน้อง (Kobai) อายุสูงต่ำ ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นความเห็นส่วนตัวความมั่นใจของตนเองเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากกับคนญี่ปุ่นที่คำนึงถึงความรู้สึกของฝ่ายตรงข้ามเสมอ รวมทั้งเคารพต่อการปรับสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่เน้นการรักษาสภาพดั้งเดิมของรูปแบบสิ่งก่อสร้าง การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ที่มีความสมดุลไม่ทำลาย ส่งผลให้การสร้างความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นนั้นได้มาจาก วัฒนธรรม อันมีวิถีชีวิตของชุมชนที่มีแนวความคิดของเดวิด แมททิว ในงานของถาวร งามตระกูลชล (2559) การปกครองท้องถิ่น :บทเรียนชุมชนเข้มแข็งประเทศไทยญี่ปุ่น ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จว่า ชาวญี่ปุ่นมีชุดความคิด (Mind-Set) จากสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ในการสร้าง “จิตสำนึกสาธารณะ” หรือที่เรียกว่า “Shudan Ishiki” (จิตสำนึกความเป็นกลุ่ม) มองว่ามนุษย์ไม่สามารถดำเนินชีวิตได้เพียงลำพัง แต่ต้องดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น ด้วยรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจิตสำนึกการรวมกลุ่มจะมีลักษณะของการเคารพซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญต่อกันรวมทั้งการเชื่อใจซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่ให้คุณค่ากับหลักธรรมาภิบาล ทำให้ชาวญี่ปุ่นเห็นว่า นี่คือพลังสำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วมของกลุ่มพวกเขาด้วยกัน จนเกิดความเคยชินจนกลายเป็นรากฐานของสังคมญี่ปุ่น แสดงให้เห็นจิตสำนึกที่แยกได้เป็น 2 ส่วน คือ เกิดขึ้นจากความต้องการการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และความรู้สึกที่ตนเองมีความเหมือนหรือเห็นสอดคล้องเป็นพวกในกลุ่มเดียวกัน

สังคมในเขตพื้นที่ของการมีจิตสำนึกความเป็นกลุ่มมักเกิดขึ้น ในกรณีของชุมชนหมู่บ้านตามชนบทธรรมเนียมประเพณีที่มีพื้นฐานการใช้ชีวิตแบบเกษตรกรรมกับน้ำ ภูเขา ธรรมชาติ ทำให้การจัดสรรต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการร่วมกันจนเกิดแนวทางของการเกื้อกูลรักษา ร่วมกันจนทำให้ทุกหมู่บ้านของญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่มากกว่าครอบครัว สนับสนุนที่ไม่ใช่แค่เพื่อค่าจ้างหรือการไหว้วานกัน แต่เป็นส่วนเดียวกันของสังคมที่ได้รับการรักษาไว้อย่างเข้มแข็ง และมีผลต่อแบบแผนความสัมพันธ์ของคนญี่ปุ่นในทุกด้าน จากภายิตโบราณของญี่ปุ่นที่กล่าวว่า “ตะปูที่โผล่ออกมามากจะถูกตีกลับลงไป” (Deru Kugi Wa Utareru) หมายความว่า ชาวญี่ปุ่นจะยกย่องผู้ให้ความร่วมมือ ร่วมใจการทำงานเป็นกลุ่ม การที่ตะปูโผล่ออกมานอกกลุ่ม ต้องตีกลับให้เข้ากลุ่มเสมอ การเป็นหนึ่งอันเดียวกัน และความเข้าใจเกิดขึ้นโดยธรรมชาติที่เกิดจาก “การปรึกษาหารือของกลุ่ม” ที่เกิดจากการเห็นพ้องต้องกัน รวมถึงการเป็นทีมเวิร์คที่มีการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม จนกลายเป็นจิตสำนึกสาธารณะที่เป็นการพัฒนาเชิงคุณค่าของการปกครองท้องถิ่นที่มีชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการริเริ่มของคนญี่ปุ่นตลอดมา

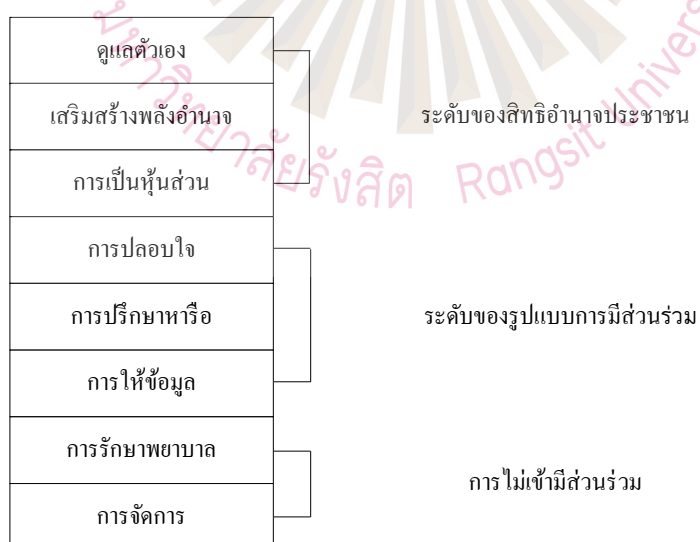
นอกจากนี้ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ประชาชนกับสถาบันที่เข้มแข็งมาก ที่มีแนวคิดที่มีลักษณะของคนภายใน (Naka) กับคนภายนอก (Soto) สืบเนื่องมาจากภูมิศาสตร์ของญี่ปุ่นที่เป็นเกาะแยกโดดเดี่ยวทำให้การรวมตัวเพื่อความอยู่รอดเหนียวแน่นจนทำให้เกิดวัฒนธรรมแบบเดียวกันในพื้นที่ ทำให้คนภายในคือครอบครัวเดียวกัน หมู่บ้านเดียวกัน และคนภายนอก คือ คนที่อยู่นอกชุมชนตนเอง แต่ผู้ใหญ่ในระดับต่าง ๆ กลับสอนให้ทุกคนในกลุ่มแยกกันให้ชัดและสอนให้รู้จักเกรงใจรวมทั้งสะท้อนถึงการปฏิบัติที่เน้นการกระทำมากกว่าคำพูด จะเห็นว่าชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะไม่พูดตรง ๆ ให้กระเทือนใจ แต่ทำให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจในส่วนลึกของคนภายนอก ในการนี้เองศาสนาที่เป็นโครงสร้างหลักของการเปิดใจในด้านจิตสำนึกของชาวญี่ปุ่น คือ ศาสนา โดยเฉพาะลัทธิขงจื้อ ที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดโลกทัศน์ จริยธรรมและกรอบแนวคิด ที่ให้ความสำคัญที่เน้นความสุขของการอยู่ร่วมกันของสังคม ผ่านครอบครัว ความกตัญญู ความต่อเนื่องของชีวิต รู้ถึงสกุลาของตน ที่มาของบรรพบุรุษเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด

อีกหนึ่งชุดความคิด คือ ความเป็นภาวะผู้นำของชุมชน ที่มาจาก “วิถีบูชิโด” หรือวิถีนักรบ ที่มาจากสังคมนักรบของญี่ปุ่น โบราณ ความจงรักภักดี เสียสละตนเอง ความยุติธรรม ความรักเกียรติ พวกพ้อง ที่สืบทอดและสั่งสอนกันมาตั้งแต่ระบอบศักดินาสวามิภักดิ์ เกิดจากความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธศาสนิกายเซน กับคำสอนของขงจื้อ และศรัทธาในลัทธิชินโต ทำให้กลายเป็นลัทธิประจำชาติของญี่ปุ่น ผู้ยึดถือ บูชิโด จะไม่กลัวอันตรายและความตาย สอนให้รู้จักตนเองและไม่ยึดติดตัวตน รวมทั้งการจงรักภักดีต่อชาติ และการให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษ คือ การจงรักภักดีต่อเจ้านาย นับถือจักรพรรดิคูเทฟเจ้า ซึ่งมีส่วนคล้ายกับศักดินาของไทยที่มีวัฒนธรรมทางการเมือง ในการให้ผู้ปกครอง คือ สมมุติเทพ หรือทวารราชา ที่เรียกว่า ระบอบราชาธิปไตย การเน้นให้มองเห็นแผ่นดิน คือ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้แนวคิดของชาบูไรมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงสังคมให้ญี่ปุ่นมีการปกครองที่ค้ำึงถึงชาติ ที่สัมพันธ์ประชาชนกับผู้นำที่มีต่อกันผ่านจิตวิญญาณ สายเลือด ผ่านยุทธจักรบูชิโด ซึ่งเป็นแก่นแท้จริยธรรมของญี่ปุ่นที่เชื่อว่าความจริงใจและความซื่อสัตย์ทำให้ชีวิตมีคุณค่า เป็นศักดิ์ศรีที่มีสัจจะวาจา ความภักดี ที่มีลักษณะบอกถึงความสัมพันธ์กันแบบครอบครัวกันที่มีอย่างเป็นระบบ

วัฒนธรรมญี่ปุ่น สะท้อนรากฐานที่เกิดจากชุมชน ดังจะเห็นได้จากจุดเริ่มต้นการรวมกลุ่มและชุดความคิดที่เกิดจากพื้นที่ทางสังคม ภูมิศาสตร์ของชุมชน ในการสร้างจิตสำนึก และแพร่กระจายการสอนการปฏิบัติในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองจนเป็นอัตลักษณ์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจนเกิดกระแสของท้องถิ่นที่ประเทศไทยได้นำมาเป็นต้นแบบจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ของชุมชน และตัวอย่างจากผู้นำต่อแนวคิดในการบริหารจัดการท้องถิ่นของ Morihiko Hiramatsu ผู้ว่าราชการจังหวัด โออิตะ ที่ใช้แนวคิดบูชิโดเป็นหลักในการบริหารที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองในชุมชน ผ่านแนวคิด “หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Village One Product : OVOP) จนเป็นที่สนใจในระดับนานาชาติรวมทั้งประเทศไทยนำมาปรับปรุงจนเกิดเป็น OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน จากแนวคิดนี้เปลี่ยนสังคมที่มั่งรายนได้ประชาชาติ (GNP) เป็นหลักมาสู่ความพึงพอใจมวลรวม (GNS) โดยมีเป้าหมายให้คนในชนบทมีรายได้ของตนเองและความภาคภูมิใจ โดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมาบริหารจัดการที่มีหลักคิดระดับโลกแต่ทำระดับท้องถิ่น เป็นอิสระ พึ่งพาตนเอง คิดพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการเห็นคุณค่าของคนเป็นสำคัญ

ในการนี้เองเราจะเห็นว่า ญี่ปุ่น มีกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจในเรื่องส่วนรวม เป็นจุดแข็งของการพัฒนาที่มี Mind Set หรือชุดความคิดที่เด่นชัดและได้นำมาเป็นยุทธศาสตร์พัฒนาเมือง ที่มีความเชื่อว่า ประเด็นหรือปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม การดำรงชีวิตในท้องถิ่น ไม่มีใครเข้าใจ รับรู้ได้มากกว่าผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ที่เห็นพ้องร่วมกันไปสู่การปฏิบัติ เพื่อยกระดับการพึ่งตนเองที่ยึดชุมชนเป็นแกนสำคัญ รวมทั้งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนจากแนวคิดของ Arnstein (1969) ในการแยก ระดับการกำหนดนโยบายของชุมชนออกเป็น 8 ระดับ

รูปที่ 3.1 ระดับการเข้าร่วมของคนในชุมชนตามแนวคิดของ Arnstein

ที่มา : Arnstein ,1969

จะเห็นว่าการพัฒนาเมืองจากระดับการมีส่วนร่วม ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้าไปมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการต้น ๆ และมีการกระจายอำนาจ สิทธิในการตัดสินใจให้แก่ท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างเต็มที่ (Tamura, 2003, pp.127-128 อ้างถึงใน ถาวร งามตระกูลชล, 2559, น.20)

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาของญี่ปุ่น คือ การนำกระบวนการเรียนรู้ชุมชน หรือ ภูมิปัญญาที่ได้จากชุมชนที่มีแนวทางการพัฒนาจากประวัติศาสตร์ชุมชน ที่นำจิตสำนึกในอดีตมา สังสมตั้งแต่การศึกษาในวัยเด็ก จนทำให้เกิดการตกผลึกของสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบัน ดังคำพังเพย ญี่ปุ่นโบราณว่า “การเรียนรู้สิ่งใหม่ต้องเริ่มเรียนรู้สิ่งเก่าให้เข้าใจอย่างถ่องแท้” รวมทั้งยุทธศาสตร์ การพัฒนาคนที่มีส่วนสำคัญที่จะทำให้ประชาชนมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเองที่คนญี่ปุ่น เห็นร่วมกันในการมองมิติวัฒนธรรมชุมชนที่มีชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง จนกลายเป็นต้นแบบสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

3.2 บทเรียนพื้นที่การพัฒนาของไทย

3.2.1 การพัฒนาจากข้างใน: ในมุมมองคีรีวง นครศรีธรรมราช

การพลิกฟื้นการสร้างตัวขึ้นมาใหม่จากกรณีชาวหมู่บ้านคีรีวง ตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา หลังจากต้องเผชิญความเลื่อม อุปสรรคหลายประการจากภัยธรรมชาติมานับไม่ถ้วน จากหลักที่ตั้ง ทางภูมิศาสตร์ที่โดดเดี่ยวและห่างไกลจากกลไกรัฐ มาสู่การพึ่งตนเองที่มีการนำโดยสถาบันทาง สังคมภายในชุมชน โดยการยกระดับจากสังคมแบบเก่า หรือจารีตประเพณี (Traditional Society) ไปสู่สังคมแบบตลาด (Market Society) และเป็นชุมชนต้นแบบในฐานะชุมชนอนาธิปไตย ที่เลือกทาง ของตัวเองภายใต้การพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอ (Uneven Development) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกิตติ ตันไชย, 2560, น.225) โดยใช้ทรัพยากรภายในที่มีอยู่ในชุมชนเกือบทั้งหมด เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการอยู่รอดของคีรีวง ในเรื่องความผูกพันระหว่างเครือญาติด้วยกัน เครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคม การนำที่เข้มแข็งและการใช้แรงงานที่ยึดหยุ่นในครอบครัว แต่การพัฒนาไม่ได้ตัดขาดจาก ภายนอกรัฐ โดยสิ้นเชิง นโยบาย ยุทธศาสตร์ยังคงมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่การขาดการ บริการสาธารณะทำให้คีรีวงจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรภายในมาใช้เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกิตติ ตันไชย, 2560, น.231)

การพัฒนาจากการ “ระเบิดจากภายใน” และให้ความสำคัญกับภูมิประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และเป็นวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ภัยคุกคามหรือความเสี่ยงลดน้อยลง มีการสนับสนุนจากภาครัฐมากขึ้น จากภูมิปัญญาการบริหารของคีรีวง ในเรื่องของความสำเร็จในการปรับตัวให้เข้ากับภัยธรรมชาติในด้านที่สัมพันธ์กับตลาดและทุน ในการใช้เทคโนโลยีเข้ามาปรับปรุงการผลิตที่มีการให้ผู้นำรุ่นใหม่ และรุ่นเก่าที่ต่างมีบทบาท และศักยภาพสูงในเรื่ององค์ความรู้ที่มีการรวบรวมกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถ หรือประชาสังคมที่มีแกนกลาง ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อน และการหาวิธีใช้ประโยชน์ (Utilize) จากความคิดค้นของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ จากเครือข่ายทางสังคมรูปแบบใหม่ ๆ การหาโอกาสจากภายนอกที่มีธุรกิจที่มีการติดต่อสื่อสารเครือข่ายระหว่างจังหวัด ในด้านแรงงานที่ส่งเสริมการทำงานนอกหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จนทำให้การจัดการมีลักษณะของการยอมรับกฎเกณฑ์ส่วนกลางทางสังคมที่หมู่บ้านนำมาดำเนินการปฏิบัติการงานรวมหมู่ร่วมกันและสุดท้าย กลยุทธ์การใช้แรงงานโดยการพึ่งพาแรงงานครอบครัวและพึ่งพาที่ดิน ลดความเสี่ยงต่อภัยคุกคามและความไม่แน่นอนเพื่อลดค่าใช้จ่าย เพราะจะทำให้เกิดความยืดหยุ่นเพื่อความอยู่รอดถ้าเหตุการณ์ไม่คาดฝันเกิดขึ้น

ซึ่งสรุปได้ว่า แนวทางของคีรีวง คือ การให้ความสำคัญในบทบาทของหมู่บ้านที่มีทรัพยากรมาจากฐานวัฒนธรรม นำมาปรับปรุงให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมหรือจิตสำนึกใหม่ของชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมผ่านแนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญและใส่ใจในประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงผ่านยุคสมัยทางสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งคีรีวงได้นำมาสังเคราะห์และยึดโยงภายใต้บทบาทการบริหารที่ให้รัฐและชุมชนบริหารจัดการร่วมกันในการให้บริการทางสังคมและสินค้าสาธารณะ แนวใหม่หรือที่เรียกว่า การบริหารทรัพยากรร่วม “Co-Production” โดยที่รัฐและองค์กรชุมชนร่วมกันแชร์ทั้งทรัพยากรที่เป็นข้อมูลและบุคคล เป็นการผลิตร่วมที่ได้ผลลัพธ์และประโยชน์ทั้งสองภาคส่วน รวมทั้งทุนทางสังคม (Social Capital) ที่นำเสนอโดย โรเบิร์ต พัดนัม ที่เห็นว่า “บรรทัดฐาน คุณค่าที่ส่งเสริมความร่วมมือทางสังคม” คือ ทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสถาบันที่มีคุณภาพ ซึ่งคีรีวง มีทุนทางด้านของความคิดสร้างสรรค์ ความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ที่สำคัญที่สุดของแนวคิด คือ “การพัฒนาจากข้างใน” (Endogenous Development) ของหมู่บ้าน ชาวบ้านคีรีวง รวมทั้งแนวทางการพัฒนาของจีนและญี่ปุ่น ที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกิตติ ตันไชย (2560) ค้นคว้าในเรื่องของการนำมาพัฒนาท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งและขอใช้

แนวทางในการสังเคราะห์ถอดบทเรียน ไทย จีน ญี่ปุ่น มายืนยันว่าการพัฒนาที่มีการใช้ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่เสนอโดย เฟย์เสี่ยวทง นักสังคมวิทยาของจีน 1970 จนได้นำโมเดลการพัฒนามาใช้อย่างจริงจังในแผนพัฒนา 5 ปี ของประเทศจีนในปี พ.ศ.2521 ได้กล่าวไว้ว่า

“ระบบเศรษฐกิจใด ๆ ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เติบโตขึ้นโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์ และมีโครงสร้างองค์กรและระบบเหตุผลของตนเอง...และเมื่อพัฒนามาถึงจุดหนึ่งก็ย่อมจะมีระบบเฉพาะเจาะจงปรากฏขึ้น โดยผูกโยงอยู่กับกรอบจริยธรรมซึ่งบังเกิดจากวัฒนธรรมนั้น ๆ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย (Fei, 2015, p.16 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกิตติ ตันไชย, 2560, น.252)

3.2.2 แหลมใหญ่: การจัดการชุมชนโดยการพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนตำบลแหลมใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นอยู่กับความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเหมือนมรดกของชุมชนมาบริหารจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง โดยมีระบบวัฒนธรรม องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชุมชน มาดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ พื้นฟู และทรัพยากรที่มีคนในชุมชนเป็นแกนหลักพลังสำคัญ โดยมีกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และเป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาชุมชน หลังจากประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งชุมชนมีแนวคิดหลักในการสร้างองค์ความรู้และการจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี

ประวัติศาสตร์ชุมชนแหลมใหญ่สะท้อนการสั่งสมองค์ความรู้ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ แก่แก่มานานกว่า 100 ปี ในการที่ทำให้คนแหลมใหญ่สามารถอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้มาจากการใช้ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 2 ระดับ คือ ในระดับที่เป็นรูปธรรม หรือสังเกตได้ องค์ความรู้ที่เห็น ได้จากพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีพื้นบ้านและในระดับนามธรรมที่เป็นเรื่องของ การให้คุณค่าเกี่ยวกับความเชื่อ อุดมการณ์ และสำนึกของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติที่เรียกว่าเป็นรากฐานสำคัญที่แหลมใหญ่ใช้วัฒนธรรมชุมชนมาเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ ดังที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ศึกษาและถ่ายทอดผ่านงานวิจัย “แหลมใหญ่ การพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชน

เพื่อการจัดการทรัพยากร” จนเป็นชุมชนเข้มแข็งที่มีจุดร่วมการพัฒนาทั้งภายนอกและภายใน โดยใช้ความสามารถของชุมชนที่แสวงหาวัฒนธรรมชุมชนมาปรับใช้ ผลิตใหม่ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน จากภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น (พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และคณะ, 2556, น.229-231)

1) ระบบการผลิต ด้านเกษตรกรรมที่มีมาครั้งอดีต โดยอาศัยและพึ่งพาการเพาะปลูกสวนมะพร้าว ผลิตน้ำตาลและประมงชายฝั่ง ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำ และป่าชายเลน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนตระหนักรู้ในการร่วมมือ อนุรักษ์ ฟื้นฟูแหล่งอาหารของชุมชนให้คงอยู่หลังสภาพแวดล้อมกำลังมีปัญหาและคุกคาม

2) ระบบเครือข่ายและความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ชุมชนมีความสัมพันธ์มาตั้งแต่สมัยจัดตั้งชุมชน มีความร่วมมือร่วมใจ พึ่งพาอาศัย ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนรวมร่วมกัน ระหว่างญาติมิตรที่เรียกว่า “แขกแรง” หรือการลงแขก เพื่อระดมพลังจากสมาชิกชุมชนในการบริหารจัดการได้ในทุกกิจกรรม จนเกิดเป็นประเพณีที่เกิดจากการจัดการโดยความสัมพันธ์ อย่างเช่น โครงการ แขกแรงเก็บขยะ ภูมิปัญญาแก้ปัญหาชุมชน

3) ระบบศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม การนับถือและการปฏิบัติกิจทางประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่คนแหลมหใหญ่ให้คุณค่าและความเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาตั้งแต่อดีตที่มีทั้งความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหนือธรรมชาติ แม่นางเรือ แม่เตาไฟ และเทพเจ้าแห่งท้องทะเล สิ่งเหล่านี้ถือเป็นระบบคุณค่าของชุมชนที่ใช้เป็นกลไกในการจัดการคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ที่นำไปสู่การรวมพลังชุมชนต่อการจัดกิจกรรมส่วนรวมและสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน ที่ลดความขัดแย้งและปรองดองลงได้ ซึ่งจะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรมลอยเรือ และลานวัฒนธรรม ปากสมุทร

สรุปแนวทางการพัฒนาตามที่ยกตัวอย่างนั้น เป็นการเน้นย้ำลงไปที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานของการพัฒนา โดยมีวัฒนธรรมเป็นจุดขายและจุดสร้างกระบวนการชุมชนแนวใหม่ที่มีความหลากหลายเป็นอัตลักษณ์เด่นชัด ในเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วม พลเมืองจากชุมชนที่มีรากฐานจากการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติถึงความเป็น จิตอาสา ของคนในท้องถิ่นที่มาจากการ “เห็นร่วม ส่วนรวมสำคัญ” “ใช้ใจนำทาง” สู่การปฏิบัติโดยกระบวนการสร้างสรรค์มาจากประวัติศาสตร์ชุมชนที่สังคมมนุษย์ล้วนมีการโหยหาอดีตจากรากเหง้า ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศไทยรวมทั้งประเทศญี่ปุ่นเอง ปัญหาผู้สูงอายุยังเป็นอันดับต้น ๆ ของการพยายามแก้ไข ทำให้เราต้องหันกลับมาที่การพัฒนาที่สมดุลนอกจากความต้องการทางกายภาพซึ่งอาจจะถึงจุดล้มเหลวที่ทรัพยากรไม่เพียงพอ แต่สิ่งที่สามารถยังตอบสนองในด้านจิตใจ คือ

ความเข้มแข็งและการแบ่งปันจากทรัพยากร “เหตุจากความไม่สมดุล” ที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เข้มแข็งโดยประเทศที่กล่าวมา ล้วนมีผลผลิตที่ไม่ต่างกัน คือ การนำวัฒนธรรมของตนเอง ค้นหาแก่นของส่วนรวมในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่ไม่ปล่อยให้เป็นภาระหรือความรับผิดชอบของรัฐฝ่ายเดียว แต่ทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ตื่นตัว จากภูมิปัญญาที่มีคุณค่ามาสร้างวัฒนธรรมใหม่ วัฒนธรรมที่เป็นการเมืองของพลเมืองที่มีจิตสำนึกร่วม ผลประโยชน์ คือ ความสุขที่วัตถุ คือ ตัวเชื่อมกลางของการอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติให้คล่องแคล่วรวดเร็วขึ้นเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อนบ้าน สมาชิกในสังคม คือ องค์ประกอบสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ชื่อว่า เป็นพลังแห่งจิตอาสา เครือข่ายความร่วมมือเชื่อมโยงในการแก้ปัญหาพัฒนาาร่วมกัน คือ ทางออกของการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.3 บริบททั่วไปพื้นที่การศึกษาจังหวัดลำพูน: นครแห่งทุนวัฒนธรรมชุมชน

นครหริภุญชัย ชื่อเดิมของลำพูน หรือพะเยา ซึ่งปัจจุบันได้มีการพัฒนาให้เป็นเมืองแห่งวัฒนธรรมชุมชน ที่มีภูมิปัญญาจากประวัติศาสตร์มาจากความหลากหลายของความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากยุคแรกที่หริภุญชัยอยู่ภายใต้อาณาจักรล้านนา แต่ขึ้นชื่อได้ว่ามีแหล่งอารยธรรม เป็นเมืองโบราณที่รุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ มีอายุประมาณ 1,343 ปี มีที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำปิง และแม่น้ำกวัง ตามพงศาวดารโยนกเล่าสืบต่อกันถึงการสร้างเมืองหริภุญไชย ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ลำพูนก่อตั้งขึ้นโดยมีระเบียบแบบแผน ทั้งการปกครองศาสนา ศิลปวัฒนธรรม รุ่งเรืองในด้านการค้าเศรษฐกิจ โดยมีกษัตริย์ปกครอง สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าของความเป็นทางการ การสร้างผู้นำผ่านสถาบันซึ่งเป็นวิถีแห่งอำนาจทางการเมืองที่มีการทำนุบำรุงศาสนา สร้างความเชื่อศรัทธาให้เกิดวัฒนธรรมที่เกิดจากศาสนาผ่านสถาบันกษัตริย์

สมัยประวัติศาสตร์แรกเริ่ม ระหว่างศตวรรษที่ 13-19 เมืองลำพูนนำโดยราชธิดากษัตริย์เมืองละโว้พระนาม “จามเทวี” ปฐมกษัตริย์ปกครองเมืองหริภุญไชย สืบราชวงศ์จากกษัตริย์จากการส่งทูตเชิญจากเมืองคบุตร ซึ่งเป็นชนชาติมอญ โดยมีฤาษีวาสุเทพ เป็นผู้เกณฑ์มาสร้างเมืองนี้ขึ้น สะท้อนการผสมผสานเชื้อชาติ ชนชาติมอญที่เข้ามามีบทบาทสำคัญร่วมกันกับสถาบันกษัตริย์พร้อมกับ “วัฒนธรรมทวารวดี” ที่มีต้นกำเนิดจากลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง ในยุคของการขยายการปกครองการสร้างและสถาปนาอาณาจักรล้านนา สาเหตุเกิดจากความพ่ายแพ้ในสมัยพระยาธิบา ได้เสียการปกครองให้แก่พมูนเม็งรายมหาราช สมัยล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 19-21)

ผู้ซึ่งรวบรวมแคว้นแคว้นทางเหนือเข้าเป็นอาณาจักรล้านนา และได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองไป เชียงใหม่ และยกให้เมืองหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาประดิษฐาน อย่างมั่นคงและต่อเนื่องในดินแดนหริภุญไชย ถึงแม้ว่าจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักร ล้านนาแต่ก็ได้เป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมให้แก่ผู้ที่เข้ามาปกครอง แปลความ ได้ว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองและมีการนำวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาทำใด ลำพูนยังคง รักษาวัฒนธรรมของตนเองซึ่งมีความเป็นล้านนาไว้มากที่สุดดังปรากฏหลักฐานทั่วไปในเวียงกุมกาม เชียงใหม่ และเชียงราย เมืองลำพูน ที่ยังคงความสำคัญในทางศิลปะและวัฒนธรรมของอาณาจักร ล้านนาไว้อย่างแข็งแรง

วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในยุคต้นรัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ 24-25 เป็นยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง ในช่วงที่พม่าครอบครองดินแดนล้านนา เกิดสงครามขึ้นบ่อยครั้ง ชาวเมืองพากัน หลบหนีเข้าป่า ปล่อยให้บ้านเมืองร้างพญากาวิละ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้แต่งตั้งน้องชาย คือ พระยาบุรีรัตน์ (คำฝั้น) มาครองเมืองลำพูนและได้อพยพผู้คนชาวยองมาสร้างบ้านแปงเมืองใหม่ โดยตั้งถิ่นฐานที่อยู่แถบริมน้ำกวัง น้ำปิง และน้ำทาชาวยองได้นำวัฒนธรรม ศิลปกรรม และงานช่าง ต่าง ๆ มาด้วย ยุคนี้นับว่าบ้านเมืองสงบสุข ร่มเย็น

จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมืองลำพูนจึงได้เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทย มีผู้ครองนครสืบทอดกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ คือ ยุคปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีการแต่งตั้งข้าหลวงประจำเมืองมาปกครองเมืองลำพูน รวมทั้งเมือง ที่อยู่ใกล้เคียงตั้งเป็นมณฑล มีข้าหลวงใหญ่ปกครองขึ้นตรงต่อสยาม โดยมีการยกเลิกการปกครอง แบบเจ้าผู้ครองนคร ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เจ้าผู้ครองนคร องค์สุดท้าย คือ พลตรีเจ้าจักรคำ ขจรศักดิ์ ถึงแก่พิราลัย เมืองลำพูนจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครองสืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559, น.6-7)

ภูมิประวัติศาสตร์-ลำพูนเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในเรื่องความเจริญรุ่งเรือง ทางด้านพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม คมนาคม การเมือง การปกครองในแถบลุ่มแม่น้ำปิงแม้จะเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เล็กที่สุดของจังหวัดในภาคเหนือตอนบน มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมร่วมกันระหว่าง “ทวารวดี” “ละโว้” และ “หริภุญไชย” ผสมผสาน กลายเป็นการสร้างเมืองลำพูน จากแคว้นทวารวดี ที่แปลว่า เมืองที่มีประตูเป็นกำแพง (มีประตูเมือง

มากมาย) หรือเมืองที่เป็นศูนย์กลางที่มีอำนาจแผ่ขยายไปทุกทิศทุกทาง บันทึกประวัติศาสตร์พบว่า มีเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่มีการนับถือศาสนาในแบบแผนเดียวกันกับเมืองโบราณนครปฐม เมืองคูบัวราชบุรี เมืองอู่ทองสุพรรณบุรี เมืองพondiกาญจนบุรี เมืองละโว้ลพบุรี เมืองบนนครสวรรค์ เมืองศรีมโหสถปราจีนบุรี ซึ่งเมืองเหล่านี้เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และมีอิทธิพลของศิลปะทวารวดี เป็นแบบแผนของอารยธรรมทางศาสนา ปรากฏอยู่ในโบราณสถานทั่วทุกภาคของประเทศ ซึ่งมีอยู่ในบันทึกของหลวงจีนฮวนฉาง (พ.ศ.1172-1188) และหลวงจีนอี้จิง (พ.ศ.1214-1236) ที่ไปศึกษาพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย บอกถึงการเป็นเมืองของพระกษัตริย์ผู้อวดตายเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ จากมหากาพย์ของอินเดีย ซึ่งแคว้นทวารวดีปรากฏอยู่ในบันทึกที่มีชื่อแคว้นทวารวดี ปรากฏอยู่รวมทั้งเมืองละโว้ หรือชื่อเก่าของเมืองลพบุรี พบซากโบราณสถานขนาดใหญ่ในศิลปกรรมทวารวดี มีอายุพุทธศตวรรษที่เป็นต้นมาชี้ให้เห็นการเจริญเติบโตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์แบบพื้นเมือง มีการผสมผสานและได้รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย เชื่อมโยงถึงการพบหลักฐานประวัติศาสตร์ทางโบราณคดีที่ชุมชนมีการแพร่อิทธิพล การจัดตั้งบ้านเมืองของละโว้ที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐศาสตร์ ในการรวบรวมทรัพยากรส่งมายังละโว้ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544, น.30-31)

เมืองลำพูน จึงเป็นเมืองสำคัญในทางศิลปวัฒนธรรมด้านนา ทั้งจากเหตุผลของภูมิศาสตร์และขอบเขตที่เป็นเมืองเก่า จากความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี และคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ให้ลำพูนอยู่ในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า 10 เมือง เป็นเมืองเก่า อยู่ในกลุ่มที่ 1 ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง กำแพงเพชร พิชณุโลก ลพบุรี พิมาย นครศรีธรรมราช และสงขลา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2553, เมืองลำพูน เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2554 และเมืองน่าน เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2555 เป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีขนาดใหญ่ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรในยุคใดยุคหนึ่ง มีหลักฐานของงานศิลปกรรมที่มีลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรนั้น ๆ ในอดีต และในปัจจุบัน มีการอยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชนเดิม และจากการที่ลำพูน เป็น 1 ใน 10 เมืองเก่า ทำให้การพัฒนาตามแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูนที่เน้นการพัฒนาเมืองใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีและกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าแบบบูรณาการ ด้านการฟื้นฟู ดูแล รักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์เมืองเก่า และด้านส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และเสริมสร้างความเข้าใจถึงประโยชน์ของเมืองเก่า และรักษาเมืองเก่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อย่างยั่งยืน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, 2561)

ประกอบกับจังหวัดลำพูนเป็นกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพที่สามารถใช้เป็นศูนย์กลางความเจริญของพื้นที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจในอนาคต สะท้อนจากการเป็นอันดับ 1 ของภาคเหนือและอันดับ 12 ของประเทศ จากรายงานคณะกรรมการพัฒนาและเศรษฐกิจแห่งชาติ ในปี 2551 จากมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ (GPP) เฉลี่ยต่อหัว รวมทั้งการมีทั้งเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการขนส่งทั้งรถยนต์และรถไฟ เชื่อมต่อเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ตาก ที่มีความสำคัญในการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างยาวนาน รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ที่มีป่าไม้โดยชุมชนได้รับการอนุรักษ์โดยชุมชน

การพัฒนาท้องถิ่นตามหลักการการพัฒนาประเทศ หรือยุทธศาสตร์ชาติที่เป็นกลไกหลักของการบริหารจัดการจากภาครัฐที่ทำให้จังหวัดลำพูน มีความชัดเจนมากขึ้นในระดับนโยบายที่รัฐส่วนกลางได้ส่งเสริมและสนับสนุน ในมิติวัฒนธรรมที่มีชุมชนเป็นฐานการพัฒนาที่มีเนื้อหาสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560–2564) ทั้งจากหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” สะท้อนหลักปรัชญาความเป็นสังคมไทยที่ถูกนำมาใช้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9–11 พัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง และกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน และการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและภูมิสังคมเฉพาะของพื้นที่ภาคเหนือให้เป็นฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์มูลค่าสูง พัฒนาสภาพแวดล้อม เมืองศูนย์กลางของจังหวัดให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างมีบูรณาการภายใต้การมีส่วนร่วมของส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน

แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ.2561-2564) ทำให้เห็นการย้อนกลับมามองวัฒนธรรมชุมชนจังหวัดลำพูน จากวิสัยทัศน์ “เมืองแห่งความสุข บนความพอเพียง” ที่หมายถึง ประชาชนในจังหวัดลำพูนมีความสุขจากคุณภาพชีวิตและอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี การวัดความสุขของประชาชนมาจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ที่ได้แนวคิดคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของ OECD (The Organization for Economic Co-Operation and Development) มาปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของจังหวัดลำพูน ซึ่งยังคงสอดคล้องการพัฒนาศักยภาพของคนหรือทุนมนุษย์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคุณธรรมความสามัคคีของคนในสังคมที่แม้จะเป็นความต้องการของส่วนกลาง ปฏิเสธไม่ได้ว่ารัฐได้ปรับเปลี่ยนการทำงานในระดับนโยบายเพื่อเอื้อต่อการ

พัฒนาตามแนวทางที่เห็นความสำคัญของวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านยุทธศาสตร์ที่ตั้งใจ ตั้งมั่นจะเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาจากแผนพัฒนาจังหวัดที่สะท้อนความเป็นรูปธรรมของจังหวัด

รูปที่ 3.2 แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ.2561-2564)

ที่มา : กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัดลำพูน, 2561

ยุทธศาสตร์จังหวัดลำพูนที่กำหนดทิศทางการพัฒนาให้เป็นเมืองแห่งหัตถกรรมสร้างสรรค์ (Creative Craft Innopolis) เมืองจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรม (Cultural Experience Destination) การพัฒนาสู่เมืองแห่งคุณภาพชีวิต (Quality of Life) การพัฒนาสู่เมืองนิเวศน์ (Eco-Town) สะท้อนศักยภาพ การสืบทอด ถ่ายทอด และความโดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่โดดเด่นมีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ในบริบทของกลุ่มวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ที่บ่งชี้ภูมิศาสตร์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางสังคมที่ทำให้เกิดประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ เชื่อมโยงไปสู่การแก้ปัญหาาร่วมกัน ครอบคลุมความมั่นคงและยั่งยืนจากการมองศักยภาพชุมชนจากสิ่งที่เป็นสินทรัพย์ของจังหวัดลำพูนที่มีชุมชน ประวัติศาสตร์ และเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน โบราณสถาน และวิถีชีวิตประเพณีที่นับว่าทำให้จังหวัดลำพูนมีความได้เปรียบกว่าจังหวัดอื่น ๆ เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นจุดเริ่มต้นของอารยธรรมล้านนา หรืออาจเรียกว่า “แสงแรกแห่งล้านนา” และด้วยความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ของผู้คนจากความโดดเด่นทางชาติพันธุ์จึงเป็นจุดดึงดูดความสนใจจนทำให้ลำพูนมีการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มาจากความสวยงามและคุณค่าที่ได้จากอรรถศาสตร์ไม่ตรีของการเป็นเจ้าบ้านในการ

ต้อนรับนักท่องเที่ยว จนกลายเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีวัฒนธรรมงดงามอย่างแท้จริง โดยมี กลุ่มเครือข่ายสภาวัฒนธรรมชุมชนของทุกอำเภอที่เข้มแข็งไม่ว่าจะเป็น เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ชาวอง ไทลื้อ ที่มีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การทอผ้า เอกลักษณ์ด้านภาษาถิ่น เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนตำบลอุโมงค์ เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยทรายขาว - ทาป่าเปา ซึ่งมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิต การเกษตรกรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยต้องการสะท้อนการบริหารจัดการ การพัฒนาจังหวัด ลำพูนผ่านยุทธศาสตร์ เชื่อมโยงสู่การปกครองท้องถิ่น จากศึกษาทำให้ทราบว่า ทุกนโยบายและ กิจกรรมได้สร้างให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เกิดเป็นรูปธรรมที่มีทั้งการเพิ่มมูลค่า การใช้ประโยชน์ อนุรักษ์วิถีชีวิตฟื้นฟู และการปลูกจิตสำนึกรักบ้าน รักเมือง รักชุมชน โดยมองเห็นความสามารถ และศักยภาพ โดยเห็นความสำคัญของประชาชนที่มองจากรากฐานของวัฒนธรรมเป็นสำคัญ จากการนำเสนอพื้นที่ศึกษาท้องถิ่นที่เมืองปกครองส่วนท้องถิ่น “เทศบาลตำบลอุโมงค์” ซึ่งผู้วิจัย เห็นว่า ท้องถิ่นคือรากฐานของจุดเริ่มต้นการพัฒนา “ท้องถิ่น คือบ้านเมือง” ดังคำกล่าวของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ กล่าวทศนะในการมองท้องถิ่นว่า ท้องถิ่นไม่ใช่หน่วยปกครองที่เล็กที่สุด เหมือนอย่างที่ผ่านมา แต่จงให้ความสำคัญท้องถิ่นที่เป็นกลไกหลักของชาติบ้านเมือง ในการนี้เอง ทำให้ลำพูนเป็นอีกเมืองที่มีชีวิต เป็นเมืองเล็ก ๆ แต่งดงาม และยิ่งใหญ่แห่งสมกับตำนาน “แสงแรก แห่งล้านนา”

3.4 บริบททั่วไปในพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร: เมืองแห่งประวัติศาสตร์ ภูมิณี ของประเทศ

กำแพงเพชร : เป็นเมืองโบราณเก่าแก่มียุไม่ต่ำกว่าพันปี ซึ่งเกิดขึ้นก่อนประวัติศาสตร์ไทย จะเริ่มขึ้น มีแม่น้ำปิงที่อุดมสมบูรณ์ไหลผ่าน และเป็นจุดรวมของเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญ มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยทวารวดี เป็นเมืองหน้าด่านมีศักดิ์เป็นเมืองลูกหลวง และเมืองพญามหานครของอาณาจักรสุโขทัย เดิมเรียกชื่อว่า “เมืองชากังราว” เป็นที่ตั้งของเมือง โบราณและมีเมืองบริวารรายล้อมอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น นครชุม เมืองชากังราว ไตรตรังษ์ เทพนคร และเมืองคณฑี นอกจากนี้เมืองกำแพงเพชรยังเป็นเมืองที่สองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ครองเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาวชิรปราการ” ต่อมาในปี พ.ศ.2459 ได้เปลี่ยนเมือง กำแพงเพชรเป็นจังหวัดกำแพงเพชร

ในฐานะเป็นเมืองเอกและเป็นเมืองหน้าด่านทางยุทธศาสตร์ในอดีตที่สำคัญของอาณาจักรสุโขทัย สันนิษฐานว่าเดิมมี 2 เมือง คือ ชากังราว และนครชุม เมืองชากังราว เป็นเมืองที่สร้างขึ้นก่อนตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง โดยพระยาเลอไทยเป็นผู้สร้าง ต่อมาในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ครองราชย์ ได้สร้างเมืองนครชุมขึ้นทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงอีกเมืองหนึ่ง จนกระทั่งพระมหาธรรมราชาที่ 2 ขึ้นครองราชย์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ยกทัพมาตีเมืองชากังราว กรุงสุโขทัยแพ้สงครามจึงตกเป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้จัดแบ่งกรุงสุโขทัยออกเป็น 2 ภาค ได้แก่ อาณาเขตล้านนาขมและน่าน มีเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองเอก ให้พระมหาธรรมราชาที่ 2 เป็นผู้ปกครองส่วนด้านแม่น้ำปิง คือ บริเวณตากและกำแพงเพชร มีเมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองเอก ให้พระยุทธิจักราชบุตรบุญธรรมเป็นผู้ปกครอง จึงเข้าใจว่าเมืองชากังราวและเมืองนครชุมจึงรวมเป็นเมืองกำแพงเพชรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองกำแพงเพชรทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่าน ในการทำศึกสงครามกับพม่า และเมื่อกองทัพพม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ก็มักจะเข้ายึดเมืองกำแพงเพชรให้ได้ เพื่อใช้เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารทั้งฝ่ายไทยและพม่า จะเห็นว่าทางฝั่งตะวันออกของเมืองกำแพงเพชร ปัจจุบันยังมีชื่อ นาพม่า นามอญ ปรากฏอยู่ กำแพงเพชรพยายามตั้งตัวเป็นอิสระหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ในสมัยกรุงธนบุรี เมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงจึงไม่มีบทบาทนัก นอกจากการเป็นเมืองหน้าด่านในการรบทัพจับศึกเท่านั้น เพราะเหตุที่กำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านต้องรับศึกหนักตลอดมา ประชาชน พลเมือง ไม่เป็นอันทำมาหากิน ต้องอพยพหลบภัยอยู่เสมอ บ้านเมืองวัดวาอาราม ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุทั้งหลายก็ย่อยยับไปเพราะผลแห่งสงคราม สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้น เมืองกำแพงเพชรถูกจัดอยู่ในมณฑลนครสวรรค์ ในปี พ.ศ.2459 มีการเปลี่ยนคำว่า “เมืองกำแพงเพชร” เป็น “จังหวัดกำแพงเพชร” และยังคงขึ้นอยู่กับมณฑลนครสวรรค์เรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ.2476 ได้มีการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัด และอำเภอ จึงมีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑล

การที่กำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านรับศึกสงครามในอดีตอยู่เสมอ จึงเป็นเมืองยุทธศาสตร์ มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย จากหลักฐานกำแพงเมือง คูเมือง ป้อมปราการ วัดโบราณ อยู่ทางฝั่งตะวันตกหรือฝั่งขวาของแม่น้ำปิง คนละฝั่งกับ

เมืองปัจจุบัน เมืองเก่ากำแพงเพชรน่าจะเริ่มร้างเมื่อประมาณต้นสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยากำแพง (นุช) เป็นแม่ทัพไปราชการที่เมืองตานี ตีบ้านตานีแตกจนได้รับชัยชนะ และการได้รับการขนานนามว่า “กำแพงเพชร” นั้น นอกจากเป็นเมืองหน้าด่านแล้ว การมีกำแพงเมืองที่แข็งแกร่ง มั่นคงจนข้าศึกไม่สามารถมาบุกทำลายกำแพงเมืองได้ สืบเนื่องมาจากกำแพงเมืองทำด้วยศิลาแลงที่เป็นหินที่แข็งแกร่งมากจนยากจะทำลาย รวมทั้งอ้างอิงมาจากตำนานสิงหนวัติกุมารมีว่าพระเจ้าพรหมโอรสพระเจ้าพังคราช ขณะพระชนมายุได้ 16 พรรษา ได้ยกกองทัพขับไล่ขอมคำมาถึงเมืองกำแพงเพชร อันเป็นดินแดนรัฐเก่า พระอินทร์เกรงว่าผู้คนจะล้มตาย จึงนิรมิตกำแพงขวานกั้นไว้ไม่ให้พระเจ้าพรหมผ่านไปได้ จึงเรียกกำแพงที่นิรมิตนั้นว่า กำแพงเพชร ต่อมาพระเจ้าชัยศิริ โอรสพระเจ้าพรหม มีข้าศึกขวามอญจากเมืองสุพรรณคดียกกองทัพมารุกราน พระเจ้าชัยศิริ อพยพไพร่พลลงมาที่เมืองกำแพงเพชร สร้างเมืองกำแพงเพชรเป็นราชธานีในปัจจุบันนี้

ความยิ่งใหญ่เหล่านี้ จะเห็นได้จากซากของสิ่งก่อสร้างที่เป็นกำแพงเมืองมีหลงเหลือให้เห็นอยู่ สะท้อนว่าในอดีตนั้นที่มีความเจริญรุ่งเรือง สังกัดได้จากซากโบราณสถานที่ยังหลงเหลืออยู่ อย่างเช่น แนวกำแพงเมือง ซึ่งมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์สามารถมองเห็นแนวกำแพงเมืองรอบเมือง พร้อมคูน้ำรอบ ๆ เมือง นอกจากนี้ก็ยังมีซากวัดโบราณที่เป็นวัดในทางพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก

ในการนี้เองประวัติศาสตร์จากหลักฐานกำแพงเมืองสะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นคนกำแพงเพชร จากพระราชทานพระราชนิพนธ์ในเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชรของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2449 ความว่าการสร้างกำแพงเมืองขึ้นใหม่ทดแทนกำแพงเดิมที่เป็นซากปรักหักพัง ที่เกิดจากการย้ายเมืองและมีการสร้างกำแพงเมืองที่มีลักษณะงดงามและแข็งแกร่งขึ้นทดแทน ยืนยันได้จากจากบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทยได้กล่าวถึงในตอนหนึ่งว่า “เป็นกำแพงเมืองที่เก่าแก่มั่นคง ยังคงมีความสมบูรณ์มาก และเชื่อว่าสวยงามที่สุดในประเทศ” (สันติ อภัยราช, 2545, น.5) และได้อิทธิพลมาจากการจัดวางป้อมและใบเสมาตามแนวกำแพงที่แข็งแกร่งนั้นมาจากอิทธิพลมาจากยุโรป ที่มีไปตกเป็นชาติแรก จากหลักฐานในปี พ.ศ.2053 ในการเจริญสัมพันธไมตรีในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ที่กำแพงเพชรเริ่มเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอาณาจักรแห่งลุ่มน้ำปิง จนเป็นที่กล่าวขานถึงความยิ่งใหญ่จนเป็นที่ขยาดว่าไม่มีใครมาอยากตีเมืองกำแพงเพชร หรือตีเมืองกำแพงเพชรได้เมืองเดียว

เท่ากับตีเมืองสุโขทัยได้ กำแพงเพชรจึงได้รับสมญานามว่า “เมืองแห่งนักรบ” และจากศิลาจารึกหลักที่ 46

เมืองกำแพงเพชรมีหลักฐานชัดเจนมากขึ้น ในสมัยสุโขทัย การเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ที่กล่าวตรงกันจากชินกาลมาลีปกรณ์พงศาวดารโยนกและตำนานพุทธสิหิงห์ จากปัญญาอำมาตย์ หรือพระยาญาณดิส ครองเมืองกำแพงเพชรเป็นเชื้อสายของพระธรรมราชาลิไทกับราชวงศ์สุวรรณหงษ์ ได้อัญเชิญพุทธสิหิงห์ และการพบเศษเครื่องปั้นดินเผาจากเตาบางปูนสุพรรณบุรี ที่พบในบริเวณวัดพระแก้ว บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์กำแพงเพชรกับแคว้นสุพรรณบุรี สืบเนื่องกันมา ทำให้การมีอำนาจของกำแพงเพชรเหนือสุโขทัยเมื่อ พ.ศ.1940 ในศิลาจารึกหลักที่ 38 และการที่เมืองสุโขทัย ได้มีนิมนต์พระเถระผู้ใหญ่ในการสร้างวัดศรีพิจิตร กิรติถัลยาครามที่สร้างโดยสมเด็จพระราชชนนี ไปช่วยในการก่อสร้างวัด รวมทั้งหลักฐานที่ปรากฏวัดที่อยู่รอบเมืองเป็นจำนวนมาก นั้น ทำให้กำแพงเพชรกลายเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อยปี เป็นหลักฐานยืนยันได้เป็นอย่างดีของการเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาได้ย้ายมาอยู่กำแพงเพชร โดยสิ้นเชิง (สันติ อภัยราช, 2545, น.9)

จารึกกฎหมายลักษณะโจร ทำให้เห็นอำนาจทางการเมืองและที่เปรียบได้กับอำนาจทางโลก และทางธรรมอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรเพียงแห่งเดียว เกิดจากการแสดงความยิ่งใหญ่ในการปกครองของกษัตริย์นามว่าจักรพรรดิราช หรือพระนามว่าสมเด็จพระนครินทราชาธิราชจากสุพรรณบุรี จากสุพรรณบุรีและแม้ว่าจะหมดไปพร้อมกับการที่สมเด็จพระนครินทราชาธิราช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยาทำให้สุโขทัยและอยุธยาวมกันนั้น (สันติ อภัยราช, 2545, น.18) ทำให้รู้ถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับกำแพงเพชรกับชุมชนท้องถิ่นให้เห็นว่า ศาสนาและผู้คนนั้นได้เกิดการผสมกลมกลืนกัน เกิดพัฒนาการที่มีเอกลักษณ์จากประวัติศาสตร์ที่ชวนให้ติดตาม

วัฒนธรรมกำแพงเพชร เกิดขึ้นจากความเป็นเมืองที่ประยุกต์ทางวัฒนธรรม ประเพณีจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า กำแพงเพชรเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานประชากรหรือกลุ่มชนในท้องถิ่นเดิมของจังหวัดกำแพงเพชร ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่อง เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5 ครั้งที่ 2 พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง เที้ยวเมืองพระร่วง พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ระบุว่า ชาวกำแพงเพชรเป็นคนที่พูดภาษาไทยกลาง รักความสงบ มีระเบียบ และทรงกว่าถึงชาวบ้านพราวนกระต่ายว่าบ้านช่องสะอาดเป็นระเบียบ

อุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้รวมถึงราษฎรที่เมืองไตรตรังซึ่งในพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสต้นฯ ได้กล่าวถึงไว้ด้วยว่า คนในท้องถิ่นดั้งเดิมเหล่านี้แบ่งเป็นหลายกลุ่ม เกิดจากการผสมผสานกับคนชาติต่าง ๆ เป็นต้นว่า พม่า ไต ฯลฯ ส่วนการอพยพของกลุ่มชนจากที่อื่น ๆ เข้าสู่จังหวัด

กำแพงเพชร เริ่มปรากฏตั้งแต่ พ.ศ.2493 กลุ่มชนที่อพยพเข้ามาประกอบด้วย ราษฎรจากภาคอีสาน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในทุกอำเภอของจังหวัด แต่เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ที่อำเภอ ลานกระบือ อำเภอลองขลุง และอำเภอไทรงาม กลุ่มชนลาวโซ่ง มีกลุ่มขนาดใหญ่ที่สุด ที่อำเภอ ลานกระบือ และอำเภอเมืองกำแพงเพชร ชาวล้านนากระจายอยู่ทั่วไป แต่มีชุมชนขนาดย่อมใน อำเภอเมืองกำแพงเพชร อำเภอลองขลุง อำเภอลองลาน และกลุ่มชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อำเภอ ลองลาน อำเภอลองขลุง และอำเภอขามเฒ่าบุรี การอพยพเข้ามาสู่จังหวัดกำแพงเพชร จึงทำให้เกิดความหลากหลายด้านวัฒนธรรม จนทำให้มีการอนุรักษ์ ปรับปรุง และผสมกลมกลืน จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ทั้งที่ได้จากจากภาษาสำเนียงท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ชาวกำแพงเพชร จึงมีความภาคภูมิใจที่เปรียบเสมือนกับสายธารแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ผูกพันกับวิถีชีวิต สืบทอดไปสู่ลูกหลานอย่างภาคภูมิใจ

ที่ตั้งเมืองกำแพงเพชรอยู่ภาคเหนือตอนล่าง มีภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเหมาะสมอย่างยิ่ง ในการสร้างบ้านแปงเมือง จากหลักฐานทางโบราณคดี แหล่งศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปรากฏอยู่มากมาย บ่งบอกถึงการเป็นบ้านเก่า เมืองเก่าที่เจริญรุ่งเรืองมานับพันปี และจาก โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ได้รับยกย่องเป็นมรดกโลก มีกำแพงเมืองตั้งตระหง่าน พร้อมป้อมปราการอันแข็งแกร่ง บ่งบอกว่าเมืองนี้ยืนหยัดต่อสู้ศัตรูของบ้านเมืองมาด้วยหัวใจแกร่ง ประดุจเพชร สองฝั่งแม่น้ำปิงเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าตั้งแต่เมืองไตรตรัง เทพนคร คณที นครชุม ชากราวจนถึงกำแพงเพชรนับข้างแม่น้ำปิง ห่างจากตัวเมืองทางทิศตะวันตก มีมรดกทาง ธรรมชาติ จากผืนป่าที่ยิ่งใหญ่ เช่น แม่วงก์ วังเจ้า และคลองลาน เชื่อมต่อกับผืนป่าตะวันตกที่ อุดมสมบูรณ์และยิ่งใหญ่และงดงามตามธรรมชาติที่สุดของประเทศไทย

ในภาพรวมของกำแพงเพชรเป็นเมืองเกษตรกรรม ด้วยวิถีของการทำมาหากิน ชาวบ้านใช้ ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากท้องถิ่นของตนจากงานฝีมือที่หลากหลาย เช่น การทำผ้าไหม เครื่องเงิน ชาวเขา หรือหินอ่อนจากอุตสาหกรรมที่มีอยู่ตามธรรมชาติและมีชื่อเสียงมากที่สุดจากอำเภอ พรานกระต่าย และจุดเด่นที่สะท้อนการเป็นศูนย์กลางแห่งพุทธศาสนา ที่มีพระเครื่องของคน กำแพงเพชรนั้น หรือได้ชื่อว่าเป็นคนเมืองพระดัง พระซุ้มกอ พระกำแพงลีลา จากกรุ โบราณสถาน

วัดวาอารามในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้คนกำแพงเพชรยังคงสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรม ให้ลูกหลานเหล่านี้ด้วยความภาคภูมิใจในบ้านเมืองของตน แสดงออกด้วยการนำเสนอความรักบ้านรักเมือง สร้างบ้านเมือง สืบทอดวัฒนธรรม เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมาจนถึงปัจจุบัน และด้วยวีรกรรมความกล้าหาญจากการเป็นเมืองหน้าด่านมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ชาวบ้าน ชาวเมือง ที่อุทิศชีวิตปกป้องบ้านเมือง ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งประดุจเพชร รวมทั้งการให้ความสำคัญการเอ่ยนามกับการยกย่องบุคคลสำคัญของท้องถิ่นทั้งที่อยู่ในประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรม ผู้ที่มีคุณูปการบ้านเมืองในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็่นพระยาวชิรปราการ ธรรมบาลี ชูพินิจ ที่ได้ทำคุณงามความดีที่ได้ทำไว้ให้กับคนกำแพงเพชร ยังคงมีการกล่าวถึง และร่วมใจสืบสานในฐานะวีรบุรุษที่ได้เสียสละมาอย่างสม่าเสมอจนถึงปัจจุบัน และการรักษาสืบทอดประวัติศาสตร์บ้านเมืองมาอย่างยาวนาน ได้คนกำแพงเพชรได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ การเสด็จประพาสต้นของพระพุทธเจ้าหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระราชดำเนินทรงเยือนกำแพงเพชร ในการเปิดศาลากลางจังหวัด พระราชทานโครงการพระราชดำริ โครงการชลประทาน ท่อทองแดง เพื่อทดน้ำเข้าใช้ในไร่นา ทำให้ทุกการเปลี่ยนแปลงกำแพงเพชรยังคงเชื่อมต่อกับความเป็นทางการของรัฐผ่านการยึดประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแนวทางการพัฒนา มาโดยตลอดมา

การเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์กำแพงเพชรยังเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และทรัพยากรทางธรรมชาติ จากบริเวณพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มของฝากฝั่งแม่น้ำปิงติดต่อกับที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน และเลยไปเชื่อมต่อกับที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักเพชรบูรณ์ลงมานั้น ขณะเดียวกันทางทิศตะวันตกและทิศเหนือเป็นพื้นที่ภูเขา จากลักษณะภูมิประเทศที่ราบในท้องที่จังหวัดกำแพงเพชรแม่น้ำปิงอยู่ทางเหนือสุดดังกล่าวพบว่า จังหวัดกำแพงเพชรเหมาะสมในการตั้งชุมชนในสมัยโบราณที่มีการติดต่อกับชุมชนในพื้นที่ราบได้สะดวก ซึ่งจากพื้นที่ทำให้ชุมชนเป็นที่พักสินค้าระหว่างการเดินทางในการเปลี่ยนแผนการคมนาคมจากที่ราบสู่เขตภูเขาที่ขึ้นไปทางเหนือและเขตทางตะวันตก ยืนยันได้จากการพบหลักฐาน โบราณคดี โบราณสถาน que แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรมทราวดี พุทธศตวรรษที่ 12-16 ประชากรในพื้นที่ประกอบไปด้วยคนพื้นราบและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงหรือเขตภูเขาจำนวน 6 ชนเผ่า คือ เผ่าม้ง เผ่าลีซอ เผ่าปกากะญอ เผ่าเมี่ยน เผ่าลีซุ และเผ่าลัวะ รวมทั้งชาติพันธุ์ที่เป็นชนพื้นเมืองไทยทรงดำ อยู่ในเขตอำเภอรอบนอกเป็นส่วนใหญ่ การที่กำแพงเพชรมีภูมิประเทศที่ราบเชิงเขาป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ไหลตลอดปี จนเกิดการอพยพของประชาชนจนทำให้ความแตกต่างหลากหลายทางด้านชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน (สิรวรรณ สิรวณิชย์,

2559, น.125-126) ที่มีความเป็นอัตลักษณ์ จากประวัติศาสตร์ชุมชน เอื้อต่อการถอดบทเรียนและสังเคราะห์ให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนและมีความน่าสนใจจากการที่ถูกมองเป็นพื้นที่ “ทางผ่าน” “เมืองเล็ก” “เมืองไม่มีชีวิต” ไม่มีความเป็นตัวตน และแนวทางการพัฒนาที่โดดเด่น ในงานวิจัยชิ้นนี้จะถอดบทเรียนศักยภาพของจังหวัดจากทั้งความเป็นทางการในบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความไม่เป็นทางการที่มีชุมชน และคนกำแพงเพชร ที่รักบ้าน รักเมือง พลเมืองที่พร้อมที่สร้างการปกครองผ่านการคิด การปฏิบัติจากภูมิปัญญาที่ล้ำค่า ดังคำขวัญของเมืองที่กล่าวถึงความ เป็น “คนแกร่ง” ที่ก้าวผ่านและต่อสู้จนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในอดีตและปัจจุบัน จนเป็นที่น่าภาคภูมิใจได้จากงานชิ้นนี้

ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดกำแพงเพชรเชื่อม โยงยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญ นโยบายรัฐบาลและแผนบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี พ.ศ.2560-2579 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) แผนยุทธศาสตร์รายสาขาเฉพาะด้าน ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ การจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดกำแพงเพชร ได้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนสะท้อนถึงปัญหาความต้องการที่แท้จริงของประชาชนนำไปสู่การบูรณาการในเชิงพื้นที่ (Area-Based) เชิงภารกิจ (Function-Based) และการมีส่วนร่วม (Participation) โดยได้กำหนดเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และท้องถิ่น ตลอดจนสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังพิจารณาความสอดคล้องกับแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 (จ.กำแพงเพชร จ.นครสวรรค์ จ.อุทัยธานี จ.พิจิตร) ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันในการ “เป็นศูนย์กลางธุรกิจข้าว สินค้าเกษตรปลอดภัย การท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมล้ำค่าระดับประเทศ” ทำให้สามารถสะท้อนศักยภาพของจังหวัดกำแพงเพชร ในการมีส่วนร่วมในทุกระดับของการพัฒนาโดยมีวัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนาได้จากข้อค้นพบในบทต่อไป

3.5 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือระเบียบวิธีวิจัยสำหรับการศึกษารังนี้ ประกอบด้วย

1) การศึกษาเริ่มจากจุดเริ่มต้น หรือวิวัฒนาการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านเหตุและผลของแนวคิดในเรื่องของวัฒนธรรมการพัฒนาที่นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมที่ทำให้บ้านเมืองท้องถิ่นไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและความล้มเหลว ในยุคต่าง ๆ โดยการทบทวนเอกสารทาง

ประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม บริบททั่วไปที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน และเทศบาลตำบลลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ในการพัฒนาวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมมาพัฒนาอย่างไร เพื่อตอบคำถามและสมมติฐานของผู้วิจัย

2) ใช้ทฤษฎีมาปรับการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและการพัฒนา และการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เกิดจากแนวคิดของนักคิดไทยและต่างประเทศ จากหนังสือ แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน, ลดอำนาจรัฐเพิ่มอำนาจประชาชน, การเมืองของพลเมือง, รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง, เหตุเกิดที่ท้องถิ่น, สองนคราประชาธิปไตย, ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, ประวัติศาสตร์ รวมทั้งการนำแนวคิดและกรณีศึกษาการพัฒนาในบริบทของจังหวัดลำพูนและกำแพงเพชร ซึ่งมีจุดเด่นในเรื่องความหลากหลายของความเป็นชนชาติ รวมทั้งกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เกิดจากนำวัฒนธรรมชุมชนมาบริหารจัดการทำให้เกิดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญา และการพัฒนาท้องถิ่น โดยชุมชนที่มีการดำเนินการร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะสามารถนำมาเป็นทั้งบทเรียนและต้นแบบของการพัฒนาและไปสู่งานวิจัยที่มีหลักคิดสำคัญคือวัฒนธรรมชุมชนจังหวัด โดยมีประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นตัวสะท้อน จนก่อเกิดเป็นแนวทางและองค์ความรู้ใหม่อย่างไร

3) วิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการสังเคราะห์ผลที่ได้จากการศึกษามาจากรูปแบบต่างประเทศและประเทศไทยในการพัฒนาท้องถิ่นและการส่งเสริม การนำวัฒนธรรมชุมชนเพื่อมาขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การนำเสนอทฤษฎีและการทบทวนแนวคิดเพื่อจะสามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อไป รวมทั้งเมื่อเกิดข้อค้นพบที่มีลักษณะกลับไปกลับมาอยู่ตลอด (Spiral Process) ดีความข้อมูลจากเอกสารไปพร้อม ๆ กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การลดข้อมูล (Data Reduction) และการสังเคราะห์แบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยเองก็ได้มีโอกาสเข้าสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในพื้นที่กรณีศึกษาด้วย แล้วจึงนำข้อมูลที่นำเชื่อถือได้มาดำเนินการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จนได้ข้อค้นพบที่สำคัญ กลุ่มตัวอย่างคือการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เน้นเรื่องวัฒนธรรมชุมชนส่งผลอย่างไรในการพัฒนา สัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับคำถามการวิจัย

4) การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าเชิงคุณภาพ คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ที่ครอบคลุมทั้งแหล่ง

เวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) ตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วในบทก่อนหน้า การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เพื่อให้ได้คำตอบที่ค้นหา ผลลัพธ์จากงานวิจัยฉบับนี้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน ภายใต้การบริหารจัดการท้องถิ่นที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นตัวแปรในการนำมาซึ่งการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นที่มีความจำเป็นที่จะปรับปรุงวิธีการและแนวคิด โครงสร้างการทำงานให้เหมาะสมกับบริบท และการนำวัฒนธรรมชุมชนมาศึกษาความแตกต่างทั้งด้านพื้นที่และเนื้อหา เพื่อสร้างอัตลักษณ์ในการสร้างการปกครองท้องถิ่นที่มีหลักการปกครองตนเองอันถือได้ว่าได้มีการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง นำมาสู่วัตถุประสงค์คำถามงานวิจัย และสมมติฐาน

บทที่ 4

วัฒนธรรมจิตอาสา สร้างภูมิปัญญาสู่การพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน

เมื่อพลังชุมชนท้องถิ่นเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของไทย ผ่านการปฏิรูปท้องถิ่นมานานนับศตวรรษ จนทำให้การเปลี่ยนแปลงระบบราชการไทย ซึ่งเป็นรากเหง้าของการบริหารบ้านเมืองมีการปรับปรุงแก้ไข จนทำให้เกิดการหันกลับมาทบทวนกระบวนการพัฒนาฐานล่างของสังคม คือ ชุมชนท้องถิ่น ที่ไม่ปฏิเสธความเป็นทางการ ความเป็นรัฐ โดยมีองค์การปกครองเป็นเสมือนรูปร่างที่มีความชัดเจน ให้กับสังคมผ่านโครงสร้างการปกครอง จากอิทธิพลตะวันตกจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เปลี่ยนรูป หรือวัฒนธรรมกลาย

แต่สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการสะท้อนงานวิจัยผ่านคุณค่าที่เกิดจากวัฒนธรรมของเรา วัฒนธรรมที่เราภาคภูมิใจ คือ ภูมิปัญญาที่มาจากประวัติศาสตร์ชุมชน คือ อัตลักษณ์ของความเป็นคนไทย สะท้อนประสบการณ์ผ่านความเก่าใหม่ของความเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่น่าสมมุย ได้จากบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดชุมชนเป็นการปกครองเชิงพื้นที่ที่นำเสนอให้เห็นการพัฒนาแนวทางใหม่ที่มีการบริหารจัดการโดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ในการสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพได้อย่างสอดคล้อง เกิดความสมบูรณ์อย่างสมดุลของการพัฒนา

จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ในงานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ของผู้วิจัยในครั้งนี้ นอกจากจะมีเป้าหมายสูงสุด คือ การนำ “วัฒนธรรมชุมชน” สร้าง “วัฒนธรรมองค์การที่ดี” เพื่อเป็นเครื่องมือให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับ “วัฒนธรรมชุมชน” ที่อยู่บนพื้นฐานด้านประวัติศาสตร์ชุมชนของแต่ละพื้นที่ สามารถเป็นแบบแผนยึดถือปฏิบัติต่อกัน ความดีงามบนความไม่เป็นทางการ

ที่ชุมชนท้องถิ่นยอมรับร่วมกันในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนท้องถิ่นกันอย่างเข้าใจ

4.1 บริบทตำบลอุโมงค์

“อุโมงค์เมืองของคนสุขภาพดี ทุกภาคมีส่วนร่วม ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา”

อุโมงค์เมืองของคนสุขภาพดี คือ การที่ประชาชนในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ทุกเพศทุกวัย จะต้องมีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ส่งเสริม บริการ การป้องกันเหตุแห่งสุขภาพ ดูแล และรักษาสุขภาพอย่างครบวงจร

ทุกภาคมีส่วนร่วม หมายถึง เปิดโอกาสให้กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน หมู่บ้านทุกระดับ เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการกิจกรรมของเทศบาล ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาสามารถ ตรวจสอบได้

ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา หมายถึง การอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาทุกแขนง ให้คงอยู่สู่เยาวชน คนรุ่นหลังและนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตของประชาชนในทุกระดับ และพัฒนาให้มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ให้เข้าถึงจิตวิญญาณของประชาชน นำภูมิปัญญามาปรับใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืนและยั่งยืน ส่งเสริมทั้งภูมิปัญญาแห่งคุณธรรม จริยธรรมของคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย (วิสัยทัศน์เทศบาลตำบลอุโมงค์ : แผนพัฒนาท้องถิ่น 3 ปี เทศบาลตำบลอุโมงค์)

จากวิสัยทัศน์เทศบาลตำบลอุโมงค์ เราจะเห็นความชัดเจนของแนวทางการพัฒนาที่ให้คุณค่าของศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก มองเห็นองค์ความรู้ของชุมชนที่ได้จากวัฒนธรรมนำมาสู่ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาจากประวัติศาสตร์ชุมชน โดยใช้เครือข่ายหรือแนวร่วมจากการเข้าถึง เข้าใจ ของวัฒนธรรม นำไปสู่การพัฒนาเมืองอุโมงค์ได้อย่างครบองค์ประกอบที่พร้อมจะยอมรับ ปรับเปลี่ยน โดยไม่ปฏิเสธความเป็นจริงของสังคมโดยรวมที่พยายามจะให้เกิดความยั่งยืนของ กระบวนการ

ในการนี้ทำให้เห็นว่า “รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง” ตามหลักการและแนวทางที่ได้ นำเสนอไว้ในบทก่อนหน้านั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เทศบาลเมืองอุโมงค์ คือ ต้นแบบของการใช้วัฒนธรรม

มาเป็นรากฐานของการพัฒนา มาบริหารจัดการที่มีความสอดคล้องและสมดุลตามแบบฉบับความเป็นทางการและขับเคลื่อนความไม่เป็นทางการที่มีชุมชนเป็นเป้าหมายของการบริหารจัดการ ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี รวมถึงบทบาทของพลเมืองที่เทศบาลเมืองอุโมงค์ สร้างจนทำให้เกิดกระบวนการทางจิตสำนึกสาธารณะ ในการส่งเสริมทุกรูปแบบให้ประชาชน ผู้เป็นสมาชิกรู้ถึงความ เป็นเจ้าของทรัพยากรร่วม คือ ท้องถิ่นเป็นของทุกคน

ตำบลอุโมงค์เป็นชุมชนดั้งเดิม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน มีที่มา จากชื่อของหมู่บ้าน ชุมชน ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุสืบต่อกันมา ซึ่งมีผู้รวบรวมที่มาของชุมชน ทั้ง 11 ชุมชน แยกต่างกันและน่าสนใจภายใต้ความหมายของชุมชนแต่ละแห่ง เราสามารถสะท้อน ความหมายเชิงวัฒนธรรมได้จากชื่อของชุมชนที่ทำให้เห็นประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชัดเจนมากขึ้น เราจะเห็นว่าพื้นที่ในตำบลอุโมงค์มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แม่น้ำ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จากภูมิประวัติศาสตร์การตั้งหมู่บ้านถิ่นฐานสมัยโบราณของไทย ทำให้ตำบลอุโมงค์เป็นที่ตั้ง ทางยุทธศาสตร์ทางการเมือง และที่เหมาะสมการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก ตลอดจนวัดที่เป็นศูนย์รวม ของความศรัทธาที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งผู้วิจัยได้ขอค้นพบที่มาของ ชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลอุโมงค์ที่เชื่อมโยงกับรากเหง้าประวัติศาสตร์ สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1) ชุมชนบ้านอุโมงค์เป็นจุดเริ่มต้นของคำว่า อุโมงค์ อันเป็นชื่อเรียกจากภาษาพื้นเมือง แปลงมาจากคำว่า โอ้ง โมง แปลความได้ว่า เป็นหลุมเป็นบ่อ อยู่บริเวณหน้าวัดอุโมงค์ บางท่านบอกว่าอยู่ที่ใต้พระวิหารวัดอุโมงค์ และมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าใต้พระเจดีย์มีอุโมงค์ อยู่ภายใน ต่อมาเมื่อพระพุทธรูปหนึ่งได้จารึกผ่านมาและพระพุทธรูป ได้มีนิมิตเห็นพระยานาคพิทักษ์ รักษาสมบัติใต้อุโมงค์ไว้ ด้วยเกรงว่าจะมีผู้ไปรบกวนอันอาจเป็นอันตรายจึงได้สร้างเจดีย์ครอบ อุโมงค์ไว้ ต่อมาได้มีการบูรณะและพัฒนาจนเป็นวัดอุโมงค์ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านอุโมงค์ในอดีต มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงรับสั่งให้ข้าราชการมา ปักหลักแดนเมืองเพื่อกำหนดเขตแดนแต่ละเมือง หรือปัจจุบันเรียกว่าเขตจังหวัด และในรัชสมัย รัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จมา ณ บ้านอุโมงค์พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนได้ตั้งพลับพลา ที่ประทับ ณ บริเวณหน้าวัดอุโมงค์ในปัจจุบัน

2) ชุมชนบ้านกอม่วง เป็นชื่อของต้นมะม่วงสีต หรือมะม่วงขี้ยา เป็นมะม่วง ต้นใหญ่ อยู่ที่หน้าวัดกอม่วงจึงได้ชื่อว่า บ้านกอม่วง เดิมเรียกบ้านปันปวกน้ำ เกิดจากน้ำสองสาย

ที่ไหลมาบรรจบกันจนเกิดน้ำวนและมีปวก (ฟอง) ลอยฟู ชุมชนบ้านกอม่วงมีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่ได้อนุรักษ์ไว้คือห้างนาเจ้าจักรคำ หรือผู้ครองเมืองศรีบุญไชย หรือจังหวัดลำพูนในสมัยนั้น

3) ชุมชนบ้านสับกับตอง มาจากชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อทับตองหลวงอยู่ที่บ้านสับกับตองเหนือ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ต่อมาจึงยึดเอาเป็นชื่อวัดสันกับตองและชื่อหมู่บ้าน ประชาชนนับถือทั้งศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธและอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

4) ชุมชนบ้านฮ่องกอก มาจากบริเวณดังกล่าวมีต้นกอกหลวงหลายคนโอบ และเชื่อว่าใต้ต้นกอกนั้นมีทรัพย์สมบัติฝังไว้จำนวนมาก และบริเวณหมู่บ้านมีดินแห้งจืดอยู่ทั่วไป ซึ่งนำมาสานสานแห่ง (เสื่อ) สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน

5) ชุมชนบ้านป่าเหว มาจากชื่อของต้นเหวหลวง หรือต้นตะเคียนหมู เป็นไม้ยืนต้นขึ้นอยู่จำนวนมากบริเวณหมู่บ้านและพระอุโบสถวัดป่าเหว

6) ชุมชนบ้านป่าลาน มาจากชื่อต้นไม้จำนวนมากจนเป็นป่าลานซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดป่าลาน (สุวรรณาราม) ในปัจจุบัน

7) ชุมชนบ้านเซตวัน (หนองหมู) เป็นชื่อซึ่งครุบาทำแสนพบอริจาร์ึกำว่า เซตวัน และพบหมูป่าออกมาหากินอยู่ในหนองน้ำเรียกว่าหนองหมูป่า จึงเรียนรวมกันว่าเซตวันหนองหมู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของป่าช้าวัดเซตวัน (หนองหมู) ปัจจุบันอยู่ตรงถนนชูปเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่ – ลำปาง

8) ชุมชนบ้านไร่ มาจากชื่อของคำว่า “บ้านไร่ – ปลายนา” เริ่มต้นจากการชุมชนอื่น ๆ มาทำสวนทำไร่อยู่ในพื้นที่และมีการสร้างบ้าน หรือที่อยู่อาศัยในไร่ด้วยเพื่อเฝ้าดูแลผลผลิตของตนเอง เป็นบ้านที่อยู่ในไร่ สวน และนา พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในการทำสวนทำไร่ การเกษตร

9) ชุมชนบ้านป่าเส้า มาจากชื่อต้นไม้ เป็นป่าต้นเส้าขึ้นอยู่ทั่วไปจำนวนมากบริเวณหน้าวัดป่าเส้าปัจจุบัน ในอดีตสมัยสงครามบูรพา (สงครามโลกครั้งที่ 2) สถานีรถไฟป่าเส้า เป็นจุด

ยุทธศาสตร์สำคัญแห่งหนึ่งในเหตุการณ์ในการรักษาอธิปไตยของประเทศชาติให้พ้นภัยจากการล่าอาณานิคมของประเทศญี่ปุ่นด้วย

10) ชุมชนบ้านชัยสถาน ในอดีตเล่ากันว่าพระนางเจ้าจามเทวีผู้ครองนครหริภุญไชย เสด็จมา ณ บ้านยางก่ายเก็ง ซึ่งมีดินยางใหญ่ 2 ดัน ล้มมาพาดกันอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดชัยสถานปัจจุบัน และพระนางเจ้าจามเทวีได้ตั้งทัพอยู่เป็นเวลานาน พอถึงฤดูแล้ง ไม่มีแหล่งฯ ฤเพียงพอจึงย้ายไปตั้งทัพแห่งใหม่ จึงเรียกอีกชื่อว่าเป็นหนองแล้ง และต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “ชัยสถาน” เพื่อเป็นเกียรติแก่พ่อท้าวชัยยะสัณฐาน (ต้นตระกูลวงศ์สถาน) เป็นผู้อุปถัมภ์บูรณะวัดเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระศาสนาและส่วนรวม และรวมถึงชื่อของหมู่บ้านที่เป็นมงคลทำให้มีโชค มีชัย

11) ชุมชนบ้านแม่ร่องน้อย เป็นชื่อของคลองน้ำไหลขนาดเล็กไหลผ่านบริเวณหน้าวัดแม่ร่องน้อยในปัจจุบัน หรือบางครั้งมักเรียกว่าบ้านด้า (ทำน้ำ) ในอดีตเป็นท่าเทียบเรือสำเภานขนาดเล็กขนส่งสินค้าทางน้ำก่อนเข้าตัวเมืองลำพูน ท่าอาบน้ำ บริเวณหมู่บ้านอยู่ติดกับลำน้ำกวาง การตั้งถิ่นฐานของประชาชน และการประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นผู้ตั้งรกรากสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ราชภูรินิคมตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ราบลุ่มและอยู่อาศัยตามริมลำคลอง เป็นกลุ่มชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน และมีชุมชนหนาแน่นบริเวณสองข้างถนนสายหลัก คือ ทางหลวง หมายเลข 106 เป็นถนนสายเก่าเชื่อมระหว่างจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ การประกอบอาชีพราษฎรส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรรม ทำสวน ผลผลิตหลัก คือ ลำไย ซึ่งแต่ละปีช่วยทำรายได้แก่เกษตรกรเป็นจำนวนมาก

ที่ตั้งอาณาเขตระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้กัน จากการศึกษาเส้นทางคมนาคมขนส่งขนาดใหญ่ เชื่อมโยงจังหวัดเชียงใหม่ – ลำพูน ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ถนนเลียบรินทางรถไฟและทางรถไฟ เชื่อมโยงกับพื้นที่ทำให้มีผลต่อการร่วมมือ และบูรณาการของแผนดำเนินการในพื้นที่ยุทธศาสตร์ตามเป้าหมาย และภูมิศาสตร์ที่ได้เปรียบในการบริหารจัดการ ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใช้แผนร่วมกัน ซึ่งอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลสารภีอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ทิศตะวันออกติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ทิศตะวันตกติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองช้างค้ำ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน และจากจุดแข็งสำคัญในการการพัฒนา จากผลการวิเคราะห์พื้นที่เทศบาลตำบลอุโมงค์บึงจ้ายภายใน (SOWT) จากสภาพภูมิประเทศนั้น เทศบาล

ตำบลอุโมงค์มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีแหล่งน้ำสายหลักหล่อเลี้ยงชุมชน เป็นที่ราบลุ่มตามแนวชายฝั่งตะวันตกแม่น้ำกวังและมีแม่น้ำปิงห่างไหลผ่านส่วนกลางของพื้นที่ไว้สำหรับเพื่อหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สามารถทำเกษตรได้ตลอดปี

4.1.1 บริบทด้านสังคม การปกครอง และชุมชน

เทศบาลตำบลอุโมงค์ เป็นชุมชนที่มีวิวัฒนาการของการพัฒนาในด้านการปกครองมายาวนาน โดยมีผู้นำโดยขุนอุโมงค์ มนาทร หรือนายแก้ว พันธุ์อุโมงค์ ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนันคนแรกของตำบลอุโมงค์ และหมื่นนรสุขจรุง หรือนายบุญตัน ยาวุฒิ เป็นกำนันคนที่ 2 โดยการแต่งตั้งชื่อเป็น “ขุน” หรือ “หมื่น” ต่อมาได้ยกเลิกการแต่งตั้งชื่อดังกล่าวให้ใช้ชื่อบุคคลตามปกติ อย่างไรก็ตามกำนันตำบลอุโมงค์ ได้รับการแต่งตั้งเรื่อยมาตามสภาพการเมืองแต่ละยุคแต่ละสมัย และได้เลื่อนฐานะประธานกรรมการมาจากการเลือกตั้ง เมื่อปี พ.ศ.2537 และได้ยกฐานะเป็นสุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ เมื่อปี พ.ศ.2514 และได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นเราจะเห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลตำบล เป็นเทศบาลที่มีลักษณะกึ่งเมือง กึ่งชนบท สะท้อนบริบททางการปกครองที่มีความหลากหลาย และเห็นภาพชัดเจนในบริบทการเปลี่ยนผ่านของปรากฏการณ์ที่มีความใกล้ชิดทางประวัติศาสตร์กับส่วนกลางมากที่สุด ซึ่งเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งแรกของประเทศที่ถูกจัดตั้งในนามสุขาภิบาล และเมื่อได้ทำการศึกษาทำให้เห็นถึงความพยายามขององค์กรที่เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของภาครัฐ ที่แม้มีกรอบของความเป็นทางการหรือราชการ เพื่อขับเคลื่อนงานตามความต้องการและอุดมการณ์ของชาติ แต่เทศบาลตำบลอุโมงค์ กลับทำให้เห็นว่าการปฏิบัติงานนั้นสามารถนำกระบวนการชุมชนที่มีวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เป็นแนวทางที่เป็นองค์รวมจากการเปลี่ยนผ่านของการบริหารราชการแนวใหม่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วม ทางการเมืองและการบริหารมากขึ้น

เทศบาลตำบลอุโมงค์ นอกจากจะโดดเด่นในเรื่องของพัฒนาเมือง จากการที่นำเอาเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนดั้งเดิม ในการอนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นเมืองให้มีเอกลักษณ์แห่งภูมิปัญญา และประเพณีศิลปวัฒนธรรม ทำให้แม้การพยายามพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือเทศบาล ให้ก้าวไกลทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อตอบสนองส่วนกลางหรือรัฐบาล แต่จะเห็นว่า

ตำบลอุโมงค์ยังคงไว้ซึ่งรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกระจายทั่วทุกชุมชน และเกือบทุกกระบวนการของนโยบาย และแม้การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีการลงทุนในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมต่างจากทุนข้ามชาติขยายตัว พัฒนาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการเชื่อมโยงกันอย่างทั่วถึงควบคู่กันมากับจังหวัดเชียงใหม่ และเมืองลำพูน

ทั้งนี้จะเห็นว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้มองเห็นปัญหาเป็นโอกาส ด้วยการดึงศักยภาพหรือทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ สนับสนุนให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญ และให้กลุ่มองค์กร ประชาชน เครือข่าย ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ สามารถรวมกลุ่มกันขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของเทศบาลในการดำเนินการโดยใช้แนวคิดการระดม “คลังสมอง” จากกลุ่มประชาสังคม ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ มามีบทบาทในการเผยแพร่ ถ่ายทอด สืบทอด อนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างใหม่ โดยเห็นว่าเป็นคือ “ทุนทางสังคม” ที่มีคนคือภูมิปัญญาของท้องถิ่นของชุมชนจนเกิดเป็น “ปัญญาปฏิบัติ” ในการดำเนินงานร่วมกันกับชุมชน และสิ่งที่สะท้อนความสำเร็จทั้งจากรางวัลที่ได้รับบารยกย่อในระดับชาติอย่างต่อเนื่องที่พิสูจน์ถึงความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ แต่สิ่งที่เทศบาลอุโมงค์กล่าวถึงอยู่เสมอสำหรับความภาคภูมิใจเหล่านี้ คือ “หัวใจของความสำเร็จมาจากประชาชน” ประชาชนผู้ซึ่งได้รับผลโดยตรง ความสำเร็จคือความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนในชุมชน โดยเท่าเทียมและเสมอภาค กล่าววันนี้จะเห็นได้จากกรขอขอบคุณประชาชนทุกครั้งของ นายกเทศมนตรีอุโมงค์ ในการให้เกียรติประชาชน องค์กร เครือข่าย ในความสำเร็จที่เป็นของทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นจากแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองที่กล่าวโดย เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ว่า

...ท้องถิ่นควรมองใหม่ว่าบ้านเมือง ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามระเบียบ และกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาโดยส่วนกลางเสมอไป ความจริงท้องถิ่นต้องเป็นผู้นำทุกส่วนราชการทั้งในทางความคิดและสติปัญญา และนำยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาคนในท้องถิ่น ดังนั้นการสร้างคน สร้างเศรษฐกิจ สร้างสิ่งแวดล้อม สร้างความภูมิใจในวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องท้องถิ่นที่ดำเนินการเอง ไม่ควรยึดติดกับการปกครองที่เป็นทางการมากเกินไป มิฉะนั้นท้องถิ่นแทบจะดำเนินการอะไรที่สำคัญไม่ได้เลย... (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2559)

ในการนี้ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ได้นำการพัฒนาท้องถิ่นที่ผู้วิจัยได้นำต้นแบบของการพัฒนาโดยองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น เทศบาลตำบลอุโมงค์ ที่มีการนำวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญา มาดำเนินการ จนประสบความสำเร็จ ซึ่งได้นำโครงการเด่น ๆ และเป็นการพัฒนาที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง ในลำดับถัดไป

เทศบาลตำบลอุโมงค์ มองว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น มีการเชื่อมโยงการพัฒนา ตามกรอบและโครงสร้างการบริหารของส่วนกลางที่เน้น โครงสร้างเศรษฐกิจ ไม่สามารถเข้าถึง ปัญหาของชุมชนที่มีวัฒนธรรมต่างกัน และความหลากหลายได้ รวมถึงการถูกกดไว้ซึ่งอำนาจของ ศูนย์กลาง ทำให้การปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นที่ผ่านมา จะเห็นเพียงหลักการปกครองที่แยก ส่วนแบ่งพื้นที่ การให้บริการที่กว้างขวางมากขึ้นเท่านั้น มิใช่การกระจายอำนาจที่นำไปสู่การจัดการ ตนเอง อย่างที่หลักการควรจะเป็น และแม้ปัจจุบันการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงยังไม่เป็นไปตาม ต้องการและเหมาะสม ได้อย่างทันทีทันใดนั้น เป็นเพราะมีมุมมอง 2 มุมมอง คือ วัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีความหลากหลาย ทำให้การทำให้เปลี่ยนไปนั้นยาก ต้องใช้เวลา และวัฒนธรรม คือ การแสดงความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้การได้มาซึ่งอำนาจของกลุ่มที่หลากหลาย ความขัดแย้ง จึงเป็นอีกเหตุผลของการพัฒนาที่ไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยอำนาจที่มีการถ่วงดุล

การพัฒนาที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐาน และศักยภาพภูมิปัญญาของชุมชนมาบริหาร ยังคง เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการที่บริบทของท้องถิ่นยังคงต้องทบทวนทางเลือกในการนำไป ปรับใช้ ทั้งการทำความเข้าใจในบริบทพื้นที่ และกฎของรัฐที่ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่เทศบาล ที่มีเทศบาลตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่ศึกษาตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 และแก้ไขเพิ่มเติม ถึงฉบับที่ 13 (พ.ศ.2543) มีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาล จากสมมติฐาน “องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นจะมีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการในด้านของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ชุมชนและประชาชนได้ดีและเป็นประโยชน์ ต้องนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนา” ด้วยบทบาทภารกิจของเทศบาลที่ได้รับการถ่ายโอนได้เอื้อต่อการนำมาทำแผนโครงการ ซึ่งหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น คือ ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ และบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมอันดีของชุมชนท้องถิ่น ทำให้ จุดเด่น จุดเน้นของยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะภาคเหนือ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ที่มาของอารยธรรม วัฒนธรรมล้านนาที่ยิ่งใหญ่และเก่าแก่ที่สุด ส่งผลต่อวัฒนธรรมผู้คน และการนำมาบริหารจัดการ ที่ใช้ภูมิปัญญามาผสานจนทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง จากการพึ่งตนเองด้วยการรักษาช่วงเวลาของความคิด

ความงามของประวัติศาสตร์อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ไม่สร้างความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ได้นำวัฒนธรรมชุมชนนำมาใช้ จนสามารถบริหารจัดการร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

ในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลอุโมงค์มาพัฒนานั้น จุดเริ่มต้นเกิดจากการก่อตัวของกลุ่มแกนนำและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน มีความต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบต่างพื้นที่ เพื่อนำสังคมาอุโมงค์ไปสู่การมีวิถีชีวิตและสังคมที่ดีพึ่งพาตนเองได้ จนนำมาซึ่งแนวคิดให้สังคมาเป็นสังคมาที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ดีก่อน เป็นสังคมาที่มีแต่การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีจิตสาธารณะ เอื้ออาทร และให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นกลไกในการขับเคลื่อน คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สร้างพลเมืองอย่างเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยใช้ภาคีเครือข่ายทั้งภายนอกและภายใน บูรณาการสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้เทศบาลตำบลอุโมงค์จึงประกาศแนวทางอย่างชัดเจนในการมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตนําการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (พระมหาไกรสร โชติปัญญโญ และคณะ, 2561, น.3) อย่างชัดเจนหลังจากศึกษาข้อมูลถึงการพัฒนาแนวใหม่นี้

4.1.2 นโยบายนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์

เทศบาลตำบลอุโมงค์ มีการประกาศชัดของแนวทางการพัฒนาที่มีจุดเริ่มต้นจากความต้องการที่จะเห็นคนอุโมงค์ ยกระดับในการเป็นพลเมืองที่พร้อมจะขับเคลื่อนนโยบายและการบริหารไปพร้อมกัน ซึ่งพร้อมกันนี้ นายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ นายขยัน วิพรหมชัย ได้รับการเลือกตั้งนโยบายได้แถลงต่อสภาเทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้มีนโยบายชัดเจนที่มุ่งเน้นในเรื่องสร้างของการมีส่วนร่วมในชุมชน โดยการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีชุมชน เพื่อนำมาบริหารจัดการภายใต้ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ ภูมิปัญญา โดยมีวิสัยทัศน์ “อุโมงค์เมืองของคนสุขภาพดี ทุกภาคีมีส่วนร่วม ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา” มาขับเคลื่อนการบริหารงานตามยุทธศาสตร์ที่มีเป้าหมายให้เป็นตำบลสุขภาวะที่ครบถ้วน ทั้งนี้ นายขยัน วิพรหมชัย ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงจุดมุ่งหมายของการนำไปปฏิบัติ จะไม่สามารถทำได้หากไม่ได้รับความร่วมมือกับทุกฝ่ายจากประชาชน ผู้นำพนักงาน สมาชิกสภาเทศบาล ฝ่ายท้องถิ่นต่าง ๆ ในตำบลอุโมงค์ทุกคน และนโยบายดังกล่าวที่เกิดขึ้นเป็น “หัวใจสำคัญ” เพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนทุกคน และเป็นเป้าหมายสูงสุดของการบริหารจัดการเทศบาล

ทำให้เห็นว่า นอกจากวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นจุดแข็งที่ทุกภาคส่วนเห็นร่วมกันนั้น เราจะเห็นได้จากสมรรถนะของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ผ่านวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ตำแหน่งนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ ที่เป็นคนในพื้นที่ที่มีความเชื่อมั่นและมุ่งมั่นในการทำงาน และการนำแนวทางจากยุทธศาสตร์มาแปรเป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากการกำหนดเป้าหมายร่วมกันกับทุกภาคส่วนที่มีระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วม สะท้อนข้อมูลโครงการต่าง ๆ ได้จากแผนแม่บทชุมชนที่เกิดจากผลของการนำเสนอปัญหา การตัดสินใจของชุมชนและท้องถิ่นนำมาสร้างวิถีคิดและปรับใช้ในการทำงานร่วมกันและที่สำคัญเกิดจากการสร้างฐานคิดที่อาศัยกลุ่มชุมชน หรือประชาสังคมได้เข้ามาพูดคุยปรึกษาหารือกัน ที่เปรียบเสมือนตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ทำให้การนำมาใช้หรือปฏิบัติ มีความเข้าใจจากการทำงานที่ใช้การประสานความร่วมมือในลักษณะของความไม่เป็นทางการ เป็นพี่เป็นน้อง และสอดคล้องกับความเป็นทางการที่ไม่ขัดต่อคำสั่งกฎระเบียบ สมดุลภายใต้ความยืดหยุ่น แต่แข็งแรง

เห็นได้จากรูปแบบการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมจนกลายเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบของการใช้วัฒนธรรมชุมชนมาเสริมบริหารจัดการที่มีโครงการหลัก ๆ สะท้อนการบริหารจัดการที่ดีที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการและการบริการที่เข้าถึงทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะการมี “จิตสำนึก” ในชุมชนที่เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน จากโครงการ “อาสาปิ่นสุข” จากการจัดตั้งชมรมอาสาปิ่นสุข คนตำบลอุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกัน โครงการโรงเรียนดอกซอมพอส่งเสริมผู้สูงอายุ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุกช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง” และโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการอนุรักษ์ต้นไม้เมืองใหญ่ และการจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตติดต่อลำพูน – เชียงใหม่ ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน ซึ่งทำให้เห็นการเชื่อมโยงของการใช้วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากโครงการที่จะกล่าวดังต่อไปนี้

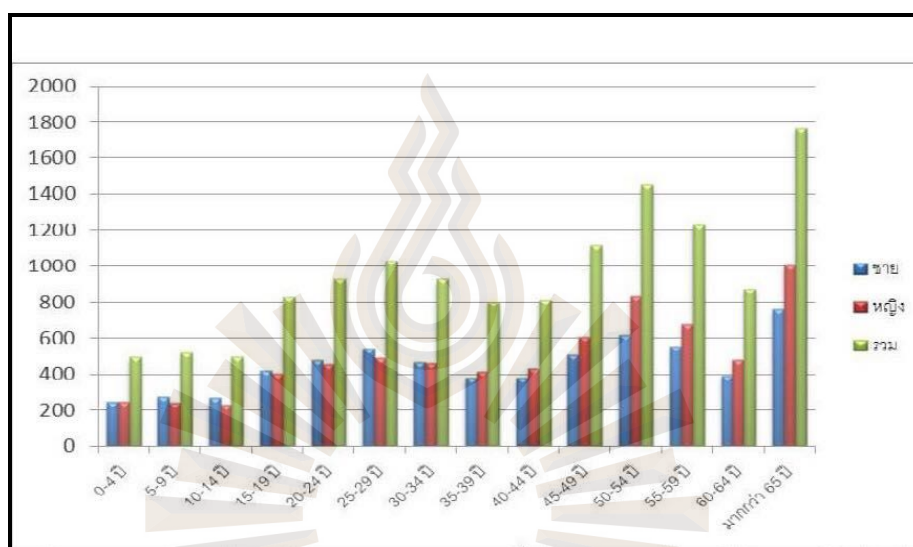
รูปที่ 4.1 อาสาป็นสุข คนตาบอดเมือง ไม่ทอดทิ้งกัน

4.2 อาสาป็นสุข: จิตสำนึกอาสา คนตาบอดเมือง ไม่ทอดทิ้งกัน

ชมรมอาสาป็นสุขตาบอดเมือง เกิดขึ้นจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีการรวมตัวกันของจิตอาสาจากกลุ่มต่าง ๆ ของตาบอดเมือง เพื่อทำงานด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคม สร้างการมีจิตอาสาในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ด้วยคนในชุมชน โดยอาศัยกลไกการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ก่อให้เกิดการดำเนินงานในรูปแบบของอาสาสมัครที่มีจิตอาสาสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่ม จัดกิจกรรม “ไม่มีอะไรสุขใจ และดีไปกว่าการทำความดี แบ่งปันความสุข” เป็นการทำความดีเพื่อคนอื่น ส่วนรวมด้วยแล้วยังเพิ่มความสุขในหัวใจได้มากขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย ดังนั้น “ชมรมอาสาป็นสุขตาบอดเมือง” ร่วมส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสังคมด้วยแนวคิด “ความสุข มีความหมาย ก็ต่อเมื่อได้ แบ่งปัน คนตาบอดเมือง ไม่ทอดทิ้งกัน” เพื่อมุ่งเน้นการลงมือทำให้ดี

จากประสบการณ์ในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของคนในชุมชน ที่มีแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ มีการใช้การสำรวจข้อมูล ประชาคมหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม และวิธีคิดที่อยู่บนฐานข้อมูลที่เป็นจริงที่มีอยู่ในชุมชนนำไปสู่เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่เรียกว่า “กระบวนการทางปัญญา” ตกผลึกทางความคิดให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ในการวางแผนพัฒนาด้วยตัวชุมชนเอง โดยให้กลุ่มแกนนำ หรือกลุ่มประชาสังคมที่ร่วมกันระดมและเสนอความคิดเห็น ทำให้เห็นว่าเทศบาลตาบอดเมืองได้เปิดโอกาสให้กลุ่มชมรมต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม

ในทุกกระบวนการของการจัดทำ โดยจุดเริ่มมาจากการสะท้อนจากจำนวนประชากรของเทศบาล ตำบลอุโมงค์ 13,304 คน 5,261 ครัวเรือน แยกโครงสร้างตามอายุจะเห็นว่า ประชากรในวัยแรงงาน อายุ 15-59 ปี เป็นอันดับหนึ่งคิดเป็นร้อยละ 70 ซึ่งถือว่ามีจำนวนมากที่สุด รองลงมาอยู่ในวัย ผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 20 และประชากรในวัยเด็ก คิดเป็นร้อยละ 5 (พระมหาไกรสร โชติปัญญาโญ และคณะ, 2561, น.90-92)

รูปที่ 4.2 โครงสร้างประชากรแบ่งตามช่วงอายุของประชาชนอุโมงค์

ที่มา : พระมหาไกรสร โชติปัญญาโญ และคณะ, 2561, น.92

แม้จำนวนประชากรผู้สูงอายุของตำบลอุโมงค์จะมีจำนวนน้อยกว่าประชากรแรงงาน แต่กลับเป็นอันดับหนึ่งของจำนวนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ที่มีจำนวน 2,693 คน ทำให้มีการใช้งบประมาณในการดูแลและจ่ายเบี้ยยังชีพเดือนละไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านบาทควบคู่ไปกับการใช้สวัสดิการช่วยเหลือคนแต่ในแต่ละวัย และสิ่งที่ทำให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้ และแก้ไข ปัญหาของการจะต้องรักษา เทศบาลตำบลอุโมงค์จึงใช้การดูแล ซึ่งมีความจำเป็นในการเน้นถึง สุขภาวะทุกส่วน คือ สภาพร่างกายและจิตใจ โดยการใช้วิธีการดูแลรักษาในรูปแบบสมัยใหม่หรือ แพทย์ทางเลือก เน้นการทำงานทั้งเชิงรับและเชิงรุกในการส่งเสริมสุขภาพในการทำงานร่วมกับ หน่วยงานและประชาชนให้มีการบริการให้ทั่วถึงทุกพื้นที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดูแล เฝ้าระวังภัยในด้านสุขภาพอนามัย ก่อให้เกิดกลุ่มจิตอาสาในการเข้ามาดำเนินงาน ในรูปแบบอาสาสมัครที่เกิดจากการจุดประกายจากการศึกษาดูงานที่ มูลนิธิพุทธขงจื่อ ประเทศ ได้เห็นของนายกเทศมนตรี นายขยัน วิพรหมชัย ที่ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักสนับสนุน

สุขภาวะชุมชน ได้นำแนวคิดจิตอาสาสามาประยุกต์ใช้ร่วมกับบริบทในเบื้องต้นจากปัญหาที่เกิดจากประชากรในวัยทำงานต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงชีพ ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคสมัยใหม่ ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยจากเดิมที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสด้วยการดูแลอย่างใกล้ชิด ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ปัจจุบันการปล่อยให้อยู่บ้านโดยลำพังโดยไม่มีผู้ดูแล และส่วนใหญ่เราจะเห็นแต่ผู้สูงอายุ เป็นผู้ที่อยู่กับบ้านในช่วงเวลาทำงาน

รูปที่ 4.3 แผนภาพความคิดอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์
ที่มา : พระมหาไกรสร โชติปัญญโญ และคณะ, 2561, น.93

จากแผนภาพความคิดอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ ที่มีชมรมจิตอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ จัดตั้งขึ้นจากจิตสำนึกสาธารณะ และการมองเห็นคุณค่าการรวมกลุ่มของคนที่มีศักยภาพ ในชุมชน โดยการให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา โดยใช้ศักยภาพที่เกิดจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในการร่วมการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็ความรักและความศรัทธาต่อผู้นำ ความเป็นเครือญาติที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมไทยโดยรวม แม้สถานการณ์โลกภายนอก

จะแปรเปลี่ยนไปอย่างไร วัฒนธรรมแห่งความมีน้ำใจ การช่วยเหลือมักเกิดขึ้นเสมอในวัฒนธรรม รากเหง้าของไทย ในจุดวิกฤตคนไทยจะมีความเอื้ออาทรเสมอ แต่ความดีเหล่านั้นมักแสดงออก กับ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการสรรสร้างรวมถึงข้อมูลที่แท้จริง ที่มาจากความไม่เป็นทางการ ในเรื่องของ ความเชื่อ ความศรัทธา

ดังนั้นเราจะเห็น โครงการนี้สำเร็จได้ด้วย การนำยุทธศาสตร์การดำเนินงานมาปรึกษาหารือ แก่นนำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง จนเกิดการแลกเปลี่ยนและความศรัทธาที่มาจากความไว้วางใจ ทำงานด้วยใจ การมีส่วนร่วมในระดับของการรับรู้ตั้งแต่กระบวนการของการได้รับนโยบาย จนถึง ผลที่จะได้รับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พลังต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะเกิดขึ้นจากการเป็นเจ้าของ จนนำมาสู่ กระบวนการในการนำ “จิตอาสา” มาเป็นรูปแบบของการเติมเต็มความสุขให้กับสังคม การมีกรอบ แนวคิดที่เกิดขึ้นเอง ไม่มีรูปแบบและการสั่งการ รวมทั้งการสร้างจิตอาสาขึ้นจำเป็นที่จะต้องเป็นไป ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

รูปที่ 4.4 ภาพกิจกรรมโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

4.3 โรงเรียนดอกซอมพอตำบลอุโมงค์: การอนุรักษ์ภูมิปัญญาจากผู้สูงวัย

“สูงวัยอย่างมีคุณค่า ร่วมถ่ายทอดทางภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุกช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง”

จากวิสัยทัศน์จนเกิดการบริหารจัดการภายใต้พันธกิจให้เกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัยให้ครอบคลุมทุกด้าน ด้วยพื้นฐานของภาคีเครือข่ายจากสถานการณ์ที่ทำให้เกิดการปรับตัวรองรับสังคมผู้สูงวัย ที่ประสบปัญหาและมีผลต่อการบริหารจัดการทั่วโลกรวมถึงประเทศไทย ด้วยปัจจัยการมีอายุยืนยาวมากยิ่งขึ้นทำให้หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมในการกำหนดนโยบายรองรับขับเคลื่อนให้สอดคล้องและตรงกับบริบทสภาพปัญหาของชุมชน จากการลงพื้นที่รับทราบปัญหาทำให้เห็นว่า จำนวนประชากรผู้สูงอายุทั้งหญิงชาย ทั้ง 11 ชุมชน มีทั้งผู้ป่วยติดเตียง ติดสังคมติดบ้าน เป็นจำนวนมาก จนเป็นที่มาของการจัดตั้ง “โรงเรียนดอกซอมพอ” ขึ้น ซึ่งที่มาของชื่อนั้นมาจากการให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างความหมายร่วมทางวัฒนธรรมสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนได้เป็นอย่างดี

“โรงเรียนดอกซอมพอ มีที่มาจาก ดอกซอมพอ เป็นชื่อเรียกดอกไม้โบราณทางล้านนาภาคเหนือของไทย หรือที่เราเรียกดอกหางนกยูงไทย จากภาษาของภาคกลาง ตั้งขึ้นจากความหมาย ของถนนสายลำพูน-เชียงใหม่ มีการปลูกดอกซอมพอ จนทำให้มีมีคำขวัญว่า “ซอมพอ ปลาช้วย มากมายงามตา ปิงहांขำมุง ห้างนา เชิดศูนย์วัฒนธรรม ไวน์ดัง ลำไยดี มีคำอ่อยล้ำแหล่งชนมีคุณธรรม และในเดือนเมษายนของทุกปีจะเห็นว่า ดอกซอมพอบานสะพรั่งเรียงรายเต็มพื้นที่ถนนสายเชียงใหม่ลำพูน” (สมเกียรติ สันเทพ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 ตุลาคม 2561)

โรงเรียนดอกซอมพอ จัดตั้งขึ้นโดยเทศบาลตำบลอุโมงค์เปรียบเสมือนพื้นที่สาธารณะของพ่ออู๋-แม่อู๋ (เป็นชื่อเรียกของผู้สูงอายุของชาวล้านนา) ของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ความสุขใจ รอยยิ้มชื่นมื่น ปรากฏบนใบหน้าเสมอในการมาโรงเรียนดอกซอมพอ “บอกไม่ถ่อม ไม่เหงา แลเมได้เพื่อน” เป็นคำพูดของแม่อู๋ท่านหนึ่งในโรงเรียน รวมทั้งทำให้ผู้สูงอายู้สึกถึงการได้มาหาความรู้ใหม่อย่างเช่น กฎหมายและการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นหลักการกิน การนอน ธรรมะ โดยจะมีอายุเฉลี่ยตั้งแต่ 50-78 ปี ซึ่งตอนนี้มีมากกว่า 150 คน ในวันแรกของการเปิดโรงเรียน 26 มกราคม 2560 จาก 11 ชุมชน ต่างพร้อมใจกันเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง หรือ โรงเรียน

ดอกซอมพอผู้สูงอายุ ซึ่งนายขยัน วิพรหมชัย นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอุโมงค์ กล่าวว่า การสร้างความสุขให้ผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญ เป็นวิสัยทัศน์และนโยบายของเทศบาลตำบลอุโมงค์ เพื่อเชื่อมโยงกับพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ผู้สูงอายุ ในความหมายคือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป

จากการสำรวจ ในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดเกือบสามพันคน ทางเทศบาลตำบลอุโมงค์ จึงเปิดโรงเรียนดอกซอมพอผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุให้มีที่เรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาศักยภาพ ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้เป็นผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่า รวมทั้งให้ได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมครบทุกด้าน ส่งผลต่อสุขภาพกายและใจ ส่วนหลักสูตรต่าง ๆ ประกอบด้วยกลุ่มวิชาสังคม หมวดวิชาชีวิตและสุขภาพ หมวดวิชาสภาพแวดล้อม หมวดวิชาวัฒนธรรมและภูมิปัญญา หมวดวิชาเศรษฐกิจ รวมถึงนำพระนักเทศน์ชื่อดังมาบรรยายธรรมะ และวิชากฎหมายในชีวิตประจำวันเรียนทั้งหมด 20 สัปดาห์ ทุกวัน พุธสับดีวันละ 2 วิชา วิชาละ 1 ชั่วโมง 30 นาที จากผลสะท้อนจากความรู้สึจาก แม่อยู่ชญา วีระสะ อายุ 73 ปี กล่าวว่า มาเรียนแล้วได้พบปะกับเพื่อนผู้สูงวัยด้วยกันแล้วรู้ว่ามีความสุข อยู่บ้านก็เหงา ทำงานบ้านเสร็จแล้วก็ไม่รู้จะทำอะไร มาเรียนก็ได้ความรู้เพิ่มขึ้นเยอะเลย บางสิ่งบางอย่างก็จะได้นำไปพูดคุยให้ลูกหลานได้ฟัง ทั้งการปฏิบัติตัว การกิน-การนอนที่ถูกต้อง การออกกำลังกาย ถือว่าได้รับความรู้ใหม่ ๆ เป็นสิ่งที่ดี (ผู้จัดการออนไลน์, 2561)

รูปที่ 4.5 แผนภาพความคิดอาสาบ้านสุขตำบลอุโมงค์

ที่มา : พระมหาไกรสร โชติปัญญาญญ และคณะ, 2560, น.93

“ในการบริหารราชการของเทศบาลฯ แล้วแต่มุมมองที่คนมอง แต่ที่นี้คือการมองเป้าหมาย คือ การสร้างคน และไม่สนว่าคนของใคร และมองไปที่ปัญหาโดยไม่ด่วนตัดสินก่อน จากนโยบายและวิสัยทัศน์ของนายกเทศมนตรีที่มีความชัดเจนเป็นส่วนสำคัญในการเป็นตัวเชื่อม ตัวกลาง ในการนำชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย การปรึกษาหารือในที่ประชุม ด้วยการแจ้งทั้งสองฝ่ายของผู้รับและเสียผลประโยชน์เป็นจุดยืนสำคัญในการบริหารราชการของที่นี่ รวมทั้งการเห็นความสำคัญของทุนชุมชนที่มีอยู่ คือ ภูมิปัญญา ที่สะท้อนจิตสำนึกในการดูแลรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่นำเงินมาเป็นส่วนสำคัญ และจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเงิน จะเห็นได้จากการแจกจ่ายละเอียดยกข้อเพื่อความโปร่งใสในทุกขั้นตอน และการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ คือ การให้ความรู้ การไปทำกับเขา เสริมเขา ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน คือ สนับสนุนชุมชนทุกเรื่องโดยเน้นย้ำให้มองเห็นศักยภาพด้วยการบริหารจัดการด้วยตนเอง คือ สิ่งที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ให้ความสำคัญ” (สมเกียรติ สันเทพ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 ตุลาคม 2561)

จากตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในการที่ประชาชนเข้ามาส่วนร่วม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ทำให้เห็นการขับเคลื่อนอย่างชัดเจนของการนำ รัฐประศาสตร์พลเมือง เข้ามาดำเนินการ ทำให้ประชาชนได้เรียนรู้การปกครองตนเอง จากกระบวนการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เป็นส่วนสำคัญในการนำวิถีคิด (Mind Set) ให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีคิดจากการที่เป็นผู้รับมาเป็นผู้ร่วมอุดมการณ์สร้างบ้านแปงเมือง ด้วยการปรึกษาหารือและไตร่ตรองร่วมกัน ในปัญหาของชุมชน และท้องถิ่น

“จิตอาสา ที่เกิดขึ้นจากการร่วมคิดร่วมทำ โดยใช้พื้นฐานความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้เกิดนโยบายที่ผู้นำโดยนายกเทศมนตรี ได้ให้ความสำคัญกับการห่วงแหนอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ภูมิปัญญาที่มาจากฐานความรู้ที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงการอธิบายให้ทุกภาคส่วนเข้าใจกับผลประโยชน์ร่วม และความต่อเนื่องที่ทางเทศบาลตำบลอุโมงค์และชาวบ้านที่มีกลุ่มของตนเองในการสืบทอดและรักษาเป็นทุนเดิม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความมั่นใจที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการร่วมพัฒนา และคำว่าจิตอาสา ที่ใส่ใจไม่ต้องใช้งบประมาณ ก็เกิดขึ้นหลายโครงการ รวมทั้งพื้นฐานความรักสามัคคีที่เกิดขึ้นมายาวนานในชุมชนนั้น เป็นส่วนสำคัญของความสำเร็จในการทำงานของเทศบาลตำบลอุโมงค์” (พนัส สาลิกา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 ตุลาคม 2561)

กระบวนการทางปัญญา สร้างสรรค์แนวคิดจากภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากโครงการจิตอาสา เป็นตัวอย่างของการเป็นต้นแบบของการบริหารราชการเทศบาลเมืองอุโมงค์ที่ได้รับความสนใจและได้รับการเชิดชูในระดับชาติ ต่อเนื่องและน่าชื่นชม ทำให้แนวคิดการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ได้เป็นที่ประจักษ์จากการมาปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้การทำงานของ ภาคราชการ และเพิ่มบทบาทของภาคประชาชนมากขึ้นจากการเป็นเครือข่ายที่สำคัญลำดับแรก ในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาที่มีลักษณะเป็นองค์กรร่วม ทำให้เห็นว่าภาคราชการได้มีการปรับตัวจากความเป็นทางการ ในระบบการบังคับบัญชาแบบเก่า มาสู่กระบวนการสร้างศักยภาพ ชุมชนด้วยการมองเห็นคุณค่าจากสิ่งที่มีอยู่ มองจากคนใน ที่เห็นว่าแท้จริงแล้วการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากประสิทธิภาพในการดำเนินงานจากระบบที่มีระเบียบแบบแผน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีนั้น แต่ประสิทธิผลหรือผลลัพธ์ไม่อาจตอบสนองความต้องการของผู้รับ ที่มีบริบทที่ต่างกันได้ ทั้งนี้ จะเห็นว่า เทศบาลตำบลอุโมงค์ได้ยกระดับการพัฒนาสู่ผลลัพธ์ของการปกครองท้องถิ่น ผู้การบริหารจัดการที่ดี จนประสบความสำเร็จ และคงจะไม่เกินไปกว่าที่จะกล่าวได้ว่า เทศบาลตำบลอุโมงค์ คือ การปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

บทที่ 5

วัฒนธรรมรักสามัคคี ผู้การสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลตำบลลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

ปัจจุบันในการพัฒนาท้องถิ่น หรือการพัฒนาเชิงพื้นที่ ทำให้การปฏิรูปท้องถิ่นที่ผ่านมา มีการถอดบทเรียน และปรับปรุงแนวทางการพัฒนาเรื่อยมาจากบริบทที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องประสบกับปัญหาและความท้าทายจากกระแสภายนอก และภายในที่มีความจำเป็นสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อทำความเข้าใจในการพัฒนา ทั้งนี้หมายถึงการเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ในการเข้าถึงความต้องการและแนวทางแก้ไข ในวัฒนธรรมที่แตกต่างจนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและประชาสังคม เข้ามาดำเนินการโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือมาเป็นแนวทางการสร้าง การพัฒนาที่สามารถทำให้พัฒนาได้ทุกมิติ

ในการพัฒนาด้วยการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญา จนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเทศบาลลานกระบือได้เรียนรู้การพัฒนาจากชุมชน และดำเนินงานพัฒนาโดยให้ประชาชนและชุมชนได้มีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ ในการเปิดโอกาสในการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ที่มุ่งเน้นความเน้นความคุ้มค่า ความรับผิดชอบต่อผลกระทบและประโยชน์ต่อประชาชนและสังคมเป็นหลัก จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษางานวิจัย “วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” การนำเทศบาลตำบลลานกระบือมาศึกษาทำให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาที่เกิดจากหลักคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากข้อค้นพบในพื้นที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์และแง่มุมทางวิชาการ ในมิติวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่เหมาะสมในลำดับถัดไป

5.1 บริบทตำบลลานกระบือ

เทศบาลลานกระบือ ลานกระบือ หรือบ้านลานควาย เป็นชื่อเรียกดั้งเดิมในอดีต บริเวณนี้มีสัตว์ป่ามากมายโดยเฉพาะควายป่า ชอบนอนกินดินโป่ง ซึ่งเป็นดินที่มีความชื้นตามธรรมชาติ

บริเวณที่ดินโปรงนี้ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดแก้วสุริย์ฉาย ประวัติศาสตร์ชุมชนของการตั้งถิ่นฐาน โดยคนลานกระบือ นั้น เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของเมืองกำแพงเพชร สืบผลจากการหนีสงคราม พม่ามาอยู่กันที่นี่ ซึ่งคนที่มานั้นต่างเป็นญาติพี่น้องกันรวมกันเป็นเครือข่าย สังคมสมัยก่อน เป็นอาชีพเกษตรกร สังคมแบบชุมชน เมื่อรวมตัวกันมากจนเป็นหมู่บ้าน จึงได้ยกให้เป็นตำบลและ เปลี่ยนชื่อเป็นตำบลลานกระบือ อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพรานกระต่าย และเป็นกิ่งอำเภอลานกระบือ เมื่อปี พ.ศ.2520 ต่อมา พ.ศ.2527 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอลานกระบือ

ในอดีตเทศบาลตำบลลานกระบือ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบสุขาภิบาล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งสุขาภิบาลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ประกาศ ณ วันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2528 ด้วยกระทรวงมหาดไทยพิจารณาเห็นว่า ท้องถิ่นบางส่วนของตำบลลานกระบือและตำบลโนนพลวง ซึ่งอยู่ในอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร มีสภาพอันสมควรยกฐานะเป็นสุขาภิบาลได้ เพื่อประโยชน์ในการทำนุบำรุงท้องถิ่น ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอาศัยตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ.2495 จึงให้ ยกฐานะท้องถิ่นบางส่วนของตำบลลานกระบือและตำบลโนนพลวง จัดตั้งเป็นสุขาภิบาล มีชื่อว่า สุขาภิบาลลานกระบือ และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 102 ตอนที่ 153 ลงวันที่ 22 ตุลาคม 2528 และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542 โดยกำหนดให้บรรดาสุขาภิบาลตามกฎหมายว่าด้วยสุขาภิบาลที่มีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา มีฐานะเป็นเทศบาลตำบลตามกฎหมายว่าด้วยเทศบาล พระราชบัญญัติ มีผลบังคับใช้ให้เรียกชื่อและกำหนดเขตของเทศบาลตำบลที่เปลี่ยนแปลงฐานะตามชื่อและเขตสุขาภิบาลเดิม สุขาภิบาลลานกระบือจึงได้เปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลลานกระบือ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2542 ซึ่งเป็นหน่วยการบริหารราชการแผ่นดินส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 (เทศบาลตำบลลานกระบือ, 2561)

รูปที่ 5.1 แผนที่การปกครอง 4 หมู่บ้านเทศบาลตำบลลานกระบือ
ที่มา : เทศบาลตำบลลานกระบือ, 2561

ปัจจุบันเทศบาลตำบลลานกระบือ มีลักษณะพื้นที่เป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท ตั้งอยู่ในเขตอำเภอ
ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ประมาณ 8.50 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่อยู่ในบางส่วนของ
2 ตำบล ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือ ตำบลลานกระบือ หมู่ที่ 1 โนนตากแดด หมู่ที่ 6 โนนสมอ
หมู่ที่ 8 โนนใน ตำบลโนนพลวง หมู่ที่ 2 โนนทอง มีการจัดตั้งชุมชนย่อย จำนวน 6 ชุมชนย่อย คือ
ชุมชนย่อยโนนตากแดด ชุมชนย่อยโนนสมอ ชุมชนย่อยโนนใน ชุมชนย่อยไร่โป่งเป้า ชุมชนย่อย
โนนทอง ชุมชนย่อยโนนทอง 2 ประชาชนส่วนใหญ่ในเขตเทศบาล ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
รับจ้าง และการค้าขาย มีสภาพเศรษฐกิจที่ดีเนื่องจากการค้นพบและขุดบ่อน้ำมันดิบและก๊าซ
ธรรมชาติ ซึ่งมีความพร้อมในระบบสาธารณูปโภค ส่งผลให้เป็นศูนย์กลางทางด้านธุรกิจ การศึกษา
การเมืองการปกครองที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

ในพื้นที่เล็ก ๆ มีประวัติอันยาวนานมาหลายร้อยปี มีอัตลักษณ์ชุมชนในเรื่องวัฒนธรรมของ
ชุมชน ภาษาถิ่น ซึ่งมาจากอิทธิพลการอพยพมาจากสุโขทัยทำให้ภาษาของลานกระบือ เป็นที่รับรู้กัน
ในสำเนียงที่บ่งบอกที่มาของคนลานกระบือ ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น
ที่มีความเหมือนและคล้ายกับภาษาถิ่นจากอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัด
สุโขทัย จากหนังสือที่ระลึกวันเปิดอาคารเทศบาลตำบลพรานกระต่าย ได้กล่าวถึงภาษาถิ่นว่า
ภาษาไทยบนถนนพระร่วง หมายถึง ภาษาที่ใช้สื่อสารกันระหว่างสองข้างทางบนถนนนี้ และ
มีวิวัฒนาการทางภาษาจนเป็นเอกลักษณ์ มีสำเนียงแตกต่างกันบ้างตามสภาพของท้องถิ่นนั้น
จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ที่ใช้ภาษา พรานกระต่ายจะมีอยู่ทั่วไปบริเวณอำเภอเมืองกำแพงเพชร

อำเภอพรานกระต่าย อำเภอลานกระบือ อำเภอเมืองตาก อำเภอกงไกรลาศ อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอกีรีมาศ และอำเภอบ้านด่านลานหอย ภาษาถิ่นลานกระบือ คล้ายกับภาษาถิ่นของสุโขทัยมากกว่า ภาษาถิ่นพรานกระต่าย แต่ก็ไม่แตกต่างจากภาษาถิ่นพรานกระต่ายมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความใกล้ชิดกันทางด้านภูมิประเทศ และเครือญาติใกล้ชิดกัน เป็นวัฒนธรรมทางภาษา ใกล้เคียงกับภาษากลาง มีแตกต่างและเพี้ยนไปจากภาษากลาง เช่นเดียวกับภาษาถิ่นของอำเภอพรานกระต่าย แต่ภาษาถิ่นลานกระบือจะมีพยัญชนะบางคำที่ออกเสียงเพี้ยนไป เช่น พยัญชนะ ช จะออกเสียงเป็น ซ เช่น ช่วย ออกเสียงเป็น ช่วย โช้ เป็น โช้ (สันติ อภัยราช, 2561)

วัดแก้วสุริย์ฉาย เป็นศูนย์กลางในการรวมใจในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการปกครองบ้านเมือง ความสามัคคี และความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นจุดเด่นของคนลานกระบือ ส่งผลให้การพัฒนา การมีส่วนร่วม การให้ความร่วมมือ ในชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนมีศูนย์รวมใจอยู่ที่วัดแก้วสุริย์ฉาย มีอดีตพระอรหันต์ประสูติ ประกอบด้วย หลวงพ่อข้า หลวงพ่อกลับ หลวงพ่อไสว ที่ประชาชนเคารพนับถือศรัทธา และสืบทอดคำสั่งสอนและประเพณีต่าง ๆ มาจวบจนทุกวันนี้ คือ ประเพณีแห่พระสงฆ์ด้วยเกวียน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวลานกระบือ จึงเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เกิดมาจากความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสร้างสัมพันธ์อันดีเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว จนถึงการอยู่ร่วมกันทางสังคม

รูปที่ 5.2 บ่อน้ำมันลานกระบือ

เทศบาลลานกระบือ มีทรัพยากรที่ล้ำค่าอยู่ภายใต้พื้นดิน คือ น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ หากจะพูดถึงน้ำมันดิบในไทยแล้ว ในยุคแรกก็ต้องน้ำมันดิบฝาง จังหวัดเชียงใหม่ แต่ถ้าเป็นของเอกชนที่รัฐบาลให้สัมปทานที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก คือ น้ำมันดิบเพชร ของอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของอำเภอลานกระบือ ซึ่งเป็นที่มาของรายได้และความรับผิดชอบร่วมกันในการบริหารจัดการ การค้นพบแหล่งน้ำมันดิบที่มีชื่อเสียงที่สุดและเป็นที่ยึดทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น คือ “แหล่งน้ำมันสิริกิติ์” ซึ่งจังหวัดกำแพงเพชรได้ให้ความสำคัญและนำไปกล่าวไว้ในคำขวัญประจำจังหวัดกำแพงเพชรที่ว่า “กรุพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง พระแสงฯ ล้ำค่า ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” (มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ, 2561)

แหล่งน้ำมันสิริกิติ์ได้รับการค้นพบเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2524 โดยบริษัท ไทยเชลล์ เอ็กซพลอเรชันแอนด์โปรดักชัน จำกัด หรือไทยเชลล์ โดยมีการพบน้ำมันปริมาณมากพอในเชิงพาณิชย์ที่หลุมสำรวจ “ลานกระบือ เอ 01” ในกิ่งอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร และเริ่มผลิตน้ำมันเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2525 นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่มีการผลิตน้ำมันเพื่อใช้ในการพาณิชย์ จนถึงปัจจุบัน แหล่งน้ำมันสิริกิติ์ก็ยังคงเป็นแหล่งน้ำมันบนบกขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศ (วิกิพีเดีย, 2561) และเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2526 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด และพระราชทานนามอันเป็นสิริมงคลยิ่งให้แก่แหล่งน้ำมันแห่งนี้ว่า “แหล่งน้ำมันสิริกิติ์” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2561)

แหล่งน้ำมันสิริกิติ์ ถือได้ว่าเป็นสมบัติร่วม ระหว่างอำเภอลานกระบือ และเทศบาลตำบลลานกระบือ มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและยิ่งใหญ่โดยเฉพาะทางด้านภูมิศาสตร์ เมื่อ 22 ล้านปีมาแล้ว บริเวณนี้เป็นทะเลสาบน้ำจืด ขนาดใหญ่ คลุมไปถึงกำแพงเพชรเกิดแหล่งทรัพยากรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งเป็นความภูมิใจของชาวกำแพงเพชร และชาวไทยร่วมกัน ซึ่งถ้าเราจะศึกษาบ่อน้ำมันเราจะศึกษาจากพื้นที่ของต่างประเทศเสียมากกว่า แต่หากจะศึกษาพลังงานที่จะสามารถเป็นสถานที่ของการพัฒนา เพื่อจะดูว่าแหล่งน้ำมันจะเป็นอย่างไรในไทยนั้น ลานกระบือจะเป็นอีกหนึ่งในไม่กี่แหล่งเรียนรู้ ที่สามารถเข้าถึงได้จากการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม ของรัฐ เอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม มาอย่างยาวนานจากการบริการในเรื่องการให้ความรู้ และรายได้จากภาษีน้ำมันที่มีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมได้เป็นอย่างดี

5.1.1 นโยบายนายกเทศมนตรีตำบลลานกระบือ

ตำบลลานกระบือ นับว่าเป็นพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น มีเป็นแหล่งรวมของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสินทรัพย์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ มีการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่า ตามหลักธรรมาภิบาลจนได้รับการยกย่องเชิดชูอย่างต่อเนื่อง จากสถาบันที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับในระดับประเทศ อย่างเช่น วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า รางวัลการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริการจัดการที่ดีปี 2552 รางวัลพระปกเกล้าปี พ.ศ. 2554 และปี พ.ศ. 2556 รางวัลพระปกเกล้าทองคำปี พ.ศ.2557 รางวัลเทศบาลน่าอยู่อย่างยั่งยืน จากมูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยปี พ.ศ. 2555 ฯลฯ การพัฒนาจะดำเนินการไปด้วยกันกับผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ อย่างผู้บริหารนายกเทศมนตรี ชำรงค์ จันคง ว่าที่ร้อยตรี ธาริน อยู่กรอบ นายมงคล ชันเทียน รองนายกเทศมนตรี นายธีระชน สุขประดิษฐ์ ปลัดเทศบาล และเจ้าหน้าที่พนักงานทุกคน ภายใต้วิสัยทัศน์ “ลานกระบือเมืองน่าอยู่เคียงคู่เศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน” เป็นผู้ขับเคลื่อนองค์กรผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ปัญหา นำพาองค์กรและประชาชนไปสู่สังคมแห่งการอยู่ดี มีสุข ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เข้าถึงประชาชนในทุกเพศ ทุกวัย นโยบายของผู้บริหาร นายชำรงค์ จันคง เน้นย้ำของการบริหาร โดยให้ความสำคัญ กับประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การทำงานเป็นทีม และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยนำหลักการตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และเปิดรับการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งการประสานงานระหว่างการสร้างเครือข่ายในการทำงาน เทศบาลตำบลลานกระบือและประชาชนจึงมีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน และเป้าหมายเดียวกันในการพัฒนา คือ “ตำบลลานกระบือคือบ้านของเรา ต้องช่วยกันทำบ้านของเราให้น่าอยู่”

ในการนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ปลัดเทศบาลตำบลลานกระบือ นายธีระชน สุขประดิษฐ์ ซึ่งได้มาปฏิบัติงานในเทศบาลตำบลลานกระบือมากกว่า 20 ปี ได้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชน ยืนยันที่มาของ “ปัญญาปฏิบัติ” ที่เห็นได้จากการทำงานที่ใช้การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม โดยยึดหลักการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมชุมชน ของคนลานกระบือ เพื่อความเข้าใจ เข้าถึงประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความรักและห่วงใยท้องถิ่นของตน การมีส่วนร่วมนอกจากมาจากกระบวนการ “ประชาคม” ที่เกิดจากปัญหาและความต้องการของประชาชนตามกรอบในการบริหาร เป็นภารกิจหนึ่งที่ท้องถิ่นทุกพื้นที่จะต้องทำในลักษณะของความเป็นทางการแล้วนั้น แต่สิ่งหนึ่งที่เทศบาลตำบลลานกระบือทำเป็นอันดับแรกของการเข้าถึงปัญหา คือ การรับเรื่องโดยตรงได้ทันที สามารถเข้าหาและประสานงานได้ตลอดเวลา กับทุกหน่วยงานที่ทำหน้าที่อยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แม้ไม่ใช่

ส่วนที่รับผิดชอบโดยตรง ก็สามารถรับเรื่องมาส่งต่อในระบบ ได้ทันที รวมทั้งการใช้เทคโนโลยี Line และ Facebook ให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสื่อโซเชียล การส่งและรับข้อมูล ข่าวสาร ร้องเรียน และความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการสื่อสารและใช้ความไม่เป็นที่ทางการ เพื่อความรวดเร็วในการทำงาน

ในการเร่งให้การช่วยเหลือจะเกิดขึ้นในทันทีนั้น การประสานให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการรับผิดชอบ หรือแม้เรื่องไม่เร่งด่วนที่อาจจะต้องเรียงลำดับความสำคัญ แต่เทศบาลจะไม่ทิ้งเรื่อง ยังติดตามด้วยการเก็บข้อมูลไว้ และเร่งแก้ไขตามลำดับต่อไป และแม้ว่าจะไม่อยู่ในหน้าที่ ทางเทศบาลจะประสานงานกับหน่วยงาน และ “ไม่ทิ้งกัน” เพราะถือว่าเป็นความเดือดร้อนของชาวบ้าน ถ้าเรามีระเบียบไม่สามารถทำได้ เราจะใช้วิธีการอื่นโดยไม่ทิ้งกันเช่นกัน ทุกกระบวนการ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาผ่านการวิเคราะห์จากการระดมความคิดเห็นจนนำมาสู่การปฏิบัติ เมื่อเกิดปัญหาระหว่างทำงาน “เราจะแก้ปัญหาก่อนที่จะแก้ไม่ได้” แม้การทำงานนั้นยังติดอยู่ในขั้นตอนของกระบวนการของทางราชการ ไม่เป็นไปตามกำหนด ทางเทศบาลหรือลำำ เทศบาลฯ จะแจ้งผลให้ประชาชนรับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการทำงานจนแล้วเสร็จด้วยการให้ประชาชนเข้ามารับฟัง รับทราบถึงผลประโยชน์ที่เค้าควรที่จะรับทราบถึงผลประโยชน์ประกอบกัน

“เทศบาลลานกระบือ เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรม โดยมีองค์กรชุมชน หมู่บ้าน เป็นแนวร่วมสำคัญในการขับเคลื่อนท้องถิ่น โดยมีศูนย์รวมความรักสามัคคีผ่านองค์กรทางศาสนา ที่มีผู้นำที่ชาวบ้านมีความรัก และศรัทธาของคนลานกระบือ ปัจจุบันแม้สังคมจะเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่สังคมแบบชุมชนดั้งเดิมยังคงอยู่ ทำให้การมีส่วนร่วมและความร่วมมือร่วมใจที่อยู่มายาวนานนั้น มาจากวัฒนธรรมที่มาจากประเพณีของชาวบ้าน ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาครั้งอดีต รวมทั้งการสร้างความภูมิใจในความเป็นเจ้าของ ความหวงแหน น้ำได้ดินที่อุดมสมบูรณ์ และแหล่งน้ำมันเป็นพลังงานสำคัญที่ไม่สามารถพบได้ทั่วไป สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนนั้น ทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคี และสร้างความเข้าใจกันอยู่เสมอ แนวทางการพัฒนาที่ได้จากหลักการนี้ถือได้ว่า ความรักสามัคคี จากวัฒนธรรม ประเพณี คือ พื้นฐานการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน” (ธีระชน สุขประเสริฐ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 ตุลาคม 2561)

นายมงคล ชันเทียน รองนายกเทศมนตรี ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า

“ความสามัคคี เกิดขึ้นจากประเพณีเป็นหลัก ที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน เห็นว่าด้วยความสามัคคีที่เกิดจากเครือญาติ ที่เกิดจากการช่วยเหลือกัน กลุ่มเดียวกันจาก ทั้งจากการอพยพหนีสงคราม และการที่มีภาษาที่สื่อสารกันอย่างเข้าใจ ที่มาจากจังหวัดสุโขทัย จนทำให้เกิดภาษาสุโขทัย ที่พูดกันมากในลานกระบือ รวมทั้งวัดแก้วสุริย์ฉาย หรือที่ตั้งลานโป่งควายในสมัยก่อนเป็นศูนย์รวมจิตใจครั้งอดีตจนมาถึงปัจจุบัน” (มงคล ชันเทียน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 ตุลาคม 2561)

5.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเทศบาลลานกระบือ

ทั้งนี้ด้วยบริบทของพื้นที่เทศบาลลานกระบือ เป็นทั้งพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์จากการทำเกษตรกรรมเกือบทั้งปี และความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจจากรายได้การขุดบ่อน้ำมัน และการเข้ามาของประชาชนที่อพยพมาจากที่อื่น ทำให้มีทั้งทำให้การพัฒนาทั้งด้านบวกด้านลบ ทำให้การพัฒนาจำเป็นต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และความตั้งใจในการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ควบคู่กันไปกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

การบริการราชการที่ยึดหลักการพัฒนาและแก้ไขปัญหา โดยการใช้หลักการมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่ครอบคลุมทุกภารกิจ โดยเฉพาะชุมชนที่เทศบาลฯ เน้นย้ำในการสร้างความเข้าใจ การให้ความสำคัญความเป็นชุมชนด้วยการเห็นศักยภาพ ประชาชนและชุมชน ที่มีองค์ความรู้ในเรื่องความรักสามัคคีจากวัฒนธรรมชุมชนที่สะท้อนจากประเพณีภูมิปัญญา จนเกิดโครงการที่เกิดจากการประสานความร่วมมือ หรือการบูรณาการร่วม ได้ครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาพภาวะทั้งวิถีชีวิต จิตใจและทางกายภาพ

5.3 ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน: ภูมิปัญญาหนึ่งเดียวของไทยจากกำแพงเพชร

ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน หรือแห่พระสงฆ์ด้วยเกวียน เป็นภูมิปัญญาของชาวอำเภอลานกระบือที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมานานเป็นเวลานาน จากการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ เชื่อว่าเป็นประเพณีที่มีมาไม่ต่ำกว่า 300 ปี โดยมีหลักฐานปรากฏในบันทึกการสร้างบ้านแปงเมืองของบรรพบุรุษ ณ บริเวณวัดแก้วสุริย์ฉาย เป็นประเพณีที่ชาวบ้านตำบลลานกระบือดั้งเดิม และมีอยู่

ช่วงหนึ่งได้หายไป จนกระทั่งมีผู้เฒ่าผู้อาวโสของหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า เทศบาลตำบลลานกระบือได้ฟื้นฟูประเพณีการแห่พระขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ.2545 ด้วยวัฒนธรรมของชุมชนที่แสดงถึงความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจของประชาชน โดยมีประเพณีเป็นตัวประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และมีความเชื่อว่าจะนำความร่มเย็นมาสู่บ้านเมืองของลานกระบือ

รูปที่ 5.3 ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน

เนื่องจากเส้นทางในอดีตในเขตอำเภอลานกระบือ การเดินทางไม่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน ชาวบ้านต้องอาศัยเกวียนในการเดินทางติดต่อกัน ระหว่างอำเภอ และหมู่บ้าน ดังนั้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การที่ชาวบ้านจะได้มาพบปะสังสรรค์ หรือการมาทำบุญร่วมกัน เกวียนจึงเป็นยานพาหนะที่สำคัญและจำเป็นในการปฏิบัติภารกิจส่วนตัวและกิจการงานส่วนรวม ดังนั้นวันสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ของไทย จึงเป็นความภาคภูมิใจของคนลานกระบือที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งจะพิธีการด้วยการนิมนต์พระให้ขึ้นเกวียน ให้ชาวบ้านมาสงฆ์ ตามบ้าน และหมู่บ้าน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ทุกคน และในการนี้การเข้าไปแต่ละบ้านนั้น สะท้อนให้เห็นความเอื้ออาทรของชุมชน ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันกับทุกเพศและวัย โดยเฉพาะการคำนึงถึงผู้สูงอายุ ผู้พิการ ที่ไม่สามารถเดินทางเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ได้ ได้เข้าถึงประเพณี จากการที่พระสงฆ์ได้เข้ามาเยือนและให้พรถึงที่บ้าน และเป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพันที่มีต่อกัน ทั้งในครอบครัว ชุมชน สังคม ศาสนา ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกัน

เพื่อแสดงความกตัญญูตเวทิตา แสดงออกถึงความรัก สามัคคี ร่วมมือร่วมใจของประชาชน โดยใช้ ประเพณีเป็นตัวเชื่อมประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขรักษาความเป็นไทย และ ประเพณีท้องถิ่นไว้สืบชั่วลูกชั่วหลาน

สงกรานต์หรือปีใหม่ไทยของชาวอำเภอลานกระบือ จะยึดเอาวันที่ 15 และ 16 เมษายน ของทุกปี จะมีการนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ขึ้นบนเกวียนหลายเล่ม จากนั้นก็ลากเกวียนไปตามถนน สายต่าง ๆ โดยมีชาวบ้านร้องรำ นำหน้ากองเกวียนที่มีพระภิกษุนั่งพรมน้ำพระพุทธมนต์ตลอดทาง เพื่อให้ประชาชนได้รับน้ำพระพุทธมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ และสงฆ์ที่นั่งมาบนเกวียนในวัน สงกรานต์ วันแรกช่วงเช้ามีประชาชนจะพากันมาทำบุญตักบาตร ก่อพระเจดีย์ทราย และในช่วง สายจะเชิญผู้สูงอายุ ออกมารคน้ำให้ลูกหลานขอพร ในบริเวณวัดแก้วสุริย์ฉาย หลังจากนั้นก็ออกมา เล่นน้ำตามตรอกซอกซอย ตามถนนต่าง ๆ ส่วนในวันที่สองในช่วงเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร และ ต่อด้วยพิธีการ “แห่พระด้วยเกวียน” โดยจะมีชาวบ้านร้องรำกันอย่างสนุกสนานนำหน้ากองเกวียน ที่มีพระภิกษุนั่งพรมน้ำพระพุทธมนต์ตลอดทาง มีความเชื่อว่าการแห่พระด้วยเกวียน นำความร่มเย็น จะสู่บ้านเมืองของลานกระบือ นำความสามัคคี ความสนุกสนาน ต่อเนื่องไปในทุกแห่งหน ซึ่งเป็น วัฒนธรรมแห่งเดียวในประเทศไทย ที่คนลานกระบือมีความภาคภูมิใจมาจนถึงทุกวันนี้

“การทำบุญกลางบ้าน เป็นอีกหนึ่งในประเพณีที่สะท้อนความรัก ความเอื้ออาทรและ ความรักสามัคคีเหล่านี้ ในงานปีใหม่ของทุกชุมชนในเทศบาลตำบลลานกระบือ ซึ่งจะ จัดขึ้นในวันที่ 1 มกราคมของทุกปี จะมีการนำเอาของที่มีในแต่ละบ้านมารวมกัน ทำบุญ ตักบาตรร่วมกัน แต่ที่นี้จะแตกต่างจากที่อื่นตรงที่จะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาบิณฑบาต ถึงบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน มีความเชื่อว่าจะนำโชคดีมาสู่บ้านในช่วงวันปีใหม่ ซึ่งเป็น ความเชื่อในเรื่องของความโชคดี ปราศจากทุกข์ โรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งทุกบ้านจะทำเหมือนกัน นี่คือพื้นฐานของความรักสามัคคี ซึ่งเปรียบเสมือน “วัฒนธรรมชุมชน”ของคนลานกระบือ” (ธีระชน สุขประเสริฐ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 ตุลาคม 2561)

5.4 วัฒนธรรมชุมชน กับการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือลานกระบือ

ในการดำเนินงานพัฒนาของเทศบาลตำบลลานกระบือ มีแนวทางหลักการในการ ดำเนินงานในพื้นที่ โดยยึดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกมิติ โดยอาศัยการมีส่วนร่วม การพัฒนาจากภาคประชาชน ภาคเอกชน ภาครัฐ และภาคประชาสังคม ในการให้เข้ามามีบทบาท

ตั้งแต่การรับฟังความคิดเห็น การร่วมกันวางแผน ร่วมพัฒนา ร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อนำไปสู่ การพึ่งตนเองและสร้างชุมชนเข้มแข็ง ที่ยึดหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งปฏิบัติตาม กรอบของกฎหมายอย่างเคร่งครัด มิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจจากบุคคลที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ปฏิบัติต่อองค์กรและชุมชนอย่างเท่าเทียม ทำงานอย่างโปร่งใส ด้วยการให้ภาคีเครือข่ายได้เข้า มาร่วมเป็นคณะกรรมการในการร่วมตัดสินใจและตรวจสอบได้ตลอดเวลา รวมทั้งยึดถือ ความสัมพันธ์ในการปฏิบัติงานในลักษณะพี่น้อง แม้มีสายบังคับบัญชาตามระเบียบ และประจักษ์ ญาติมิตรในการให้บริการกับประชาชน รวมทั้งการเน้นหลักความคุ้มค่า จากการเปิดรับความคิดเห็น การแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ จากเครือข่าย องค์กร จะสามารถสะท้อนผลกระทบและให้ประชาชน คือ ผู้ได้รับผลประโยชน์สูงสุด คือ เป้าหมายและผลลัพธ์ (สถาบันพระปกเกล้า, 2557, น.101-102)

“คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกัน คุยกันง่าย ไม่มีความขัดแย้ง และไม่มีคู่แข่ง บางส่วน อาจมองว่าการที่ไม่มีคู่แข่งอาจทำให้ด้อยพัฒนา แต่ตามหลักของวัฒนธรรมของที่นี่ มองว่า การจัดสรรอำนาจ คือ การอยู่ทีมเดียวกัน จะทำให้การพัฒนาง่ายขึ้น ซึ่งบางคนมองว่า “การไม่มีคู่แข่ง” เป็นการพัฒนาที่ด้อยหรือไม่พัฒนา แต่คนลานกระบือมองว่า “เราจะได้ ความเป็นผู้นำที่ดีและความสามัคคีกลับมา” และสามารถทำให้เราเดินต่อไปได้ การให้ ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคล หรือคนผู้นำที่เป็นทางการ หรือนายกเทศมนตรี มีความรู้ ความสามารถ และเป็นบุคคลากรให้ความสำคัญกับ “วัฒนธรรม” จนได้รับการเลือกให้เป็น ตัวแทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำรงตำแหน่งวัฒนธรรมตำบล วัฒนธรรมอำเภอ วัฒนธรรมจังหวัด และถึงแม้ว่าจะสวมหมวก 2 ใบ แต่ท่านได้นำความรู้จากพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาประสานงานและนำมาเข้าสู่การบริหารจัดการท้องถิ่น หรือเทศบาลตำบลลานกระบือ ได้เป็นอย่างดี” (ธีระชน สุขประเสริฐ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 ตุลาคม 2561)

จากการบริหารราชการของเทศบาลตำบลลานกระบือที่โดดเด่นที่สุด ในจำนวนองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดกำแพงเพชรที่มีไม่กี่พื้นที่นั้น คือ การมีพื้นที่จุดเดียวกันในการ จัดการบริหารสาธารณะกับอำเภอที่มีนายอำเภอ หนาอาคาร โรงพยาบาล ส่วนการเกษตร ส่วนสาธารณสุข ทำให้เทศบาลฯ สามารถประสานงานได้อย่างรวดเร็วในการจัดการกับปัญหา จากความร่วมมือจากตัวแทนของภาคส่วนกลาง หรือระดับภูมิภาค โดยได้มีการติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาที่จัดตั้งเทศบาลมา อย่างกรณีการบรรจุพนักงานใหม่ จะได้รับความร่วมมือ และการช่วยเหลือการสอนงานของหน่วยงานที่อยู่รอบข้าง ซึ่งเป็นตัวแทนจาก ส่วนกลาง กรม ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในระบบราชการ มาเป็นที่เลี้ยง ถือว่าเป็นประโยชน์ของ

ความร่วมมือเป็นองค์ระหว่างองค์กร และการ โอนย้ายบุคลากรในเทศบาลส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ได้รับ โอนมาจากกระทรวงหรือส่วนกลาง เช่น การโอนมาจาก โรงพยาบาล มาเป็น สาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการมาเป็นครู นายช่างมาจากโยธา ทำให้การทำงานมีการผสมผสานแนวคิดใหม่ ๆ ที่มาจากวัฒนธรรมขององค์กรส่วนกลาง ที่มีความรู้ความเข้าใจง่ายขึ้น โดยที่ทางเทศบาลเองไม่ปิดโอกาสของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมองว่าการรับประสบการณ์ใหม่ ๆ จะสามารถพัฒนาได้มากกว่า ที่เป็นอยู่ หรือการดึงพลังจากทุกส่วนเข้ามาร่วมการพัฒนา

5.5 เครื่องข่ายวัฒนธรรมชุมชนลานกระบือ

เทศบาลตำบลลานกระบือ มีวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ มีวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาถิ่น ลานกระบือ มีประเพณีแห่พระด้วยเกวียน มีหลวงพ่อกลับ หลวงพ่อขำ และวัดแก้วสุริย์ฉาย เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งเป็นจุดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีร่วมกันมาอย่างยาวนาน และวิถีนี้เองทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เกิดจากความรักสามัคคี ความร่วมมือ ร่วมใจ จนได้นำมาเป็นนโยบายในการบริหารงานของเทศบาลตำบลลานกระบือ ในปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายให้ทุกภาคส่วนร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนลานกระบือที่มีอยู่คู่ ลานกระบือมานานให้คงอยู่ และส่งต่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้สืบทอด ทั้งนี้เครือข่ายด้าน วัฒนธรรมชุมชนลานกระบือจึงก่อตัวขึ้นจากการพัฒนาจากนโยบายและการตอบรับของเทศบาล ลานกระบือ ซึ่งเสมือนเครือข่ายในฐานะของผู้สนับสนุนการนำวัฒนธรรมชุมชนมาเสริมสร้าง การพัฒนา

เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนลานกระบือ มีกระบวนการจัดตั้งเครือข่ายด้วย ด้วยการลงพื้นที่ ศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรม สํารวจข้อมูล รวบรวมข้อมูลชุมชน ในด้านวัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณี มีกลุ่มเป้าหมายเป็นคนในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มและชมรมต่าง ๆ ใช้วิธีการ สัมภาษณ์ และลงพื้นที่สำรวจพื้นที่โบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ ร่วมไปด้วยกัน ภายในตำบล ลานกระบือ โดยเครือข่ายประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมอำเภอลานกระบือ หน่วยงานราชการ เอกชน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลุ่มและชมรมต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาล มานำเสนอข้อมูล ทางด้านวัฒนธรรม และได้แต่งตั้งคณะทำงานและผู้รับผิดชอบงานด้านเครือข่ายวัฒนธรรม ร่วมกัน ระหว่างเทศบาลตำบลฯกับผู้นำ และประชาชน

เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนลานกระบือ มีสมาชิกเครือข่ายที่อยู่เขตลานกระบือ ประกอบด้วย 4 ภาคส่วน คือ เทศบาลตำบลลานกระบือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอลานกระบือ 7 แห่ง ส่วนราชการ โรงเรียนอนุบาลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ สภาวัฒนธรรมอำเภอ ลานกระบือ สภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร สถานีตำรวจภูธรลานกระบือ โรงเรียนลานกระบือ วิทยา สาธารณสุขอำเภอลานกระบือ โรงพยาบาลลานกระบือ บริษัท ปตท.สผ.จำกัด เป็นตัวแทน ของภาคเอกชน และวัดแก้วสุริย์ฉาย เครือข่ายผู้สูงอายุ ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มอาชีพ ชมรมพ่อค้าแม่ค้า ชมรมตลาดสด ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ตัวแทนของภาคประชาสังคม

การรวบรวมเครือข่ายความร่วมมือ ทำให้เห็นความเป็นรูปธรรมของการบริหารจัดการ ท้องถิ่นภายใต้เครือข่ายวัฒนธรรม ซึ่งมีโครงการเด่นจากการดำเนินงานของเครือข่ายวัฒนธรรม ชุมชนลานกระบือมากมาย อาทิ งานวันลอยกระทง งานวันสงกรานต์ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ การอนุรักษ์ภาษาถิ่น การอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน การอนุรักษ์อาหารพื้นบ้าน ซึ่งแต่ละ โครงการได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานเครือข่าย วัฒนธรรมชุมชน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผล และ การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้เครือข่ายวัฒนธรรม ยังมีส่วนในการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นนโยบายหลัก ของการบริหารงานของผู้บริหารท้องถิ่นในลำดับแรก ๆ ของการบริหารการพัฒนา ด้วยการให้เข้ามา มีบทบาท ได้มาเรียนรู้สืบทอดคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และส่งเสริมความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวของชุมชนลานกระบือ สร้างวัฒนธรรมลานกระบือสู่ลูกหลาน โดยการนำชมรมผู้สูงวัย เทศบาลตำบลลานกระบือ ร่วมกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียนในเขตเทศบาล ดำเนินการ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยจัดสอนเรื่องราวความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาของคน ลานกระบือ เพื่อให้เยาวชนสามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดประมวลผล ตลอดจนสนับสนุน ให้เยาวชนเชื่อมโยงกับเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน และสังคมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนตระหนักถึง ความสำคัญของชุมชน มีความเข้าใจรากเหง้า ความเป็นวัฒนธรรม แบ่งปัน เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน

เทศบาลลานกระบือ ใช้การบริหารจัดการด้วยวัฒนธรรมชุมชน จากการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือ และความเป็นประชาสังคม ที่มีรูปแบบคณะกรรมการ จากหลายภาคส่วนที่มีความรู้

ความเข้าใจที่เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างสมาชิก และเครือข่ายภายนอก ที่มองว่า ทุกถิ่นที่ล้วนเป็นพี่น้องกัน จนประสบความสำเร็จ โดดเด่น สามารถนำมาเป็นต้นแบบการพัฒนาได้ ที่เกิดจากแนวคิดเครือข่ายทางวัฒนธรรม ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการใช้นโยบายเข้ามาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและภาครัฐ ให้ดำเนินไปด้วยกันได้ ส่งผลให้เกิดการขยายเครือข่ายในด้านอื่น ๆ อาทิ เครือข่ายผู้สูงอายุที่ประกอบไปด้วยการประสานงานร่วมกันในชุมชน จากชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข ชมรมกลุ่มสตรี ชมรมกลุ่มอาชีพ กองทุนสวัสดิการชุมชน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอกชุมชน ที่เกิดจากกิจกรรมระหว่างอำเภอ ที่มีชมรมผู้สูงวัยจากอำเภอต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐร่วมดำเนินการ โรงพยาบาล สาธารณสุขลานกระบือ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร โรงเรียนในเขตเทศบาล ภาคเอกชน ปตท.สผ. จำกัด

รวมทั้งเครือข่ายการบริหารจัดการขยะ เป็นอีกหนึ่งโครงการของเทศบาลตำบลลานกระบือที่ใช้แนวคิดเครือข่ายเช่นกันนี้ โดยเทศบาลเป็นผู้สนับสนุนในเรื่องของการประสานความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นในเขตอำเภอทั้ง 4 แห่ง ในการแก้ไขปัญหาขยะอย่างครบวงจร เพื่อไม่ให้ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งต้นทาง กลางทางจนถึงปลายทาง โดยมีองค์ประกอบการพัฒนาร่วมสนับสนุน เช่นเดียวกับการพัฒนาเครือข่ายผู้สูงอายุ ที่มีภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน โดยเฉพาะประชาชนในชุมชน ให้ความร่วมมือและร่วมกันบริหารจัดการจนประสบความสำเร็จ

เทศบาลตำบลลานกระบือโดย นายธีระชน สุขประเสริฐ ปลัดเทศบาลตำบลลานกระบือ วัฒนธรรมชุมชน ให้ความเห็นและมุมมองการพัฒนาโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการนำมาปฏิบัติในเทศบาลฯ ว่า การรวมกลุ่มของชุมชน จนเกิดองค์กรชุมชนหลากหลายกลุ่มนั้น เกิดจากการเปิดโอกาส การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนทุกระดับ โดยให้ความสำคัญกับทุกกลุ่ม เทศบาลลานกระบือ มีภารกิจหน้าที่ประสานในเรื่องของการทำโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ด้วยสนับสนุนความรู้จากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เราจะทำงานตามนโยบายและการจัดตั้งกลุ่มองค์กร ที่เป็นไปตามหลักการเฉพาะแต่สิ่งที่ทำให้การขับเคลื่อนชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินไปด้วยกันอย่างเข้าอก เข้าใจ ไม่เกิดความขัดแย้งนั้น คือ การจัดทำโครงการตรงต่อความต้องการ และการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด แม้การทำงานจะเป็นไปในลักษณะทางการ ในระบบราชการ แต่นโยบายหรือภารกิจยังคงเอื้อให้ทำโดยไม่ผิดต่อหลักการปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนสำคัญของการทำให้เกิดองค์กรเครือข่ายความร่วมมือ ในการมาเป็นแนวร่วมสำคัญนั้น การยอมรับความไม่เป็นทางการที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน จนทำให้การประสานงาน มีลักษณะของความเป็นธรรมชาติ ไม่ถูกบังคับ ซึ่งเราจะเห็น

ได้จากการเข้าร่วมงานบุญของชุมชน ชาวบ้านจะมารวมกัน และพบปะพูดคุย โดยใช้ประเพณีมาเป็นเครื่องมือในการสานสัมพันธ์ ความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่นดินเป็นลักษณะของสังคมไทยมาแต่โบราณ สะท้อนวิถีชุมชนเมื่อครั้งอดีต ที่เกิดขึ้นก่อนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเกิดขึ้น ทำให้กระบวนการทำงาน ที่ได้จากการทำงานตามนโยบาย ประสบการณ์และการปฏิบัติ ในระยะยี่สิบปีที่ผ่านมาได้ว่า วัฒนธรรมชุมชนของคนลานกระบือ ทำให้สามารถก้าวผ่านปัญหา อุปสรรคจนประสบความสำเร็จมาได้ นั่นคือ ความรักสามัคคี เครือญาติที่บอกถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความใกล้ชิด และความไว้วางใจ และผู้นำที่มีศักยภาพ เสียสละ เห็นประชาชนคือครอบครัว เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร และประเพณีที่เป็นศูนย์รวมของการมารวมกันจากความศรัทธา ความเชื่อทางศาสนา

ในการนี้ผู้วิจัยเห็นว่า วัฒนธรรมชุมชนของเทศบาลลานกระบือ เกิดจากความร่วมมือกันของคนในชุมชน ที่ตระหนักถึง สิทธิพลอันมีค่าที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ชุมชนจะต้องหวงแหนและรักษาไว้ด้วยกัน ต่อขอคในการนำหลักคิด ที่มีประเพณีมายึดโยงความสัมพันธ์ร่วมกัน หรือที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สร้างให้เกิดความรักสามัคคี และความเป็นประชาสังคม ที่มีเกิดจากความรู้กลุ่มองค์กร ระดมสมองให้ได้มาซึ่งความต้องการและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เปิดรับและยอมรับความคิดเห็นจากความรู้เก่าที่ได้จากผู้นำตัวแทนชุมชนที่มีประสบการณ์ และความรู้ใหม่ที่ได้จากคนรุ่นใหม่ คนสองรุ่น สองวัย ได้มาปรับใช้ให้ทันสมัย ทันสมัย โดยที่ไม่มีความขัดแย้งใด ๆ เกิด Mind Set หลักคิดใหม่ ให้ทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน คือให้ผลลัพธ์เกิดขึ้น ไปในทางเดียวกัน ซึ่งเทศบาลลานกระบือ สามารถทำให้ปัญหาและอุปสรรคผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

บทที่ 6

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ผู้วิจัยได้
ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการ
ใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา

ดังนั้นในบทสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัยเพื่อใช้ในการตอบคำถามของการวิจัย
และยืนยันสมมติฐาน ดังนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พยายามหรือใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาเสริมสร้างอย่างไรในการพัฒนาท้องถิ่น

6.1.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวทางในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างไร

ในการนี้ จากการลงพื้นที่วิจัยและสัมภาษณ์ (Field Research และ In-Depth Interview) และ
สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัยเอกสาร (Data Analysis) แล้วนำมาตรวจสอบกับสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้
ในงานวิจัยชิ้นนี้ที่ว่า สมมติฐานงานวิจัย “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จ
ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดีและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศหรือชุมชน
ควรมนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนา” สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับแนวทางการพัฒนาด้วย วัฒนธรรมชุมชนและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเด็น	เทศบาลตำบลอุโมงค์	เทศบาลตำบลลานกระบือ
วัฒนธรรมชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ประวัติศาสตร์ชุมชน - ความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติ - ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ - ความรักและความศรัทธาต่อผู้นำ - ความเป็นจิตอาสา 	<ul style="list-style-type: none"> - ประวัติศาสตร์ชุมชน - ความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติ - ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ - ความรักและความศรัทธาต่อผู้นำ - ความเป็นจิตอาสา
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	<p>“อาสาสมัครชุมชน” ที่มีการระดม คลังสมองจากประชาสังคมที่มี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น ตัวกลาง เชื่อมโยงกับประเพณี ความเชื่อทางศาสนาที่เกิดจากการ รักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน</p>	<p>“เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน” ที่มา จากประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ที่มีวัดเป็นตัวกลางประสานความ ร่วมมือในรูปแบบประชาสังคม สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน ลานกระบือ</p>
นโยบายท้องถิ่นเพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิต	<p>การสังคมสงเคราะห์พัฒนา คุณภาพชีวิต เด็ก สตรี คนชรา ผู้ด้อยโอกาส ผ่าน โครงการ “อาสา บันสุข: จิตสำนึกอาสา คนตำบล อุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกันและ โครงการ โรงเรียนดอกขอมพอ ส่งเสริมผู้สูงอายุ ดูแลสุขภาพะทั้ง ด้านร่างกายและจิตใจ</p>	<p>การสังคมสงเคราะห์พัฒนา คุณภาพชีวิต เด็ก สตรี คนชรา ผู้ด้อยโอกาส ด้วยการจัดประเพณี แห่พระด้วยเกวียน และการสร้าง เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนลาน กระบือ ด้วยการการสร้างสุขภาวะ ให้เกิดกับทุกวัย</p>
แนวทางการพัฒนา ท้องถิ่น	<p>วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา ท้องถิ่น ที่มีการบริหารราชการ แบบมีส่วนร่วม (participatory governance) และหลักการรัฐ ประศาสนศาสตร์พลเมือง</p>	<p>วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา ท้องถิ่น ที่มีการบริหารราชการ แบบมีส่วนร่วม (participatory governance) และหลักการรัฐ ประศาสนศาสตร์พลเมือง</p>

ผู้วิจัย สรุปผลการวิจัยได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะรัฐหรือส่วนกลางใช้ วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาในการบริหารพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้พื้นที่กรณีศึกษาในฐานะตัวแทน ของส่วนกลางหรือภาคราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่งในรูปแบบของเทศบาลตำบล ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า มีลักษณะของการบริหารราชการที่มีลักษณะ กึ่งเมือง กึ่งชนบท รวมทั้ง โครงสร้าง การบริหารงาน รองรับสภาพทางสังคมที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมการบริการสาธารณะ ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น ที่กำลังก้าวผ่านความเป็นสังคมชนบท มาเป็นเมือง เมืองที่ไม่ได้จำกัด ความหมายของการ เป็นเมืองหลวง เมืองใหญ่ ของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเมืองที่เป็นบ้าน ของทุกคน บ้านที่เป็นท้องถิ่น เป็นที่รวมของความรัก ความเอื้ออาทร อันเป็นรากฐานของสังคมไทย มาเป็นพลังในการขับเคลื่อนหลักของประเทศ ซึ่งเทศบาลตำบลทั้งสองแห่ง ต่างมีเป้าหมายในการ สร้างพลเมืองที่รู้คุณค่า รู้ศักยภาพของตัวเอง ด้วยการเดินออกจากกรอบคิดการพัฒนาแบบเก่าที่ชี้วัด สมองจากตัวเลข มาเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์ เพื่อมาร่วมพัฒนาด้วยค่านิยมใหม่ของการ มองท้องถิ่น คือ บ้านเมือง เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนประเทศ และชุมชนหรือประชาชน ในท้องถิ่น ได้รับและหนุนเสริมแนวทางการพัฒนาในการใช้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนา

เทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และเทศบาลตำบลลานกระบือ อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร มีความเหมือนกันในด้านภูมิประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งเมือง ที่เชื่อมโยงกับการปกครองส่วนท้องถิ่นของพื้นที่ทุกรูปแบบที่อยู่ในจังหวัดทั้งสอง และ เปรียบเสมือนเมืองรองในประวัติศาสตร์ และเมืองที่เล็กที่สุดในเขตพื้นที่ของภาคเหนือ แต่การเป็น เมืองแห่งประวัติศาสตร์ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมล้านนา ที่เป็นจุดเริ่มและโดดเด่นที่สุดในบรรดา จังหวัดภาคเหนืออย่างลำพูน และเมืองที่ถูกขนานนามว่าเป็นเมืองผ่านอย่างกำแพงเพชร ผ่านในด้าน ภูมิศาสตร์การสู้รบในอดีตและเป็นเมืองที่เป็นฐานกำลังสำรองของยุทธยาและสุโขทัย และ ยุทธศาสตร์การสู้รบของเมืองต่าง ๆ จากภูมิศาสตร์และยุทธศาสตร์ของเมืองที่เหมาะสมกับการรุกราน จากข้าศึก จนเป็นที่มาของการสร้างกำแพงเมืองที่ยาวและแข็งแกร่งที่สุด จนกล่าวขานกันว่า เป็นโบราณสถานที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย รวมทั้งการเป็นทางผ่านของอำนาจการปกครอง ของกษัตริย์ไทยเกือบทุกพระองค์ที่เคยได้มาปกครองเมืองกำแพงเพชร จะเห็นได้จากซากปรักหักพังของวังและวัดจากโบราณสถานที่อยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ทำให้กำแพงเพชร มีความโดดเด่น ผสมผสานวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนผ่านจากการอพยพจากภัยสงครามและการย้าย ถิ่นฐานของผู้คนในอดีต อันเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่ค้นพบได้จากประวัติศาสตร์ที่สะท้อนระยะเวลา

ที่ยาวนานและเป็นหนึ่งของประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในลำดับต้น ๆ ของประเทศ
ก็ว่าได้

ด้วยการนี้เทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และเทศบาลตำบลลานกระบือ
ได้มองเห็น “โอกาส” จากสินทรัพย์ที่มีในพื้นที่ มากกว่าปัญหาที่เกิดขึ้น จะเห็นได้จากวิสัยทัศน์
ที่สะท้อนศักยภาพท้องถิ่น ที่ค้นพบได้จากประวัติศาสตร์ชุมชน ในการนำองค์ความรู้ จาก
ประสบการณ์มาบริหารจัดการบนฐานวัฒนธรรม จนเป็นอัตลักษณ์การบริหารงานท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัย
เห็นว่าหลักการดังกล่าวสอดคล้องกับ แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ตามแนวคิดเอนก
เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์ ซึ่งมีหัวใจสำคัญในการดำเนินการ นำมาสู่ความสำเร็จของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งสองแห่ง รวมทั้งชุมชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ ซึ่งเป็นที่มาของภูมิปัญญา
อันภาคภูมิใจ

ซึ่งข้อสรุปของการนำหลักการรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองมาใช้นั้น ผู้วิจัยต้องการให้
ทราบถึง การให้ความสำคัญของพลังประชาชนในการร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาที่มีการบริหาร
ราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) หรือการบริหารงานที่ใช้ราชการเป็นผู้ริเริ่ม
ในกระบวนการจัดระบบในการบริหารราชการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาท
ในกระบวนการตัดสินใจทางการบริหารและการดำเนินกิจกรรมของรัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อม
ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักบทบาทและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่จะต้องพึ่งพาตนเอง
ให้มากที่สุด ด้วยหลักของความเป็นทางการ Top-Down ในการรับหรือคำสั่งจากหน่วยงาน
ส่วนกลาง ซึ่งแท้จริงเราไม่อาจปฏิเสธในความเป็นรัฐราชการ มาบริหารจัดการร่วมกับทุกภาคส่วน
ทำให้รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ที่มีลักษณะของการที่ไม่บีบบังคับด้วยอำนาจ จนเกิดความ
ขัดแย้งดังเช่นที่ผ่านมา แต่การผสมผสานกลับเป็นตัวเสริมให้เกิดความยืดหยุ่น การปรับ การปฏิรูป
เพื่อสร้างความสมดุลในลักษณะของ Bottom-Up ที่ทุกคนจะมีสำนึกในการเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทาง
นโยบายด้วยกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในกระบวนการพัฒนาที่เป็นเส้นตรง ทุกคน
คือ เจ้าของร่วมกัน

การเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น ที่มาจากความไว้วางใจ ตามหลักการวงกลม
แห่งความไว้วางใจสาธารณะ (Circle of Public Trust) ที่เกิดจากการพัฒนาแนวคิดการมีส่วนร่วม
ของ ortsy กักผล ที่นอกจากการให้ความสำคัญในการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชน
ในขั้นตอนของการตัดสินใจมากขึ้นเกือบทุกขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม ตามที่เทศบาล

ตำบลทั้งสองแห่งได้นำมา การมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเชื่อมโยง โดยเทศบาลทั้งสองให้ความสำคัญกับองค์ประกอบการรับฟังหรือการหารือ (Consultation) เป็นลำดับแรก แม้จะมีประชาคมตำบลเป็นเครื่องมือ ในการสร้างความเข้าใจ แต่อาจจะไม่เพียงพอต่อการมีส่วนร่วม ที่มีกำแพงของพิธีการ ขั้นตอนต่าง ๆ จนทำให้การแก้ไขอาจจะไม่เข้าถึง เข้าใจในปัญหามากกว่า การรับฟังหรือการหารือ

เทศบาลตำบลอุโมงค์ และเทศบาลตำบลลานกระบือ ประสบความสำเร็จได้ และเห็นเป็นรูปธรรมได้จากองค์ประกอบที่สอง คือ ความร่วมมือ (Collaboration) ในรูปแบบของคณะกรรมการ ที่มีประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารราชการ สะท้อนความเสมอภาคและเท่าเทียม และความจริงใจ (Sincerity) ที่ตรงกับแนวคิดที่เป็นส่วนผสมรูปแบบหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) เป็นความเชื่อมั่น ในพลังอำนาจของประชาชนที่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองมากขึ้น โดยการร่วมถกแถลง ปรึกษาหารือ อภิปรายข้อปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อโน้มน้าวพลเมืองคนอื่น และกลุ่มคนที่มีผลประโยชน์และความเห็นแตกต่างกันด้วยเหตุผลและข้อมูล อันจะนำไปสู่การแสวงหาทางออก ที่เห็นพ้องต้องกันในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ ตลอดจนการตัดสินใจทางการเมืองต่าง ๆ จะสามารถเอื้ออำนวยในการแก้ไข พัฒนาประเด็นปัญหาระหว่างองค์กรภาครัฐและประชาชน ให้สามารถดำเนินนโยบายและการปฏิบัติได้อย่างราบรื่นผ่านแนวคิด ทั้ง 2 ระดับนี้

ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้เองที่สะท้อนวัฒนธรรมที่สร้างมาจากวัฒนธรรมรากเหง้า หรือวัฒนธรรมที่มาจากรากฐานของสังคมไทยที่มีวิถีชีวิตที่เกิดจาก “ชุมชน” วัฒนธรรมของไทย วัฒนธรรมที่มีความเป็นเครือญาติ มีความเป็นพี่เป็นน้อง ที่ถูกสร้างกรอบแนวคิดมาจากประวัติศาสตร์ที่ทำให้สังคมหลายประเทศมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นทางภูมิศาสตร์ที่มีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด หรือเหตุการณ์การต่อสู้ การอยู่รอด จนทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีผลต่อการสร้าง ทำลาย หรือสูญหายไป ดังนั้นเราจะเห็นว่า วัฒนธรรมชุมชนของไทย ไม่ได้ถูกลดทอนคุณค่าแต่อย่างใด จากประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนผ่านอำนาจการปกครอง แม้จะนำมาซึ่งความขัดแย้งในการบริหาร จนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตลอดเวลา แต่ชุมชนท้องถิ่นกลับยังดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตดั้งเดิม ที่นิยมการพบปะสังสรรค์ นิยมการรื่นเริง ยังคงไว้ซึ่งความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ที่ยังคงยึดโยงกับศาสนาที่ผูกอยู่กับศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคีของเทศบาลตำบลลานกระบือ ที่เกิดจากความผูกพัน ห่วงเห่น จนเกิดสำนึกสาธารณะ และ “จิตอาสา” ที่ทำให้การมีส่วนร่วม มีมากกว่า

ความร่วมมือ แต่คือการร่วมใจที่เกิดกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ นำมาเป็นแนวทาง และผลักดันมาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายมากกว่า 20 ปี

เทศบาลตำบลทั้งสองแห่ง เป็นตัวอย่างของการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการจากทุกภาคส่วนและการให้ความสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีบทบาทนำหรือเท่าเทียมกับรัฐ ผู้วิจัยเห็นว่า นี่คือการปกครองท้องถิ่น (Local Self-Government) อย่างแท้จริง ที่เกิดจากการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ที่นำหลักคิดมาจากรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองสามารถบริหารจัดการที่ดีได้ คือ การลดการบริหารของรัฐลงจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคลง กระจายอำนาจบทบาทและทรัพยากรไปที่ท้องถิ่นให้มากขึ้น ให้ชุมชนประชาสังคมมากขึ้น รวมทั้งปรับความคิด ทักษะ (Mind Set) ด้วยการทำความรัก ความเอาใจใส่ และความเป็นเจ้าของจากความเสียสละที่เกิดขึ้นในชุมชน ท้องถิ่น ให้เกิดความรักบ้านรักเมือง เห็นส่วนรวมสำคัญจะสามารถทำให้ความต้องการที่จะสร้างธรรมรัฐ (Good Governance) ให้เกิดขึ้นและงอกงามอยู่ทุกพื้นที่ของไทย คงเกิดขึ้นได้อีกไม่นานนัก

ทั้งนี้รากฐานจากประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ที่เป็นเสมือนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาและความต้องการ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ในการช่วยดูแล จัดการปัญหาในพื้นที่ ด้วยสำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น จัดได้ว่าเป็นพลังหลัก และหน่วยใหญ่ที่สุดของการบริหารจัดการ รวมทั้งกลุ่มก้อนที่เป็นจากพลังที่สามของการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม จากข้อค้นพบของการเข้าร่วมจัดการปัญหาของชุมชนให้สามารถแก้ไขไปได้ด้วยดีนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับ นิทเบทและเฮิร์สต์ จากหนังสือรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองของเอก เหล่าธรรมทัศน์ โดยมองว่าหลักคิดของความเป็นพลเมืองไม่ควรจะเป็นพลเมืองที่ตอบสนองต่อปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ควรเป็นประชาสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการทำงานให้บ้านเมือง เพราะใน โลกสมัยใหม่ การเป็นพลเมืองของรัฐในลักษณะของรัฐประศาสนศาสตร์ในแบบฉบับ คงไม่เหมาะสมกับการขับเคลื่อนประเทศ

เมื่อนำบทเรียนการพัฒนาของประเทศพัฒนาแล้วที่มีประเทศญี่ปุ่น และประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นต้นแบบของการนำวัฒนธรรมของตัวเองมาเป็นฐานการพัฒนาจนประสบความสำเร็จ เห็นได้จาก การให้ความสำคัญจากประวัติศาสตร์ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี โบราณ และความเป็นชาติพันธุ์ มองและเข้าใจในบริบทของการเปลี่ยนแปลงภายใต้ภูมิประวัติศาสตร์ที่มีชุมชนเป็นจุดกำเนิดของการสร้างสังคม มีการสืบทอดวัฒนธรรมที่เกิดจากความเคารพซึ่งกันและกัน เชื่อมัน

ศรัทธา ภาควงมิจใจในความเป็นชุมชนของตนเอง จนเกิดการรวมกลุ่มขึ้นเองโดยธรรมชาติ สร้างกระบวนการคิดด้วยการระเบิดจากภายใน และจิตสำนึกในอดีตจนนำมาซึ่งกิจกรรมหรือโครงการที่พร้อมใจด้วย “จิตอาสา” ที่มาจากสำนักสาธารณะเกิดขึ้นและนำมาซึ่งการมีส่วนร่วม จนสามารถตัดสินใจนำมาปฏิบัติ โดยที่รัฐเปิดโอกาสในการนำองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญา มาสร้างการพัฒนาผ่านการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งแนวความคิดการพัฒนาของประเทศไทยที่น่าตื่นและแหลมใหญ่ ที่เน้นในเรื่องของวัฒนธรรมชุมชนในการแก้ปัญหาของตัวเอง โดยใช้การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมจากการเห็นฐานทรัพยากรธรรมชาติชุมชน เป็นสิ่งสินทรัพย์ที่มีค่าทั้งสองแห่งมาสร้างการมีส่วนร่วมที่มีชุมชนครอบครองทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และภูมิปัญญาที่สั่งสม ด้วยการสร้างคุณค่าจากสิ่งที่มีอยู่ สร้างความรักและความภาควงมิจใจในตนเอง ทั้งคนและชุมชนจนสามารถก้าวข้ามปัญหาต่าง ๆ ไปได้

ดังนั้นภาพสะท้อนได้จากบทเรียนพื้นที่ทั้ง 4 แห่ง ญี่ปุ่น เวียดนาม ศรีวง และแหลมใหญ่ ได้ยืนยันในความหลากหลายและต่างบริบท ในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาจากการนำวัฒนธรรมมาศึกษาก่อนการพัฒนา เสมือนเข็มทิศ ชี้แนวทาง ให้สามารถเข้าใจรากเหง้าของตนเอง จนสามารถสร้างแนวทางการพัฒนาและเป็นต้นแบบ จากนามธรรมที่ไม่เห็นความชัดเจน มาเป็นรูปธรรมที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชนที่มาจากประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้เทศบาลตำบลอุโมงค์ และเทศบาลตำบลลานกระบือ แม้เป็นหน่วยการปกครองเล็ก ๆ ในมุมมองการปกครองของไทยในระดับมหภาค แต่กลับโดดเด่น และได้รับการยอมรับ จนสามารถผลักดันเป็นนโยบายสาธารณะที่มาจากประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสานและทำงานร่วมกันได้ รวมทั้งการสนับสนุนและส่งเสริมในทุกกระบวนการ และชีวิตได้จากคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มาจากความตั้งใจ ใ่ว่างใจ ในทุกระดับของการมีส่วนร่วม ความสำเร็จเกิดจากพลังชุมชน เครือข่ายความร่วมมือ โดยเฉพาะการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความเป็นประชาสังคม ที่หมายถึง การรวบรวม องค์ความรู้ ปัญญาปฏิบัติ จากการเปิดพื้นที่สาธารณะแลกเปลี่ยน และขับเคลื่อนการทำงานด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกลุ่มองค์กรที่หลากหลาย โดยเฉพาะคนในพื้นที่ที่รู้ปัญหา ความต้องการของตนเองมากที่สุด

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางของกระบวนการที่รวมพลังการพัฒนา เพื่อจะเดินไปหาคำตอบในการสร้างยุทธศาสตร์ขึ้นมาใหม่ ที่ทำให้ “วัฒนธรรมชุมชน คือ วัฒนธรรมชาติ” ผลักดันให้พลเมืองทุกคนก็เป็นพลเมืองของชาติ พร้อม ๆ กับการเป็นสมาชิกขององค์กรทางสังคมที่มีการปกครองตนเอง หรือที่เรียกว่า “การเป็นพลเมืองแบบเบิร์ค” (Edmund Burk) ที่การอนุญาตให้คนเป็นพลเมือง

หลากหลายระดับพร้อม ๆ กัน ได้นั้นเป็นเรื่องที่ดี และการสนับสนุนองค์กรภาคสังคมเหล่านี้ จะช่วยให้เกิดการสร้างความคิด จิตสำนึก และความรักให้เกิดแก่หมู่คณะกันในเบื้องต้นก่อน แล้วจึง ขยายความคิดเหล่านี้ให้ใหญ่ขึ้น กว้างขึ้น จนครอบคลุม ไปถึงบ้านเมืองระดับชาติได้ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2557, น.103)

ในการนี้ทำให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลอุโมงค์ และ เทศบาลลานกระบือ นั้น คือ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชนที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของ คนและสิ่งที่ดีงามจากชุมชน การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความ เป็นจิตอาสา สร้างอาสาสมัครชุมชน และ ความรักสามัคคี จนเกิดเครือข่ายวัฒนธรรมที่เกิดจากการสังเคราะห์ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน สนับสนุนด้วยการดำเนินการ เชื่อมโยงแนวคิดวิถีชุมชนบนพื้นฐาน ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณี เกิดระบบการจัดการที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของ ทางการหรือระเบียบของรัฐ และความไม่เป็นทางการที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน ผสมผสาน ความเข้าใจซึ่งกันและกันด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เป้าหมายร่วมของการพัฒนาคือคุณภาพชีวิตที่ดี จากสังคมที่ประชาชนคือพลเมือง สร้างสุขร่วมกัน เป็นวัฒนธรรม ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน อย่างแท้จริง

6.2 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

6.2.1 ข้อเสนอทางนโยบายระดับชาติ

1) วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถยกระดับวัฒนธรรมชุมชนเป็น วัฒนธรรมแห่งชาติได้ เนื่องจากการพัฒนาไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดสมัยเก่า หรือวัฒนธรรมดั้งเดิม และ แนวคิดความทันสมัยที่ตอบรับกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไม่มีขีดจำกัด แต่คือการยอมรับวัฒนธรรม ที่แตกต่างหลากหลายทั้งความเก่า ใหม่ ไม่ตัด หรือทิ้งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะบริบทของสังคมไทย มีวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนความเป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเองมาตั้งแต่ ครั้งประวัติศาสตร์ และภายใต้กระแสความเป็นสมัยใหม่ที่มีการปฏิรูปทางการเมืองที่เกิดจากการ รับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา แต่ทั้งนี้สังคมไทยยังคงขับเคลื่อนวัฒนธรรมทั้งสองไปด้วยกัน อย่างผสมกลมกลืนจนเป็นอัตลักษณ์ในความเป็นวัฒนธรรมแบบไทย ๆ ที่มีระบบชุมชน ยังคงเป็น แก่นสำคัญ และระบบที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ทั้งนี้วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็น

แรงเกาะเกี่ยวยึดโยง ความสัมพันธ์ที่รัฐส่วนกลางกับท้องถิ่นยังคงประสานทำงานร่วมกัน ภายใต้ การสร้างการมีส่วนร่วมที่ชุมชนสามารถผลักดันให้เกิดความร่วมมือได้จากความเป็นธรรมชาติ และ ความไม่เป็นทางการมากกว่าความเป็นทางการที่รัฐ ใช้อำนาจ คำสั่ง ในการบริหารราชการ ดังนั้น การพัฒนาที่จะประสบความสำเร็จได้ในระดับชาติ การนำวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นวัฒนธรรมชาติ สร้างภูมิปัญญาให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องที่มีความสอดคล้องและสมดุล จะสามารถนำ การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนได้

2) วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นฐานของ การสร้างระบบคิด และองค์ความรู้ภายใต้บริบทเชิงพื้นที่จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ทั้งนี้สามารถ นำมาประยุกต์ใช้ในเชิงสร้างสรรค์โดยเฉพาะมิติเศรษฐกิจที่มีการประสานควบคู่กันระหว่าง เศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจทุนนิยมที่นำเข้ามา ทั้งนี้เพื่อนำมาสังเคราะห์ทิศทางและการปรับตัว ในการนำไปใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง สามารถสร้างนโยบายขับเคลื่อนประเทศ จากเศรษฐกิจชุมชนเป็นหลักการสำคัญให้พื้นฐานและใช้แนวทางนี้เป็นเศรษฐกิจแห่งชาติได้

6.2.2 ข้อเสนอทางนโยบายระดับท้องถิ่น

1) ส่งเสริมระบบชุมชนในมิติเศรษฐกิจ กิจกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อสร้าง จิตสำนึกและวินัยทางการค้า โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นผู้ดำเนินการร่วมกันกับ ประชาชนและชุมชน กำหนดนโยบายสร้างภารกิจร่วมในการตรวจสอบ สร้างกฎระเบียบโดยใช้ วัฒนธรรมชุมชนที่มีแนวคิด ความสำนึกรับผิดชอบ ซึ่งในปัจจุบันคุณธรรม จริยธรรมมีความจำเป็น อย่างมาก ทั้งนี้ควรเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาท้องถิ่น ด้วยการสร้างหลักสูตรในระบบการศึกษาท้องถิ่น ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนและ ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ อาทิ การบริหารจัดการทรัพยากร การสืบทอดที่มาจาก การสร้างฐานข้อมูลจากประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น ส่งต่อให้คนรุ่นต่อไปให้มีความรักและ ภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น โดยให้คนท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมทำ หลักสูตรร่วม เพื่อนำหลักสูตร มาสร้างเครือข่ายทางวิชาการ เผยแพร่สู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย และ นอกกระบบ ในการศึกษาแบบอรรถศาสตร์ เพื่อการนำมาสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผ่านยุคสมัยโดยใช้วัฒนธรรมมาเป็นแนวการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างท้องถิ่นที่เหมาะสมต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาชุมชนหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ในการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการจัดการตนเองอย่างไรในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา เพื่อนำมาสนับสนุนแนวคิดการพัฒนาท้องถิ่นที่ชุมชนเป็นรากฐานการพัฒนา และจะทำให้การสังเคราะห์แนวคิดการปกครองท้องถิ่นได้ครอบคลุมมากขึ้น

2) ควรศึกษาแนวคิดกลุ่มประชาสังคม หรือกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งเป็นตัวกลางสำคัญในการสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการนำวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างการพัฒนา มีกระบวนการหรือรูปแบบในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างไร

3) ควรศึกษาวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำมาพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบพิเศษ คือ กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา เพื่อค้นพบแนวทางการพัฒนาในบริบทของความเป็นเมืองที่มีความแตกต่างจากการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป คือ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล นั้นจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วม และนำมาขับเคลื่อนเชิงนโยบายได้หรือไม่ อย่างไร

บรรณานุกรม

- กฤษฎณา วงษาสันต์. (2552). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัดลำพูน. (2561). *แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ. 2561-2564)*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2561, จาก http://123.242.167.132/officialwebsite/2013/?page_id=305
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2559). *ทรัพยากรการท่องเที่ยวไทย ชุมชนภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกถึภษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดลำพูน*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ และกรมศิลปากร.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2551). *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- นัทรทิพย์ นากสุภา. (2540). *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- นัทรทิพย์ นากสุภา. (2541). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- นัทรทิพย์ นากสุภา. (2547). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นัทรทิพย์ นากสุภา. (2548). *ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นัทรทิพย์ นากสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- นัทรทิพย์ นากสุภา และกิตติ ตันไชย. (2560). *วัฒนธรรมและกิจชุมชนภาคใต้*. กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊กส์ จำกัด.
- ชนิดา จิตตรุทธะ. (2559). *วัฒนธรรมพิธีมิดกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ติน ปรัชญพฤทธิ. (2555). *การบริหารการพัฒนา ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา* (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2554). *การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเชื่อตรงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม).
- ถาวร งามตระกูลชล. (2559). *การปกครองท้องถิ่น: บทเรียนชุมชนเข้มแข็งประเทศ (Local Government: Lesson of Community Strength of Japan)*. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ครั้งที่ 8*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ 31 มีนาคม – 1 เมษายน 2559.
- เทศบาลตำบลลานกระบือ. (2561). *ประวัติเทศบาลตำบลลานกระบือ*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน, 2561, จาก <http://www.lankrabue.go.th/condition.php>
- เทอดชาย ช่วยบำรุง. (2554). *ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ : เอ.พี. กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์.
- ไททัศน์ มาลา. (2560). 120 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย (พ.ศ. 2440-2560): พัฒนาการ และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(1), 343-356.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546). *ทิศทางการปกครองท้องถิ่นของไทยและต่างประเทศเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2561). *การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น*. สืบค้น 21 มกราคม, 2561, จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title>
- นภากรณ์ หะวานนท์. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นัฐวุฒิ สิงห์กุล และคณะ. (2548). *ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาเทศ*. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- นันทวัช นุนารถ. (2555). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าแห่งวิถีชีวิต วัฒนธรรม เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน*. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 12(34), 17-26.
- บำรุง บุญปัญญา. (2549). *สามทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*. สุรินทร์ : โครงการหนังสือดอกคิ้วป่า.
- ประเวศ วะสี. (2547). *การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประเวศ วะสี. (2555). *ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สน.3).
- ปิยากร หวังมหาพร. (2560). *รัฐประศาสนศาสตร์ไทยการจัดการภาครัฐแบบประชารัฐ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2560). *โรงเรียนซ่อมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน*. สืบค้น 30 มกราคม, 2561, จาก <https://mgronline.com/local/detail/9600000009051>
- พงษ์ศักดิ์ พิพัฒน์เดชา. (2506). *นายกเทศมนตรีในประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีอนุวัตการตามคำสั่งของคณะปฏิวัติ (Unpublished Master's thesis)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และคณะ. (2556). *แหลมใหญ่ การพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาไกรสร โชติปัญญาโญ และคณะ. (2561). *รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ (สกว.)*. โครงการ รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พายัพ พยอมยนต์ และคณะ. (2552). *กระบวนการพัฒนาและทางเลือกสาธารณะ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พิเชษฐ์ สายพันธุ์. (2548). *ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาเทศ*. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม. (2561). การศึกษาความเป็นพลเมืองในวิถีวัฒนธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 11(2), 42-43.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ. (2561). *คำขวัญจังหวัดกำแพงเพชร*. สืบค้น 9 ธันวาคม, 2561, จาก <http://nawatwithi.com>
- ยุคติ มุกดาวิจิตร. (2548). อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน” : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2555). *แนวคิดและทฤษฎีการปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ลักคณา โยคะวิสัย. (2558). *การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มสตรีในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลกุดคู เทศบาลตำบลโนนสัง เทศบาลตำบลโคกศรี เทศบาลตำบลยางตลาด เทศบาลตำบลหนองหิน และเทศบาลตำบลกกุง* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยรังสิต, ปทุมธานี.
- เลิศชาย ศิริชัย. (2547). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากข้อเท็จจริงระดับสู่กระบวนการทัศนคติความเข้มแข็งชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 1). นครศรีธรรมราช : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- วิกิพีเดีย. (2559). *อำเภอลานกระบือ*. สืบค้น 12 ธันวาคม, 2561, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอลานกระบือ>.
- วีระ โรจน์พจนรัตน์. (2551). การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ. *วารสารสุรนารี*, 2(2), 85-97.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2558). *คู่มืออำนาจอธิปไตยท้องถิ่น และประชาชน : การกระจายอำนาจและการบริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2561). *แหล่งน้ำมันสิริกิติ์*. สืบค้น 12 พฤศจิกายน, 2561, จาก <http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase>
- สถาบันพระปกเกล้า. (2557). *รางวัลพระปกเกล้า 57*. กรุงเทพฯ : ชันแผลกเจ๊จิ้ง (2014).
- สมพร เทพสิทธิ์. (2550). *การมีส่วนร่วมขององค์กรเอกชนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : สภาศูนย์ประสานงานภาคเอกชนแห่งชาติ.
- สยามานุสดี. (2561). *การปกครองท้องถิ่นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. สืบค้น 9 ธันวาคม, 2561, จาก <http://www.siammanussati.com>
- สันติ อภัยราช. (2545). *วิเคราะห์ วิจัย ถ่ายทอด จารึกที่พบในเมืองกำแพงเพชร*. กำแพงเพชร : ภาควัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร.
- สันติ อภัยราช. (2561). *ภาษาถิ่นลานกระบือ*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน, 2561, จาก untpairach.com/06N/06NU.htm
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9-12*. สืบค้น 9 ธันวาคม, 2561, จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำนักงานคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น. (2560). *พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542*. สืบค้น 19 ธันวาคม, 2560, จาก <http://www.local.moi.go.th/2009/pdf/aumnat2542.pdf>
- สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารคุณภาพ. (2557). *ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูปประเทศจากฐานราก*. สืบค้น 30 ตุลาคม, 2561, จาก <https://www.hiso.or.th>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). *ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10-11*. สืบค้น 21 มกราคม, 2561, จาก https://www.nesdb.go.th/ain.php?filename=develop_issue
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). *การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการปกครองส่วนท้องถิ่น*. สืบค้น 21 มกราคม, 2561, จาก <http://www.parliament.go.th/library>
- สิรวรรณ สิรวณิชช์. (2559). การจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกำแพงเพชร. *สักทอง วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)*, 22(ฉบับพิเศษ), 124-135.
- สุเปีย ทาปทา. (2550). วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนา. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 3(1), 47.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2551). การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 2(2), 7-10.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). *คืนสู่รากเหง้า*. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน. (2561). *ลำพูน 1 ใน 10 เมืองเก่า คุณค่าแก่การอนุรักษ์ยิ่ง*. สืบค้น 9 ธันวาคม, 2561, จาก <http://www.lamphunpao.go.th/ลำพูน-1-ใน-10-เมืองเก่า>
- อมรา พงศาพิชญ์. (2538). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). *มนุษย์กับวัฒนธรรม. ใน สังคมและวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรทัย ก๊กผล. (2552). *การบริหารปกครองสาธารณะ (Public Governance) การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรุณี ตันศิริ. (2549). *วัฒนธรรมถิ่น วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. (2545). *การวิจัยเพื่อท้องถิ่น : รากฐานแห่งพลังปัญญา*. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ เชียงใหม่ วนิดา เพลส.
- อุดม ทุมโฆสิต. (2552). *การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ : บทเรียนจากประเทศพัฒนาแล้ว*. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อุดม สุวรรณพิมพ์. (2559). *ชุมชนท้องถิ่นไทยแนวใหม่กับรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง* (Unpublished Doctoral dissertation). มหาวิทยาลัยรังสิต, ปทุมธานี.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2551). *การเมืองภาคพลเมือง*. กรุงเทพฯ : สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). *แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2555). *การกระจายอำนาจ การคืนอำนาจสู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นและสังคม*. นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูป (สปร.).
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2556). *การเมืองของพลเมือง สู่สหสวรรคใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557). *เหตุเกิดที่ท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สถาบันคลังปัญญายุทธศาสตร์เพื่ออนาคตไทย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557). *ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน: อ่านและสอนที่ จอห์นส์ ฮอปกินส์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2558). *เมือง: ย้อนคิด มุ่งสู่อนาคต* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สถาบันคลังปัญญายุทธศาสตร์เพื่ออนาคตไทย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2559). *ท้องถิ่นคือบ้านเมือง*. สืบค้น 30 ตุลาคม, 2561, จาก <https://www.facebook.com/AnekLaothamatas>
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2560). *เอนกทัศน์ พิจารณาสังคมไทย ด้วยภูมิปัญญา ความหวังและกำลังใจ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สถาบันคลังปัญญาค้นหายุทธศาสตร์เพื่ออนาคตไทย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- Arnstein, Sherry R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216-224.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Garfinkel, Harold. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice Hall.

Kahne, Joseph and Westheimer, Joel. (2004). What Kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269.

Kurian, George Thomas. (2011). *The encyclopedia of political science*. Washington : CQ Press.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	วาสนา อัจสาดิกรณ์
วัน เดือน ปีเกิด	21 มกราคม 2523
สถานที่เกิด	จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, 2544 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ, 2554 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2550 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2561
ที่อยู่ปัจจุบัน	81 หมู่ 11 ตำบลโค้งไผ่ อำเภอขามเฒ่าวรลักษณ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชร 62140
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำวิชาโปรแกรมรัฐประศาสนศาสตร์